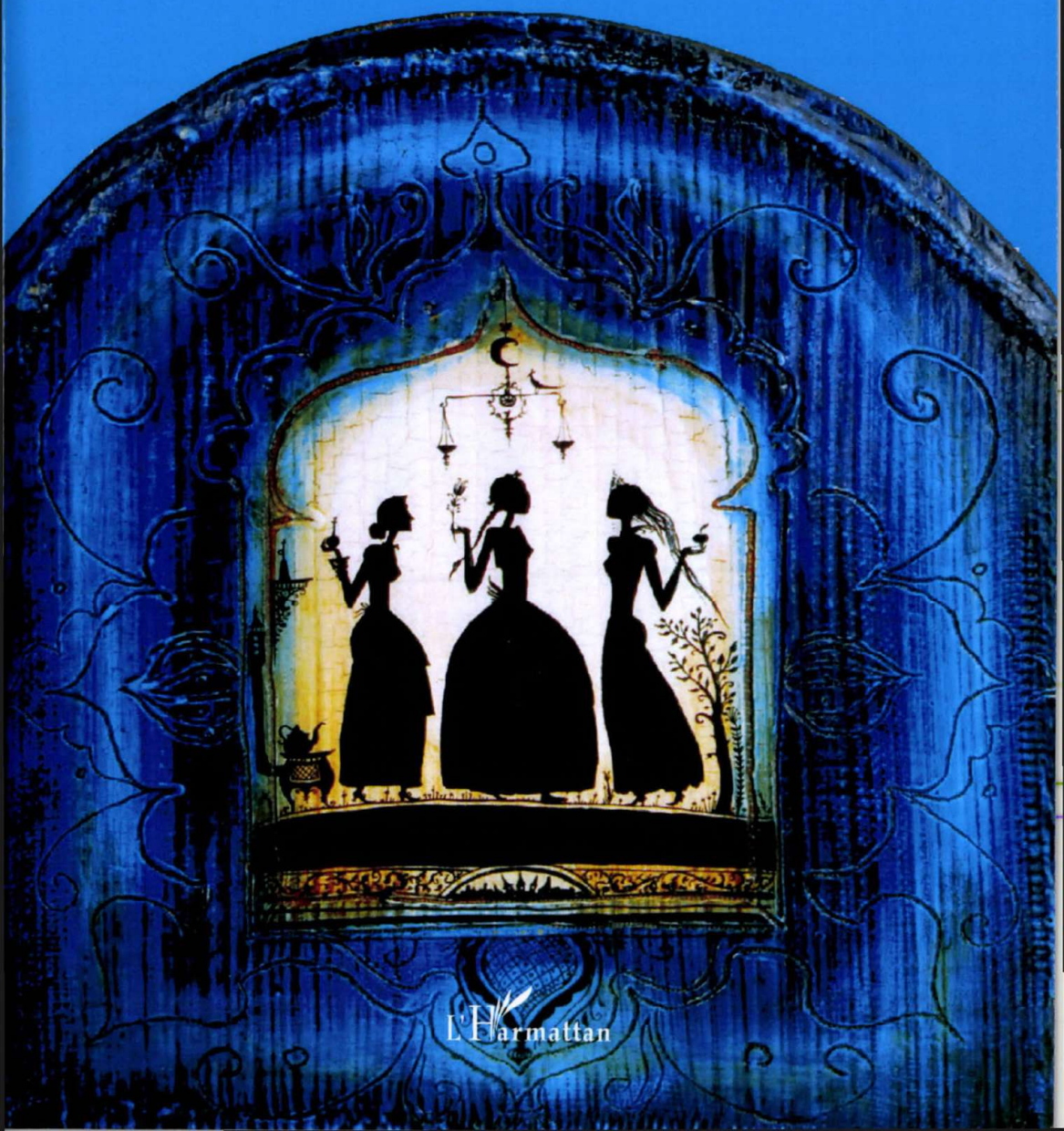

PÁPES ÉVA

KIRÁLYLÁNYOK, TÜNDÉREK, BOSZORKÁNYOK

A NŐ HÁROM ARCA A MESÉBEN

0556

PÁPES ÉVA

Királylányok – tündérek – boszorkányok

PÁPES ÉVA

Királylányok – tündérek – boszorkányok

A NŐ HÁROM ARCA A MESÉBEN

L'Harmattan

TIT KOSSUTH KLUB

© L'Harmattan Kiadó, 2013
© Papes Éva, 2013
© TIT Kossuth Klub, 2013

L'Harmattan France
7 rue de l'Ecole Polytechnique
75005 Paris
T.: 33.1.40.46.79.20

L'Harmattan Italia SRL
Via Bava, 37
10124 Torino–Italia
T./F.: 011.817.13.88

ISBN 978 963 236 7343 80 3

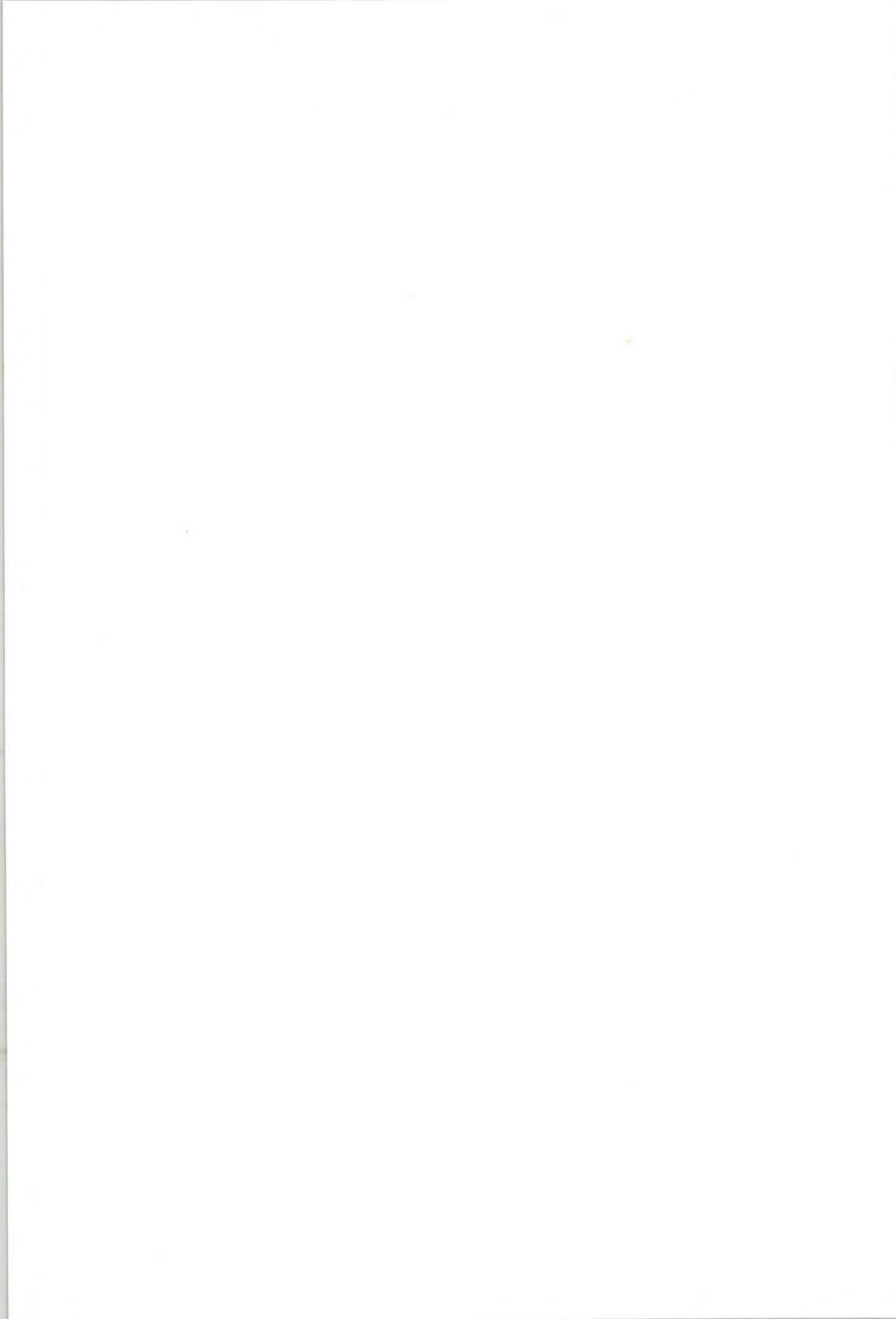
A kiadásért felel Gyenes Ádám
A sorozat kötetei megrendelhetők, illetve kedvezménnyel
megvásárolhatók:

L'Harmattan Könyvesbolt
1053 Budapest, Kossuth L. u. 14–16.
Tel.: 267-5979

Párbeszéd Könyvesbolt
1085, Horánszky utca 20.
www.konyveslap.hu

Olvasószerkesztő: Tiszóczy Tamás
A borító Bajkó Attila grafikájának felhasználásával készült.
A borítóterv Ujváry Jenő, a tördelés Csernák Krisztina munkája.
A sokszorosítást a Robinco Kft. végezte,
felelős vezető Kecskeméthy Péter.

*Köszönet Boldizsár Ildikónak a tanításáért, Bajzáth Máriának a segítő
inspirációkért, Tőrös Ildikónak a közösen létrehozott mese-állítás csoporto-
kért, valamint Boris Ilonának az éltető mesélésekért*

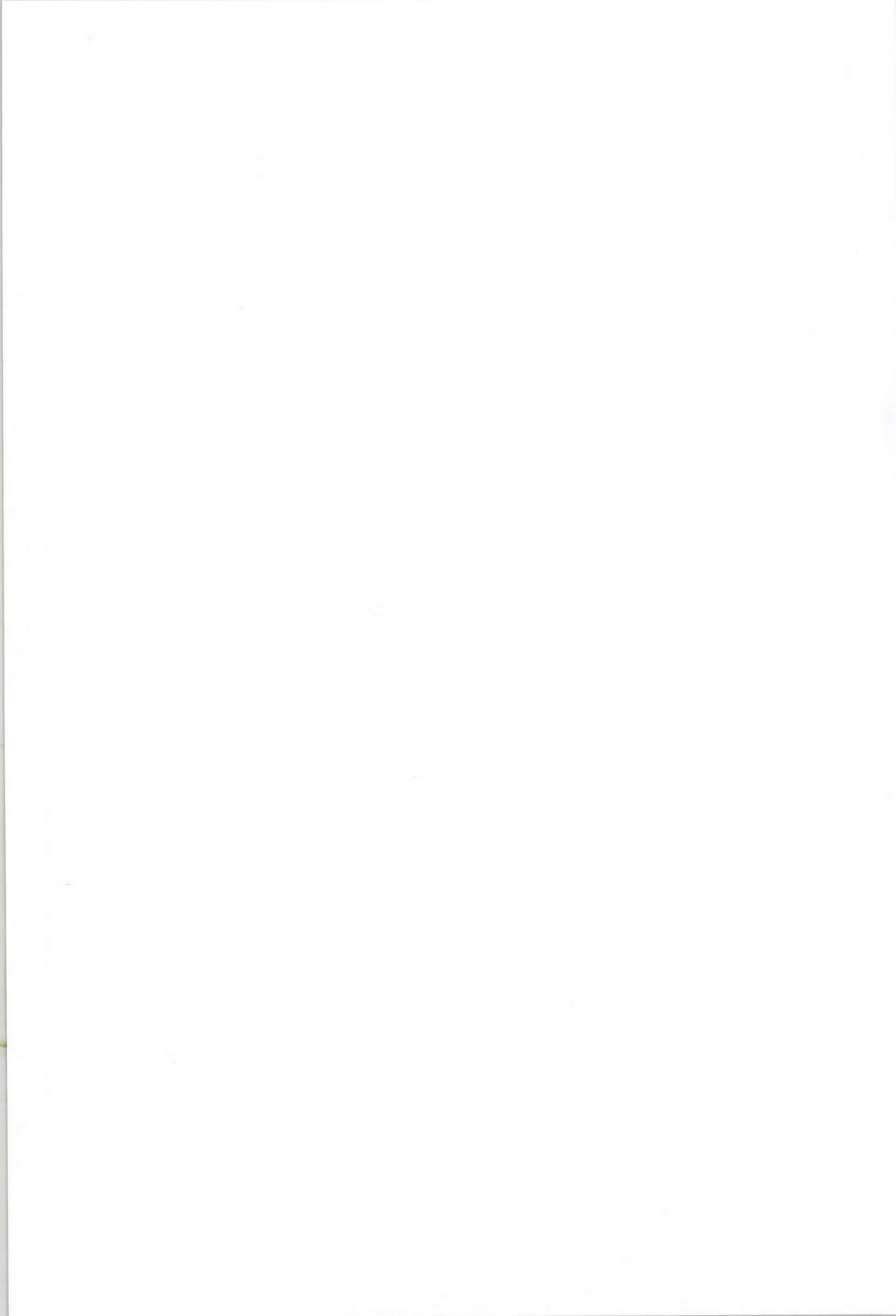
Tartalomjegyzék

I. A MESE ELMÉLETBEN ÉS GYAKORLATBAN	11
KÖZELÍTÉSEK A MESÉHEZ	11
A mese mint térkép	12
A mese mint mitikus-mágikus dimenziókapu a REND világába	12
A mese mint sajátos „ősnyelv”	14
A mese mint kódrendszer	15
A mese mint lélekkel bíró valóság	16
A mese mint törvény	17
A mese a létezés legmélyére hatol	19
A teljesség kibontakozása	20
Mélységeink: erők és ellenerők	21
II. AZ ÉLET MINT MESE – SZEMÉLYES VONATKOZÁSOK	25
1. KIRÁLYLÁNYOK	31
Mese a gögös királynőről: <i>Rigócsőr király</i>	31
Mai királynők	35
Királynők és az anyák	36
Királynők és az apák	38
A párválasztás	39
Házasság a koldussal, útban a kunyhóba, élet az új férjjel	43
Rigócsőr király palotájában – beteljesülés	49
Mese az aranyhajú és gyémántszemű királynőről: <i>Napleánya királykisasszony</i>	53
A gazdagságban megjelenő hiány	57
A hét alkímiai művelet	60

2. TÜNDÉREK	79
Mese a szépségről és a tündérségről: <i>Szép Miklós</i>	79
A tündérek	91
Útnak indulás	93
Találkozása Tündér Ilonával, háromszor három megmutatkozás	96
A sárkány kiszabadítása	101
Tündér Ilona rabsága a sárkány birodalmában, szabadítási kísérletek	105
A négylábú táltos megszolgalása, a végső szabadítás	108
 Mese a szerelmes tündérkirálynőről: <i>Tündérszép Ilona és Árgyélus</i>	115
Élet- és meseszálak	120
Tündérek, almák és a mindenkori királyfi	122
A harcos megszületése – beavatások	134
A tündérség próbája	141
 Mese a minden vágyat teljesítő halkisasszony-tünderről: <i>A halkisasszony</i>	145
A szegény fiú halászata	150
Házasság a halkisasszonnyal, vendégség	154
A király három kívánsága	156
A kimondott és kimondatlan tanulságok	162
 3. BOSZORKÁNYOK	167
Mese a félelmetes öreg boszorkányról, Baba Jagáról: <i>Világszép Vaszilisz</i>	167
Félelem a boszorkánytól	173
A női erő továbbhagyományozása	176
Vaszilisz találkozása Baba Jagával	181
Vaszilisz önmegvalósítása	187
 Mese a fiai elváltoztató varázslóasszonyról: <i>A kristálygolyó</i>	191
A varázslóasszony	194
Az elátkozott királylány	196
A visszaszerzés	201

I. A MESE ELMÉLETBEN ÉS GYAKORLATBAN

Közelítések a meséhez

Ha igazán közel akarunk menni a meséhez, és nemcsak élvezni szeretnénk, hanem megérteni vágyunk ezt az őseink által ránk hagyott, oly sok kézen átment, s makacsul fennmaradt szöveget – amely éppen ezért gyaníthatóan „üzenetként” értelmezhető, hiszen mi másért maradt volna meg annyi viszontagság ellenére –, számtalan módon megtehetjük. Megközelíthetjük a mese struktúráját, megvizsgálhatjuk a kulturális rétegződések minőségét, a különböző gondolkodásformák megjelenését az egyes meseelemekben, kereshetünk történelmi, néprajzi elemeket, vagy párhuzamba állíthatjuk a mesébe kódolt ősi tudást a különböző vallási rendszerek ideológiájával. Vizsgálhatjuk a mesének a csillagmítoszi jelentőségét, párhuzamba állíthatjuk a mesei fordulatokat a csillagok égi mozgásával – amint fent, úgy lent –, mindezek működnek, csodálatos eredményeket hoznak, gyönyörűséget a téma iránt érdeklődő olvasó számára. Az is egy út, ha a mélyanalízis szempontjából vizsgáljuk a mesét mint a tudattalanban megjelenő *spontán lelki képződményt*,¹ amelynek valósága nem „külvilági”, hanem a lélek belső működéséről ad híradást. Ez is működő út, ahogy az előzők is. Mindegyik megteremti a maga olvasatát, értelmezi, leképezi ezt a csodálatos tudástárat, ami a mese. Ugyanúgy jár a mese is, mint bármely történelmi vagy irodalmi relikvia: vizsgálják, szétszedik, összerakják, ízlelik, szagolják, sőt tanulják, előadják. Szerencsére ez nagyon nem ártott meg neki, azért mesélik még ma is folyamatosan, hallgatják gyerekek, felnőttek, és ami még nagyszerűbb: ma is teremnek mesélők, akik új meséket hoznak elő a létezés nagy kincsestárából. S ha már nincsenek is igazi közösségek, ahol ezek a mesék a régiekhez hasonlóan kicsiszolódhatnak, hogy a kollektív bölcsesség lekoptasson róluk minden fölösleget, azért még ma is elvétve találunk példát rá, hogy a mese él ezen a módon is.

Nemcsak él, de talán reneszánszát éli, hiszen új és új formákban ad hírt magáról: tanulmányok, mesegyűjtemények, nagyszerű mesemondók, filmek, szín-

¹ Jung nevezi így a mesét.

padi előadások éltetik ma is, bizonyítva elpusztíthatatlan életerejét. De ami még ennél is izgalmasabb: visszatért a hétköznapi életbe, egyre többen foglalkoznak felnőttként mesék olvasásával, keresve a mesében önmagukat, a hozzájuk szóló tartalmakat.

A mese mint térkép

Csupán magának a mesének az olvasása is lehet jó érzést adó elfoglaltság, de ennél többet is kaphatunk tőle, ha komolyan vesszük azt a sajátosságát, hogy minden élethelyzetre tud megoldási térképet adni. Mit is tud a térkép? Leképez egy térben lévő területet, bizonyos méretarányok szerint, a könnyebb tájékozódás érdekében. Mérhetetlen tapasztalat és tudás – vagyis tapasztalati tudás – működik egy térképben. S ha a mesét ilyen térképnek tekintjük és ezen a módon is használjuk, akkor valóban elvisz olyan helyekre, ahol még nem jártunk, megnyithat bennünk elzárt területeket, kalauzunk lehet az élet nehéz helyzeteiben. Például olyan ismeretekhez juthatunk saját cselekedeteink mozgatórugóiról, kapcsolódási mintáiról, a közös „nagy mintához” való kötésekről, ami visszavezethet bennünket saját emberi közösségünk mélyebb szintű megtapasztalásához. De ehhez a térképhez is kell a segítség, mivel a felfejtés, megértés a tudattalanon keresztül vezet, ami pedig – éppen mert tudattalan – nem könnyen hozzáférhető, így nem könnyen adja meg magát, nem könnyű megtalálni a „bejáratot”.

A mese mint mitikus-mágikus dimenziókapu a REND világába

A mese oly régóta szól az emberekhez, oly sok réteg rakódott rá, oly sok tudást tárol, hogy szinte minden emberi helyzetre, típusra, tulajdonságra van éppen megfelelő mese, ahol választ kaphatunk, hogyan kell megoldani a bennük felmerülő problémákat. Megélt és megtapasztalt tudást ad át, de ennek a tudásnak a gyökere egy olyan ősi világban és annak megfelelő lelki alkatban van, amelyben a látható, érzékelhető világ és a fizikai szinten felfoghatatlan vagy láthatatlan valóság egyszerre működik, mert együttműködik! Ez az ún. mitikus-mágikus dimenzió. Itt minden egyszerre van a látható világban és az őt létrehozó, működtető láthatatlan világban. Itt nem kérdés, hogy létezik-e a teremtő végtelen, mert minden erre utal, ebből táplálkozik, ennek a kozmikus rendnek a tudatában él. A mese annak

a pillanatnak a szülötte, amikor az egység-állapot valami módon kikökönt, és ezt azonnal korrigálni kezdte az emberi tudat. Egyszerre volt tudatában a rendnek és a rend felbomlásának. S bár sok-sok réteg rakódott itt egymásra, s mi egyre távolabb kerültünk ettől a rend-tudástól, azért ezek a rétegek visszakövethető módon tartalmazzák magát az egység-tudást. De mi is az a REND, amiről szó van? Mihez képest beszélhetünk rendről, és mi lenne az a bizonyos erről való tudásunk? Ha itt valami nagyon bonyolultra gondolunk, akkor nehezen közelíthetjük meg a fogalmat, ahogyan a mese is a lehető legegyszerűbb módon mutatja meg a működését. Rend az, ami harmóniában van a természet működésével, amikor nem ártunk sem élőnek, sem élettelennek, ami ugyanúgy hat a csillagok járásában, az égitestek mozgásában, ahogy a kökörcsin kinyílásában, vagy mint az emberi lélek reakcióiban, vagy az aranymetszésben. Amitől szépnek és igaznak érzünk egy műalkotást, ami miatt mi magunk is kinyílunk, ha kibomlik a tavasz, vagy felszabadultan örülünk, ha hirtelen nagy pelyhekben hullani kezd a hó. Ez a természet és az emberi világ összehangolt működésének rendje, ami megmutatkozik az atommagban, a genetikában, az élővilág teljes rendszerében, a kőzetekben, de az álmokban és a vágyakban is. Erről a bonyolultán egyszerű és mégis tökéletesen összehangolt világról szólnak a mesék, megmutatva a látható és a láthatatlan egységét, amelyben az ember egyszerre van otthon.

Bizonyos szavak még jelentéssel bírnak számunkra, bizonyos formulák még felidéznek a mese segítségével valamennyire ismerős tartalmakat, de ezek már elmosódottak, nem egyértelműek, nem igazán közölnek velünk hasznosítható információkat. Nem is tehetik, mert van egy alapvető különbség a mese által kapott tudás és a hétköznapi vagy tudományos tudat által közöltek között: a mese mindig üzenet, sohasem információ! A legősibb meseválfalatokban a hős csak kimond valamit, és már valósággá válik, csak kigondolja, hol legyen, és már ott is terem, csak elképzei, mivé akar válni, és már át is változott. Ez a mágikus gondolkodás kora, amiről konkrét tudásunk nincs, csak elképzeiseink lehetnek, amelyet a fennmaradt mítoszok nyomán próbálunk azonosítani, és amelyekről a mesék adnak igazán képet. Egy olyan világból szólnak ugyanis, ahol a szavaknak mágikus jelentést és jelentőséget tulajdonítottak, amikor a kimondás egyenlő volt a tereméssel. Ez a tudat legősibb rétege, ami megelőzte a „megkülönböztető tudatot”,² éppen ezért szinte kizárólag szimbolikus képekből építkezik, így ma a látszólag egyszerű történetek, meseszüzsék valódi megértéséhez vissza kell találni az archaikus tudat mélyrétegeibe, ahhoz a nyelvezethez, amiből a tudattalan is

² Erich Neumann használja ezt a kifejezést *A Nagy Anya* c. könyvében (Ursus Libris, [Budapest,] 2003. 24.).

építkeznek. A mese felfejtése mindig a tudattalan tudatossá tételén keresztül vezet, ami analógiás gondolkodás nélkül lehetetlen. Minden hasonlít valamihez, minden felidéz valamit, de ez egy végeérhetetlen láncolat, aminek a mélyén mindig ott van a titok, az ésszel felfoghatatlan...

Ezért aztán a mesének sajátos térideje van: azok a szálak, amikből a mese szövődik, ebből az ismeretlen, de megismerhető (láthatatlan) valóságtartományból húzódnak át, ahová a mesélőnek be kellett lépnie. Ez a közönséges téridőn kívül eső (végtelen és örökkévaló) tartomány csak különleges tudatállapotban közelíthető meg, mert sajátos alakzatai vannak, amelynek megértéséhez másfajta – mondhatnánk nem fogalmi, hanem elsősorban képi – gondolkodás kell. A két valóságtartomány között vonható párhuzamok a látható világ oldalán formákként jelennek meg, s ezek a formák képek, amelyek a mese szimbólumait tartalmazzák. Ezért tűnik a mese a mai gondolkodásunk számára néha naivnak, netán fantasztikusnak, mert a nyelv, amelyen szól, már csak a tudattalanban működik igazán, ahogyan az őt létrehozó tudás is elhalványult, átalakult.

A mese mint sajátos „ősnyelv”

Ezek a sajátos ősi képek egy ősi „nyelvet”, vagyis az ősképeket és a szimbólumokat mutatják meg nekünk. Ez az archetípusok nyelve, másképpen az analógiáké, ahol a hasonlóságok, a megfelelések, az egymásra utalások alkotják a közlések szövetét.

Látszólag végtelenül egyszerű ez, akár a régi hímzések vonalkái, de minden egyes „vonalka” jelez valami mélybe-magasba nyúló jelentésmezőt, amivel már nagyon régen elveszítettük a közvetlen kapcsolatot. Az aranyalmát termő fa számunkra már nem idéz fel konkrét jelentést, legfeljebb távoli rokonságot vélünk felfedezni az Édenkert tudás-fájával, de már nem evidens, hogy mit jelenthet egy birodalom számára, ha gazdagságának forrását olyan aranyalmák adják, amelyek éjszaka teremnek. Nem evidens, hogy az éjszakában vagyunk mi magunk is kapcsolatban ezzel a láthatatlan tartománnyal, s ha ez a kapcsolat megszakad, akkor a birodalom, azaz, mi emberek elveszítjük gazdagságunk, kreativitásunk, érzékenységekünk éltető forrását. Mert innét származik a hit, a bizonyosság és a világ végtelenségében is működő tökéletes rend tudása.

Csak semmi fölösleges misztika! A magyar nyelv amúgy is nagyon konkrét és képszerű, használjuk ezt a lehetőséget! Ahogyan a magyar népmesék is, a gondolkodásmódunk is hajlamos ugyanerre a konkrétságra.³ A magyar nyelv és

³ Ezt Karácsony Sándor fogalmazta meg legmegfoghatóbban az életművében.

gondolkodás alapja a szemlélet *valósága*, szemben a gondolkodás absztrakciójával. Mi, magyarok, szeretünk mindent a maga konkrét képszerűségében látni – nem véletlen, hiszen nyelvünk tele van ilyen „képes szavakkal”. Ha azt mondjuk valamire, hogy az „képtelenség”, akkor kinyilvánítjuk annak a dolognak a lehetetlenségét, amit nem látunk „képszerűen”, így hát képtelenség, hogy igaz legyen... Ezt a sajátosságot foglalja össze Karácsony Sándor híres antitézise, amikor az objektív-primitív (vagyis a magyar) észjárást szembeállítja a szubjektív-komplikálttal (vagyis az indoeurópaival). Ezt a mesében fokozottabban érzékelhetjük, mivel a mese magára a képre épül, minden mondata egy képet közvetít, de konkrétan teszi ezt, soha el nem veszítve a realitást. Konkrétumokra hivatkozik és képekből építkezik mindig: „A józan magyar nép logikus még fantáziájában is. Képzeteiben felvonulnak a csodák, de soha nem rúgja ki maga alól a valóság talaját egészen, az értelemnek mindig van valami, ha még oly csekély része leleményünkben.”⁴

A mese mint kódrendszer

Gondoljunk csak bele, ha a mese mindig képekből építkezik, akkor nagyon konkrét formában és nagyon egyszerűen képes megmutatni olyan helyzeteket, amelyekben megláthatjuk összekapcsolódásunkat a minket körülvevő lélegző, létező univerzummal. Ezt megint Boldizsár Ildikó fogalmazta meg nagyon pontosan: „A mese nyelvezetében egy olyan kódrendszer rejlik, amely az élet teljességéhez kapcsolja a mese hallgatóit. A magyar népmese szerint ugyanis minden körülöttünk lévő dolog lélekkel rendelkezik, legyen az kő, fa, fű, virág, folyó, ember, állat vagy természetfölötti lény. Ez azt jelenti, hogy amennyiben az ember kapcsolódási pontokat keres, megtalálhatja mindenütt, ahol a lélek jelen van. A mesék a kapcsolódási technikákat tanítják meg, az élettel való párbeszédhez szolgálnak mintául. Ez a párbeszéd sokféleképpen történhet, a lényeg az, hogy bár mindent a maga nyelvén kell megszólítani, egy közös pontot mindig lehet találni a megszólított és a megszólító között. Ez pedig nem más, mint a lélek. A magyar népmesék [...] igyekezete, hogy az élet teljességéhez, egy valóságosan működő, megismerhető kozmikus törvényhez kapcsolják a mese hallgatóit...”⁵ És itt már nem csak arról a sajátos konkrétságról és az ehhez kapcsolódó képekben gondolkodásról van szó, hanem – amit szintén Karácsony Sándor fejtett ki – a gondolkodás centrumának a megfoghatatlanságáról beszélünk. És ez nem a pszichoanalízis gondolkodásmód-

⁴ Braun Soma: *A népmese*. Genius Könyvkiadó, h. n., 1923. 177.

⁵ Boldizsár Ildikó: *Meseterápia*. Magvető, Budapest, 2010. 83.

ja, amely oly sok meseelemzés/-értelmezés kiindulópontja volt Freud követőitől Jung tanítványaiig (Bruno Bettelheimtől Marie-Louise von Franzig). Karácsony Sándor is rábukkant a múlt század elejétől világhódító útjára induló lélekelemző individuálpaszichológiára⁶, azonban ez nem nyerte el feltétlen rokonszenvét, inkább arra jött rá, hogyan lehet ezt meghaladni: „Arra jó [a pszichoanalízis], hogy kiábrándítson a személyes értékeinkhez fűződő illúzióinkból. De az ember csak ez után kezdődik bennünk. Ott, ahol már hiába analizálnánk a lelkünket, mert analizálhatatlan”⁷ – írja erről az élményéről. Ez is egyértelműen jelzi a magyar gondolkodásban nagyon erősen jelen lévő „megfoghatatlanba” ágyazottságot. De mi is ez a megfoghatatlan? Talán „csak” nem a lélek, illetve az, amit Boldizsár Ildikó „ kozmikus törvényszerűségnek” nevez? Ez bizony jelen van meséinkben is, ahogyan a gondolkodásunkban is. Ha túl vagyunk már azon, amit Karácsony Sándor *személyes értékeinkhez fűződő illúzió*nak nevez (ezt nagyon magas fokon képes megismertetni velünk a pszichoanalízis), akkor elindulhatunk egy másik úton, ami ráadásul nagyon is összhangban van nyelvünk belső szerkezetével, sajátosságaival, és ez az út a mesék belső, élményszerű megértéséhez s ezen keresztül a kozmikus törvényszerűségekhez való kapcsolódás mindent elsöprő élményéhez vezethet.⁸

A mese mint lélekkel bíró valóság

Hogy a térkép-hasonlatnál maradjunk, a mese olyan térképpé válhat, amelyben megtalálhatjuk a saját életünk eseményeinek, történéseinek analógiáját. S ezzel a sajátos térképpel (mintegy Ariadné fonálával) nemcsak rálátunk problémánk természetére, de meglátjuk a kivezető utat is. Ez pedig azzal a bizonyos képessé-günkkel működik, amit Karácsony Sándor a *megfoghatatlan evidenciájának* nevez. Nem más ez, mint elhinni, hogy a létezés gyökere, mintája a nem láthatóban van, s ennek a kettőnek köze van egymáshoz, mert egymásból épül. Ha el tudjuk fogadni ezt az evidenciát, márpedig erre képessé tesz gondolkodásunk, nyelvünk belső természete is, akkor el tudunk igazodni abban „a lélekkel bíró valóságban”, ami a mesék és egyben az ember belső működésének alapja is. S így lesz lehetséges, hogy visszataláljunk ahhoz a képi-szimbolikus gondolkodáshoz, világerzékeléshez, ami a mesék sajátosága (félreértés ne essék, ez a fajta gondolkodás nem magyar privilégium, csak éppen a magyar nyelv sajátosságai megkönnyítik). Vissza is kell hogy

⁶ Ő maga nevezi így több írásában.

⁷ Karácsony Sándor: *A magyarok Istene*. K. n., Budapest, 1943. 35.

⁸ Boldizsár Ildikó erre építi fel az általa kidolgozott „metamorphosis meseterápia” módszertanát! Lásd *Meseterápia* c. idézett könyvét.

találjunk ide, hogy újra átérezzük a világ végtelen gazdagságában a nekünk szólót, hogy újra átérezzük azt, hogy nem kivetett, magányra kárhóztatott individuumok vagyunk, hanem részei egy tökéletes rendszernek, ahol a magány az illúzió, és ahol minden mindennel kapcsolatban, érintkezésben, érintésben van.

Így lehetséges az, hogy a királylányok, tündérek és boszorkányok nem valami elvárásolt mesei entitásként jelennek meg az én olvasatomban, hanem olyan létezőkként, akik ma is szólnak hozzánk, hozzám, ahogy szóltak is, amikor elkezdtem foglalkozni velük. De nem csak szólnak, hanem jelen is vannak mindannyian – segítő és gátló erőként, mikor melyik arcukat élem/éljük meg éppen.

A mese mint törvény

Szerencsére, és nem utolsósorban a kiváló hazai és külföldi mesekutatóknak köszönhetően, ma már egyre többen megtapasztalják, hogy a mesék nemcsak a gyerekek számára mutatnak utat saját valóságukhoz és a világ működéséhez, hanem a felnőtteknek is maradandó élményekkel szolgálnak, illetve szolgálhatnak, ha nyitott szívvel és szellemmel lépnek be birodalmukba. Bár a kapu, amelyen beléphetünk, nagyon jól őrzött, így aztán nem enged be könnyen, nem is nyílik meg magától, mert eleink nagyon jól tudták, hogy az értékekre vigyázni kell. Mindez arra mutat, hogy az a kapu, amin belépünk, nem valamilyen külső világba vezet minket, nem az úgynevezett hétköznapiak közegébe, hanem éppen ellenkezőleg, oda, ahol „a madár se jár”. Oda viszont nagyon mélyre tud vinni, nagyon pontosan tud vezetni, és nagyon sokat meg tud mutatni abból a tájból. De mi is ez a „táj”? Hol is van ez a madár nem járta vidék? Természetesen valahol az Üveghegyen innen és az Óperenciás tengeren túl, ahol a kurta farkú malac túr... Ott, ahol a képzelet, a lélek, az érzelmek, a fantázia hozza létre a „valóságosságot”, és ahol ez valóban megfelel az ember „törvény szerinti” működésének. Még a hétköznapiakban is...

Vajon mi vagy inkább ki határozza meg ezt a törvényt? Ez a kérdés csak a ma embere számára kérdés, amikor a törvények konszenzuson alapuló egyensúlyozások, amikor nap mint nap tanúi vagyunk mindenféle törvény sárba tiprásának, megszegésének, kijátszásának. Éppen ezért nagyon erősen különböznek a mesében megfogalmazódó kozmikus törvényszerűségektől, már csak azért is, mert ezek a mesei törvények nincsenek kőbe vésve, érdekes módon úgy szilárdak, hogy közben rugalmasak: függnék helyzettől és az ember belső diszpozíciójától, vagyis maguk az elvek lehetnek általánosak, de minden helyzetben másként kerülhetnek alkalmazásra. Itt az emberről szól minden, a rend az ember rendje kell legyen. A mesében ugyanis ott van az a belső szabadságra és helyzetértékelésre való felhívás, ami

minden esetben azt mondja: te és csak te tudod meghatározni, hogy mi az a cselekedet, amivel harmóniába tudsz kerülni, majd harmóniában is tudsz maradni a világgal és ezen keresztül önmagaddal. És ez felülír minden szabályt, mert ez maga a kozmosz törvénye: harmóniában lenni, békében lenni, önmagunk teljességévé válni, s mindezt úgy tenni, hogy ez nem árt, sőt mindenki javát szolgálja, mert ez a közösség rendje is!

Ezért indul el a királyfi minden mesében, hogy megtalálja a hozzá illő királylányt, akit a végzet, a sors neki szán, mert ő még tudja, hogy nem fölöslegesen indul el: az út végén – ha megőrzi szándéka tisztaságát, és ezt érvényre juttatja minden cselekedetében – ott találja a párját, ott találja ezen keresztül a saját teljességét, egészségét. Mert ez a mese célja, megmutatni azt az utat, ami a harmónia felbomlásától a harmónia visszaállításáig tart, s mindezt annak biztos tudatában, hogy ez lehetséges.

Itt pedig szétválik a mese világképe és a mai mesehallgató ember világról alkotott képe. Ez az a pont, ahol sorsfordító lehet belépni a mese alkotta világképbe, amely jóval ősbibb és éppen ezért mélyebb és teljesebb tudást tükröz mai töredezett, megfogyatkozott és nagyon erősen racionalitásba ágyazott szemléletünkhöz képest. S mindezt ideológiai felhang, vallási kötöttség, bármilyen prekoncepció nélkül teszi, csupán a történetmondás ereje által. Mario Vargas Llosa írja a macsigenga indián törzs beszélőjéről, akinek „csak” az volt a feladata, hogy az ősi történeteket adta tovább az őserdőben szétszóródott törzseknek: „Ők a bizonyítékai annak, hogy egy történet elmondása több is lehet, mint pusztán mulatság... Valami ősi dolog, valami olyan, amitől egy nép léte függ... Valami titkos hűrt megzendítenek benned, és már kész is...”⁹

Ez a titkos húr maga a mitikus/archaikus tudat, amellyel ma leggyakrabban az álmainkban találkozunk, és ott vannak azokban a szimbólumokban, amelyek a hétköznapi életben folyamatosan körülvesznek minket, csak már nem igazán ügyelünk rájuk, nem igazán engedjük meg magunknak azt a tudatosságot, hogy felbontsuk, megfejtsük kódolt üzeneteit. Megteszik ezt helyettünk például a reklámszakemberek, hiszen attól lesz egy reklám igazán hatásos, ha valami mélytudatban őrzött szimbólum képi megjelenése támasztja alá. Gondoljunk csak a férfiakkal szóló reklámokban előforduló motívumokra: vágató lovak, támadásba lendülő vadállatok, izmos testek, kemény arcú férfiak, míg a nőknek szóló reklámokban lány selymekkel, kényeztető (tejben-vajban fürdetésre utaló) mozgólámpákkal, pasztellszínekkel bűvölnek el minket. Ugyanígy a tömegfilm is alkalmazza a legismertebb archetípusokat: a gonosz és a jó harcát, az ellenféllel

⁹ Mario Vargas Llosa: *A beszélő*. Magvető Könyvkiadó, Budapest, 1993. 93. p.

küzdő legyőzhetetlen hőst (ő a mesebeli királyfi, a legkisebb fiú stb.), a gonosz vagy végzetes asszonyt (boszorkány, tündér), ahogyan a szürkeségből, félreértettségéből felemelkedő hősnőt, az örök Hamupipőkét, aki megtalálja önmagát, királynyságát, párját (szinte minden romantikus film szüzséje eköré épül).

Ősi minták ezek, amelyekben olyan érzelmi energia működik, ami mai életünket is meghatározza, csak éppen tudattalanul, elnyomva, félreértve és főként elhanyagolva. Nem látjuk és nem használjuk a szimbólumok felszabadításával, megértésével, tudatosításával nyerhető hatalmas erőt, ahogyan nem használjuk, nem értjük, nem éljük a közösséghez tartozás hatalmas érzését sem, ami a mesék alapenergiája.

A mese a létezés legmélyére hatol

Hősnak lenni kivételes állapot – gondolhatnánk –, miközben mindannyian kényszerű módon hősei, főszereplői vagyunk saját életünknek. Olyan kényszer ez, amittől csak a halál foszt meg bennünket, így nem árt időben megismerkedni ennek a szerepkörnek a teljes lehetőségmezőjével. A mesék hőse olyan hős, aki a mi hétköznapi életünkben is utat mutathat, de ennek a módjára rá kell találni, fel kell fejteni azt az ősi szálát, amit a hagyomány adott át nekünk a mesék, táncok, dalok formájában. Oda ugyanis belekódolta minden tapasztalatát, tudását a világ működéséről, a dolgok lehetséges megoldásáról, a rendről, harmóniáról – magáról az életről és az attól elválaszthatatlan halálról. Rajtunk áll, hogy akarunk-e tanulni ebből a mélységes-mélyből jövő tudástárból, vagy megelégszünk azzal a feltételezéssel, hogy ezek mind elavult, elhanyagolandó lomok...

A mese útnak induló hőse nem önmagában mutatja meg a világ és benne az ÉN teljességét, hanem a mese folyamatában, egészében bontakoztatja ki, milyen is ő voltaképpen, mit és hogyan akar megvalósítani, megélni. Ahogy Boldizsár Ildikó írja: „...a mesehőst önmagában tévedés lenne az ÉN-nel azonosítani...”, mert a mese „olyan komplex lelki erőter, amelyben a mese minden szereplője (beleértve a természetfölötti lényeket, varázstárgyakat, helyszíneket is) a hős valamely megnyilvánulási formája, és csakis együttes szemlélésük alapján bontakozik ki a mesehős valóságos képe.”¹⁰

Minden mesei szereplő kompenzációs rész-képe annak a mindennapos folyamatnak, amelyben a környezetünkre kivetítjük félelmeinket, gátlásainkat, belső szorongásainkat. Megszemélyesítjük őket, hogy ujjal mutogathassunk: miatta nem

¹⁰ Boldizsár Ildikó: *Meseterápia*, i. m. 74.

tudom megvalósítani az álmaimat, ő az oka, hogy nem sikerül semmi – ő, aki éppen mostoha, gonosz féltestvér, lányát elígérő könnyelmű apa, elvarázsolt testvér alakjában jelenik meg a mesében. De ha jól megnézzük az éppen olvasott mesét, kiderülhet, hogy mindezek a negatív hősök éppenséggel saját belső akadályainkat szimbolizálják, méghozzá nagyon pontosan körvonalazva azt az erőt, ami éppen visszatart minket.

A teljesség kibontakozása

Minden mesei szereplő más és más élethelyzetet világít meg, de az élethelyzet teljes képe – az indulástól a megoldásig – a mese teljességéből derül ki, minden egyes szereplő egy részecskéje, egy eleme ennek a kirakós játéknak. Tábor Béla írja: „Ugyanaz az egy szellem – személyiség – osztatlanul, a maga egészében van elrejtve egymástól különböző egyéniségekbe. Minden egyes ember rendeltetése, hogy ezt a rejtett személyiséget kibontsa magából. De nem bonthatja ki elszigetelten, mert ő csak egy jel a jelek között; a jelek pedig csak úgy fejezhetik ki az egész jelzettet, hogy egymáson gyúlnak ki.”¹¹ A kirakós játékok is csak akkor mutatják meg a jól felépített képet, amikor azokból a nagyon kicsi darabokból összerakjuk. Látunk egy nagy halom diribdarabot, de az egészet nekünk kell felépíteni. Még az a könnyítés is megvan, mint a puzzle-dobozok tetején, hogy az egész képet látjuk, így aztán tudhatjuk, hogy mit kell kihozni a végén a sok kicsi képecskéből. A különbség csak annyi, hogy a mesében szereplő „diribdarabok” önmagukban is megállnak. Minden darab egy olyan világ-rész, ami magában hordozza az egészet, arról ad éppen egy olyan „képet”, ami már ebben az egy kis kép-formában is sokatmondó.

Pars pro toto – a részben ott az egész, illetve a részek egymáshoz kapcsolódása adja ki az utat, ami elvezet az egészhez. A legtöbb varázs- vagy más néven tündérmesében találunk ismétlődő elemeket, „darabokat”, mint a kiskondás, az aranyhajú királylány, öreganyó, vagy a csodálatos állatok, táltosok, akik beszélnek, segítenek, vagy olyan tárgyakat, amelyek varázslatosak, és persze a sárkányt. Ezek az elemek olyan ősképekre¹² épülnek, amelyek ugyan önmagukban is szólnak hozzánk, hiszen mindannyian tudjuk, mit jelent a sárkány vagy mit jelent az öregasszony, de hozzánk szóló tanítás akkor lesz belőle, amikor ez az őskép

¹¹ Tábor Béla: *A zsidóság két útja*. Pesti Szalon Könyvkiadó, Budapest, 1990. 23.

¹² Az őskép a görög eredetű archetípus szó fordítása. Valaminek az ősi alakja, ősi formája. A fogalom a XX. századi pszichoanalitikus és mítoszkutató, Jung munkássága nyomán vált ismertté: „Az ősképet úgy írhatjuk le megfelelően, hogy az ösztön önészlelése vagy az ösztön önarcképe” – idézi Jungtól Erich Neumann *A Nagy Anya* c. könyvében (i. m. 23.).

szimbólummá válva, majd szimbólumsorrrá kapcsolódva egyszerre sok-sok szálon megérinti az egész lélekmezőt. Érintetté válunk, ugyanis különös kapcsolatba kerülnek a látszólag jól ismert képek. Némelyik a tudatból, más a tudattalanból elindulva rezdül meg. Van, akiben a mostoha és vele való küzdelem vált ki erős érzelmeket, van, akiben a sárkány általi elrablás mozdít meg egy ősképet, van, aki a rossz apával, rossz testvérekkel való mesei helyzetben érez valami neki szóló tartalmat. Ilyenkor a saját tudatos/tudattalan lelki életünk rezdül meg, jelez valami ráismerést, valami olyat, amiben önmagunkra találhatunk. Az archetípusra jellemző előjel-nélküliség miatt¹³ ez az érintettség a legsötétebbtől a legfényesebbig terjed: hol a világszépében, hol ennek az ellenkezőjében, a rútságban élünk meg ismerősséget, hozzánk szóló tartalmat. Mert mindezek ott vannak a lélekstruktúra mélyén, mindegyikkel dolgunk van. S bár nem szívesen ismerünk magunkra a boszorkányban és a mostohában, de ezek is olyan erők, amelyekkel bizony meg kell küzdenünk, hogy őket integrálva eljuthassunk saját királylányságunk biztos tudásához. S ha ez már működik, és értjük a mesét, akkor juthatunk el ahhoz a talán nem is annyira megdöbbentő tanuláshoz, amit Tábor Bélától már idéztünk, és megértjük, hogyan „gyűlhatunk ki egymáson”. Az is mindig kiderül, ha igazán figyelünk, hogy csak a másik által létezhetünk, benne láthatjuk meg önmagunkat, s magány is csak addig létezik, míg észre nem vesszük, hogy egy nagy egész részei vagyunk.

Mélységeink: erők és ellenerők

Végezetül néhány gondolat az ártó erőkről, amelyek különböző arccal mutatkoznak meg a mesében: lehet sárkány, vasorrú bába, gonosz mostoha, Baba Jaga, táltos asszony, varázslónő, gonosz apa, még gonoszabb testvér és így tovább. Nagyon fontos szereplők ők, sűrítetten jelentik mindazt, ami félelmet kelthet, ami elrabolhatja a nyugalmat, a békét és a rendet, ami a világban működni látszik. És itt a *látszik* a hangsúlyos szó, hiszen ki vehetné el azt, ami valóban van, és nem csak látszik... Amikor a sárkány vagy a vasorrú bába megjelenik egy mesében, akkor biztosak lehetünk benne, hogy saját továbblépésünkről, erőnyerésünkről van szó, tanulási folyamatunk nagy kapuőrzőjével kerültünk személyes kapcsolatba. S bár nem minden királylány találkozik a sárkánnyal, én mégis arra fogadnék, aki találkozik vele. Nincs ugyanis olyan erő, ami csak a szépségből, harmóniából, békéből

¹³ Az archetípus nem jó vagy rossz, talán inkább a sötétől a világosig ível, attól függően, éppen hol szólal meg.

táplálkozik. Az élethez pedig sok-sok erő kell, hogy ne csak ígéret, hanem valóság is legyen a teljesség megélése. Az erő pedig néha csak valami nagyon mélyen eltemetett archaikus valóságból hozható elő, onnét, amit nem szeretünk, amiben vér és könny is van, veszteség és veszély. A veszélyek vállalása talán elkerülhető, de nélküle a női lélek sem lehet egész. Ugyanis fel kell vállalja az integrálatlan, sötét barlang-mélyet, ahol ez az erő lakik, mert ez a legősből, ami a nőhöz kapcsolható. Az ő pedig egyszer ringat, befogad, másszor meg elpusztít. Nem a férfi az, aki őriz, mindig a nő. De azt is a nőnek kell tudnia, mi érdemes az őrzésre, de ezt csak akkor tapasztalhatja meg, ha egyszer igazán alászáll, és megnézi, mije van, honnét származik, merre tart. Káli¹⁴ is a nő arca, ahogyan a sárkány vagy a boszorkány is lehet női erőforrás. Semmi sem lehet félelmetesebb egy haragvó, kontrollálatlan erőket mozgató nőnél, amilyen például Pandora¹⁵ is volt, akinek szelencéjéből kiröppent a bűn, baj, betegség, harag. Soha nem az erő félelmetes, hanem a nem ismert, nem uralt erő. Ami csak úgy előjön, és nem tudunk vele mihez kezdeni. Azt hisszük, nem a sajátunk, csak felhalmoztuk, „átvettük” másoktól, pedig többnyire csak nem ismerünk rá, nem fogadjuk el sajátunknak, mert félelmetes, mert veszélyes. De éppen azért az, és elsősorban önmagunkra ártalmas – persze másokra is! –, mert nem azonosítottuk, így nem tudtuk megszélesíteni sem. Feltétlenül önismerettel kell kezdeni a megértés, uralom, szabályozás, szublimálás műveleteit. Uralni csak azt lehet, amit megismertünk, így talán nem fölösleges, ha kockázatos is, hogy belenézünk a mélység arcába – nézzon bár gonosz mostoha, sárkány, boszorkány vagy a halál alakjában is ránk.

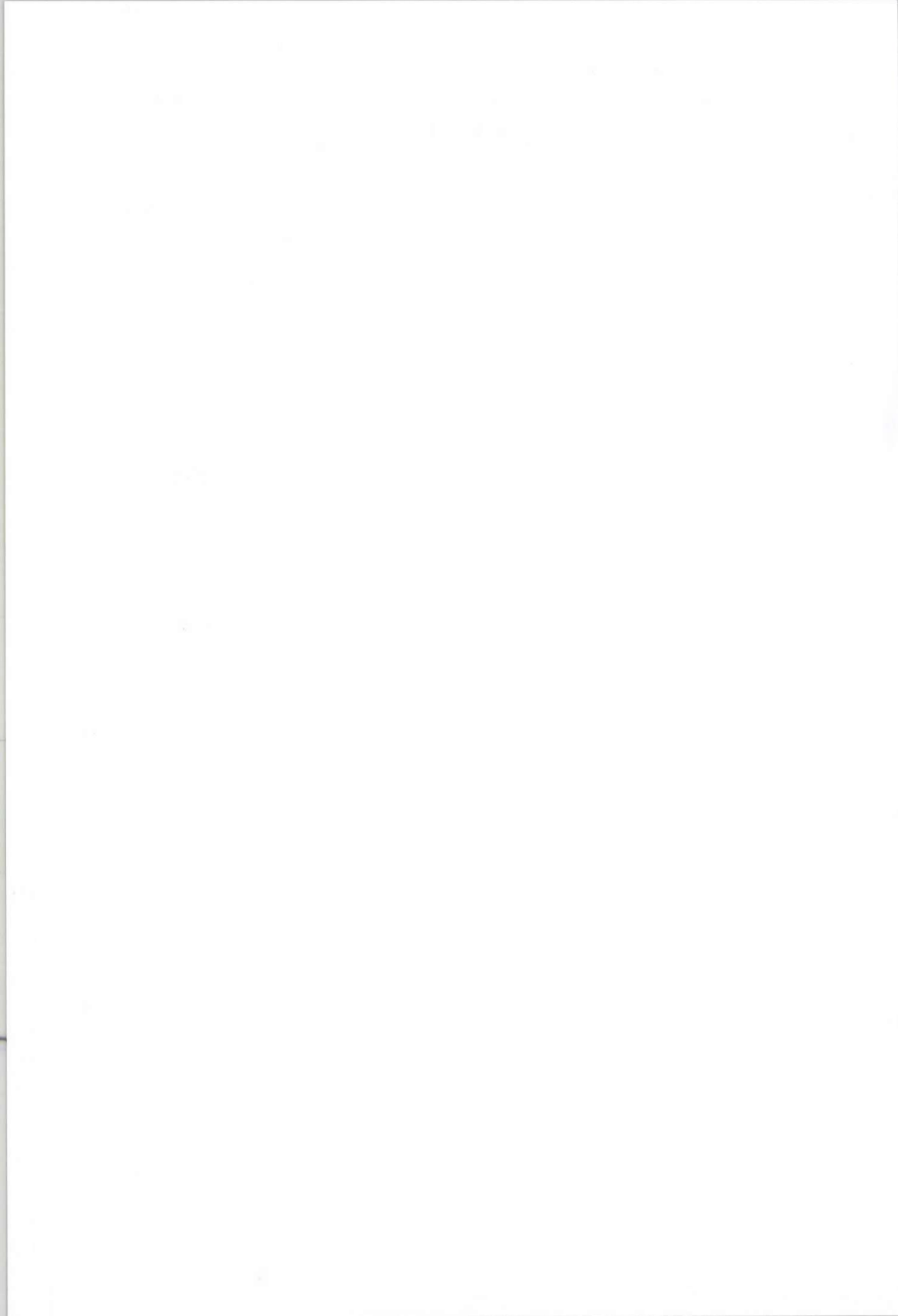
¹⁴ Káli Siva hitvesének (Párvatínak) talán a legvadabb formája. Tigrisen utazik, tüzet okád. Koponyákból fűzött nyakláncot visel, derekán levágott karokból hord szoknyát. Meglehetősen hasonlít rá az orosz Baba Jaga nevű boszorkány!

¹⁵ Pandorát Héphaisztosz isten Zeus parancsára agyagból készítette, a lelket pedig maga a legfőbb isten lehelte bele. Az ilyenképp teremtetten annyira tetszett a többi istennek, hogy egymással vetélkedve ajándékozták meg mindennel, amire nem volt szükségük, és amitől így meg tudtak szabadulni, bűnöktől, bajtól, betegségeiktől. Pandora Epimétheusz felesége lett, aki nem volt más, mint Prométheusz testvére. Az ő házában őrizték azt a szelencét, amelybe az ajándékokat helyezték, és amelyet Zeus parancsára tilos volt felnyitni. Pandorát azonban egyre csak kínozták a kíváncsiság, és mit sem törődve a tilalommal, felnyitotta a dobozt. Abban a pillanatban kiröppent minden, ami csak bajt, szenvedést hozott az emberiségre. Pandora ijedtében rácsapta a fedelet a szelencére, de abból már kirepült minden, kivéve a Reményt.

II. AZ ÉLET MINT MESE

– SZEMÉLYES VONATKOZÁSOK

Az első találkozásom, mármint az első igazi személyes és felnőtt találkozásom¹⁶ a mesével egy hétvégén történt, amikor Boldizsár Ildikó vezetése alatt a saját mesénkkel dolgoztunk,¹⁷ azzal, amit a gyerekkor mélyéből hoztunk magunkkal, vagy amit felnőttként annyira fontosnak éreztünk, hogy rászántunk egy hétvégét a vele való foglalkozásra. Nekem ez a mese a *Rigócsőr király* volt, de nem azért, mert annyira szerettem, hanem mert gyerekként annyira sajnáltam azt a szegény királylányt, akinek bizony nagyon kijutott a keservekből. Nem elég, hogy koldushoz adták feleségül, hogy felsértette a kezét a nehéz munka, még piacon is kellett árulnia, de még ott is összetörte a korsóit egy részeg katona. Arról már nem is beszélve, hogy királylány létére egy másik király konyhájába került konyhalánynak. Persze azt is tudtam, hogy a végén megkapja – ahogy illik – a királyfi szívét, és visszakerül a palotába, a trónra, de még így is gyerekként nagyon igazságtalannak éreztem a meghurcoltatását, a szenvedését. Ez sejtett föl bennem, amikor mesét kellett választani, így alakult hát, hogy éppen őt, ezt a szegény gőgös királylányt hoztam magammal, aki annyira megbűnhődött a gőgjéért, gunyoros modoráért...

Végül is úgy alakult, hogy neki köszönhetem a belépésemet a mese belső világába, rajta keresztül értettem meg, mi is igazából a mese, miért mesél évszázadok (évezredek?) óta számtalan mesélő, és hogy miért nem lehet megunni ezeket a történeteket, miért maradtak meg az emlékezet rugalmas rostjai között ki tudja, hány kézen-közön, átívelve időn és tereken át a mai napig.

Kamaszként azt gondoltam, hogy valami nagyon hiányzik a mesékből (így inkább Dosztojevskijt olvastam), s ez a valami akkori észleletemben hol a történet kibontása, hol a szereplők egysíkúsága volt, hol meg a háttér részletesebb megjele-

¹⁶ Nem számítom ide az „elméleti” találkozásokat, a számtalan irodalmi átdolgozást, szakkönyvet, előadást és egyéb intellektuális megközelítéseket...

¹⁷ Boldizsár Ildikó ún. „saját élményű” csoportjáról van szó, amikor a résztvevők egy gyerekkorból emlékként hozott mesével dolgoznak.

nítése és így tovább. Kerestem valamit, amit nem tudtam igazán megnevezni, csak pótolni akartam, amennyire lehet. Így találtam rá Bazsov meséire, a különböző meseregényekre (*Gyűrűk ura*, *Narnia krónikái*, *Harry Potter* stb.), a sci-fi klasszikusaira (*Alapítvány*, *Dűne* stb.), később Jevgenyij Schwarz drámáira, de valahogy nem leltem meg a hiányzó láncszemet a gyerekkori meseélmény és a felnőttkori olvasói élmények között. Ez bizony addig a bizonyos hétvégéig váratott magára, és megfogalmazni is csak jóval később tudtam, amikor már kitisztult, mit is hiányoltam, mit nem találtam meg a gyerekkort elhagyva, ami olyan becses és nélkülözhetetlen volt, hogy akkor utat is megérdemelt, mint amit megtettem érte.

Nagyon egyszerűen és nagyon bonyolultan is meg lehet fogalmazni azt a valamit, mert egyszerre mind a kettő: intellektuális élmény és katarzis, érzés és kép, tudás és látvány. Persze először van a katarzis, a többi mind ezek után. De mi okozhat katarzist egy mesében, kérdezhetném (ha nem éltem volna át), ahogyan meg is kérdezték sokan.

Gyerekként még közvetlen kapcsolatban vagyunk azzal a világgal, amiről aztán a szocializálódás és mindenféle tapasztalás után leválunk, és szinte alig marad meg tudatunkban, miben is töltöttük az első 10 évünket. Amiből vissza lehet következtetni erre, az éppen a mese, illetve ami a meséből megmarad bennünk. Amikor valaki – vagyis a meseterápia – meg tudja teremteni azt a közeget, ahol vissza- és egyben beléphetünk újból ebbe a tudatosan nem rögtön érthető, de mégis öröktől ismerős tudatba, vagy inkább közös emlékezetbe, akkor jövünk rá, mit veszítettünk. A mitikus/archaikus tudatunkat veszítettük el, azt a képességünket, hogy analízis helyett szinte színről színre érzékeljük a szimbólumokat, amelyeket a mese megőrzött (változatlanul évezredek óta), és amelyekben a világ rendje, tiszta működése mutatkozik meg. De csak abban a tudatállapotban, amikor kinyílunk erre a mitikus tudatra, mert a hétköznapi tudat nem ismeri fel ebben a mélységben a szimbólumokat, illetve nem tudja igazi jelentésükben és ellentmondásosságukban érzékelni őket. A mese, amellyel azon a bizonyos hétvégén dolgoztunk, mindenkinek a saját lét-élményéből szublimálódott erőket tartalmazott, így megvolt hozzá a saját bejárata, saját ismerőssége. Ez valamiféle kapu is volt (ezt a tudattalan is segíti), amin keresztül kinyílhatott számunkra az archaikus tudat. Itt lehetséges a szembesülés a téridő-független gondolkodással, amely nagyon konkrét formában, képekben tárolja azokat az alapkódokat, amelyek mentén zajlik az életünk. Ez az az életszemlélet, ami gyerekkorban még természetes, és ami számunkra ott gyerekként, kiválaszthat egy történetet, amely felnőttként mint kedvenc mesénk jelenik meg – illetve szimbólumkapcsolódási sort, amelyben életünk későbbi eseményei mutatkoztak meg. Erre ráismerni, ezt felfejteni, ez bizony katartikus élmény.

Először mindenki a megszokott úton indul el – ezt tettem én is. Utáltam a királyt, aki képes a lányát az első jöttment koldusnak adni, utáltam a koldust, aki ezt teszi a szegény királykisasszonnyal, és sajnáltam továbbra is a szenvedéséért, amit „ezek” okoztak neki. Ellenség volt mindenki, aki oda juttatta a boldogtalant. Aztán elkezdett kialakulni valami egészen más (elkezdtek kinyílni az archaikus tudat „kódjai”), amelyben a dolgok hirtelen új dimenzióba kerülve egészen más formációt kezdtek felvenni. Először megjön a felismerés: mindez én vagyok, velem is ez történt, történik! És ekkor kezdenek el az ún. „sematikus” mesefigurák meg-elevenedni, mert arcot, mélységet és értelmet kap minden esemény, egyáltalán nem tűnik már egyszerűnek a történet, értettem és láttam, hogy mire miért van szükség. Hogy nem az az ellenfél, akiről elsőre gondoltam, és hogy minderre (ami szenvedésnek látszik, és valójában is az) miért is van szükség.

Megszólalt és megszólított a mese, mert azok a szimbólumok, amelyekből felépült, hirtelen ismerőssé és beszélővé váltak, ahogyan gyerekként is működtek, csak most felnőtt tudatosságommal értettem meg őket. Így vált sokdimenzióssá a történet, mert rájöttem, hogy a mesének minden szereplője én magam vagyok, lényem különböző oldalai mutatkoznak meg benne, és ezek együtt rajzolják ki a bennem zajló folyamatokat. Ebből a nézetből a mese egyszerre hologrammá válik, térbe fordul, láthatóvá lesz a lélek-út jelentéstartomány, a szellemi történés, amely a fizikai síkot alakítja. Én magam vagyok az ok és az okozat, amely/aki egy maga által alakított (bizonyos értelemben „hozott”) térben működve keresi a megoldásokat, a leoptimálisabb kibontakozást, az önmegvalósítás lehetőségét. Ennek az útnak a törvényei soha nem önkényesek, minden következik valamiből. Ahogy a mesében, úgy a valóságban is, minden tettünknek megvan a visszahatása, csak az események gubancában nem vonatkoztatjuk magunkra, nem vesszük észre a nekünk szóló igazságát. Ebben is nagyon sokat segít a mese, mert a saját mesénkkel dolgozva felismerjük azokat az erővonalakat, törvényszerűségeket, amelyek mentén alakultak/alakulnak az életünk eseményei. Nagy felismerések történnek, mert a személyes életsorsunk hirtelen egy nagy egész részeként mutatkozik meg, és már egyáltalán nem tűnik véletlennek sorozatának, mert felsejlik benne a törvény, ami mozgatja az eseményeket.

Én ezen a hétvégén végre az életem középpontjába kerültem, illetve megtaláltam a saját magam középpontját, ahonnét láthatóvá váltak a befelé és kifelé mutató irányok, az értékek, amelyek mentén akarom élni az életem. Tudatossá váltam, ráhangolódtam valamiféle természeti erőre, rendre, amelynek létezésében addig nem nagyon hittem, illetve nem találtam rá a magam számára meggyőző bizonyítékot. Azóta egymás után nyitom fel magamnak a mesék által közvetített tudást, keresem azokat a „fehér foltokat”, amelyek megakadályozzák, hogy betel-

jesítsem mindazt, aminek a megvalósítására megszülettem. Olyan ez, mint valami misztikus utazás, ahol a cél nem kívül van, hanem belül, és az egyes állomásokat Óperenciás tengerek és Üveghegyek választják el, amiken áthaladni nagyon viszontagságos, de a megérkezés megér minden fáradságot, mert végtelen örömet és békét ad. Az ára ugyan a fájdalom, de utána megkönnyebbülés és erő van, amit használni lehet, amivel építeni lehet.

Az első nagy élmény, a gögőös királynő után jött a boszorkánnyal való küzdelem, ezt a *Szép Miklós* című mesében éltem meg, ahol a hősnek – miután folyvást elveszítette a már megszerzett feleséget (aki melleleg Tündér Ilona) –, végül egy boszorkány folyton átváltozó táltos lovait kellett megőriznie. Ez életmentő feladat, mert csak ezáltal juthat hozzá ahhoz az erőhöz, amivel aztán legyőzheti a feleségét fogva tartó sárkányt. Ebben a mesében éltem meg a tanulás fontosságát, amivel képessé válhatok a folyton átváltozó és új alakba menekülő „táltosok” megkülönböztetésére, az eligazodásra a szimbólumok bármikor önmaguk ellentétébe forduló sokarcúságában. Ezt csak a boszorkány birodalmában lehet megtanulni, bele kell menni abba a közegbe, ahol ez az átváltozás történik. Így lettem mesefejtő, aki keresi azokat a szimbólumkapcsolatokat, amelyek mentén felnyitható a REND világa, hogy rájöhessek, hol vannak a „rendetlenségek”.

Aztán megjött Baba Jaga, akinek már a kerítése is koponyákkal van kirakva, és aki – ha nem teljesítik a kéréseit (mit kérések, parancsok!) – minden tétovázás nélkül elemészt, megöl. Baba Jaga félelmetes hatalma ugyan ijesztő, de csak nála lehet megtanulni, hogy a természet rendjét őrző nagy őszanya/boszorkány tudását nem kell feltétlen birtokolni ahhoz, hogy tüzet kapjunk tőle. Vele az a dolgunk „mindössze”, hogy házában töltvén egy kis időt, el tudjuk fogadni a titkokat, a jelenségek mögött munkáló erőket, azokat az energiákat, amelyek ősidők óta meghatározzák, működtetik a világot. Nem feltétlen kell őket megnevezni, elég, ha tiszteljük és használjuk a bennük rejlő lehetőségeket, amelyek bennünk ugyanúgy működnek, ahogyan bármely más élő és élettelen anyagban. Ez az analógiákban rejlő erő, amely révén, szinte lépcsőként vagy létraként használva, beleereszkedhetünk olyan élethelyzetekbe is, amelyek látszólag idegenek, barátságtalanok vagy éppen ijesztőek. A világ nem mindig barátságos hely, de a benne való eligazodás mégsem lehetetlen, hiszen ott van nekünk segítségül az a tudás, amit a *Sárkányölő Sebestyén* című mesében fogalmazott meg a hős, akit meg akart ölni a hétfejű sárkány: „Hogyha széttépsz, nem leszek.”¹⁸ Csak ennyi, de ebben a mondatban benne van annak a biztos tudása, hogy valami miatt kell nekem az a sárkány, dolgom

¹⁸ Boldizsár Ildikó (vál., szer.): *Sárkányölő Sebestyén. Sárkányos magyar népmesék*. Palatinus Kiadó, [Budapest,] 2003. 113..

van vele, egy vagyok vele – s ha már így van, akkor csak egyféleképpen oldhatom meg a vele való konfliktusomat: ha rájövök, hogy én magam vagyok a sárkány is, és bizony a küzdelem minden látszat ellenére mindig itt bent zajlik...

A boszorkány után jöttek a tündérek, akik megtanítottak két nagyon fontos dologra. Az első egy vízitündér volt, aki nem volt rest szembesíteni egy nagy hiánnyal: nem tudtam soha megfogalmazni, mire is van nekem szükségem, mi az, amiért nekem kell kimondanom az összes létező varázsigét, mert csak úgy, csak azzal együtt lehet teljes az életem. Ez igazából tipikus női hiba, úgy eltelünk a másik igényeinek való megfeleléssel, hogy szép lassan elfelejtjük, nekünk magunknak mire van szükségünk. Kiszáradunk, mint a Főkaasszony¹⁹, mert elveszítettük éltető elemünket, a vizet, és mert nem tanultuk meg, hogy miként kell boldognak lenni egy másfajta közegben.

A másik tündér, akivel sikerült mélyebb kapcsolatba kerülnöm, *Tündér Ilona* volt, de most Árgyelussal együtt jött el, hogy megmutasson valami nagyon fontosat. Arra döbrentett rá, hogy mindannyiunkban ott van a „tündérség”, amit ilyen-olyan okok miatt elveszítettünk, de nem lehetetlen megtalálni, sőt meg is kell találnunk, mert nélküle nem tudjuk igazán élvezni az életet, a szépséget, a gazdagságot, az erőt és a játékoságot. A lényeg a keresésben van, az úton levés közben szerzett tapasztalatokban, amelyek során olyan tudásra lehet szert tenni, amivel válaszokat kapunk a legfontosabb hogyanokra, a legfontosabb miértekre, és ami még ezeknél is fontosabb, megtalálhatjuk a világ varázslatának kulcsát: a teljességben létezést.

Mielőtt bárki is azt gondolná, hogy ettől kezdve az életem valami mennyei harmóniában való dalolás lett, téved, mert „csak” annyi történt, hogy titkokkal teli izgalmas hely lett számomra a világ, ahol minden perc, minden óra, minden nap tartogat valami eddig meg nem tapasztalt lehetőséget, felismerést, élményt, valamit, amit még nem éltem meg, nem éltem át. Ugyanúgy vannak megoldatlan problémáim, vannak helyzetek, amik zavarba hoznak, elkeserítenek, elsomorítanak, ahogy vannak hatalmas élmények, amelyek boldogítanak. Egyszerűen csak élek, létezem annak tudatában, hogy ez milyen nagyszerű dolog. Van, akinek ez mindig így volt, és ebben nem lát semmi különöset, de én most azoknak mesélem ezt, akik nem találják meg azt a biztos pontot, amihez mindent viszonyítani lehet, akik nem tudják, hogy milyen értékekben bízva akarják az életüket eltölteni. Ebben viszont mindenkinek segít a mese, a hagyomány által ránk maradt tudás, a REND világában tett felfedező utunk, ahol kalauzt, segítőt találhatunk, de az utat magunknak

¹⁹ A *Főkaasszony* c. népmesét lásd Clarissa Pincola Estes *Farkasokkal futó asszonyok* (Édesvíz Könyvkiadó, Budapest) c. könyvében.

kell megtenni, mert minden mesének személyes mondandója van számunkra, amit egyes-egyedül csak magunk fejthetünk, hámozhatunk ki belőle.

Ehhez a nagy kalandhoz próbáltam útjelzőket lerakni a saját élményeim elmesélésével, a mesefejtéseimmel, amelyek mindegyikéhez sok nagy döbbenet és néha éjszakákon át tartó ébrenlétek, fel-alá járkálások, sokszor nagy sírások, fájdalmak, döbbenetes álmok kapcsolódtak. Lehet, hogy nem érezhető mindez a leírt mondatokon, de ha valaki elindul ezen az úton, meg fogja majd tapasztalni.

Ahogy az egyik mese-csoporton „elszólta” magát valaki: szerintem – mondta – eddig minden mese, amivel foglalkoztunk, nekem szólt. Mert így is van, neki szólt, ahogy mindenkinek, aki olvasni szimbólumokat választott. Mert a szimbólumoknak megvan az a furcsa természete, hogy személyessé tudnak válni, közvetlenül képesek megszólítani, méghozzá mindig a legnagyobb gubancunk mentén. S bár néha ezt teszi a zene, a kép vagy az irodalom is, a mesének évezredes előnye van: a kollektív tudat, ami kiválogatta azokat a legfontosabb „szüzséket”, amelyek meghatározzák az életünket, mert közvetlen megfeleltetésben működnek az „égi rend” világával. Éppen ezért a mesék felfejtésénél hol az általános, mindenkire vonatkozó többes szám szerepel, hol pedig az olvasóval közösséget vállalva a „mi” névmás. Hol különálló szereplőkként értelmeztem a mese hőseit, hol egybefonva a szálakat, hiszen minden szereplő egy szál ebből a lélek-drámából (ahol éppen meglátom magam a mese-mintában). Remélem, ez nem lesz a megértés akadály, hiszen a való életünkben is így vagyunk a világ jelenségeivel: hol látjuk, melyik történetet hogyan hívtuk elő a világ nagy energiamintázatából, hol meg mutogatunk a másokra, akiben megtestesül az éppen aktuális akadály. Egyszerre vagyunk így szereplői és nézői is az életünknek, amit hol jól, hol rosszul „fejtünk fel”. Mintázat ez, amelyet magunk szövünk egy nagy kozmikus szövőszéken, és hol egymásra mutogatunk, mint ellenfélre, akadályra, segítőre, hol meg érezzük, látjuk a magunk készített csapdákat, amibe megint belesétáltunk. A világ csak azt a helyzetet adja elénk, amit előhívtunk, így aztán nem hibáztathatunk senkit miatta, legfeljebb gazdagabbak lehetünk tőle, értékké és szereplőkké válhatunk saját drámánk színpadán.

Aki nem hiszi, járjon utána!

1. Királylányok

MESE A GÓGÖS KIRÁLYLÁNYRÓL

Rigócsőr király²⁰

Egy királynak volt egy lánya, aki mindenkinél szebb volt, de annyira büszke és rátarti is, hogy egy kérő sem lehetett elég jó neki. Sorra osztogatta nekik a kosarat, a tetejébe még csúfolódott is velük. Egy ízben a király nagy vígasságot rendezett, s meghívott rá közelről-távolról minden vitézt, aki házasodni kívánt. Sorba állították őket rangjuk-rendjük szerint; először jöttek a királyok, aztán a fejedelmek, utánuk a hercegek, a grófok, a bárók, végül pedig a köznemesek. Végigvezették ekkor a királylányt a sorok között, de mindenkiben talált valami hibát. Emez túl kövér volt: „Boroshordó!” – vetette oda. Amaz túl nyurga: „Magas és ingatag, a járása álmatag!” A harmadik túl alacsony: „Pöttöm és pufók, az ilyenek mire jók!” A negyedik túl sápadt: „Mint a halál, halovány!” Az ötödik túl vörös: „Szép a sólyom, szép a sas, de még szebb a tűzkakas!” A hatodik nem volt elég délceg? „Nyers palló, kemencén száradt!” És így tovább, mindenkiben talált valami kivetnivalót, de kivált mulattatta egy derék király, ki a sor leg-elején állott, és akinek görbére sikeredetett az álla. „Ni – kiáltott fel kacagva –, ennek meg olyan az álla, mint a rigó csőre!” Rajta is maradt a királyon a Rigócsőr név. Az öreg király azonban, látván, hogy a lánya mást sem tesz, csak gúnyt űz az emberekből és rendre ócsárolja a kérőket, haragra gerjedt, és megfogadta, hogy hozzáadja az első jöttment koldushoz, aki portája előtt megfordul.

Néhány napra rá vándor muzsikuss állt meg az ablak alatt, és énekszóval akart kevéske alamizsnához jutni. Mikor a király meghallotta, így szólt: „Eresszétek be.” Belépett a muzsikuss porosan, toprongyosan, énekelt a király és a lánya előtt, mikor pedig befejezte, csekélyke adományt kért. Szólt a király: „Annyira tetszett az éneked, hogy hozzád adom feleségül a lányomat.” Megrémült a királylány, de a király azt mondta: „Megfogadtam, hogy odaadlak az első jöttment koldusnak, s amit fogadtam, be is tartom.” Nem segített semmi rimánkodás, hozatták a papot, és mit sem tehetett a királylány, már össze is eskették a szegény muzsikussal. Mikor ez megtörtént, így szólt a király: „Most már kolduss felesége vagy, nem való, hogy továbbra is a palotámban időzz, eridj, tarts az uraddal!”

²⁰ A Grimm testvérek gyűjtéséből.

Kézen fogván őt a koldus, kivezette, a király lányának pedig gyalog kellett követnie.
Midőn egy nagy erdőbe értek, megkérdezte az urától:

Milyen szép erdő! Kié lehet?
Rigócsőr királyé, kérte is a kezéd;
Ha elfogadod, most a tiéd volna.
Köleskása, zabszem, kukoricamálé,
Miért is nem lettem Rigócsőr királyé!

Majdan egy rétre értek, a királynő kérdezte megint:

E szép zöld rét ugyan kié lehet?
Rigócsőr királyé, kérte is a kezéd,
Ha elfogadod, most a tiéd volna.
Köleskása, zabszem, kukoricamálé,
Miért is nem lettem Rigócsőr királyé!

Útjuk ezután egy nagy városon haladt át, kérdi ismét a királynő leánya:

E szép nagy város vajon kié lehet?
Rigócsőr királyé, kérte is a kezéd;
Ha elfogadod, most a tiéd volna.
Köleskása, zabszem, kukoricamálé,
Miért is nem lettem Rigócsőr királyé!

„Nem tetszik ám ez nekem – szólalt meg a vándor muzsikos –, hogy örökösen valaki más után vágódasz! Én talán nem vagyok elég jó neked?” Végül egy egészen kicsiny házikóhoz értek. Szólt a királynő:

Teremtő Isten, még ilyet sem láttam,
Ki lakhatik ebben a rozszant kalyibában?

Felelt pedig a muzsikos: „Ez az én házam meg a tied, itt fogunk lakni.” A királynőnek le kellett hajolnia, hogy beférjen az alacsony ajtón. „Hol vannak a cselédek? – kérdezte. „Még hogy cselédek? – förmedt rá a koldus –, magadnak kell elvégezned mindent, ha azt akarod, hogy meglegyen. Mindjárt rakj is tüzet, tégy fel vizet, és főzz nekem vacsorát, igen elfáradtam.” A királynő mit sem értett tűzrakáshoz, főzéshez, így aztán a koldus kénytelen volt maga is dologhoz látni, hogy legalább a fél fogára jusson valami.

Mikor elfogyasztották soványka ételüket, hálni tértek. Másnap a koldus már korán reggel felköltötte a királyleányt, hogy lássa el a ház körüli dolgot. Valahány napig, míg ki nem fogytak a készletükből, így tengették az életüket. Akkor azt mondta a koldus: „No, feleségem, ez így nem mehet tovább, hogy csak föléljük, amink van, keresni meg semmit sem keresünk. Kosarat fogsz fonni.” Azzal elment fűzfavesszőt vágni, hozott egy nyálábbal; a királylány nekifogott a fonásnak, de finom kezét sebesre törték az erős vesszők. „Látom már, nem boldogulsz – szólt az ura –, fonnod kellene, ahhoz talán jobban értesz.” Nekiült a királylány, és megpróbálkozott a fonással, de a durva fonál egykettőre felhasogatta gyenge ujjait, kicsordult vére meg mind ráfolyt a szádra. „Látod, látod – mérgelődött az ura –, semmilyen munkára sem vagy alkalmas, rossz vásárt csináltam veled. De talán kereskedhetnénk fazékkal meg egyéb cseréppel; majd kiülsz a piacra és kínálsz a portékát.” „Ó, jaj – gondolta a királylány –, mi lesz, ha apám országából is megfordulnak a piacon, és látják, amint ott ülök és cserepet árulok, majd csúfolnak és gúnyolnak!” De nem volt mit tennie, engedelmeskednie kellett, hogy koldusbotra ne jussanak. Első ízben sikerült is a dolog, az emberek szívesen megvették a szép asszony portékáját, s megadták, amit kért érte, sőt, sokan odaadták a pénzt, és még a fazekat is meghagyták neki. Éldegéltek a hasznából, amíg tartott, akkor az ember ismét beszerzett egy szekérre való edényt. Kiült vele a királyleány a piac egyik sarkára, kirakta maga köré az áruját, és kínálta. Amint ott ül, egyszer csak arra vágtat egy részeg huszár, és egyenesen a cserepek közé csörtet, bizony sok ezer apró szilánkra tört az egész! Sírva fakadt a királyleány, ijedtében azt sem tudta, mitévő legyen. „Jaj szegény fejemnek – sóhajtott –, mit fog szólni az uram!” Hazasietett, és elmondta, milyen balszerencse érte. „Hogyan ülhet ki valaki cserépedényekkel a piac sarkára? – korholta az ura. – Hagyd el a sírást, látom már, hogy semmilyen tisztességes munkára sem lehet használni téged. Voltam a király palotájában, és érdeklődtem, nem volna-e szükségük cselédre a konyhában. Megígérték, hogy felfogadnak; cserébe ingyen kapod majd az ételmet.” Így tehát konyhalány lett a királyleányból, segédkeznie kellett a szakácsnak, a legsanyarúbb munkát is elvégeznie. Két zsebébe egy-egy csuprot kötött, abban vitte haza, amit a maradékból neki osztottak, s azon éltek. Történt egyszer, hogy fényes lakodalomra készülődtek, mert a király legidősebb fia házasodott. Fölment a szegény királylány is, és odaállt a terem bejáratához, hogy láthasson valamit. Mikor aztán meggyújtották a gyertyákat, sorra vonultak be a vendégek, egyik szebb, mint a másik, és minden csupa pompa meg ragyogás volt, elszorult a királylány szíve, a sorsa miatt, s átkozta magát, gőgjéért és büszkeségéért, mely így lealázta, s ily nagy szegénységbe taszította. Pompás ételek illata szállt, és a szolgák, akik hordták, neki is odavetettek egy-egy falatot, azt ő gyorsan berakta csuprába, hogy hazavigye. Egyszer csak belépett a királyfi selyembenbársonyban, nyakában aranyláncsal. Megpillantván a szép menyecskét az ajtóban, kézen ragadta, vitte volna a táncba. De a királyleány szabódott, s megrémült, mert látta,

hogy az a Rigócsőr király áll előtte, aki megkérte a kezét, és akinek ő csúfos kosarat adott. De hiába vonakodott, az már bevonszolta a terembe; s akkor a szalag, amely a zsebeit tartotta, elszakadt, a két csupor kifordult, a leves kiömlött, a falatok pedig szanaszét szóródtak. Lett is ennek láttán nagy hahota és csúfolódás, a királyleány pedig rettentő szégyenében legszívesebben ezer öl mélyre süllyedt volna a föld alá. Menekült is volna, szaladt ki az ajtón, de egy vitéz a lépcsőn utolérte és visszavitte; ahogy ránézett, látta, hogy megint Rigócsőr király az. Most már kedvesen szólította: „Ne félj, én meg a szegény muzsikussal, aki a nyomorúságos viskódban lakott veled, egyek vagyunk, a te kedvedért változtattam el a külsőmet, és én voltam a huszár is, aki a lovával a fazekaid közé csörtetett. Mindezt azért tettem, hogy a büszkeségedet megtörjem, és megbüntesselek a gőgödért, mellyel csúfot űztél belőlem.”

Keserves sírásra fakadt a királyleány, s azt válaszolta: „Nagyot vétettem ellened, nem érdemlem meg, hogy a feleséged legyek.”

A király pedig azt felelte: „Most már ne bánkódj, a rossz napoknak vége, jöszte, üljünk meg a lakodalmat.”

Jöttek a belső cselédek, s a legpompásabb holmit adták rá a királyleányra, jött az atyja is, meg az egész udvar, és sok boldogságot kívántak neki az eljegyzéséhez Rigócsőr királlyal, s csak azután kezdődött az igazi vígasság. Te meg én, bárcsak mi is ott lettünk volna!

Mai királylányok

Ha lány, akkor királylány, hiszen lehet-e ennél több, amire egy kislány vágyik, mint hogy királylány legyen a saját életében, s megtalálja a hozzá méltó királyfit. S mielőtt bárki azt gondolná, hogy micsoda avult antiemancipációs gondolat ez, szeretném leszögezni, hogy ez nem a párválasztás kényszeréről szól. Nem a másik nem, hanem saját belső mélységünk/teljességünk megtalálása a lényeg! Ez így van a mesében is, mert a mesei hős nem tesz mást, mint helyreállítja a világ megbillent rendjét. A rendhez pedig hozzátartozik a teljesség: a nőnek (ahogy a férfinak is) meg kell találnia hiányzó felét/párját – amiből létrejöhet önmaga teljessége.

Minden királylányos mesében – elenyésző kivétellel – a hősök elindulnak mindenféle nehézséget, hatalmas, legyőzhetetlennek tűnő ellenséggel való harcot, elvarázsolást, fejvesztést vállalva, hogy teljesítsék a vágyott királylány kívánságát, vagy kiszabadítsák őt a sárkány vagy egyéb gonosz elrabló karmaiból. Életveszélyes kalandokat pedig csak akkor vállal bárki is (legyen az mese vagy valóság), ha számára nélkülözhetetlen az, amiért harcba indul. Nyugodtan kijelentetjük hát, több száz mesére és az ezen keresztül átszűrődő tudásra alapozva, hogy a királylány nélkülözhetetlen, mert láthatóan nélküle az élet értelmetlen, hovatovább élhetetlen, mert ő ad értelmet, fényt, szépséget, gazdagságot a létnek, mert ő az élet valódi értelme. Ezt pontosan tudják a kislányok is, akik habozás nélkül sorolják, mit tud a királylány: szépséges, hűséges, érzékeny, szeretetteljes... Ő a nő, aki nélkül nincs férfi...

De nem túlzás ez? Mai világunk mintha azt bizonyítaná, hogy nagyon is lehet élni egyedül, talán nem is kell királylány feltétlen a királyfinak!? De valóban lehet-e királyfi királylány nélkül? Vagy lehet-e királylány királyfi nélkül? A mesék évszázados valósága vajon nem egy elmúlt kor valóságát mutatja-e meg, ami már messze nem érvényes a mában, hiszen mai vélekedésünk szerint nagyon is sokan megvannak egymás nélkül. A nemi szerepek pedig egyfajta választáson alapuló döntések, ha úgy tetszik: kulturális hozadék, ami így is úgy is változik. Talán a mesék valósága mára már nem valóság, vagy csak nem érvényes valóság? Egyáltalán, lehet igaza a mesének, mondhat a mese érvényes dolgokat a párkapcsolatokról, netán a világ működéséről ma, egy teljesen másfajta közegben?

Maga a feltevés is abszurd némelyek szerint, hiszen a mese – vélekednek – nem más, mint régmúlt korok fantázialenyomata, elmúlt világok mára már érvényét veszett történései, amelyek csak arra jók, hogy a gyerekek jól szórakozzanak, meg talán némi képzelőerőt is tanuljanak belőle. Meg aztán ma már nincsenek is királyfiak és királylányok, vagy ha vannak, akkor őket úgy képzelik el, mint azokat a szupergazdagokat, akik világtól elzárt és médiahírekben megjelenő, vágyott, irigyelt külön világban élnek, távol minden hétköznaptól és közönségtől.

Valóban így lenne? Vagy azok a kislányok tudják az igazságot, akik minden této-
vázás nélkül kijelentik, hogy „én vagyok a királylány”, amikor elolvassuk nekik
a Világszép Nádszálkisasszonyról vagy a Rózsát Nevető Királylányról szóló mesét
(már ha elolvassuk, sajnos egyre kevesebben olvasnak népmeséket a gyerekeik-
nek!). Ahogyan a kislányok is tudják, hogy ők és csakis ők a mesében szereplő király-
fiak, akik éppen elindultak szerencsét és természetesen királylányt találni.

Királylányok és az anyák

Szinte minden mese már az első pár mondatban nagyon határozottan megmutat-
ja, hogy most éppen milyen erővel dolgozik, milyen problémakört fogalmaz meg.
Például nem mindegy, hogy a mese indító jelenetében olyan királylány szerepel-e,
akinek van édesanyja. Ha van, akkor biztosak lehetünk benne, hogy nem a nőiség
hagyományos megélésével lesz konfliktusa a hősnőnek, hanem pl. elvárásolják
– ami időleges leblokkolódást jelent, az életerő áramlásának megszakítását – vagy
elrabolják, vagyis kényszerítik a saját mélységeibe való alászállásra. Az elrablás
által a királylány olyan helyzetbe kerül, hogy nem tudja mozgósítani a jóról való
tudását, nem fér hozzá a saját belső erejéhez – vagy mert nem hiszi el, hogy ez lé-
tezik, vagy mert le kell érte szállnia saját legmélyebb rétegeibe, mondjuk a sárkány
föld alatti palotájába vagy más, föld alatti világba. Ez a leszállás nem jelent mást,
mint megtalálni azokat az erőközpontokat, amelyekben felismerhetjük saját női/
emberi létezésünk artikulálatlan szintjeit, saját haragunkat, gyűlöletünket, félel-
meinket; előhívjuk és megszéldítjük őket, hogy ne árthassanak, hogy erőként és
ne ellenerőként működjenek.

Ha, mondjuk, a mesében nincs anyja a királylánynak, akkor olyan szituáci-
óról van szó, amelyben nem áll biztos női tudás a főhősnő mellett, vagyis nem
kapta meg azokat az ősi női erőket és tudást, amelyek csak nőtől nőig tudnak
áthagyományozódni, és amelyek nélkül maga a nőiség sérülten, valódi erő nélkül
mutakozik meg. Nekik jut a gonosz mostohával való küzdelem! A mostoha olyan
belső ellenerőket szimbolizál, amelyek szinte folytonos kilöködést, ellehetetlenü-
lést hoznak létre. Ez az az állapot, amikor nem ismerjük és ezért nem is tudjuk jól
megélni a nőiség, vagyis saját nőiességünk alapenergiáit. Ez az anyátlanság lehet
a mi valóságunkban olyan helyzet is, amikor maga az anya sem bír ezekkel a női
erőkkel, mert már ő is sérült a saját nőiségében. Nem véletlen hát, hogy ezek a
királylányok nagyon kemény utat járnak be, míg felismerik mindazt, amiben hi-
ányuk van. (Gondoljunk csak a *Rigócsőr király* anyátlan gögös királylányára, aki
igazából semmit sem tudott a női feladatokról.)

Megint más a helyzet, ha olyan mostoha nehezíti meg a női tudás áthagyományozását, aki minden tétével a női oldal sötét erőit idézi meg: ami azt jelenti, hogy „rossz minta” kerül az átadás folyamatába, ez aztán ellenerőket hív létre, mint a *Hófehérke*-típusú mesékben, ahol a gonosz mostoha képében szinte tapintható a féltékenység, harag, önfogadási problémák jelenléte. Itt a rossz minta nehezíti meg az önfogadást, amivel nagyon kemény küzdelmeket kell vívni, amíg mindezek a rossz/mostoha erők integrálásra, elfogadásra, megváltásra/változtatásra kerülnek. De tudni kell, hogy ez a „rossz minta” sem valami külső erő, hanem ez is ott van legbelül megoldandó problémaként, amivel valóban „hősies” megküzdeni, mozgósítani kell minden erőnket, energiánkat, cselekvőképességünket, hogy ne egy üvegkoporsóban fekvé kelljen leélni az életet...

Megint más az, ha az anya olyan tudást, belső biztonságot hagy a lányára, amivel minden helyzetben boldogulni tud, sőt éppen ez lesz az, ami képessé teszi őt, hogy megtalálja önmaga igazi erejét, világot megőrző képességeit. Ahogy Világszép Vasziliszta teszi ezt, amikor Baba Jaga segítségével megtalálja felnőtt, cselekvőképes önmagát. Ezekben a helyzetekben nem a tudás hiányával van dolgunk, hanem annak használatba vételével, vagyis itt az érlelődés, a kellő pillanat felismerése a tét. Gondoljunk csak Csipkerózsikára, aki száz évet alszik, hogy aztán a kellő pillanatban érkező királyfinak kitáruljon a palota kapuja. Az élet beengedése történik itt meg, amire megérett az idő. Vannak olyan királylányok is, akik addig válogatnak, tesznek próbára minden jelentkezőt, amíg a legmegfelelőbb jelöltet meg nem találják. Feladatokat adnak, mert csak a legjobb felelhet meg, mert nekik az a dolguk, hogy feladatról feladatra érleljék önnön erőiket, amíg a legeslegjobb létre nem hívható... Mert ez éppen a királylányok dolga: megőrizni a világ tudását és rendjét, fenntartani a tudás folyamatosságát, amiben benne van a küzdelem saját gonosz, mostoha, rossz erőinkkel.

De az okos királylányoknak sem könnyű – nekik sem mindig van anyjuk a mesében –, ők szinte mindent tudnak a világ működéséről, így számukra az a kihívás, hogy ezt a tudást össze tudják-e kapcsolni a szív érzésével, hogy meglássák azt, ami a legközelebb van hozzájuk, hogy ne uralni, hanem betölteni akarják a sorsukat. Az a királylány, aki elől ne lehet elbújni, végül a keblére tűzött rózsába rejtőzött legényben kapja meg nála okosabbnak bizonyult párját. De itt sem csak az a lényeg, hogy ki az okosabb, hanem az, hogy össze tudjon kapcsolódni, ami a szívben és ami az elmében van!

Minden esetben, amikor elkezdjük felfejteni a mesét, orientációs pont lehet az anya–lánya viszony, ebből derül ki a hagyomány átadásának minősége, mennyisége, vagyis az, hogy a királylány mivel indul neki a felnőtt életnek. Már a mese elején nagyon nagy az esély, hogy önmagunkra ismerünk valamelyik királylányban

(ha nők vagyunk, bár lehet nőként férfi hőssel, férfiként női hőssel azonosulni). Nyilván meghatározó az életünkben, hogy az anya valóban jelen volt-e (még ha él, akkor sem mindig van jelen), és ez a jelenlét igazi tudásátadás-e vagy csak valamiféle alapbiztonság, amiben kizárólag a fizikai minőségek működnek, és a lelki, szellemi tudás átadása nem történt meg. Nyilván olyasmit, amit maga sem élt át, senki nem tud átadni, de amit megélt és tudássá érlelt, az már a következő generációban is megjelenik. Ez az a női háló, ami kifeszül körénk, és vagy egész és ép, vagy szakadozott. Vagy véd, és az a gond, hogy túlságosan is elzáródtunk védelmi vonalaink mögé, vagy nem véd! De akkor ez ad lehetőséget, indíttatást, amely által eljuthatunk saját belső gazdagságunkhoz. A lyuk, hézag, rossz tudás is lehetőség, nagyon is nagy feszítő erő, mert a nem jó minta inspiráció, felszólítás, hogy menj, és teremtsd meg, ami hiányzik... Mennyivel jobb elindulni, hogy megteremtsük saját teljességünket, mint ötvenévesen is azon szűkölni, hogy anyám milyen rossz anya volt, nem szeretett, nem mutatta meg az utat...

Ezt egyetlen mesehőstől sem láthatjuk. Ezt a mintát mi magunk hoztuk létre, a mese – vagyis a hagyomány – ebben nem támogat senkit...

Királylányok és az apák

Az sem mindegy, hogy milyen apa áll a királylány mellett. Lehet jószágos, erőt adó, segítő a férfierő, vagyis a király képében megtestesül a tudásunk a világ működéséről, rendjéről, lehetőségeiről. De lehet olyan apa is, aki elígéri a lányát egy disznónak,²¹ még extrém esetben maga akarja feleségül venni, mint a Grimm-mesék némelyikében.²² Itt a nőt (de lehet férfi olvasó is, aki ezt átéli) ért sérelmek megpróbáltatásairól kapunk megoldási mintákat, de korántsem a gonosz férfiak megbüntetéséről van szó, hanem azokról a megtalálandó erőforrásokról, amelyeket a tudat képes mozgósítani, ha támadás éri. Minden támadásra megvan a védekezési minta, minden atrocitásnak oka, szerepe van a személyiségfejlődésben, mert elvezethet egy teljesebb önmegértéshez, egy olyan belső gazdagsághoz, amit e nélkül nem tudtunk volna megtanulni. Piroska nem ártatlan áldozat, akit a gonosz farkas megevett, hanem egy olyan minta képviselője, ahol a nőiségről való tudás torz, külsőséges, nem alakult ki valódi értéktudat, nincs védekezési ösztön. A mai farkasok is a Piroskára „buknak”, akik gond nélkül letérnek az útról, ha felszólítják őket, és bizony ma a vadász jött is kétséges. Lehet, hogy mai Piroská-

²¹ Pl. A zöld disznó vagy a Szóló szőlő, mosolygó alma, csengő barack stb. c. mesékben.

²² Pl. a Gereznabarka c. mesében.

ink nem tanulták meg a meséből, hogyan kell megkülönböztetni a szép szavakat a nem annyira szép tettektől. A mesében ugyanis csak látszólag van áldozat és agresszor, valójában a gonosz is elvezethet a jóhoz, ahogyan a jóról is kiderülhet, hogy nem elég jó, hogy még van mit tanulnia az életről. A naiv jóság lehet ugyanúgy életellenes, ahogyan a boszorkány is elvezethet önmagunk fel nem ismert tudásához, erejéhez.

A párválasztás

Nagyon fontos, az egész életünkre messzemenően kiható döntés a párválasztás. Könnyelműen, megfontolás nélkül meghozni nagy felelőtlenség lenne, hiszen ezen múlik páros életünk minősége, megszületendő gyermekeink sorsa. Mégis! Sem a nők, sem a férfiak nem igazán szokták ezt a kérdést valamiféle oknyomozó háttérelmzéssel vagy tanácsadó testületi döntéssel előkészíteni. Ráadásul a mi kultúránkban már régen nem divat ezt a döntést kivenni a gyerekeink kezéből – és gazdasági kérdéssé tenni, mint a történelem során annyiszor. Asztrológusokat vagy házasságközvetítőket sem hívunk, hogy segítsen gyermekeink jövődöbéljét kiválasztani, mint mondjuk Indiában. Ma már ez elsősorban érzelmi döntés: szeretünk-e valakit annyira, hogy össze akarjuk kötni vele az életünket, vagy nem? De mi határozza meg ezt az érzést? Mi váltja ki magát a szerelmet? Olyan kérdések ezek, amelyekre sokféle válasz létezik. Nézzük csak a gyakorlati oldalát: Gondoljunk arra, hogy egy emberekkel zsúfolt terembe belépve – és éppen egyedülállóként kinyílv a másik nemmel való találkozásra – mennyi idő kell ahhoz, hogy észrevegyük azt az 5-10 embert, aki szóba jöhet... Talán öt perc? Maximum negyed óra. Ezt ki lehet próbálni, mert empirikus tapasztalat alapján a legkönnyebb meggyőződni arról, mennyire nem ésszerűségi alapon történik a párválasztás, illetve az azt megelőző „kinyílás” a másokra. Természetesen jócskán beleszólnak a döntésbe ésszerű elemek, de ha csak a saját tapasztalataimra és az ezzel foglalkozó irodalmi élményekre hivatkozom, akkor is észrevehető az az egyértelmű tendencia, hogy a választás elsősorban elemi, ösztönszerű, tudatalatti elemektől jócskán befolyásolt, szinte kivédhetetlenül nem oksági alapon történik. Itt most nem az érdekházasságokról beszélünk, hanem a szerelmi házasságokról, amelyek ma már a döntő többséget alkotják.

Mit mond a mese erről a nagyon fontos kérdésről? Nyilván a mese is foglalkozik a szerelemnek ezzel a döntő lépésével. Mégsem tudunk olyan népmeséről, ami hosszan tartó, akadályokkal telitűzdelt románcokról számolna be. Legfeljebb a következőket olvashatjuk: nagyon megtetszett neki a dali legény, vagy azonnal

megszerették egymást, leggyakrabban azonban csak annyit: egymáséi lettek... Az akadályok ugyanis mindig a megtalálás folyamatában vannak! De mi előzte meg ezt a sorsszerű egymásra találást? Hol van a szerelem leírása, problémássága, az udvarlás sokszínűsége, a félreértések bonyodalmai? Nos, ez a legritkábban előforduló esemény egy mesében, mert a mese nagyon is pragmatikus világában nyilvánvaló, hogy a sors hozza össze a párokat, és a sors tudja a dolgát! Csak azok kerülnek egymással kapcsolatba, akiknek valóban dolguk van egymással, nincs szükség ennek a részletezésére, mert a mese nem az érzelmi bonyodalmakkal, hanem a mitikus történetekkel foglalkozik. Éppen ezért nincsenek benne szerelmes sóhajok (vagy csak ritkán), sem a viszonzatlan szerelem miatti siránkozások (kivéve az Andersen-meséket...). De házasság annál több szerepel a mesében, hiszen minden varázsmesének ez a vége. A történet pedig arról szól, hogyan is jutnak el ideig. Igen egyszerűen: ha a mesei királylány megérett a nászra, királyi apja (szülei, ha mindketten élnek) keresi(k) számára a megfelelőt.

Mit tesz ilyenkor egy király? Nekiáll, hogy megkeresse a legmegfelelőbbet a lánya számára. Komplex mesei szemlélettel nézve ezt a történet: a királylány (azaz a női princípium) a benne élő rend tudásával felkészül a női és a férfi oldal egyesítésére. Hiszen minden páratlanság a teljesség felbillenése, a természetes állapot a párosság, egyesülés, amikor a női és férfi oldal egyaránt, egymást kiegészítve, jelen van. De sem a mesében, sem az életben nem egyszerű ennek a megoldása. A mi hétköznapi világunkban is az határozza meg a férfi nőképét, milyen a benne élő anima-/anyakép, ahogyan a nőnél is kihagyhatatlan, hogy milyen a benne élő animusz-/apakép. Minden valószínűség szerint ez fogja meghatározni, hogy abban a bizonyos, emberekkel zsúfolt teremben milyen típusú potenciális partnereken akad meg a szeme. De ugyanígy működik ez a mesében is: a királylány olyan párt fog magának választani, ami következik a királyi szülők helyzetéből, diszpozíciójából. Itt megint működik a kirakós játék, amit pszichológiai szemlélettel kivetítésnek (ez az a bizonyos projekció, ami annyira meghatároz mindent!), mesei szemlélettel sorsnak, a teljességhez kapcsolódásnak nevezhetünk. Ennek szélsőséges megfogalmazódása az az apa, aki maga akarja feleségül venni a lányát. A Grimm testvérek egyik meséje, a *Gereznabarka* mutatja meg ezt a helyzetet, aminek ugyanúgy megvan a szülői mintában gyökerezése, mint az ennél jóval kevésbé szélsőséges helyzeteknek. Ebben a Grimm-mesében a királynő halála előtt azt kérte a férjétől, hogy csak olyan feleséget válasszon, aki legalább olyan szép, mint ő, és éppen olyan aranyhaja van, mint neki. A király meg is ígérte, csak éppen betartani nem tudta, mert senki nem volt éppen olyan, mint a felesége volt. Így történt aztán, hogy a felnövekvő királylányban találta meg az „ugyanolyant”, akit el is akart venni. Ezt a szélsőséges helyzetet is a király és a királyné kapcsolata hozza elő: egy olyan király-

néről ír a mese, aki annyira nárcisztikus volt, hogy senki sem lehetett megfelelő, ha nem ugyanolyan, mint ő. A király meg olyan szinten volt „megbillenve”, hogy ezt el is fogadta. Itt komplex szemlélettel az ember nárcisztikus, kizárólag önmagában építkező, egocentrikus lényé dominál, amelynek megváltásához nagyon rögzös út vezet. Ez a rendről való tudás kizökkenése a férfi oldalon, a női oldalon pedig a szépség abszolutizálása a többi női energia rovására. Ebben a történetben éppen az van lemerévítve (a kapcsolat dinamikája van leblokkolva), aminek a lényege a mozgás/változás. Ezt a kibillentséget a királylánynak (a női oldalunknak) csak nagyon nehezen sikerül helyre tennie, és az apáról leválva valódi párt találnia magának. Újra kell építenie saját magát, vissza kell találnia saját természeti erőinek elementáris szintjére, hogy olyan erőket tudjon feléleszteni, amelyek segítik saját természetes ösztöneinek működését, sorsának újraalakítását.

De mi van akkor, ha a királylány bizonyul alkalmatlannak a párválasztásra, mert döntésképtelen? Ennek oka is a szülőknél keresendő: vagyis a mesei elindulás azt a helyzetet írja körül, ahol a rend megőrzésére, a legfőbb jóról való tudásra nem megfelelő a környezet. Olyan szituáció ez, ami ma nagyon is gyakori: valamiért (az ok is megtalálható) nem vagyunk alkalmasak arra, hogy jól válasszunk párt magunknak.

Mik lehetnek az okok? Ahány mese, annyiféle ok kerül elő: lehet a női energiák kiszáradása (ilyenkor többnyire nem tud gyermek születni, aztán probléma lesz vele, pl. ha végre nagy nehezen meg is született, elgérlik egy állatvőlegénynek stb.). Lehet a túlzott elkényelmesedés, a természetes ösztönök meggyengülése (túlságos jólét, biztonság), lehet félelem, amikor az apa bezárja a lányát valamilyen előre megjósolt esemény miatt, és nem engedi férjhez menni (megmerevedett uralom, keménység). Vagy egyszerűen nem jól működik az egység. Nincs anya, aki autentikus női mintát tudna adni, vagy olyan mostoha van, aki negatív női mintát ad, csak a nőiség sötét, nem jól artikulált szintjeit szólatlatja meg. Minden ilyen helyzet szükségszerű, hiszen ezek a konfliktusok azért vannak, hogy az egység újra helyreállítható legyen, hogy felismerjük, merre kell keresni a megoldáshoz vezető utat. Csak akkor – és csakis akkor – lehet a konfliktusok ellenére megtalálni a sorsszerű párunkat, ha feloldottuk a jelzett akadályokat, ha megoldottuk az okát. Erre az okra pedig csak úgy találunk rá, ha megértjük, elfogadjuk, meghaladjuk és teljes egészében integráljuk a szülői mintát. Ez pedig az önismeret útja...

Rigócsőr király című mesénkben is egy családi konstelláció nehezíti meg a királylány férjhez adását: nincs anya, aki a női mintát meg tudná adni, s az apa olyan, aki valószínűleg nem sokat törődik a lánya neveltetésével. Nem a rendről való tudás hiányzik hát, csak a mindennapi alkalmazása! A kissé nemtörődöm apa és az anyahiány aztán elvégzik a dolgukat: van egy büszke és rátarti király-

lányunk, aki nem tudja megbecsülni azt, amije van. Semmi sem elég jó neki... mert nem is lehet, hiszen nincs működőképes tudása arról a bizonyos „jóról”. Nem mondta, mutatta meg neki senki... Ez egy olyan szellemi állapot, ahol a nő és a férfi szerepkör egyensúlyának teljes felbomlása, illetve ennek az egyensúlynak a kialakulatlansága határozza meg a személyiséget. A királylányból hiányzik nemcsak az ösbizalom (ami az anyahiányra vezethető vissza!), mint a dolgok rendjében való biztos mozgás, de az az alapvető bizalom is, amely bármilyen biztos kapcsolódást hozhatna létre (nemtörődöm apa!). A királylányság egyszerűen maga a női alapminőség, maga az a tudás, hogy nő vagyok. De itt ez billent meg: honnan tudnám, mi az, nőnek lenni, ha ennek a működéséről senki nem világosított fel? Sajnos ez is mindennapi szituáció: már anyáink sem tudtak erről igazán sokat, hogyan is tudták volna átadni? Hol van már a női beavatás? Hol van a megünnepélése annak, hogy a kislányból nő lett – és elindult a havivérzése? Honnan lenne magabiztossága, ha nem is hallott erről? Helyette van sérülékenység és az ezt leplező agresszivitás: korunk kamaszlányai, akik, mondjuk, feketébe öltöznek, isznak és cigarettáznak, vad szövegekkel és exhibicionista viselkedéssel képesztik el és botránkoztatják meg a környezetüket.

Amikor mesebeli királylányunk gunyoros megjegyzéseket tesz a kérők külsejére, pontosan ezt az ambivalens kapcsolat- és kapcsolódásiképesség-nélküliséget fogalmazza meg. Hiányzik minden, ami valóban női: a lágyság, az elfogadás, az ösztönösség, a finomság, az érzékenység – és még sorolhatnánk, mi minden hiányzik. Így aztán sem nem nőies, sem nem férfias igazán; amit tesz, mindössze egy dolgot mutat: nem tudja, mi is lenne a dolga a világban. Ez leginkább a kamasz fiú/lány állapotnak feleltethető meg. Nem véletlen, hogy korunk médiája ezt ki is szolgálja, amikor a manökenek és filmsztárok képében egy anorexiás, ruhafagasz-nőiességet állít a lányok elé mintának.

A házasság igen komoly döntés. Ebben a „döntésben” női részről olyan dolgok navigálhatnának, amelyek éppen hiányoznak a mai királylányainkból. A „valósággal” ellentétben itt a mesei REND szerint működő világban szerencsére nem is dönthet, hiszen nincs miről, mert láthatóan nem alkalmas a párválasztásra. Így aztán (a mesében) nincs válás, évekig húzódó vagyoni jogi vita, szétszakított család, kallódó gyerekek, mert a mesében csak akkor jöhet létre házasság, ha a feltételek megvannak hozzá. A feltételek pedig belül kell hogy meglegyenek, amikor a nővé érés megtörtént, a nő befogadóképessé vált, alkalmassá az egyesülésre.

Házasság a koldussal, útban a kunyhóba, élet az új férjjel

Királylányunk döntésképtelen, senki sem elég jó törekény, valódi mélység és valódi női tudás nélküli léte számára. Hogyan is tudná értékelni kérői minőségét, amikor kizárólag a külső után ítél. Nincs valódi támpontja, ami a választásban segítené. Szerencsére az apa itt jól dönt, amikor megelégteli a huzavonát: „Az öreg király azonban, látván, hogy a lánya mást sem tesz, csak gúnyt űz az emberekből és rendre ócsárolja a kérőket, haragra gerjedt, és megfogadta, hogy hozzáadja az első jöttment koldushoz, aki portája előtt megfordul.” Ez a tudat működésének első igazán előrevivő döntése – a bennünk azért még működő belső tudás lép itt akcióba, hogy segítse megszüntetni a létrejött patthelyzetet. Ez a látszólag gonosz és autoriter döntés az egyetlen autentikus apai (belső bölcsességünk működését mutató) lépés, hogy a helyzet megoldhatóvá váljék. Mai szemmel is működhet, hiszen a mindent magáénak tudó, de annak értékét megbecsülni nem tudó gyerekeinktől célszerű egy ponton elvenni mindazokat a „játékokat”, amelyek elzárják őket valódi önmaguk megtalálásának esélyétől. De ehhez valódi király kell!

A házasság a koldussal megköttetik, s a királylánynak követnie kell az urát: „Hiszen nem illik, hogy koldusasszonyt tartsak a palotában”, mondja a király. Ebben a mondatban is nagyon fontos tudás mutatkozik meg, hiszen a király, mint a dolgok törvényességének, működésének rendjét tudó részünk, került most valódi kapcsolatba a nőiséggel, illetve a látszólagos nőiséggel. Itt már nyilvánvaló, hogy a dolgok valódi rendjéről való tudásunk „felülírja” a nőiségről való felületes viselkedésmintákat, szétdúlja azokat a mesterségesen létrehozott sémákat, amelyeket valódi tartalom nélkül próbálunk működtetni. Innen csak úgy „szabadulhatunk”, ha teljesen le tudjuk rombolni vagy új tartalommal tudjuk megtölteni mindazt, ami működésképtelen. A mese rendje azt mondja ki, hogy csak egy úton lehet ezt a hibás működést rendezni: ha a királylány elhagyja a palotát, vagyis ha teljesen új kereteket talál saját személyiségének újjáépítéséhez. Le kell vetni a régi – esetleg szülői – mintát, és új mintát kell létrehozni. Ez az új pedig valamilyen nulla-értékből indul: státusz és előre gyártott forma nélkül. Ez a koldus vagy muzsikusz/művész – a tarot-ban ő a bolond –, akinek nincs semmije, így nincs félténivelője, szabad és kötetlen, tehát ő alkalmas egyedül arra, hogy egy tartalmatlan, kiüresedett formát szét tudjon bontani. Lényünknek az a része kap itt lehetőséget, amelyik „bolondságokra” képes, de együttműködésben van az életerőnket hordozó királlyal. A magyar népmeseavatózat²³ ilyen értelemben pontosabb, mert arra utal,

²³ Koldus királylány címmel ismert magyar népmese, amelyben a király kéri meg a kikoszorózott kérőt a koldus-szerep eljátszására.

hogy itt egy kényszerhelyzet megoldása történik meg. A valódi élet elől nem lehet elzárni az utat, az élet él és élni akar, akár azon az áron is, hogy szétöri a törekény-nyé és üressé váló formát.

Amikor a király útjára bocsátja a lányát, hogy immár új férjével elkezdje új életét, akkor ezzel egy új esélyt kap az önmagába zárkózott, megmerevedett, élettelenné vált lélek, hogy olyan tapasztalatokra tegyen szert, amelyek újra élővé tehetik. Hiába könyörög a királylány, az apja hajthatatlan, hiszen a mese szabályai szerint minden cselekedetnek megvan a következménye, s ezzel a királyi következetességgel nyílik meg az út a királylány tanulására, újfajta élethelyzetek megismerésére. S ebben az új életben nem elhanyagolható tényező, hogy a koldus férj egyben muzsikos – vagyis egy ismeretlen új harmónia felé indulhat el a látszólag mindenét elveszített lélek.

Útjuk során Rigócsőr király birtokain haladnak keresztül, amelynek gazdagsága arra emlékezteti a királylányt, mit vesztett. Most már bánja, hogy nem lett a királyfi felesége, hiszen akkor övé lenne a „*kerek erdő, zöld mező, tágas város*”. Ezekben a sorokban már megfogalmazódik, igazából mi is hiányzott a királylánynak: a *kerek erdőben* és a *zöld mezőben* a létezés életteliisége jelenik meg, a *tágas város* pedig az emberi kapcsolatok tágasságát, gazdagságát, változatosságát mutatja, amiben igazából soha nem volt része. S noha elsőre láthatóan csak a gazdagság, a birtok(ban levés) elvesztését siratja, a státusza megváltozását érzékeli, de már kezd körvonalazódni, hogy mi okozta a királylány élettelenységét, éretlenségét, amely arroganciában és a mások iránti tiszteletlenségben mutatkozott meg. Az elevenség – mint az erdő és a mező, a város „tágassága”, mint valódi emberi kapcsolatok – nem volt jelen a palotában, nem volt jelen a királylány életében. Ez a hiány világa volt, ahol az élet elevensége, gazdagsága helyett üres formák és üres emberi kapcsolatok határozták meg a létezést.

A dal, amiben megjelenik az erdő, a mező és a tágas város, nemcsak szép képe a hiálynak, de egyben az első jele annak, hogy valami valódi és életszerű jelent meg a királylányban. A koldussal és a koldusnak énekel, aki ugyanúgy dalban/versben válaszol, s ezzel létrejön az első közös pont a kapcsolatukban, s bár ez még törekény és sértettséggel teli, de már egy egyenjogú kapcsolatra utal. A dallal/verssel bejelentkezett a vénuszi erő. A mai, hasonlóan sérült és arrogáns fiatalok számára ez a versben/dalban megmutatkozó vénuszi erő a rajongó státuszban mutatkozik meg: együttesek, zenészek iránti odaadó csodálattal próbálják kompenzálni a hiányt, az érzelmi élet ürességét. Sajnos ez többnyire oda vezet, hogy a megélt üresség helyébe egy másik mesterséges világot építenek fel, amelyben ugyanolyan nem valódi, nem eleven, csak éppen más előjelű ikonokhoz kapcsolódnak, mint amit megvetnek, elutasítanak. Korunk nagy problémája, hogy nem

akar működni az a királyi erő, ami a mesében egy bizonyos tűréshatár elérése után mégiscsak cselekvésre szánja el magát. A király elhatározása szellemi értelemben olyan erő megmutatkozására utal, amely még az üres formák és kiüresedett emberi kapcsolatok rendszerében is egy belső tudás meglétét mutatja: tudást a valódi értékek meglétéről, még ha azok a jelen szintjén nem is képesek a REND azonnali visszaállítására. Mai fiataljaink esetében nagyon nehéz megtalálni ezt a belső tudást a dolgok valaha működött és tudott (mindenki számára belülről ismert) rendjéről, mert nincs, vagy félrevezető a közvetítője, amin keresztül megnyilatkozhat. S ha el is jutnak a tagadásig, ebből nem mindig vezet út az igenek megtalálásához. A rombolás az első természetes reakció, hiszen mindent le kell rombolni ahhoz, hogy észrevegyük, csak az jelenik meg „kívül”, ami belül volt probléma – és ez az üresség, a nincstelenség. De ha ebben a „nincstelenségben” nincs ott a valódi muzsika, ami jelezheti, valami nagyon mélyről jövő erő kezdte meg működését, akkor csak a káosz következhet. Ezt a valódi muzsikát próbálja behelyettesíteni, lefedni a mai agresszív popkultúra. Óriási hiányra reagál, de a tagadáson és a fájdalom megfogalmazásán túl nem tud mást adni. Így marad az agresszió és a párhuzamos valóság, felbomlott rend kontra anarchia. Sajnos ritkán lesz belőle egy új rend felépítése, amelyben képessé válunk a megmerevedett, elhalt részek regenerálására. A mesei térkép nagyon pontosan mutatja, hogy milyen lépések hiányoznak mai arrogáns királylányaink életéből: a tanulás folyamata, az önfelebredés, amelyben megtörténik a kapcsolódás a hagyományban nagyon pontosan megjelölt női alapminőségekhez.

A koldus melletti élet szegényességét jelzi valóságos és szimbolikus értelemben a kunyhó, ahová megérkeznek. Szélsőséges a helyzet: a nagyon gazdag kerül így a nagyon szegény státusába, de éppen az ellentétek „mértéktelensége” adja azt az energiát, amittől a folyamat elementáris erővel indulhat el. A kunyhóban zajló élet nagyon is különbözik az udvarétól: itt elemi kapcsolatba kell kerülni a valóságos dolgokkal: a tűzrakással, a főzéssel, kerti munkával. A palota helyett, amely a kényelem, a gazdagság, a formák szerinti viselkedés helyszíne volt, most meg kell tapasztalni az elemi szintű valóság dolgait. Itt derül ki, hogy a királylány nem képes a valódi tennivalókra, nem ért azokhoz a tevékenységekhez, amelyek nélkül nem lehet létezni a valóságban. Tanulási folyamatának első állomása a szembesülés a hozzá nem értésével, tudatlanságával. Első reakciója itt is a megbánás, hogy nem ment hozzá Rigócsőr királyhoz, aki – illúziói szerint – megkímélte volna mindattól a szenvedéstől, amelyet ez a tanulási folyamat jelent. Panaszából nyilvánvaló, hogy továbbra sem nevezhető érett személyiségnek, nem érett meg a házasságra sem, hiszen csak a jólét, a nehéz munka előli menekülés miatt vágyik Rigócsőr királyra. Valószínűleg itt kereshetjük a hajdani és mai érdekházasságok gyökereit

– amikor az anyagi biztonság motivációja felülírja az élet eleveenségnek megélését. Következményei is eléggé egyoldalúak, gondoljunk csak a szerelmi háromszögek sokszor tragikusan végződő örök szüzséjére, amikor a lefojtott érzés szélsőséges erővel, elementárisává válva tör át gátakat, okoz emberi tragédiákat.

A királynő motivációja bizony nagyon egyoldalú, nem az igazi teljességre, egyesülésre vágyik, csak megijed azoktól a nehézségektől, amelyekkel szembesül új életében. Nyilvánvalóan újabb szembesülésekre, tanulásokra van szüksége. Ez belső életünk szempontjából azt a folyamatot írja le, amelyben a női minták újratanulása, újraértékelése zajlik. Megtanulni, mi is az a „tűz”, valóban nélkülözhetetlen eleme nemcsak a házasságnak, de minden valóságos összekapcsolódásnak; az élet eleveenségének megélésében „tűzrakás” nélkül nem lehet boldogulni. De a tűzzel mint az érzések eleveenségével való bánásmód megtanulása kell ahhoz is, hogy a főzés műveletében képessé váljunk a lényünkben rejlő esszenciális anyagok helyes használatára, szétválasztására és egyesítésére. Kiderül, hogy nem ért mindezekhez elkényeztetett királynőnk, számára mindez teljesen új. A „ház körüli munkák” a személyes életünk alapfogalmainak tisztázása: a tűzrakás, főzés egyértelműen a női lét alapformáinak ismeretét jelenti. Önmagunkkal tisztában lenni – ehhez szükséges a belső tűz, az érzelmek világának ismerete, használata. S itt éppen a felébredés első fázisát szemlélhetjük, amikor a létezés ürességét lassan elkezdki megtölteni valami olyan erő, ami igazán az életet szolgálja. Nem véletlenül használják a „főzés” szót a férfi elcsábítására is, hiszen a másik nem puhításához is ugyanolyan női dolgokban való jártasság szükséges, mint ami az ételek elkészítésénél is: tudni kell, miből mennyi az elég, és azt mikor és hogyan kell elegyíteni a többi elemmel, anyaggal. Alkímia ez, a lélek alkímiája, amelyben megtanuljuk megkülönböztetni az ízeket (elemi érzéki tapasztalások), az „ehető” és az „ehetetlen” dolgokat, hogy létrejöhessen a táplálás nagy női misztériuma, vagyis az élet fenntartása.

A koldus megpróbálja megtanítani a kosárfonásra is, de a lány finom keze nem szokott az efféle nehéz munkához, kiserken a vére, itt is kiderül az alkalmatlansága. A vér kiserkenése szimbolikusan jelzi a lélek–vér-analógiával az érintettség mélységét, hogy a történetek már vérig/lélekig hatoltak, elkezdtek valóban mélyre menni. Itt már a női feladatkör talán legfontosabbjáról van szó, a saját sorsunkkal való birkózásról, arról a hatalmas női műveletről, amivel magunk alakíthatjuk sorsunkat, létezésünket a múlt időben. Az a nő, aki a szövés-fonás műveleteit végzi, mindig a saját sorsát szövi-fonja (tartja a kezében), s az ebben való ügyessége/jártassága mutatja meg, hogy abban a bizonyos „mágikus önmegvalósításban” milyen messzire jutott. A vér kiserkenésével kerül érintésközelségbe a női oldal sötétebb, ősi vetületével, ahol ősanyáink kezében összpontosult a sorsról való tudás, az

élet sötét oldalának ismerete. Ez a halálról való tudás, ami segíti a legfontosabb női feladatot: az új élet megszületésének ősi misztériumát. Az életről való tudást a halál felől is látni kell tudni, ezzel az ősi kóddal lehet csak valóban nőnek lenni...

Erről a koldus férj (a bennünk működő szabadságvágy) is tud valamit, ezért teszi ki feleségét újabb és újabb próbáknak. Végül a város piacára küldi árulni, hátha a korsókkal, agyagedényekkel kereskedve sikerül megkeresnie a kenyérrevalót. Itt már felfigyelhetünk arra a párhuzamosságra, ami a koldussal közös verses párbeszédükkor hangzott el. Az *erdő* belső megélése a *fűzfavesszővel*, a *kosárfonással* kerül párba, amíg a tágas *mezőt* a *lenfonás* művelete teszi belső folyamattá. Most következik a *város*, amit a piacon árulás visz be a megélt élmények közé. Nem véletlen, hogy ezzel arat először sikert, de nemcsak áruja miatt, hanem mert szépsége láttán az emberek szívesen veszik a portékáját. A sikeren felbuzdulva másodszor is a piacra megy, de ekkor rossz helyen kezd el árulni: a piac szélére telepszik (a sarokra?!), ahol egy részeg huszár a lovával összetöri minden portékáját. Itt is értelmezhetjük a mesei jeleneteket reális és szimbolikus értelemben is: a reális azt jelenti, hogy a fizikai szinten való tanulás jelenik meg királylányunk életében, az életteli tapasztalatszerzés, amire a palota elzártsága nem adott lehetőséget. Ez egyben összefügg női mivoltának alakulásával is: szépségével, kedvességével már sikereket kezd elérni, amikor rossz helyen végzett piacozásával negatív energiával találkozik, összetörik az áruját, amelyben benne volt bontakozó nőiségének kínálata, megmutatása is. Ha visszatérünk az elején hozott példához, akkor ebben a „tévútban” ismerhetünk rá a mai kamaszok felfokozott szexualitásának gyökereire is. Mivel nagyon gyakran érzelmi sivárságban nevelődnek, igazi célok nélkül, a kínálkozó rajongói attitűdhez hozzákapcsolódik egy, a zene által felkeltett, de céltalan, néha rombolásba torkolló erő, ami levezetést kíván – s ezt többnyire a szexualitásban találja meg. Ez az a bizonyos részeg huszár, mert ő mutatja meg (mint egy tükör!), hogy mennyire könnyű elveszíteni az önkontrollt ebben a fázisban, mennyivel egyszerűbben és látszólag problémamentesebben lehetne működni: például eladni a korsókat, és aztán szépen éledgelni az árából. Csak éppen így nem lehet visszanyerni az elveszített királyságot... Amikor már kialakulóban van az öntudat, de ez összekapcsolódik a haszon- vagy presztízsszerzéssel, akkor királylányunk megint ott találhatja magát sóhajtozva, mint a kunyhó felé vezető úton. Még mindig nem érti, miben van a hiánya, mi is az, amit meg kell tanulnia. Amikor áruját a szépsége segítségével értékesíti, ez ugyanahhoz a tévúthoz vezet, mint kívánczossága Rigócsőr király után – látva annak birtokait, gazdagságát. Ezért még egy „figyelmeztetést” kap: a részeg katona képében...

A piacozás és a részeg katona jelene egyáltalán nem olyan egyszerű, ahogy első látásra tűnik. A nőiség és az áruba bocsátás összekapcsolódása nagyon sok

női tévútnak az alapja; ennek társadalmilag szentesített formája az érdekházasság, de idetartozik a prostitúció is mint a „legősibb mesterség”. Szimbolikusan az agyagedény, amit árul, a nőiség maga, a korsó a tál és a többi kehelyforma utalás a női nemiségre, a befogadásra, a főzésre, tárolásra, mindazokra a női szerepkörökre, amely ősidők óta a nő feladata. A részeg katona pedig a bennünk élő megzavarodott, irányát vesztett cselekvőerő, amely bizony összerombolja a „sarkon” kirakodó nő „áruját”, negatív módon befolyásolja nőiségét. Nagyon komoly intés ez a nők számára, mert mindazok, akik erre az útra léptek, előbb-utóbb valamilyen formában összetalálkoznak a „részeg katonával” (önmaguk összezavarodott cselekedeteivel), összetöretnek, vagy ők törnek össze valakit. Ez az irányát vesztett erő, ami a részegségben jelenik meg, éppen azért veszélyes, mert a mélyén az élvezetben való elmerülés van, mintegy ellensúlyozva a hiányt, amit a valódi nőiség megélésével lehet csak betölteni. Itt már van élő tudás a női erőről, csak éppen ennek a motívációja kérdéses, tisztázatlan. Csábításra mindig képes egy nő, de miért teszi? Ha csupán az a célja vele, hogy ezzel jobb áron adja el önmagát, „áruját”, akkor nagyot vét saját autonómiája ellen. Erre a cselekedetre nagyon gyakran a társadalmi elnyomás kényszerítette a nőket, de nem árt pontosan tisztában lenni vele, mert különben önmagunk ellen fordulhat. S itt van a bor! A bor némileg helyettesítő szerepet tölt be, tudatmódosítást ígér, de néha csak tudatvesztést adhat, hiszen csak bizonyos körülmények között bír transzcendens erővel, egyébként nagyon is képes az illúziókeltésre. Ez a megzavarodott, illúziókba menekülő erő egy ponton óhatatlanul rombolóvá válik, mert nincs megadva az irány, az áthatolás célja, ami minden tudatmódosító szer használatának egyetlen valódi igazolása. Ebben a képben mutatja meg a mese egyszerre az okot és a következményt, a hiányt és a betöltésére tett helytelen cselekvéssort, a rossz lépés (sarokra ülni!) után csak az „összetörés” következhet. A mesei részeg katona által behozott negatív energia mutatja meg, milyen következményekkel kell szembesülni, ha összezavarjuk a nőiség természetes önátadását a magakelletéssel és ezen keresztül bizony az érdekekkel, a haszonszerzéssel. A katona szimbolikusan kilöki ebből a téves körből, s elindítja a további tanulás felé. A tanulás lényege pedig annak a helynek a megtalálása, amely valóban az övé. Ott a piac sarkán már egy pillanatra úgy érezhette, ez az, de a részeg huszár (az öntudatlan belső harcos én) megmutatta, hogy nem, ez még nem a valódi, őt megillető hely elfoglalása volt. Csak egy „sarok”, amelyből elindulva meg kell találni a középére, önmaga középpontjába vivő valódi utat.

Rigócsőr király palotájában – beteljesülés

A királylány a piaci epizód után kerül vissza ismét a palotába, mintegy saját közegébe, de ez a „hátsó ajtón” keresztül történik. Még nem a palota belső termeiben van dolga, hanem a cselédek, a kiszolgáló háttér világában, a konyhában. Szimbolikus értelemben itt az egó kerül „analitikus boncasztalra”, hogy minden hátsó szándék tisztázására sor kerülhessen, és megtalálja végre a valódi helyét a világban – önmaga univerzumában.

A különböző „konyhai” stációkat a hősnőnek nyilván nem szakácsmesterként, hanem beavatandó személyként kell megjárnia, így lesz érthető, hogy az útjának íve miért a palota felé viszi. Most az udvari élet másik oldalával, annak „alulnézetével” ismerkedik meg. Megint a konyha! Ez klasszikusan a nők felségterülete, de nem azért, mintha csak nők tudnának főzni, hanem mert a női létezés alapformáinak megtanulásához elengedhetetlenek azok a műveletek, amelyeket csak itt lehet megtanulni. A konyhát nyugodtan nevezhetjük „női vegykonyhának”, mert erről van szó! Már a konyhó-jelenetben láthattuk, hogy mi mindent nem tud, ami nélkül nem létezhet az önmagában biztos, saját erejét, lehetőségeit ismerő nő. De azért is nagyon fontos a konyha, mert ez nemcsak az udvari élet alantasnak látszó, kiszolgáló oldala, de egyben a nőiségnek az a felségterülete, ahol a szolgálat elemével találkozhat. Ez egy magasabb szintű szolgálat, amikor nem egy személyt, hanem egy palotányi embert kell kiszolgálni. Itt nem elég egy férjnek eleget tenni, magát a palotát, vagyis egy magasabb tudatot kell kielégíteni, ellátni ennivalóval szellemi értelemben. A konyhóbeli konyhához képest itt a többi ember, a „mások” kiszolgálását kell megtanulnia, másképpen ez egyfajta „felsőbb iskola”, a közösségben létezés próbája. Ugyanazt az utat, ugyanazokat a műveleteket végzi, amelyekkel a konyhóban is kapcsolatba került, de itt már mindez elkezd önépítő belső folyamattá válni.

Nemcsak dolgozni tanul meg, de sokféle olyan ismeretre tesz szert, amelynek csak az eredményét élvezte előző léthelyzetében, a létrehozás folyamatát, a munka fázisait nem. Kevélyisége tehát az ismeretek hiányból is fakadt, amelynek oka kivételezett státusában volt. Megmerítkezése az udvari élet „láthatatlan” oldalában olyan tanulságokkal szolgálhat, amelynek nemcsak növe érésében van szerepe, hanem a közösségért is tenni képes emberré válásában is igen fontos állomás.

Rigócsőr király palotájának konyháján királylányunkban létrejön egyfajta beletörődés, miközben megtanul gondoskodni a párjáról. Kialakul benne a felelősségérzet, hiszen azért dugdossa el az ételmaradékokat a ruhája ujjába, hogy elvihesse a férjének, hogy megfelelhessen a kötelezettségének, hogy gondoskodjon róla. Úgy tűnik, ez a beletörődés igazából nagyon mély tanulás, a szolgálat meg-

értése, elfogadása. Nem véletlen, hogy éppen a szolgálat megtanulásával jut el királylányunk a valódi beteljesedésig. Ott és akkor ér véget ez a kemény tanulás és megpróbáltatás, amikor már nem másokat hibáztat, hanem a saját göggjét okolja helyzete rosszabbodásáért. Abban a pillanatban, amikor a pompát látva már nem Rigócsőr király után áhítozik, hanem meglátja, megéri a saját felelősségét ebben a lealacsonyodásban – hiszen királylányból konyhalánnyá válni bizony nagyon komoly presztízavesztés –, akkor válik készen a cselekvő emberré válásra. Mindaddig, amíg ennek csak a presztízsz, státusz oldalát látta, nem is tudott kijönni belőle. Itt fordul befelé az eddig csak kifelé tekintető királylány, érti meg, hogy élete minden bajáért kizárólag önmaga okolható, itt érik be az eddigi út tanulsága, válik kimondhatóvá az ok: az oktan gögg és a büszkeség. Rigócsőr király a fényes vendégsereg előtt őt kéri fel az első táncra. (A tánc már a lélek „teltségének/telítettségének” állapotát mutatja!) A tánc során ruhaujjából kipotyogó ételmaradékok nevetésre késztetik az udvart, s ezzel mintegy bezárul a kör: a kevésége idején másoknak osztott nevetségesség most őt éri utol. De itt már befejeződik a tanulás: hősnőnk alkalmassági vizsgája, női beavatási útja a végére ért. Visszakaphatja elvesztett státuszát, mint királynő, és létrejöhet az igazi egyesülés azzal a féllal, aki valóban méltó a kezére: aki muzsikáló koldusként, részeg katonaként is mellette állva segítette a tanulásban, a nővé és királynővé válásban. A mese igazságának szabályai szerint befejeződött a nővé és királynővé érés folyamata, amely egyben a lélek útja is a teljességhez, a valódi érettséghez. Nem a jóról való tudás hiányzott eddig sem igazán, az mindig is megvolt, hiszen a királylányság mesei attribútuma a „legfőbb jó” birtoklása, hanem annak megvalósítása, belső tudássá tétele, megélése. Néha a státusz elvesztése kell hozzá, hogy annak valódi tartalmát megértse az, akit megfosztottak tőle.

A mesében nem lehet sem királynak, sem királylánynak lenni „csak úgy”, ha az ehhez tartozó belső tartalom nincs meg. Akkor jön valaki, aki megfoszt a státustól, mert a belső rend nélküli státusz fenntarthatatlan. Úgy tűnhet, ez csak a mesében van így, de ha jól megnézzük a saját életünket, ha valóban mögé nézünk életünk eseményeinek, meg lehet találni ezeket a kiűzetéseket a „palotából”, tágabb értelemben a „kertből”, amely lehet éden- vagy „csak” tündérváros, mert tartózkodásunk benne nem magától értetődő, feltétele van: a teljességben „lakozni” csak teljes emberként lehet. S bár a bennünk lakó király nem ad oda minket akárkinek, csak ha meghallja a „muzsikát”, vagy maga kéri fel a másik királyt, öltözzön koldusgúnyába. Valójában lényünk másik, tudatlan/tudattalan része bizony nem akarja észrevenni, hogy a kiűzetésnek komoly oka, célja van: a tanulás, a tapasztalás, hogy visszatérhessünk, de visszatérésünkkel már valóban belül legyünk, önmagunkkal békében, harmóniában. A mese olyan beavatási történet, amelynek

állomásain a teljességre még éretlen tudat a tanulás, beavatási állomások sorozata nyomán megtalálja önmaga sajátosan neki rendelt útját. Végigjárja azokat a helyeket, amelyek során kialakul társadalmi tudata, megismeri a világi hierarchiában betöltött szerepeket, a vele járó felelősséget és lehetőségeket. Ezzel párhuzamosan a nőiség/emberség igazi lényegét, a befogadó, őrző, óvó erőket is megéli, próbálkozásai egyes állomásain megtanulja ezek pozitív és negatív oldalát, megtanul élni velük, hogy emberként és nőként is „egész” lehessen.

A mese egy olyan szellemi folyamatot követ végig, amelyben egyfajta szimmetrikus ívben végigkövethetjük az egyensúlyteremtés folyamatábráját. Hiányállapottal indul: a női energiákból van elenyészően kevés, a férfi jellegű energiákból jóval több. Aztán mind a kettő egyfajta zéró állapotba kerül, hogy újraépüljön a nő, miközben a férfi-erő is kiegyensúlyozódik, így létrejöhet a hibátlan arány: a jin és a jang egyensúlya.

De van egy másik olvasata is a mesének, amire egy férfi hívta fel a figyelmet, aki ezzel a mesével mint életmeséjével találkozott. Az ő nézete szerint a mese egy férfi bosszújának a története, aki a kigúnyolás és lenézés miatt veti alá a szeretett nőt ennek a tanulási tortúrának, és így ez egy bosszú menete, amiből kiderül, mikor elég, mikor telik be annyira a bosszú, hogy megtörténjen a megbocsátás. Ha a mesének ezt a nézetét vesszük, akkor ez a „másikkal” való konfliktusunkat mutatja meg, ezt nevezhetjük nagyon szakszerűen interperszonális olvasatnak, hiszen itt nem a saját belső tartalmak megélésén van a hangsúly, hanem a másikkal való konfliktuson. Lehet természetesen ebből a szemszögből is mintának, tanulási folyamatnak tekinteni a mesét, de érdemes azt a gondolatot előtérben tartani, hogy ami kívül, az emberi kapcsolatainkban történik velünk, az mindig valami nagyon fontos belső hiányra, problémára hívja fel a figyelmünket. Így válhat az elsőre interperszonálisnak megélt meseszűzsé intrapszichéssé, s találhatjuk meg benne a saját belső hiányaink térképét. Éppenséggel a bosszúszomjas Rigócsőr királynak a másik oldalról, vagyis saját női oldaláról kell netán tanulnia: el kell jutnia túl erős férfi energiáinak a szabályozásához (ami a bosszú érzésében tetten érhető), meg kell találnia önmagában is az elfogadás és táplálás női energiáit, hogy képessé váljék a másik oldal teljes integrálására.

Ha megnézzük a számunkra autentikusabb magyar népmeseváltozatot, ott a király kéri meg a kigúnyolt királyfit a koldus eljátszására, és így érthetővé válik a tanulási folyamat célja, amelyben a minőségek kiegyenlítésének folyamatát követhetjük végig. Ez a nézetkülönbség a két mese címében is megjelenik, a magyar népmeseváltozat címe már mutatja, hogy a női elem a hangsúlyos: *Koldus királylány*, míg ennek a német változata Grimméknél: *Rigócsőr király*.

Mégis! Számomra a bennünk rangrejtve élő (királyságát céltudatosan elrejtő-visszavonó) *álruhás király* momentum itt az igazán érdekes, az a belső király, aki a mi fel nem ismert életerőnket, a számunkra való jóságról való tudást szimbolizálja. Ő az, aki olyan helyzetekbe visz, olyan próbákat állít elénk, amelyek a fájdalmak, nehézségek ellenére érezhetően „királyiak”, hiszen a céljuk azoknak az erőknek a visszaszerzése, amelyek tudatossá válása létkérdés. Ez az a bizonyos REND-ről való tudásunk, ami bennünk azért működhet, mert része vagyunk a világnak, része vagyunk egy kozmikus folyamatnak, mozgásnak. De kell hozzá, hogy valami/valaki (bennünk – mert ez csak belső erőként átható erő!) segítsen levenni az álcákat, hogy a pompás külsőségek alá rejtett ürességben, a látszatokban létezésben megtalálhassuk az igazi királyságunkat, ami legbelül mindig is ott volt. Itt nem felépíteni kell magunkban a jót, megküzdenni a jóért, hanem megtalálni, kibontani, életre keltetni a ráakódott álságos erők alól, és megtanulni élni ezekkel az erőkkel.

A különbség tulajdonképpen csak az, hogy melyik oldalról indítjuk a vizsgálódást: ha a férfitől, akkor neki az elfogadás, szánalom-, megengedés-oldallal van elszámolnivalója, míg ha a nőiről, akkor a táplálás körül fordulnak meg a dolgok, az ő folyamata a női belső tartalmak kimunkálása, a segítővé, táplálóvá válás állapotának létrehozása. De mindkét esetben a teljességben létezésről van szó, annak legfontosabb két eleméről: a *legfőbb jóról* és annak *tudatos érvényesítéséről*, hiszen e nélkül nem lehet senkiből valódi király, vagyis tudatos emberi lény, aki megtanult a REND világában élni...

MESE AZ ARANYHAJÚ ÉS GYÉMÁNTSZEMŰ KIRÁLYLÁNYRÓL

*Napleánya Királykisasszony*²⁴

Hol volt, hol nem volt, hetedhét országon is túl, még az üveghegyeken is túl, volt egyszer egy király s egy királyné. Szörnyű gazdag volt ez a király, két országa volt: egy a tengeren innét s egy a tengeren túl, katonája annyi, mint fűszál a réten, csillag az égen; de lehetett két országa s tenger katonája, ha nem volt gyermeke, csak akkora sem, mint egy ütés tapló. Hej, sokat búsult emiatt a király, de még a királyné is. A királyné minden áldott reggel templomba ment, s imádkozott a jó Istenhez, hogy áldja meg gyermekkel, akár fiúval, akár leánnyal. Amellett a cselédek szekérszámra vitték utána a cipőt meg a pénzt, azt a királyné mind kiosztotta a szegények közt, s kérte azokat is, imádkozzanak gyermekért. Na, addig imádkozott a királyné, s addig a szegények, hogy Isten meghallgatta imádságukat, s a királynét megáldotta egy leánygyermekkel, de milyennel! Olyan szépet, gyönyörűt még a világ nem látott. A haja ragyogott, mint a fényes nap, a szeme meg mint a gyémánt. El is neveztek a népek a Napleányának, mert olyan volt a feje, mint a ragyogó nap. Hiszen vigyáztak ám a királykisasszonyra a szülei, mint a szemük fényére, tejbe fürösztyötték, vajjal kengették gyenge testét, még a szellőtől is oltalmazták. Mikor aztán nagyra nevelkedett, a király kihirdette országgávilággá, hogy csak jöjjenek a királyfik s hercegek, hadd válasszon közülök a Napleánya királykisasszony. Bezzeg hamar összecsdültek a királyfik, hercegek, hogy csak úgy nyüzsögtek az udvaron, illegették-billegették magukat, mindenik szebbet s többet akart mutatni, hogy rajta akadjon meg a királykisasszony szeme.

– No, édes leányom – mondotta a király –, jere, nézd meg, itt vannak a királyfik s hercegek, válassz közülök hitestársat magadnak. Mondta a királykisasszony:

– Én bizony meg sem nézem, lelkem, édesapám, hanem hirdesse ki, hogy azé leszek, aki köztük a legbátrabb.

– Jól van, leányom, én kihirdetem – mondotta a király –, azzal kiállott a palota tornácára, s mondta hangos szóval, hogy mi a királykisasszony kívánsága. Hiszen még

²⁴ Benedek Elek gyűjtéséből.

jóformán el sem mondta a kívánságot, megzördültek a kardok, ahányan voltak, mind bajvívásra kerekedtek, csak úgy rengett-zúgott levegő a kardok csattogásától, rakásra dőltek a királyfik meg a hercegek, alig maradt tízig-húszig való a talpán.

A királykisasszony végigszemlélte a bajvívást, de mikor az apja kérdezte, hogy melyiken akadt meg a szeme, azt mondta:

– Bizony az én szemem egyen sem akadt meg, lelkem, édesapám, mert hiszen nem csuda, ha királyfik s hercegek tudnak viaskodni, de ebből én nem tudom, hogy melyik a bátrabb.

– Igazad van, leányom – mondotta a király. – No, majd azt is kipróbáljuk. Volt a király erdejében egy rettentő nagy vaddisznó, ez már sok embert s állatot megcsúfolt, a király is sok mindent elpróbált, de hiába, hogy ezt a vaddisznót megölje. Gondolta magában, hogy ezen megmutathatják a bátorságukat. Egyszeriben kihirdette, hogy azé lesz a leánya s egyik országa, aki ezt a vaddisznót megöli. Nosza, fölkerelkedtek a királyúrfik s hercegek, mentek az erdőbe. De ment ám a királykisasszony is férfiruhában, hogy senki ne tudja, ki s mi ő. Ahogy az erdőbe érnek, hozzájuk szegődik egy fekete ruhás dali legény, s kérdi a király fővadásztól, hogy hol s merre szokott járni az a vaddisznó.

– Talán bizony te is szerencsét akarsz próbálni? – kérdezte a fővadász.

– Akarok biz én.

– Hát az apád s anyád eleresztett-e?

– Nem bizony, mert nekem sem apám, sem anyám. Hanem azt az egyet tudom, hogy megölöm a disznót. Jól hallotta ezt a beszédet Napleánya királykisasszony, megtetszett neki a legény erősen, s titkon kívánta, hogy bárcsak ez a legény ölné meg a vaddisznót, mert ennek jó szívvél lenne a felesége, ha alacsony is a származása.

Aközben elszélednek az erdőben, ki erre, ki arra, csak a fekete ruhás legény nem ment tovább, meghúzódott egy fa mellé. De a királykisasszony sem ment tovább, ő is meghúzódott egy bokor tövében. Hát alig telik el egy perc s kettő, jönnek egyenként a királyfiak a fekete ruhás legényhez, s valamennyi egy-egy zsák aranyat ígér neki, ha nekiadja majd a vaddisznó fejét. De a legény mindenkinek azt felelte, hogy most semmit sem ígérhet, majd megalkuszik, ha megölte a disznót. Mikor a királyfik mind eltávolodtak, előjött a bokor mellől a királykisasszony, s mondta a legénynek:

– Ó, te bolond, te, mért nem fogadod el azt a tenger aranyat, hiszen abból három királyságot is vehetnél! Mondta a legény:

– Nem kell nekem a királyfik aranya, kell nekem a király leánya. Azt sem bánom, ha a király nem adja nekem fele királyságát, csak a leánya az enyém legyen.

Mit beszéltek, mit nem ezután, azt én nem tudom, ámbátor éppen olyan igazán ott voltam, mint ma, elég az, hogy nagy hirtelen vége szakadt a beszélgetésüknek, mert ím jött a rettentő nagy disznó, nagyobb egy bölénybikánál, szörnyű rőfögéssel, csattogtatta

az agyará, hogy szikrázott, nézett jobbra-balra, hogy nincs-e valahol ember vagy állat, akit miszlikbe szaggasson. De bezzeg a királykisasszony sem várta, hogy melléje jöjjön, hanem nagy hirtelen felszaladt egy kőszál tetejére, onnét nézte, hogy mi lesz hát. No de a legény sem várta a földön, hanem hirtelen felmászott a fára, s amint a disznó alája jött, megrázta a fát hatalmasan, s abban a pillanatban megtelt a fa alja makkal. Egyéb sem kellett a disznónak, nekiesett a makknak, s addig evett, hogy már csak alig szuszogott. Akkor aztán leheveredett a fa alá, ott elaludt. Olyan erősen hortyogott, hogy nagy szelet csapott a hortyogása, s a fa ágai csak úgy hajladoztak a szélről. Akkor aztán a legény szépen leereszkedett a fáról, lábujjhegyen a vaddisznó mellé orozkodott, a késével megvakargatta a hátát, hogy még erősebben elaludjék, azzal kirántotta a kardját, s egy csapásra levágta a disznó fejét, felszúrta a kardjára, s úgy ment a vadászházhoz, ahol a király várakozott az embereivel.

– Ihol, felséges királyom – mondotta a legény –, a vaddisznó feje!

– Hát te ki vagy? – kérdezte a király, mert azelőtt nem látta volt a legényt.

– Azt én most meg nem mondom, felséges királyom, majd megtudja máskor. Aközben előkerültek a királyfiak is, s ahányan voltak, váltig mind azt erősítették, hogy nem az a fekete ruhás legény ölte meg a vaddisznót, hanem ők.

– Hát ki ölte meg? – kérdezte a király.

– Én! Én! – kiáltották egyszerre százan is.

De odajött a királykisasszony is, s mondta a királynak:

– Ne higgyen nekik, felséges királyapám, mert én a szememmel láttam, hogy ez a fekete ruhás legény ölte meg a disznót. Azt is jól hallottam, mikor a királyfik zsák aranyat ígértek neki a disznó fejéért.

– Bizony, ha úgy – mondotta a király –, ezé a fekete ruhás legényé lesz, leányom.

– Leszek én jó szívvel – mondotta a királykisasszony.

Akkor a legény lehúzott egy vasgyűrűt az ujjáról, s mondta a leánynak:

– Nesze ez a gyűrű, királykisasszony, húzd az ujjadra. Én most visszamegyek a hazámba, de utánad jövök nemsokára, csak jól vigyázz a gyűrűre, hogy azt nekem előmutathasd. A királykisasszony is lehúzott az ujjáról egy aranygyűrűt, s mondta a legénynek:

– Te is húzd az ujjadra az én gyűrűmet, s mutasd meg, ha visszajössz: erről tudom, hogy te voltál a vaddisznó megölője. Azzal a legény elbúcsúzott a mátkájától, el a királytól, s elindult, de azt mondta a király:

– No, már azt meg nem engedem, hogy az én vejemmé lévendő gyalog menjen a hazájába. Vezessétek elé legjobb paripámat. Ahogy ezt hallották a szegyenben maradt királyfik, egyszeriben összesúgtak, s a lovak mesterének tenger aranyat ígértek, csak a leggonoszabb paripát adja a legény alá. A lovak mesterén fogott az ígéret, s elé is vezette a leggonoszabb paripát, amely sárkánytejet ivott csikókorában, s még nem akadt legény,

aki rá merjen ülni. Szörnyű haragra gerjedd a király, amikor ezt látta, de a legény csilapította szelíd szóval:

- Ne féljen, felséges királyom, ha sárkánytejet szopott, úgymint megülöm én!
- Már bizony ez nem is szopott egyebet – mondotta a király.

De mire ezt kimondta, a legény már felpattant a paripára, a két combjával magyárosan oldalba szorította, a kardjával háromszor a füle közé vágott, aztán háromszor megkerülte az erdőt, hogy csak úgy szakadt le a hab a paripáról, s úgy vágatott el a királyfik nagy bosszúságára.

– Hm, mégsem lehet valami tudd el s elé se vedd parasztgyerek ez a legény! – mondotta a király. – Úgy megüli a lovat, mintha ló hátán nőtt volna fel. Telt s múlt az idő, egyszer csak staféta jó a fekete királytól, s üzeni a Napleánya királykisasszony apjának, hogy adja neki azt a világszép leányát, mert különben jó rettentő nagy sereggel, de akkorával, amekkorát még a világ nem látott, s kő kövön nem marad a két királyságában. Hej, megijedt az öreg király, futott a leányához, mondja az üzenetet, s kérdi:

– No, leányom, mit üzenjünk vissza?

– Azt üzenjük – mondotta a királykisasszony –, hogy én e földi életben másé nem leszek, csak azé a fekete ruhás legényé, inkább szörnyű halálnak halálával haljak meg. Még jóformán meg sem mondhatták a stafétának az üzenetet, ott is volt a király városában a fekete király rettentő nagy seregével, egyszerre csak megtelt az udvar is idegen katonákkal. Eztán a fővezér fölment a palotába, s mondta ez is a királynak, hogy miért jöttek. A király megint szaladott a leányához:

- Gondold meg jól, édes leányom, mert nagy serege van a fekete királynak.
- Nem bánom én, ha a világ katonája mind az övé, akkor sem leszek a felesége!

Viszik az üzenetet a fekete királynak, aki a város határán várakozott, s erre a fekete király is bejött a városba, fel a palotába, de olyan ragyogó gúnyában, hogy egyszeriben megvilágosodott a palota. Ment egyenest a királykisasszonyhoz, s mondta ő is:

- Lész-e az én feleségem, Napleánya királykisasszony?
- Nem leszek biz én! – mondotta ez.

Akkor a fekete király lerántotta magáról a felső köpenyegét, s hát, uramteremtőm, fekete ruha volt rajta.

- Hát most lesz-e az én feleségem?
- Leszek biz én, mert te ölted meg a vaddisznót. Látom a gyűrűt is a ujjadon.

Hej, lett öröm, vigasság erre! Egyszeriben papot hívtak, a fiatalokat megeskették, hét álló hétig állott a lakodalom, folyt a bor s a mindenféle jó lé, még a sánták is táncra kerekedtek. Én is ott voltam, egyet jót táncoltam, aztán hazaszaladtam, nektek ezt a mesét hoztam

Itt a vége, fuss el véle!

A gazdagságban megjelenő hiány

A mesében, már címéből fakadóan is, különös hangsúllyal szerepel a fény, a világosság, s mert a mese mindig a teljesség irányából indul, s a rend világának működését szolgálja, valamelyik pontján meg kell jelennie a feketeségnek, a fény-nyel ellentétes sötétségnek. Kozmikus értelemben itt arról a nagy drámáról van szó, ami a fény és a sötétség egymást kiegészítő, egymásba fonódó nagy küzdelmét jeleníti meg, és amely alapját képezi minden nagy misztériumnak, legyen az az évszakok váltása, a nappal és az éjszaka egymásba fonódó, egymást követő periodikussága, vagy a jóság és a gonoszság megjelenése a világban. A fehér és a fekete, a fény és a sötétség, a jóság és a gonoszság, a szépség és a rútság, a vadság és a szelídség nem egymástól független fogalmak, hanem a nagy kozmikus dráma egymással minden ponton kapcsolatban lévő elemei, amelyek összefüggésrendszerében zajlik az ember élete, belső lelki fejlődése. Ez a mese is segíthet, hogy ebben az összefüggésrendszerben ráleljünk az eligazodási pontokra, hogy nőként, emberként, fénylényként megtalálhassunk a dolgunkat a világban, a kapcsolódást a REND törvényeihez...

A megszokott királyságban vagyunk, belső birodalmunkban, de már az első mondatokban egy új elem lép be a mesei misztikus földrajzi környezetbe. Olyan király szerepel a történetben, akinek két országa van: az egyik a *tengeren imét*, a másik a *tengeren túl*. Elgondolkodtató ez az indítás, mert nem csupán szófordulat, hanem jelentéssel bír, valamit jelez a mese szempontjából, valami olyan dologra utal, ami a mese konfliktushelyzetét meghatározhatja. Az nyilvánvaló, hogy ami a tengeren túl van, az a „királyság” nem világi hatalommal bíró részére utal, míg az innenső az anyagi világban való hatalom, gazdagság meglétét hangsúlyozza. Valószínű hát, hogy mesebeli királyságunk/királyunk bővelkedik a szellemi és az anyagi javakban – vagy akár a látható és a láthatatlan világban való javakban –, szó sincs szegénységről, megfogytakozott lehetőségekről, itt minden rendjén valónak látszik. Ráadásul *„annyi katonája, mint fűszál a réten, csillag az égen”*. Ez megint igen elgondolkodtató, hiszen itt a gazdagságnak és a hatalomnak a sokszoros jelenléte kap igen erős hangsúlyt. A sok katona tetterőre, határozott cselekvő energiára utal, sőt talán kissé felfokozott tetterőre, mintha kissé túl sok is lenne ebből a cselekvő energiából...

Csak egyvalami hiányzik – ami pénzzel, hatalommal nem megvehető, valami olyasmi, ami nélkül értelmetlen mindez a gazdagság, a hatalom, a két világban való jelenlét: nem születik utód, nem születik gyermeke a királynénak. Királyunknak tehát szinte mindene megvan, csak éppen gyermeke nincs! Hiába a nagy gazdagság, ha nincs kire hagyni, ha nincs folytatása az életnek! Ez pedig olyan

élethelyzetre mutat, amikor a „minden megvan” állapot telítettsége elhamvasztja a reményt, elsorvasztja a folytatást igénylő belső hitet, belső erőket, amik a reményben, az önmagunkat építő akaratban nyilvánulnak meg. Ha nincs gyermek, ami az új életet, új gondolatokat, egyáltalán a megújulást jelenti, akkor nincs hit a jövőben, nem találunk semmit annyira fontosnak az életünkben, hogy a folytatását igazán akarnánk. Bizony az ürességgel szembeni telítettség is lehet akadályozó erő, ugyanakkora energiával kell megküzdenünk ezzel a túlcordult állapottal, mint amekkora ahhoz kell, hogy a belső „szegénységet”, tudatlanságot legyőzzük.

Ha egy történet ebből a pozícióból indul, akkor már sejthető, hogy a telítettségben fellépő hiánnyal kell megküzdenünk ezen a mesei úton, hogy visszatérhessünk, illetve elérhessünk egy olyan állapotot, amikor a szelíd és a nyers energiák újra egyensúlyba tudnak kerülni. Itt szinte minden a megműveltségről, a harmóniában, bőségben, telítettségben való létezésről szól, amikor minden a hatalom alá vont szabályszerűségben, egyfajta elrendezettségben működik. Ez a világ megszelídített, uralom alá vont működése, amikor ebben a túlzottan is szabályozott létben elsorvadnak a megújulásra irányuló erők (ezért nincs „magja” a királynak, s válik egyelőre terméketlenné a királyné!). De reményre mégis van lehetőség, a megújulásra mégis van remény, hiszen szerencsére a mesebeli királynak egy idő után kislánya született: *„...a haja ragyogott, mint a fényes nap, a szeme meg, mint a gyémánt. Így lett a neve Napleánya királykisasszony.”* A mese itt sem hagy kétséget bennünk, nem akárminek lehetünk tanúi, olyan erő született, amelyben a „királyság” minden pozitívuma megvan: tudás a látható és a láthatatlan világban, de ez „megfejlődött” az *aranyhajjal*, ami a Naphoz, fényhez, aranyhoz való tartozást jelenti. Emellett ott vannak a *gyémántszemek* is, a mindent látás hatalma, a fény abszolút jelenléte, sugárzása, játékosága, ami több mint ész, több mint erő, egy másfajta tudás felfénylése, ami kivezető út lehet a rend és a hatalom világának megmerevedéséből, mert az égi erők megjelenésére utal.

Királykisasszonyunk a gazdagságba, biztonságba, védettségbe zárva is tisztán gondolkodik és tisztán lát, noha a világról való tapasztalása igen csekély, hiszen *„szülei tejben fürösztyötték, vajjal kengették gyenge testét, még a szellőtől is oltalmazták”*. A tejben, vajban fürdetés nemcsak az anyagi jólétre utal, hanem a lágyság, simaság, puhaság érzetét egyszerre kelti fel, s ezzel egyben az erőtlenség, a védelelenség meglétét hangsúlyozza, mintha itt minden, ami belül van a palotában, mint valami fészekben, mindentől elzárva működhet csak, létezése ettől a védelemtől függ, ehhez van hozzákötve. Ez egyben az ideák, a konstrukciók, a tiszta elméletek kissé ritka levegőjű tere is, ahol minden sima, lekerekített, lágy és tét nélküli, hiszen nincs „dolga” a való világ rendezetlen, nyers energiáival. A „megműveltség” szelíd energiáit őrzi az a tengernyi katona, akik megvédenek mindenkit, aki itt

van „belül”, a palota falai között. Ez a „belül” akkor kap igazán hangsúlyt, amikor a királylány eladósorba kerül, s a király összehívja a királyokat, hercegeket, hadd válasszon közülük a lánya.

Napleánya királykisasszony igen szokatlan módon meg sem nézi a jelentkező kéroket, rögtön azzal a kívánsággal áll elő, hogy a legbátrabbhoz akar hozzámen- ni. Tiszta tudatú, tisztánlátó királylányunk egyetlen kívánsága a jövődöbelijétől tehát a bátorság. Itt már gyanakodhatunk, ha eddig nem tettük, hogy a királylány *aranyhaja* és *gyémántsze* valóban átlát az udvaron, átlát a palotán, és valami olyasmit keres, ami itt belül nem található.

Szidhárta, aki Buddha néven vonult be a szellemtörténet panteonjába, életé- nek első felét a legenda szerint a király fiaként a legnagyobb pompában, állandó jólétben és abszolút védettségben töltötte. Amikor először hagyta el a palotát, megdöbbsentette, megrázta és elkésértette, amit a falakon kívül látott. Rádöb- bent, hogy a világ más, mint a palota védett, szépségbe ágyazott, zárt és éppen ezért nem valóságos tere. Amikor meglátta „kívül” a szenvedést, a bűnt és a be- tegséget, többé nem volt nyugta a palotában, elhagyta a tökéletes életét, hogy valóban részese legyen az emberi világnak, hogy „felébredjen”.²⁵

Ahogy királylányunk is a mesében, Szidhárta is „aranyhajúnak és gyémánt- szeműnek” (különleges képességekkel) született, aki többet képes meglátni a vi- lágból, mint amit neki megmutatnak, aki arra született, hogy „átlásson”, hogy megváltoztasson, hogy egyensúlyba hozzon valamit, ami nincs rendben, nincs a megfelelő helyen. Történetünkben is ugyanúgy jelen van ez az áthatoló erő, mint Buddha esetében, de itt ez a női oldal ereje, a tengernyi katonával, gazdagsággal szemben rejtetten mindig működő női energia, ami a kellő pillanatban előhívható, aktivizálható, működésbe hozható, bár az energia birtokosa nem is mindig tudja, hogy mi a gond a gazdagsággal, hatalommal, védettséggel.

Királylányunk csak annyi feltételt szab a leendő férjnek, hogy bátor legyen. De mi szükség a bátorságra, ha valakire tengernyi katona vigyáz, ha mindig azt teheti, amit akar, ha ő maga áll a védelem középpontjában, ha nincs is mitől félnie, hiszen minden érte, miatta van? Ő mégis csak ennyit kér: a leendő férj legyen a legbátrabb. Itt mutatja meg magát az az erő, ami benne láthatóan (gyémántszeműségében) működik, és ami nem elégszik meg a dolgok státusz és rend – azaz külső jegyek – szerinti meghatározottságával, mert valami másra, valami belül levőre fókuszál.

Amikor idáig eljutunk a történetben, már sejthető, hogy a mese folyama- ta olyan beavatási történet, amelynek során a nem mindennapi képességekkel,

²⁵ A „Buddha” felébredést, felébredtet jelent, ahogy születésekor egy öreg bölcs megjósolta későbbi sorsát a hercegnek.

tudással bíró emberi lény – a Nap-lény/-leány – elindul önmaga fel-/megszabadítására, hogy létrehozhassa önmagából a legmagasabb rendű létezést, a „nagy művet”, ahogy az alkimisták nevezték. S ebben a folyamatban, amit az alkimisták reintegrációnak neveztek, végigjárja az utat, amelynek során megtapasztalja, megtisztítja, szublimálja önmagát, és visszavezeti a teljességben való létezéshez. Ennek a folyamatnak a lépcsőit, fokozatait az alkimisták töredékesen és részleteiben ránk maradt irataiból, erősen rejtjelezett és néhol szándékosan homályba vesző írásából tudhatjuk meg, illetve Hamvas Bélától, aki a *Tabula smaragdina*-ban²⁶ leírja mindazt, ami tudható, ami megmaradt mindebből. Az általa leírt hét alkímiai műveletet végigkövethetjük a mese folyamán, illetve megfeleltethetjük a mese egyes jeleneteit a hét alkímiai műveletnek.

A hét alkímiai művelet

1. Sublimatio vagy finomítás

Az első művelet a *sublimatio* (finomítás). Ez a belső piszok, a belső szennyeződések eltávolítása. Bolygó megfelelője a *Nap*. Ez a mesében maga a megszületés és azt megelőző időszak, ami az *aranyhajú, gyémántszerű királylány* világra jövetelét megelőzte, amikor az elkényelmesedett, védettségbe vonult telített életben/léleken megszületik a lehetőség a változásra. Ez – ahogy a mese is hangsúlyozza – sokára történt meg, és nem előzmény nélkül: „Hej, sokat búsult emiatt a király, de még a királyné is. A királyné minden áldott reggel templomba ment, s imádkozott a jó Istenhez, hogy áldja meg gyermekkel, akár fiúval, akár leánnyal. Amellett a cselédek szekérszámra vitték utána a cipőt meg a pénzt, azt a királyné mind kiosztotta a szegények közt, s kérte azokat is, imádkozzanak gyermekért.”

Ez az imádkozás és ajándékosztás egy belső lelki útnak az első állomása, amikor a hiány tudatosítása megtörténik, s egyben valamiféle felajánlás, áldozat keretében elkezdődik a lélek megtisztulása, mert a vágy olyan erős a megújulásra, hogy ezért Istenhez fordul, kapcsolatba lép a legmélyebb/legmagasabb centrummal, amely számára elérhető. A kenyéráldozat ősi rítusa szerint adakozik a szegényeknek, s ezzel analógiás értelemben kenyeret/életet ad, hogy neki magának is – önmaga belső szegénységének is új, megváltó lehetőséget adjon, gyermeke – új élete szülessen. A gabonában a Nap ereje lakik, kibontása, kibomlása, megmutatkozásának egyik formája a kenyér, amely által a benne lakó napenergia belénk kerül. A pénz

²⁶ Hamvas Béla: *Tabula smaragdina*. Életünk könyvek, Szombathely, 1994.

osztása pedig ugyanennek a napenergiának az áramlása, áramoltatása, amelynek az aranyhajúság felel majd meg, megint analógiaként, hiszen ebben a megszületésben az önmaga hibáinak megszüntetése iránti vágy születik meg. Ez a vágy az, ami jelzi, hogy a felébredés első nagy lépése, a *sublimatio*, a finomítás vágyában megjelent, s az új életben realizálódik, elkezdődik. A leány megszületése jelzi, hogy a folyamat jó úton jár, azaz elindult a belső megtisztulás. Ez a folyamat a *Tabula smaragdina* szerint a Naphoz kapcsolódik, nem véletlen, hogy a megszülető leány neve is Napleánya királykisasszony lesz. A fény az, ami a *sublimatiót* elősegíti, ami a belső megtisztulás vágyában jelenik meg, s ez a Nap-analógiában a megszülető lány feladata lesz.

2. *Solutio* vagy oldás

A második művelet, a *solutio* vagy oldás, amikor fel kell oldanunk mindent, ami túl szilárd. Ennek kémiai anyaga a vitriol, mondja Hamvas, amely szimbolikusan az értelem, az intellektus működésének elindulása, amikor nem az egész ember, hanem az ember értelme mozdul meg, határozottan meglát bizonyos dolgokat, amelyek önmagán kívüli történések, azaz nem önmaga belső működésére lát rá, hanem a világban való rendellenességeket kezdi el látni. A *solutio* megfelelője a *Hold*, s ez egyben a női energiák működésének kezdete, a nővé érésben megmutatkozó kapcsolódási vágy. Eszköze pedig az intellektus felelevenedése, kiélelése. Itt a holderő és közvetítőjeként kémiai értelemben a vitriol maró energiája működik, amelyben az ellentétek feszülnek egymásnak. A *Hold*-analógiában megmutatkozó okosság ellentéteket észlel, s ezt a vitriol élességű – éppen megszülető és működésbe lépő – tudat, az okosság azonnal elraktározza. Gyémántszemű és aranyhajú királylányunk is elérkezik ehhez a művelethez, amikor férjhez adandó korba ér, vagyis női értelmének, érettségének küszöbére érve férjet keresnek számára. Mivel vitriolélességgel tisztán lát, de közben holdciklusában éppen a nőisége kibontakozó korszakában van, így amit észrevett: a túlzott puhaságot, elkényelmesedést, annak már neki is feszül. Így a bátorságot jelöli meg, csupán ezt kívánja meg leendő férjétől, amivel elég világosan utal saját környezete (és egyben tudattalanul önmaga) puhaságára, tejben-vajban fürdő, tehetetlenségben gyökerező, túl olajozott, sima és lekerekített működésére. Nyilván nem éppen a bátorságot jelölné meg, ha önmagában ezt felfedezte volna – a hiány szüli a kívánságot –, a lány (mint emberi lény) keresi önmaga teljességét. Így aztán a jelentkező kérők „bajvívásra kerekedtek, csak úgy zengett-zúgott a levegő a kardok csattogásától, rakásra dőltek a királyfik meg a hercegek...”

De tiszta tudatú, tisztánlátó királylányunk igen hamar rájön, hogy ezen a módon nem tudja megítélni, ki a legbátrabb a kérők közül. Ahhoz ugyanis, hogy ez a bátorság igazából lemérhető legyen, valami „valóságos” dolgot kellene véghezvinni a királyfiaknak! Ami történik a bajvívásokban, az csupán a kamaszkorra jellemző pengecsattogtatás intellektuális játszmázása, amikor semmi sem elég izgalmas, semmi sem elég jó ahhoz, hogy ne szedjük szét darabokra, ne nézzük meg, mi van a „baba hasában”, de ezzel csak meghosszabbítottuk a gyerekkori: szétszedem, és vagy össze tudom rakni, vagy nem jellegű, világfelismerő tapasztalatszerzésünket, de messze nem léptünk ki a gyerekkor védettségéből. De ugyanez mutatkozik meg a felnőtt férfiak „kakaskodásában” is, amikor a harc igazából művi, mindössze erőfitogtatásról van szó. Igazi kilépés nélkül márpedig nem lehetséges az igazi tapasztalás – amire a királylányunk is rájön –, s nem véletlenül az apa, a király mondja meg a módját! A mindenkor bennünk élő király tudása nélkül a kamasz-energiák sohasem tudnának kilépni ebből a kardcsattogtatásból, ahogyan bizony némely esetben nem is tudnak kilépni, s így találkozhatunk azokkal a kamasz-mentalitásba rekedt férfiakkal, nőkkel, akik még mindig a csatározásokban szeretnék eldönteni, melyikük az okosabb, erősebb, szebb, gazdagabb. S mind e közben nem veszik észre, hogy egy zárt térben fakardokkal vívnak, mert nincs sem bátorságuk, sem erejük az igazi terepre kilépni, mert nincs is meg hozzá a tudásuk, merszük, akaratuk. Ezért kell megszólítani a bennünk élő királyt, aki a fennálló rend legnagyobb tudású képviselője, aki tudja, hogy miben és hol kell keresni a valódi ellenfelet. Ez a tudás ugyan velünk született képesség, egyfajta szunnyadó tudás, de megszólítani csak akkor tudjuk, ha készen állunk rá, ha képesek vagyunk rákapcsolódni arra a belső rendre, ami utat mutathat a lehetőségek világában. Itt még mindig a palota zárt terében vagyunk, bár már rákapcsolódtunk a belső útmutatókra, már képessé váltunk megszólítani a bennünk működő erőforrásokat, s elkezdődött a világ és ezzel párhuzamosan önmagunk megismerésének misztikus folyamata.

3. *Separatio* vagy *elkülönítés*

A harmadik művelet a *separatio* vagy *elkülönítés*, amelynek során a mágikus önmegvalósítás útján járó felébredt ember elkezd pontosan elhatárolni és megérteni önmagát és a körülötte zajló folyamatokat. Ez a számba vevés, lajstromozás, elhatárolás ideje, a *Merkúr*hoz kötődik, amikor az értelem kiszélesíti önmagát, határátlépéssel egyre nagyobb kört fog át. Ez a palotából való kilépés ideje, s egyben a lélek megszólalása, önmaga keresése, amikor a lekerekített védettség állapotából elemelkedve valami mélyebb, nagyobb, szélesebb körben való látás születik. Már kint va-

gyunk az erdőben, a mesei misztikus földrajz értelmében kiléptünk a körülhatárolt, megművelt világon kívüli térbe, ahol más szabályok érvényesek, illetve éppen hogy nem ismertek a szabályok. Ez a saját tudattalanunk tere is, mert beléptünk az ismert világon kívüli, de annál jóval nagyobb hatókörű és érvényességű mezőbe, amelynek egyetlen hatalmas előnye, hogy lehetőséget kínál a tudatunknál jóval nagyobb erők megismerésére. Igazi merkúri módon kapcsolódási lehetőséget ad a nem látható világ felé. Ez a nem látható világ az összes valaha élt ember által gyűjtött tapasztalatok világa, mindazoknak az emberi, állati, növényi erőknek a világa, ahol nincsenek megszelídítve, civilizálva, megemésztve a dolgok, hanem nyersességükben, erejük teljes veszélyességében bukkanhatunk rájuk. A Merkúr kapcsolatteremtésre, önismeretre hajlamosító ereje, lélekvezető sajátossága bontakozik itt ki, amikor az intellektus gyorsasága elvisz az igazi küzdőtérre. Itt lakik ugyanis a mitikus *vaddisznó* is, akinek legyőzésével mutatkozhat meg az igazi bátorság. Az sem véletlen, és nagyon merkúri erőre utal, hogy a férfi hős vélhetően álruhában érkezik (ahogy a kiráylány is álruhában van), idegenként, akiről senki sem tud semmit.

Minden mesében más-más ellenféllel kell megküzdenie a hősnek. S éppen abban mutatkozik meg a mesei helyzet, a megoldandó konfliktus természete, hogy milyen ez az ellenfél, és hogyan történik a megküzdés. Nagyon szoros összefüggés van az ellenfél minősége, formája és a mesei konfliktus között. Nem mindegy, hogy a forma, amiben az ellenfél megjelenik, milyen analógiákat ébreszt fel a mitikus tudat, a kollektív emlékezet tárházából. Jelen esetben egy vaddisznó az ellenfél: *„egy rettentő nagy vaddisznó, ez már sok embert s állatot megcsúfolt, a király is sok mindent elpróbált, de hiába, hogy ezt a vaddisznót megölje”*. Nem akármilyen állat, hanem olyan, akit a király sem tudott megölni! Túl kell tehát lépnünk a rend, a rendezettségnek a király által képviselt világán, és valami ennél nyersebb, nagyobb mélységből jövő erőt kell előhívni, hogy úrrá lehessünk a helyzeten, hogy a próba teljesíthetővé váljék. De ez nem az oroszlán királynak nevezett ereje, nem a medve rettenthetetlensége, nem a sárkány többfejű, tüzet okádó archaikus mélységekből előtörő káosz-energiája, hanem egy *„vaddisznó, amelyik már sok embert, s állatot megcsúfolt...”*

Milyen képzeteket kapcsolhatunk a *vaddisznóhoz*? Milyen helyzetekben emlegetjük a vaddisznó erejét? A buddhizmusban a vadkan a dharma-kerék közepén a tudatlanságot és a szenvedélyek vakon habzsoló kielégítését szimbolizálja. De (a háziasított disznó alakjában) szinte minden kultúrában köze van a testiséghez, a bőséghez, az érzékiséghez, sok ősi kultúrában a termékenység és a jómód jelképe. A vaddisznó a kínai asztrológiában az állatöv utolsó tagja, a férfierő jelképe. A címerekben a vadkan csüggedést nem ismerő, jól felfegyverzett harcos, aki bátran száll szembe az ellenséggel. Az *Odüsszeiában* az alvilági Kirké disznóvá változtatja Odüsszeusz testi vágyaktól felajzott társait. Az állat sötét, alvilági erejét jelzi, hogy

Tammúzt, Oziriszt, a krétai Zeuszt, az arkadiai Ankaoriszt, a lüdiai Karmanórt és az ír Diarmaidot is vadkan ölte meg. Kövérsége miatt keleten a bőség szimbólumaként is ismert, de általánosan a tudatlanság, érzékiség, sötét indulatok, a falánkság és a testiség megjelenítője. A földhözragadság, a földelem jelenléte határozza meg lényét, de a görög mitológiában a Hold szent állatának is tartották. Mindenképpen olyan alvilági hatalommal bírónak tételezték, amely a testiséghez, az érzékekhez kapcsolható leginkább. A kereszténység előtti korban a vaddisznó egyfajta női erőt is jelképezett, ez a vad, megszelídíthetetlen női erő, maga a vad nő! Vajon véletlen lenne, hogy királylányunk éppen magával a vad női szexuális energiával kerül most szembe?

A tejben-vajban fürösztött királylány is olyan nevelésben részesül a mesében, amely a testi jólétet, az érzékek elsőbbségét mutatja, ami következik is a királyság legfőbb jellemzőjéből: a végtelen gazdagságból, az anyagiságon való uralomból. Ennek meghaladása által válhat csak a mesebeli királylányból a teljességet megszerző, birtokló valódi hősnő – egyáltalán igazi nő, aki képes megélni, élvezni a testiségét is. De itt még igazán nincs szó a meghaladásról, épp csak megjelent a vaddisznó, vagyis éppen csak megjelent a vadság létezése, felvillant egy másik pólus, ami nem fér el, nem fér meg a palotában megszokott világgal, ami valamiért nem legyőzhető, pedig ott van az a *tengernyi katona*, amiről már a mese elején hallottunk. A mese most először jelöl meg egy olyan erőt, ami kívül esik a király hatalmán, ami valami furcsa oknál fogva nem győzhető le az eddigiekben felvontatott eszközökkel: hatalommal, kardok csattogtatásával, sem pedig a tengernyi katonával. Vajon mi az az erő, amin a királynak egyértelműen nincs hatalma? Ha megnézzük, hogy ez a holdciklustól indul, akkor már sejthető, hogy a lánya nővé érésével szűnik meg az apa hatalma a lányán. De ez a folyamat még csak éppen elkezdődött, hiszen a lány előtte még kicsit fiú is lesz... Az álruha, a fiúság felöltése, vagyis a lány fiúvá válása igen fontos dolgot jelez a mese hallgatójának: hősnőnk valami miatt még nem igazi nő, nem áll készen a női szerep betöltésére, tiszta tudata (ragyogó aranyhaja és gyémántszepe) nem párosul a befogadás, elfogadás biztonságával. E nélkül az „ősbizalom” nélkül csak akkor felelhet meg valódi szerepének, a nőiségnek, ha tiszta tudata segítségével – de nőiségét ideiglenesen feladva – férfi (fiú) habitusban lép ki a palota biztonságából. Meg kell hát bizonyosodnia arról, hogyan zajlik a vadkan megölése, ki az, aki valóban bátor, és ki az, aki csak mímeli a bátorságot. Királylányunk itt már kilép tehát a palota védelméből (erdő!), kilép a szerepéből (királylány helyett fiú!), így feladja mindazt a biztonságot, ami eddigi életét jellemezte, ami eddigi élethelyzetében tartotta őt. A királylány fiúvá válása (megint a merkúri energia, az álcázásban is kapcsolatot keres!), az álruha egyben azt is jelöli, hogy ideiglenesen – ebben az életszakasz-

ban – a királylány a nőiség megélése helyett egy másik erőt preferál, méghozzá a férfit, aminek valódi mibenlétéről nem sok fogalma van, csak annyit sejt róla, hogy a bátorsághoz van köze. Ezt az erőt szeretné „megfogni”, amikor ehhez köti a férjhezmenetelét, de akkor is, amikor álruhát ölt, amitől ugyanannyira nem lesz férfi, ahogy a bajvívásból sem derülhet ki igazán, hogy ki a legbátrabb. A fogalmi elkülönítése megtörtént a nő és a férfierőnek, ahogyan a palota belső biztonságának és a rajta kívül létező vadságnak a megkülönböztetése is megjelent. Ez a megismerésben megjelenő *szeperáció* előlegezi meg a következő nagy műveletet, amikor a megnevezett különbségek hatóerővé tudnak válni, de immár valódi cselekvésként, nem pedig álcaként, ahogy a királylány sem férfi igazán, mint ahogy a kardcsattogtatás sem valódi harci energia, csak annak a mímélése.

4. *Preparatio* vagy előkészítés

A negyedik művelet, a *preparatio*, *avagy* előkészítés során jelenik meg egy *feketeruhás dali legény*, akiről elsőre a ruházata színén kívül annyit tudunk meg, hogy nincs se apja, se anyja. Az ő fellépésével válik reális lehetőséggé a vaddisznó megölése, őbenne érezzük meg azt a bizonyos hiányzó erőt, amit a bátorság fogalmában jelölt meg királylányunk. Itt jelenik meg a *Vénusz-erő*, a vágy kibomlása, a szerelem lehetősége. Ez a megformálás ideje, ahol az eddig lezajló folyamatok alakot, célt és értelmet kapnak. Ennek a fázisnak az igazi célja és legfőbb tartalma a lány önmagára találásának előkészítése: odavezetni a lányt a saját testéhez. De itt pillantja meg a királylány önmaga másik oldalát is, azt a sötétséget, amit a palota fényeiben hiába is keresett volna. Ez csak a magányban megtalálható, amikor a felismerésekkel párhuzamosan felerősödik a másik iránti sóvárgás is. Ennek érdekes módon ad hangsúly a mese, ugyanis a feketeruhás legény a fővadász kérdésére („*Hát az apád s anyád eleresztett-e?*”) így válaszol: „*Nem bizony, mert nekem sem apám, sem anyám.*”

Ez az egyszerű ténymegállapítás megint messzemenő következtetésekre vezet a mese hallgatóját! De az sem elhanyagolandó, hogy éppen a fővadász kérdez, aki mitológiai értelemben az élet/halál mezsgyéjén járatos személy! Ő az, aki ebben a rengetegben, ami jócskán megféleltethető a tudattalan, ösztönös létezés helyszínének, megkérdezhet bármit is, mert itt ő az úr. Méghozzá az élet és a halál elkülönítésének tudásával bír. Ő az, aki becserkészi és lelövi a vadat (a vadságban működő integrálatlan életet), de ehhez neki magának is azonosulni kell a vaddal, így aztán ő tudhat a legtöbbet magáról a vadságról is. A megjelenő sötét vad erőt, magát a fekete vaddisznót, csak ő tudja azonosítani, mert ő tudja egyedül a jelenlévők közül, mi az, feketének, sötétnek, pusztítóknak, élet/halál urának lenni.

A válasz ebből a mélységből is jön: az apátlan-anyátlan feketeség mezőjéből, a nem-tudás birodalmából. Milyen ember lehet ezek szerint az, akinek se apja, se anyja? Egyfelől azt mondhatjuk, hogy árva, aki egyedül áll a világban, másrészt viszont éppen ezért mérhetetlen szabadsággal bíró lény, aki már levetette mindazt a kötöttséget, amit a szülő öröksége ró az emberre. Ezzel egyszersmind azt az elvárásrendszert is levetette, amit a szülők raknak a vállunkra (vagy eleve föl sem vette, mert megmaradt az ösztönök szintjén!) – túl van ezen is! Viszont ha nincs apja, anyja, akkor nem védi senki, akkor magát kell megvédenie minden helyzetben, így aztán szabad és erős is kell legyen, hogy megálljon a világban. Tökéletes ellentéte a királylánynak, aki mögött ott áll nem egy, hanem két ország, aztán apja, anyja, no meg ragyogó aranyhaja/képességei. Mindez mégis olyan nehéz helyzetbe hozta, hogy kénytelen fiú-, azaz áruhában megbizonyosodni afelől, hogy nem csapják-e be, vagyis kénytelen végre maga megbizonyosodni mindarról, ami elébe kerül a világból. Bizonytalansága nyilvánvalóan következik helyzetéből, anyagi természetű környezetéből, annak a bizonyos *vaddisznónak* az eddigi legyőzhetetlenségéből! A lány fiúruhája pedig annak a megjelenése, hogy nem tudja női mivoltát szabadon megélni, nincs meg benne az odaadás képessége – elveszítette a gazdagság-anyagiság következtében...

A *feketeruhás legény* megjelenésével válik az elkülönítés, *szeparáció* művelete teljessé, itt lesz megnevezve a „másik”, a fekete oldal, ami ellentéte a Napnak, gyémántnak, mindannak a fénynek, ami az eddigiekben főszereplő volt. Belépése a történetbe mutatja, hogy a királylány /főhősnő lassan képessé válik megérteni önmaga sötét oldalát, a fénytelséget, a sötétséget, amit szembeszegezhet a királyságban kardot csattogtató felületességgel. Ennek a sötét oldalnak az ereje egyelőre nem látszik, csak sejtethető, bár titokzatossága már jelzi, hogy túl van az ismertségen, túl van a megfoghatóságon. József Attila fogalmazta meg ezt a felnőtt árvaságot teljes komorságában, félelmetességében:

„Az a meglett ember, akinek
szívében nincs se anyja, apja,
ki tudja, hogy az életet
halálra ráadásul kapja
s mint talált tárgyat visszaadja
bármikor – ezért őrzi meg,
ki nem istene és nem papja
se magának, se senkinek.”

(Eszmélet)

A huszadik századi költő és a valamikori teljesség tudását őrző mese ugyanúgy látja a felnőtttség felelősségét és magányosságát: feketeség ez, elkomorulás, amikor az élet szembesül a halállal, amikor teljes realitásában jelenik meg az elmúlás, mint olyan valami, ami az élet fényességének háttérében ott van mindig. Ez a valódi leválás pillanata mesénk hősnője számára, megpillantása a létezés új dimenziójának, ahol a létezés biztonságából ki kell lépni a vadság, ismeretlenség iszonyatába. Rálátást szerezni arra a csiki-csuki alkudozós létezésre, ahol lényünk elkényeztetett „királyfiai és hercegei” megpróbálják megvesztegetni, megvenni a nyilvánvalóan alkalmasabbnak látszó ismeretlen férfitől a vaddisznó trófeáját. Amikor a valódi létezés ijesztő mivolta elől megpróbálunk elmenekülni valami látszat védettségébe: aranyba, megvehetőségbe, pótcselekvésekbe, de már a tudatunkban összetéveszthetetlenül ott van ennek a hamissága, értéktelensége. Megint József Attila *Eszméletét* idézném:

„Most homályként száll tagjaimban
Álmod s a vas világ a rend”

Az ellentmondások tudása, felismerése az *előkészítés* műveletében elengedhetetlen, s ennek őrei többek között a költők, akik pontosan értik, érzik, hogy miféle alkímia is zajlik a lélek mélyén, a világ összetettségében, s mi hogyan tudunk ebben létezni, érteni, érezni...

Kísérletezünk, játszunk a lehetőséggel, de bennünk álruhásan már ott figyel a cselekvésre felkészült, gyémántszemének élességével észlelő királylány, a legfőbb jóról való tudás kikerülhetetlen ereje. Vagy tudomásul vesszük, vagy elmegyünk mellette, de annak is ára van. Nemcsak a tudatos tudatunk sérülhet általa, sőtétedhet el, válhatunk örökre tudatlanná, de az egyensúly tudattalan felborulása is megmutatkozik a félrebillent egyensúlyú ember világában: betegség, depresszió, halálvágy ...

Itt lehet visszafordulni, visszafutni a palota jól ismert biztonságába, megpróbálni elfelejteni a *fekete* felnőttséggel/felelősséggel való találkozást, hogy az élet maradjon az, ami eddig volt: udvari csetepaté, éretlen és erejüket soha valóban megmérteni nem akarók csinnadrattája. (Szinte általános képlet manapság ez a megfutamodás, fenti kísérőjelenségeivel nap mint nap találkozunk!)

5. Calcinato vagy kiégetés

Hősnőnk nem futamodik, futamodhat meg, mert ő a rend világában mutatkozik meg nekünk – a mese a rend analógiája –, így kezdetét veheti a következő nagy művelet, a *calcinato*, *avagy a kiégetés*. Már a megnevezés is arra utal, hogy ez a folyamat a legkeményebb, legharcosabb az összes közül. Itt vagyunk a *Mars* megjelenésénél, amikor „a sátáni kén, a pokoli sulphur”²⁷ kezdi meg működését. Egyszerre éget és egyben megújít, öl, megölettetik és újjászületik, mert itt már igazi változások következhetnek be, de ez harc nélkül nem megy, a vaddisznó (a nőiség sötét és vad, a szexualitásban működő ereje) megérkezett, és így az erők összemérésére megértett az idő, a megmérettetést nem lehet elkerülni. Itt realizálódik az a bizonyos „nézőszög”-változás: hősnőnk *felszaladt egy kőszálra!* Maga a szó is elég izgalmas, hiszen nálunk a sasnak a mellékeve a kőszáli – így máris gyanítható, hogy nem pusztán ijedt menekülésről van szó mesénkben, hanem valódi pozícióváltásról. A királylány ezúttal a magasból – a kőszál magasából – látja be a terepet. Ez a magaslati pozíció, utalással a sasra, már valóban igazi váltás: itt a magasság a szellemi nézőpontra utal, az elemelkedésre a jelen helyzettől, vagyis egyfajta kilépésre az eddigi védettségből, azaz a szellemi adottságok valódi használatára. De ez a pozíció valami másra is alkalmas: ebből a nézőszögből a lehető legteljesebben rálát a vaddisznó megölésére, ami a mese kulcsjelenete, középpontja és egyben igazi fordulópontja is. De ennek a meglátásnak/rálátásnak a mélységét csak később tudatosítja, előbb van az érzés, majd a tanulság... De nézzük, hogyan is zajlik a vaddisznó megölése!

Maga a folyamat ellentmond a mesei küzdelmekkor megszokott, „a királyfi ledöfi a kardjával az ellenfelet” című sémának, mivel itt a feketeruhás legény nem vonja ki rögtön a kardját, hanem ő is felszalad a fára, és megvárja, amíg a vaddisznó jóllakik a fáról lerázott makkal. A fára mászás sem megszokott tevékenysége a mesei hősöknek. Ők leginkább karddal küzdenek, vagy birokra kelnek. Gyanakodnunk kell hát, hogy nagyon fontos és mély értelemmel bír a harc a vaddisznóval, illetve hogy ennek a fajta megküzdésnek különös jelentősége lehet. Vadászati könyvekből tudhatjuk, hogy a vaddisznónak tökéletes az orra, rendkívüli az ébersége, ezért igen nehezen lehet bekeríteni. Ráadásul méreténél fogva is meglehetősen nehéz ellenfél. Tehát a reáliák szintjén is megállja a helyét a legény taktikája: először elaltatja az ellenfél éberségét, aztán vágja le a fejét. Azaz ösztönből, ösztönös tudásból cselekszik, nem mérlegel, és nem használja a szokásos királyfi-arsenált, hanem vadászként harcol! Megint megjelent tehát a vadász-lét

²⁷ Hamvas: *Tabula smaragdina*, i. m. 145.

élet/halálról való tudása, ahol az ösztönösön, a vadságon úgy győz a tudatosan használt ösztönösség, hogy magából az ösztönből képződik a tudás. Ez az uralom/önuralom terepe, ahol a test közege már nem valami tejben-vajban fürdetett puhaság, hanem az erő, amit használni is tudni kell. Gondoljunk csak a mese elején megmutatkozó hiányra, ami a gyermektelenségben nyilvánult meg. A hiány éppen ebben a mezőben, a szexuális erőiben volt tetten érhető, szinte túl lágy és közben túl steril volt ez a birodalom a tengernyi katonájával, az egész túlszabályozottságával. Ennek éppen ellentéte a feketeruhás legény, aki csak önmagára számíthat, s pontosan tudja, mit tesz: makkal eteti a disznót... Merthogy „éhes disznó makkal álmodik” – tartja a közmondás. Ő ugyanis kezelni, uralni tudja ezt a vad, a nőiséghez szorosan kapcsolódó szexuális energiát. Megeteti, méghozzá makkal, s ez a kép látványos analógiát hív elő, méghozzá a férfi nemi szerv képét, mert mi lehetne nagyobb uralom egy férfi számára, mint a nemisége fölötti biztonságos működés megszerzése?! A hatalom és a szexualitás nagyon is szoros összefüggésére utal itt a mese, arra az örök képletre, hogy ha egy férfi nem tudja ott uralni az erőket, ahol annak igazi tétje van: az utódnemzésben, akkor gyakran keres kompenzációt, s helyette uralni akarja a másikat, a környezetét, mindenkit és mindent...

A feketeruhás legényről sokat elmond, hogy – akárcsak a királylány – pozícióit váltott, amikor tudatosan, vagyis a fa magasából közelíti meg az anyagiságot, a szexuális erőt képviselő vadkant. Szellemi „nézőpontja” megint csak egyértelművé teszi, hogy itt a bátorság nem esztelenséget jelent, hanem gondolkodó, megfontolt cselekvést, összeszedettséget. Ez a „fára mászás” amúgy is illik a jelen helyzet titkokkal teli jellegéhez: itt mindenki más, mint aminek mutatja magát. A királylány éppen fiú, a feketeruhás legény sejtetően szintén nem csak egy egyszerű legény a faluból, amint az nemsokára ki is derül! Érdekes momentum a mesének az is, hogy mindketten „fogyatkozott” alakban találkoznak, álruhában vannak. Ez is jelzi, hogy itt még nem is teljesülhet be a nász... Álminőségük az előzőekben szerzett bizalomvesztés jele, amikor a merkúri erők általi felgyorsult, felgyorsított önismeret még nem ad igazi fogódzókat, de már keresi valódi önmagát. Hozzájuk hasonlóan a vaddisznó is ugyanebbe a „félárnyékos”, alvó állapotba kerül, ezzel is jelezve, hogy a vaddisznó-erő működése mennyire hozzátartozik a jelen helyzet kétértelműségéhez, homályosságához. A vaddisznó megetetése szellemi értelemben is igen fontos lépés: a jóllakott, telített állat (saját belső telítettségünk, elkényelmesedésünk) agresszivitása lankad, „kezelhetővé válik”, azaz uralom alá vont szintre kerül ereje, vadsága. A legény még a késével meg is vakargatja a hátát, hogy jobban aludjon! S ez a kés élével való simogatás megint rávilágít az ellenfél veszélyességére, akihez csak „szőr mentén”, késéllal lehet közelíteni. Hol van ez a

tejben-vajban fürösztéstől! A zsák pénz pedig, amit a királyfiak kínálnak, éppen a „vaddisznó-erő” működés közben való megmutatkozása. Itt gondoljunk a vaddisznó szimbolikus értelmének a jóléttel való összefüggésére, a „vakon habzsoló” jellegre... Az anyagiság, a bőséggel való telítettség visszautasításával a fekete ruhás fiú szellemi felsőbbisége, de egyben vadsága, tiszta ösztönössége mutatkozik meg. Ezt pontosan jelzi az elaltatás: nem az erő öncélú alkalmazása a cél, hanem a vaddisznó-erő leigázása, féken tartása, uralása.

Van azonban egy még izgalmasabb nézete is a vaddisznó megölésének, méghozzá a királylányé, aki mindezt a *kószál magasából* veheti szemügyre. Mi az, amire onnét igazán ráláthat? Szellemi értelemben ez az a pont, amikor kívülről megláthatja, mit tesz az, amikor „makkal jóllakatják a disznót”. Ez az éberség, a vad energiák elvesztésének folyamata, aminek betetőzése a vaddisznó megölése és fejének levágása. Vagyis amit valójában megláthat, az a királyság igazi problémája. Itt kell megfogalmaznunk, mert „ráláttunk”, a mese konfliktusát, ami már megjelent egyszer, méghozzá abban, hogy mennyire nehezen született meg a királyi pár gyermeke ebben a minden téren hatalom alá vont birodalomban. Mert az igazi probléma a királyság – azaz a mágikus önmegvalósítás útján járó ember – számára éppen ebben mutatkozik meg: a túlságosan kényelmes, mindent uraló tudás, ami anyagisággá vált, amelyben a jólét, a telítettség elvette a valódi erőt, ami nem létezhet a vadság nélkül, ami nem található meg a civilizáltság keretein belül, ami sem ésszel, sem hatalommal nem befogható. S mivel itt a női energiák kezeléséről is mintát ad a mese, lévén hősnőnk királykisasszony, ez egyben az összes „okos lány”-mese valódi megoldását is megadja: meg kell találni lényünk legmélyén azt a vad erőt, ami nincs szublimálva, nincs kifinomítva, feldolgozva, és ahol még nyers formában ott van a születés mellett a halál. Mert mit is lát meg királylányunk, amitől itt megalapozódik benne a saját erejének felvállalása, tudása, és ami által itt kerül kapcsolatba saját valódi vad energiájával? A vaddisznó megölése analógiája annak a belső folyamatnak, ami erőtlenné teheti az embert, ha „túllakik makkal”, ha hagyja magát elaltatni a világ kínálta érzéki gyönyöröktől, a jólléttől, gazdagságtól, kényelemtől, puhaságtól, vagy netán a tudás és a hatalom illúziójától. Az elalvás itt az eltompulásnak, az éberség elvesztésének felel meg, aminek vége nyilvánvalóan a fej levágása, a valódi tudatosság elvesztése. Amikor a fej már nincs összekötetésben a testtel, az bizony még nem feltétlenül a fizikai halál állapota (a mesében), hanem szimbóluma mindazon dolgok/erők elvesztésének, ami az érzékeléssel, az ösztönökkel, lényünk nyersebb, kevésbé vagy jobban (ki hogyan éli meg) manipulálható részével van összefüggésben. Ez a nők többségében saját nemiségük vadságának, lényük nem kifinomult/szublimált, hanem ragadozó voltának elnyomását, szabadságuk, ösztönösségük elvesztését jelenti. Ez a jó

kislányok és derék feleségek világa, ahol a nemiség valódi energiái legfeljebb egy párdumintás szőnyegben mutatkoznak meg az ágy előtt...

Létezhetünk testben fej nélkül is, de akkor csak az érzékek irányítanak, nincs kontroll, csak vadság van – ez a *famme fatale*, a végzet asszonya, aki elveszejt, elnyel, megszüntet, bekebelez. Ő az a női őserő, ami veszélyes, nem befogható, nem akar szelíd és engedelmes lenni... Ezt az erőt kell úgy uralom alá vonni, hogy az erejét elvennénk! Hiszen ha sterilizáljuk, kimossuk, túlszelídítjük, akkor viszszaemléskedünk a kezdeti állapotba, ahonnan a mese indult. Hiszen létezhetünk csak fejben, ami ma nagyon ismerős állapot – ahol konstrukció az élet és a halál is, valamiféle elméleti építmény, amihez hozzáillesztünk némi testiséget. Ez azonban csupán elméleti szinten működik, hiszen kiszolgál valami nála nagyobb erőt: ambíciót, hatalomvágyat, rosszabb esetben egy kislányt, aki nem tud megszabadulni a gyerekszobától... Ez is tetszhalál állapot: kiszáradás, élettelenység, jövőtlenség, mai szóval a depresszió és cselekvésképtelenség melegágya.

A vaddisznó fejének bemutatása után lesz fontos kérdéssé a király számára, kivel is van dolga („*Hát te ki vagy? – kérdezte a király*”), mert itt válik VALAKIVÉ a legény, olyan emberré, aki a maga erejéből vált méltóvá a királyleány kezére. A vaddisznó fejének levágása rituális cselekedet: ezzel az egy csapással nemcsak a vaddisznó feje válik el a testétől, de királylányunkból is előbukkanhat az igazi nő (felismerésre kerülhet!), az a független lény, akiben szabad utat kap a túlzottan is erős anyagi keretek közé zárt, lefojtott és ezért „elgyávult” női energia, az ősi női erő. Ebben az erőben már benne foglaltatik a halálról való tudás, de az életadás tudása is, ami annyira hiányzott a mese elején. Számára először akkor vált a fekete ruhás legény a kiválasztottá, amikor a királyfiak aranyát visszautasította, mondván: „*azt se bánom, ha a király nem adja nekem a fele királyságát, csak a leánya legyen az enyém!*” Nem véletlenül tetszett meg neki elsőre a legény, hiszen működött az a bizonyos híres női intuíció! De a vaddisznó fejének levágásával született meg az igazi belső döntés: s ez a rálátás, felébredés elvágta azt az utat, ami a királylányt a saját státuszához, anyagi körülményeihez, eddigi értékrendjéhez kötötte. Helyette az érdek nélküli szeretet útjára lépett. Ez a mágikus önmegvalósítás folyamatában is igazi fordulópont, mert a döntés egyértelművé vált: a legfőbb jóról való belső tudás válik iránymutatóvá, még ha ezért meg is kell válni lényünk más, erre nem hajlandó részeitől. Csak akkor lehet igazi ébredésről beszélni, ha ez a fajta feketeség is megszólításra kerül, ha az a bizonyos kés élével való simogatás kipróbáltatik. Ölés/halál nélkül nincs tudásunk a születésről, a harc megtapasztalása nélkül nincs tudásunk a valódi békéről. S itt nem kell megrémülni sem a szavaktól, sem a cselekedetektől. Az ölés ugyanúgy egy belső folyamat része, ahogyan a vaddisznó; ő sem fog hálósobánkban este megjelenni az összes agyarával. Ezek szimbolikus

történések, szellemi, lelki, érzelmi szinten realizálódnak. Csak akkor kerülnek át a fizikai szintre, ha már minden más út bezáródott, ha csak ezen a módon lehet velük kapcsolatba kerülni. VALAKIVÉ csak így, (belső vagy kényszerhelyzetben külső) tapasztalás által lehet válni, nem a tengernyi katonával, tejjel, mézzel...

Hiába próbálják a királyfiak a győzelem dicsőségét elorozni a legénytől (ez nagyon jól jelzi azokat a belső vívódásokat, ellenerőket, amelyeket ebben a kiégetési folyamatban kell véglegesen megszüntetni), mert a királylány tanúskodik mellette, itt már felvállalva saját szerepét, pozícióját, lányságát, kiáll választottja mellett. S ezzel elhárult az akadály a fiatalok egyesülése előtt – vagy mégsem? Mesénk még tartogat egy megoldandó feladatot, valamiért még mindig nincs „erőben” a fiatal pár; szellemi értelemben az egészsé váláshoz, a teljes élet megéléséhez még mindig hátravan egy lépcső! A fekete ruhás legény eljegyzí vasgyűrűjével a királylányt, de elmegy: „...én most visszamegyek a hazámba, de utánad jövök nemsokára, csak jól vigyázz a gyűrűre, hogy azt nekem előmutathasd!” – mondja neki búcsúzóul.

Hogy miért megy el a legény, arra is kapunk támpontot a meséből: még mindig vannak próbák, még mindig vannak szabadon mozgó energiák, amelyeknek a szublimálása, megértése, befogása, feloldása nem történt meg. Olyan hatalommal kerültek szembe, amikor a vaddisznó-erőt megidézték, aminek a hatóköre még ennél is mélyebbről indul, s még messze nem sikerült a benne rejlő vadság igazi hatalmával összetalálkozni. Erre utal az is, hogy a távozó legénynek még egy próbát ki kell állnia. A király lovat ad alá („No már azt nem engedem, hogy az én leendő vejem gyalog menjen a hazájába!”), de közbelépnek a hoppon maradt ármánykodó kérők. Megvesztegetéssel elérik, hogy a leggonoszabb paripát hozzák elő a legénynek, amely „sárkánytejet ivott csikókorában”. Talán azonnal szembetűnik a kifejezés maga: lovat adni valaki alá. Ennek a hétköznapi szóhasználatban is az a jelentése, hogy felerősíteni valami nem éppen pozitív tulajdonságát a velünk kapcsolatban lévőnek. Királyunk is ezt teszi, amikor a legjobb paripáját akarja a legény alá adni, bár nem rossz szándékkal, de nem is kell, hogy neki rossz szándéka legyen, van az a hoppon maradt kérőkben elég. Lovat, méghozzá sárkánytejen felnőtt lovat adnak alá, amit ő derekasan megül, s elvágtat vele. Itt megint az erő uralásáról van szó, a vaddisznót legyőző legénynek – lényünk erőket felfedező oldalának – azt is meg kell mutatnia, hogy nemcsak független az anyagiasságtól, féktelenségtől, bármiféle állatiasságtól, mert uralja ezeket az erőket, hanem képes saját energiáit, erejét egy cél szolgálatában működtetni. Aki képes megülni a lovat, képes irányítani az életét is, vagyis működtetni képes ezeket a vad (a szexualitásban mint analógiában összefoglalóan megjelenő) erőket! Ebből az elvágtatásból érezhetjük meg, hogy legényünk jelzője miért is a „fekete”! Ő ugyanúgy azt az erőt birtokolja, képviseli, amit a vaddisznó, köze van a sötét erőkhöz, az anyagisághoz, fékezhetetlenséghez,

a szexualitáshoz, csak ő férfiként *használja* ezt az ösztönenergiát, megküzd vele, s úgy lesz igazán méltóvá a valódi teljesség megtalálására, ha ezen való uralmát be is bizonyítja. Itt válik tehát jelentőssé a próba, a sárkánytejen nőtt paripa meglovaglása. Amikor visszatér, már nem egyszerűen egy feketeruhás legény – olyan feketeruhás legény, aki már deklaráltan uralja saját feketeségét, mert ő a Fekete király! S ez a változás vezethet csak át bennünket a tudatosság magasabb fokára, ahol belső királyunk, bölcsességünk megóvhat bennünket a szélsőségektől, hogy ne kerülhessünk a „fejben” működés kiszáradt állapotába.

6. *Reductio* vagy visszavezetés

Az eltávozott királyfit váró királylánynak most kell működtetni az egyik alapvető női energiát: a várakozásban való állhatatosságot. Ez lesz a hatodik alkímiai művelet, a *reductio*, *másképpen visszavezetés*. Az alkímiai cél itt az, hogy „az ember a fémek eredeti lényére vonja vissza, nehogy a fém hatalmi túlkapásból saját erejét máson terrorisztikusan éreztesse” – írja Hamvas. Ez a *Jupiter bolygó* ereje, itt már a valódi uralom meglétén fordul meg minden. Itt dől el, hogy az eddigi folyamatokban, amelynek során az úton levő felismerései megszülettek, elég szilárddá lett-e. Kellő erőt gyűjtött-e, és ezt az erőt most már képes-e használni, képes-e ennek szellemében élni? A kiegészítés alkímiája abban segít, hogy most már minden fölösleges elem valóban megszűnjön hatóerőként befolyással bírni, és valóban a legtisztább anyag maradjon meg: ami tűzálló, hőálló, tiszta és nemes.

A gyűrűcsere – az arany a lánytól, a vas a férfitől – megteremtette a hidat, amelyen keresztül a két erő: a formálhatóbb, lágyabb, csillogóbb arany és a kemény, fekete vas egymással kapcsolatba lépett. A királylány a saját arany – értéket és szellemi tudást akkumuláló – ereje mellett elsajátította ezzel a vas keménységét, szilárdságát is. Egy olyan erőt, amit eddig nem ismert, aminek viszont érezte a hiányát, s amivel a vaddisznó megölését látva szembesült a *kőszál magasából*. De mindez akár „elméleti” tudás is maradhatna, ha nem tudja átültetni a gyakorlatba, ha nem ezt teszi élete vezérlő fonálává. Nagyon sokan tudják, mi a helyes, vagy sokszor inkább, hogy mi lenne a helyes cselekvés, de nem eszerint élik az életüket. A *visszavezetés* művelet éppen azért fontos, mert itt dől el, hogy a *kiegészítés* jól zajlott-e, elég erőteljes volt-e ahhoz, hogy „tűzállóvá” tegye a megmaradt anyagot. Most kell leépíteni minden fölöslegeset, vissza kell térni mindahhoz, amiről már kiderült, hogy valóban tiszta, s ezt a „tisztát” működésbe kell hozni. Ez a tiszta működés az életveszély állapotában mutatkozik meg igazán, mondja a mese, s mutatja az élet. Számtalan példa van rá, hogy a történelem által létrehozott

élet-halál helyzetekben a szép elméletek nem mindenkinél működtek, hogy a humanizmus a gyakorlatban könnyen csődöt mondott. A siker ígérete, a könnyebb élet csábítása sok lelket állított kemény próba elé, amin számosan el is buktak. Mert könnyű jónak lenni, ha nincs tétje, könnyű beszélni, írni a jóról, ha nem teszi próbára valami olyan helyzet, ami a létezés alapjait érinti. Háborús helyzetek, katasztrófák, kiélezett emberi drámák során szokott kiderülni, mi az, ami valóban megmarad. Lehet ugyanis valami túl könnyű, túl „fényes”. Gondoljunk itt azokra a női energiákra, amikor a létezés értelme csupán látszat, a külső, a szépség tökéletessége. Tartalom nélküli, habkönnyű valami ez, ami az első komolyabb széllal el is tűnik. De lehet valami túl „savas” is, annyira az, hogy mar, szétmar maga körül mindent, ami pedig értékes lenne, de nem tud ellenállni a savas női erő állandó lamentálásának, vitriolos nyelvének. Ő a tipikus anyós, aki elől menekül a jobb sorsra érdemes vő... Aztán lehet valami túl „lúgos” is, annyira az, hogy kisiklik minden megragadás elől, ahogyan a szappan a fürdőkádban. Megfoghatatlanná válik, mert mindig van egy érve, mosolya, ami felülírja a már meghozott döntéseket, nem lehet felelősségre vonni, mert mindig megmagyarázza, hogy nem is úgy gondolta...

A *kiegyezés* művelete pontosan azt szolgálja, hogy mindezek a könnyű, savas, lúgos anyagok eltűnjenek, elégjenek, megszűnjenek, hogy semmi ne maradjon meg, ami nem tartozik oda, ami akadály a lélek arannyá változásának. De nem csak ezek a „nagy” történetek mutatnak képet egy ember jóban való szilárdságáról, nap mint nap szembesülhetünk az erők uralásának hogyanjával: a villamoson, a buszmegállóban, vásárlás közben, a munkahelyünkön, a családban, mindenhol, ahol lehetőség mutatkozik a másik megbántására, megalázására, szélsőséges helyzetben fizikai bántalmazására...

A feketeségről való tudás nagyon is kell az élethez, amikor meg kell harcolnunk magunkért, de nem mindegy, hogyan tesszük ezt! Ennek az erőnek az uralása, használata dönti el, hogy kivé és mivé váltunk, mire használjuk a megismert és megélt tudást.

Bizony van úgy, hogy maga a Fekete király jön, és hatalmas seregével megfenyegeti a királyságot: ha nem adják neki a királylányt, „*kő kövön nem marad a két királyságban*”. Itt válik világossá, hogy nincs olyan hatalmas királyság, aminél ne lenne egy még hatalmasabb, vagyis az anyagi világban működő erő nem véd meg semmitől igazán! Itt van az a pillanat, amit Hamvas úgy jelölt meg, hogy „hatalmi túlkapás”.²⁸ Itt a marsi erő akár önmaga ellentétébe is fordulhat, túlkapás-sá, erőszakgerjesztővé válhat. Nos valóban, ami anyagi természetű érték, bizony

²⁸ Hamvas: *Tabula smaragdina*, i. m. 145.

mind el is pusztulhat, kővé, halott anyaggá válhat egyszer. De ehhez az kell, hogy egy másik erő tegye ezt vele, hogy egy nem kellőképpen uralt erő megtámadja, tönkregye, szétrombolja, elpusztítsa. Itt tapasztaljuk meg, hogyan is tombol a marsi energia, mert képes tombolóvá, pusztítóvá válni. Ez a „fekete erővel” való legmélyebb szembenézés pillanata. Itt a férfi teszi próbára a nőt, hogy valóban megérett-e a nászra, kitisztult-e a nőiségében. Már nem a kőszál magasából nézünk mások küzdelmére, itt a fenyegetettség megélése, átélése a tapasztalás tétje, méghozzá a lehető legszemélyesebb módon. Ez az a pillanat, amit mindenki szeretne elkerülni az életében, amit szeretnénk kizárni, nem tudomást venni róla. De az (amit pl. a képernyőn látunk) természetesen mással történik, kívülről rálátni pedig nem ugyanaz, mint belül megtapasztalni. Ez a marsi energia mindig jelen van, csak hogy egy egészséges kultúra képes azt féken tartani, uralni, míg a (Nádor Judit által posztcivilizációnak nevezett) nyugati kultúra jelen helyzetében már régen nem képes erre. A nagyvárosi szubkultúrában mindennapos erőszak ennek a kezeletlen erőnek a megnyilvánulása, ahogyan a valódi férfierő fogyatkozása is erre utal. A túlcivilizált, védett, uralmon lévő férfierő egyre kevésbé képes a nemi energiáit is kezelni (ami összefügg a belső marsi energiák megélni nem tudásával), magtalanná, impotenssé válhat, vagy erőszakossá. Az egyik nézője, kukkolója lesz az erőszaknak, a másik elkövetővé válik. Mindegyik az uralom hiányára mutat, és majdnem mindegy a nyugati kultúra túlélési stratégiájának szempontjából, hogy ez a pszichiáterek rendelőibe vagy a börtönökbe vezet-e. A túléléshez ugyanis egyik sem jó irány, ahhoz ezt az egyre jobban felgyülemelő marsi erőt kellene „megművelni”, de ez csak *belső* tapasztaláson keresztül, az erők megélésén és kezelni tudásán keresztül működik.

Ennek hogyanját mutatja be a mese, kínál életvezetési mintát és stratégiát, amikor tanúi lehetünk, hogyan történik ennek az erőnek a fékezése, uralma. A Fekete király (korunk „hőse”, akinek hatalma van!) teljes erejében mutatkozik meg, fenyeget, de szembetalálja magát egy ugyanakkora erővel – amely ugyanúgy egy erős, kiművelt, megszerzett belső erő, mint amivel ő fenyeget, s ez a felébredt női erő. S tulajdonképpen ez a fenyegetés igazi célja: megtapasztalni, próbára tenni a felébredt női erőt. Az aranyhajú, gyémánt szemű (a világot tiszta tudattal szemlélő nőiség) kerül itt szembe a legfőbb cselekvő erővel, aminek teremtő hatalma van. A kettő egymásnak feszülése adja meg azt az egyensúlyt, ami a világ működésében a REND lehet. De királylányunk megtanulta a leckét, már nem ijed meg ettől a lehetőségtől: kitart az ígérete, a szeretett párja mellett, inkább *halálnak halálával hal*, mintsem másé legyen, mint akit szíve választott. Érdekes momentum a mesének, hogy itt a király jön ijedten a lányához, ő retten meg a fenyegetéstől, aki a mesei rendszerben a törvény és a rend tudója, birtoklója. Nyil-

vánvaló, hogy vannak helyzetek, amikor a világ működésének látszólagos rendje – mint az, hogy az erősebb legyőzi a gyengébbet – felülíródik egy másik törvény által, amiben a hűség, a szeretet erősebb késztetés a fenyegetésnél. Itt ível az a „híd”, amely a vas és az arany között létrejött, amely képessé teszi a folyamatot a „mederben tartásra”, nem válik túlzássá, nem lesz az önmaga erejére ébredt emberből gőgös, önhitt zsarnok.

Az alternatíva világos: az anyagi, világi hatalom vagy a szellemi, érzelmi tisztasággal kiválasztott pár, a szívbeli erő kerüljön-e létezésünk – életünk – meghatározó helyére? Napleány királykisasszony döntött: ő a szeretet, a teljesség, az egészség mellett állt ki. Leválasztva a vaddisznó által jelképezett visszahúzó erőktől, meglátva ennek az erőnek a szerepét, feladatát a saját életében, kiválasztva a szeretet által, megerősítve a vas szilárdságával, eljutott oda, ahol már nem ijed meg a fenyegetéstől. Mert levált róla minden, ami fölösleges. Nem véletlen, miért is lenne az, hogy ezt a próbát a királylánynak kellett kiállnia. Eddig minden esetben ő volt az, akiért zajlott a küzdelem, ő volt az, aki valamilyen külső pozícióból figyelte, mi történik. De van egy pont, ahol véget kell érnie a megfigyelő szerepkörnek, és résztvevővé kell válni, amikor a tanulás ideje befejeződik, és jön a megvalósítás. Ezért kell a feketeruhás legénynek álruhában megjelennie, hiszen éppen ez az igazi feladat, amire a mese felhívja a figyelmünket: letenni minden álarcot, felismerni minden álcát, mögé látni az eseményeknek, megérteni a dolgok valódi természetét. Főként pedig nem megijedni, hanem elhinni, hogy csak így – és sehogy másként nem – lehet élni. Az *aranyhajúság és gyémántszeműség* világban létezése nagyon fontos, de nem állhat meg önmagában, össze kell kapcsolódnia a vassal, a keménységgel, az erővel, a cselekvőképességgel – a férfielemmel, s ebben az összekapcsolódásban minden fölöslegesnek el kell hamvadnia, hogy csak a legtisztább anyag maradjon. Így hát a Fekete királynak, aki már előképe a nagy királynak, de mindaddig nem lehet az, amíg valóban meg nem találta lényének világos, fényes és hibátlan ragyogású felét, álruhában kell bizonyosságot szerezni, hogy a királylány valóban mögé tud-e nézni a félelemnek, fenyegetettségnek. Amikor a válaszában az a szilárdság és biztonság jelenik meg, ami a belülről fakadó igaz hitét jelzi, s egyben igazi uralmát a legfontosabb élet-mérce, a test felett, akkor veheti le az álarcát, mutathatja meg, ki is ő valójában. Ez a valódi megérkezés pillanat: testben és lélekben készen állni a párkapcsolatra!

7. Coagulatio vagy megszilárdítás

S ez már a *coagulatio*, azaz megszilárdítás hetedik művelete. Bolygó megfelelője a Szaturnusz. Itt jön létre az az egyensúly, amelyben a száraz és a nedvességgel telített harmóniába kerül, mert ennek a szilárd és végleges helyzetet megteremtő művetnek a csúcspontján a teljességét megélni tudó ember áll. A megszilárdítás csak egyféleképpen és csak egy időpillanatban lehetséges. Ez tetten érhető mindig, ha valami emberi nagyság mutatkozik meg, pl. amikor a harang megszólal Tarkovszkij *Andrej Rubljov*ájában, az idő kitágul és örökkévalóságnak tűnik. Az emlékezést és a hűséget kapcsolja a hagyomány a Szaturnuszhoz, mert a tudat nagy próbatételei lezajlottak, s mi ott állunk, készen a szembenézésre önmagunkkal. Ez az erő, a szépség és a szeretet egyensúlya, a test és a lélek harmóniába kerülése, maga a kreatív, alkotó, önmagát kiteljesítő, megvalósító ember. S mivel ez a csúcspont, itt fejeződik be a sor, és ér véget a mágikus önbeteljesítés nagy alkímiai/emberi művelete. A hely, ahová meg kell érkezni, ahová az igazi (mese) hősök mindig megérkeznek: a teljes boldogság, párosság, de egyben az egység állapota! Nem is csodálkozhatunk ezután, amikor kiderül, a Fekete király nem más, mint a feketeruhás legény, aki vasgyűrűjével eljegyezte hősnőnket. Itt válik egygyé a két erő: a női szépség, tisztaság, állhatatosság, bizalom és a férfi bátorság, tudatosság, határozottság, a valódi uralom a sötét erők felett. S mivel a mese a teljesség felől indul, iránya is csak a teljesség elérése lehet. A rend mint állapot jelenik meg visszavezethető, visszaállítható formájában, amikor nem az a kérdés, hogy létezik-e egyáltalán rend, igazság, egység a világban, hanem az a feladat jelöltetik ki számunkra, hogy találjuk meg a rend visszaállításának módját. Ezekre a hogyanokra válaszol mindig a mese, ennek pontos térképe, jelzőfénye, útmutatása van belé kódolva. Megérteni azért olyan nehéz, mert elszakadtunk attól a biztos tudástól, hogy hogyan is működik ez a bizonyos REND, mik a biztos pontjai, mik a törvényei. Botladozunk a saját ember alkotta (és ember által folyamatosan meg is szegett) törvényeink között, tudományunk és tapasztalataink között, amelyek bizony nagyon sokszor töredékesen mutatják csak a világ s benne az ember működését. Összetévesztjük a mese kozmikus igazságosságát a fantáziával, azt feltételezzük, hogy a mesei igazság elérhetetlen, nem valóságos. De mi lehetne annál valóságosabb, mint folyamatosan úton lenni egymás felé: a férfi a nő, a nő pedig a férfi felé. Még mindig fénylik a nők arany haja, csillog gyémánt szeme, de már nagyon sokan az első körben feladják, és hozzákapcsolódnak az egyik kardcsatogtató férfimitációhoz, vagy hiába szaladnak föl a kőszálra, onnan sem látnak semmit, ami velük lenne kapcsolatos. A fekete ruhás legények meg némelykor többre tartják az (ál)makkot (pénzt, paripát, fegyvert), így aztán a királylányokat

sem kapják meg (ők még mindig az igazi „makkot” preferálják...). Így bizony sűrűn elmegyünk egymás mellett.

De a mese által rajzolt térképen mindig meg lehet találni azt a pontot, ahol eltévedtünk, oda vissza lehet menni, hogy új lendülettel addig nézelődjünk, amíg képessé válunk a magunk erejéből visszaadni az aranyhaj fényét, a gyémánt szemek csillogását, a lélek és a test keménységét és szilárdságát, ami a vaddisznó uralásához kellett, s mindazt a merészséget és cselekvőerőt, amit valahol a palota és az erdő között elveszítettünk. De ehhez az egészet kell látnunk, és elhinni, hogy az útnak ott van vége, ahol az egység létrejön. Minden megállás, ami közben történik, csak pihenő lehet, ahonnan új erővel neki kell indulni, hogy ne maradjon félbe a nagy mű: az ember boldogsága.

Ha éppen a férfi–nő kapcsolatok egyik megoldási mintáját keressük, akkor sem járunk rosszul, hiszen igen fontos dologra hívja fel a figyelmet a mese, amikor a választás szempontjával nem a gazdagságot, hanem a valódi értéket fogadja el mércéül. De ha a nőiség beavatási útjaként vizsgáljuk meg mesénket, akkor is igen sok tapasztalattal gazdagodhatunk. Megtanulhatjuk, hogy a vaddisznó által szimbolizált ösztönerők önmagukban nem irányíthatják női energiáinkat, meg kell élni ennek integrációjaként azokat a kemény, cselekvő vas-erőket is, amelyek működtetése révén aztán elérhetjük az igazi tisztánlátást. De az a csapda sem kell hogy bezáruljon, amit a „palotában lakozással” mutat meg a mese. Az elzárkózással valamiféle mesterséges védettségben, elefántcsonttoronyban találhatjuk magunkat, ami megint akadálya annak, hogy a nő méltó helyen álljon: önmaga értékeit látva és uralva.

A túlzott bőségbe, gazdagságba, mindentudásba belemerült lélek (mai világunk látszólagos hatalma, mindent uralni akaró önhittsége) a mesében megtalálja önmaga valódi cselekvő erejét, bátorságát, a megújulásra mindig képes valódi gazdagságát. Mert amire szüksége van, az a REND szerint való működés, az egyensúly megtalálása testben-lélekben, és ennek a valódi működtetése. S ez egyben kiindulási pont is, ahonnan már birtokba lehet venni a világot – de a szeretet nevében –, hogy elinduljunk tenni érte...

2. Tündérek

MESE A SZÉPSÉGRŐL ÉS A TÜNDÉRSÉGRŐL

Szép Miklós²⁹

Egyszer volt, hol nem volt, hetedhét országon túl volt, de még az Óperenciás-tengeren is túl, túloman túl, volt egy szegény ember, annak egy fia, úgy hívták, hogy Miklós. Ez a legény olyan szép volt, hogy szépségének híre ment messze földre, lepingálták a képét, s úgy árulták ország-világszerte. Nem is hitták másként: Szép Miklós.

Egyszer Szép Miklós kimegy a rétre kaszálni, s amikor éppen fenné a kaszáját, le száll elébe egy pelikánmadár, hozott a csőrében aranyos levelet, s szépen letette a földre. Fölveszi Miklós a levelet, nézi, nézi, hát igazán neki van írva. Az volt kívül a levélen:

Ajánlom a levelemet világhíres Szép Miklósnak.

Nézi belül, hát oda vajon mi van írva?

Hallod-e, te világhíres Szép Miklós, láttam én is a te képedet, szeretném látni, hogy igazán olyan szép vagy-e! Gyere hát el szép Tündérországba, menj mindenütt a pelikán után. Aki neked e levelet írja, nem más, mint Tündér Ilona, Tündérországnak a királynéja.

Vállára vetette Miklós a kaszát, bement a faluba, elbúcsúzott apjától-anyjától, minden atyafiától, elindult Tündérországba, ment szépen a pelikánmadár után. Ment, mendegélt árkon-bokron át, erdőn-mezőn keresztül, leszakadt a testéről a gúnya, nem volt a csizmájának se sarka, se talpa, olyan rongyos volt, mint egy koldus. De szép Miklós csak ment, mendegélt a pelikán után. No, megérkezik nagy rongyosan Tündérországba, s azon rongyosan beállít a Tündér Ilona udvarába. Meglátja Miklóst egy szobaleány, szalad be Tündér Ilonához, s jelenti:

– Felséges királyné, megjött már Szép Miklós.

– Már hogy jött volna meg, ne beszélj olyan bolondot! – pattant fel Tündér Ilona, s jól pofon ütötte a szobaleányt.

²⁹ Benedek Elek gyűjtése A Világ szép Nádszálkisasszony című kötetéből.

Beszalad a másik szobaleány, s jelenti az is:

– Felséges királyném, itt van Szép Miklós.

Tündér Ilona ezt is jól pofon üti.

Szalad be a harmadik szobaleány, jelenti az is, hogy itt van Szép Miklós, de Tündér Ilona úgy pofon veri a szobalányt, hogy a szeme is szikrát hányt belé.

– Kitakarodj, még nem lehet itt Szép Miklós!

Ahogy kiszalad a harmadik szobaleány, be is lépett az ajtón Szép Miklós. Mondja Miklós:

– Írtad leveledben, felséges királyné, hogy jöjjenek el szép Tündérországba. Eljöttem, itt vagyok.

Megnézi Tündér Ilona a legényt.

– Jól van, Miklós, ha eljöttél, itt vagy. Eredj, menj ki az istállóba, van ott három ló, mind a három nyakig van a ganajban. Még ma takarítsd ki az istállót, etesd meg, itasd meg, keféld meg a lovakat, mától fogva ennél a három lónál egyéb gondod ne legyen.

De bezzeg elszontyolodott Szép Miklós. Na, ez ugyan szép dolog, hogy ő ezért jött Tündérországba. Most már mit csináljon, nem is mehet vissza a hazájába. Ide csak eljött a pelikán után, de hazafelé? Míg a világ s még két nap, haza nem érne magától.

Isten neki, fakeszt; kiment az istállóba, vette a lapátot, s nekikeseredett a ganéjhányásnak. Szedte, vitte, hányt, de mennél jobban hányt, annál jobban szaporodott. Csurgott róla a verejték, s leült nagy fáradtan az ajtóküszöbre, a tenyerébe temette a fejét, s akkorákat sóhajtott, hogy majd összedúvadott az istálló. Egyszerre csak megszólal az egyik ló, mert táltos volt mind a három, s kérdi tőle:

– Hát te, mit búsulsz, Szép Miklós?

– Hogyne búsulnék – mondja Miklós –, mikor Tündér Ilona azt parancsolta, hogy takarítsam ki az istállót. Lássátok, hogy ha megfeszülök, sem vagyok képes.

– No, hallod-e – mondja a táltos –, ezen ugyan ne búsulj, fekiüdj le s aludj, reggelre olyan tiszta lesz az istálló, mint a tükör. De reggel kelj fel jókor, mert Tündér Ilona holnap idegen országba megy, hat hattyúval, ottan van egy világhíres templom, oda jár misére; majd elmegyünk mi is. Te csak nyúlj be a fülembe, ottan van egy dió, a dióban egy rézköntös, azt vesd magadra, királyfi sem mutat különbet majd, mint te. Mikor a templomba bemegy, mindenki terád néz, különösen Tündér Ilona. Ő majd rád mosolyog, kelletti magát, de te ne nézz senkire, föl se vesd a szemedet, s ahogy a pap áment mondott, siess ki a templomból, ülj fel rám, hogy Tündér Ilonánál hamarabb hazaérhessünk.

Úgy tett Miklós, ahogy a táltos ló tanácsolta.

Amint Tündér Ilona beszállott a kocsijába, s a hat hattyúval kiröppent az udvarról, Miklós is felült a táltosra, kiugratott az istálló tetején, hogy senki se lássa, aztán hipp-hopp! köd előttem, köd utánam, egyet ugrott, kettőt szökött a táltos, s letette Miklóst a templom előtt.

Bemegy Miklós a templomba, ottan egy padba leül, nem néz sem jobbra, sem balra. De bezzeg nézték őt, hogy majd felfalták. Nézte különösen Tündér Ilona, mosolygott rá; de mindhiába, Miklós rá sem nézett, s mikor a pap áment mondott, kifordult az ajtón, nagy hirtelen fölpattant a táltosra, s hipp-hopp! köd előttem, köd utánam, úgy elnyargalt, mint a sebes szélvész. De ment utána Tündér Ilona is, űzte, zargatta a hat hattyút, ha utolérhetnék a világszép legényt, de bizony nem érték utol. Ahogy Tündér Ilona hazaért, ment tüstént az istállóba, hadd lássa, ott van-e Miklós. Ott volt bizony, csakhogy abban a rongyos ruhában, amelyikben Tündérországba jött.

Kérdi Tündér Ilona:

– No, Miklós, hol, merre jártál ma?

– Nem jártam én sehol, felséges királyné, egész nap a lovakat takarítottam, ettettem-ittam.

– Hát ebben s ebben a templomban nem voltál?

– Nem voltam én, felséges királyné, hogy is lettem volna?

Hát ez így eltelt, elmúlt. Tündér Ilona nem tudta meg az igaz valóságot. Elkövetkezik a másik vasárnap. Ment Tündér Ilona a templomba hathattyús kocsján, de bizony ment Szép Miklós is a táltosnak az egyik csikáján. Hanem előbb felöltözött szépen ezüst-szín ruhába. Ez is a táltosnak a fülében volt, egy kicsi dióban.

Éppen úgy volt minden, mint első vasárnap. Mindenki nézte, csodálta Miklóst, legkiváltképpen Tündér Ilona, de nézhették, csudálhatták, Miklós föl sem vetette a szemét, s mikor a pap áment mondott, kifordult az ajtón, s hipp-hopp! haza, mint a szél! Repült a hat hattyú, biztatta, űzte, zargatta Tündér Ilona, de mire hazaért, Szép Miklós már vakarta a táltosokat rongyos ruhájában. Ment Tündér Ilona egyenest az istállóba, s kérdezte Miklóst.

– Hallod-e, Miklós, nem voltál ebben s ebben a templomban?

– Nem én, felséges királyné.

– Na, az igazán csuda. Éppen olyan legényt láttam, mint te, csakhogy más ruhában.

– Nem én voltam, felséges királyné.

Harmadik vasárnap is elment Miklós a templomba, Tündér Ilona után, de most már színarany gúnyában. De hiába mosolygott Tündér Ilona, rá sem nézett Szép Miklós. Ahogy a pap áment mondott, vágatott haza, mint a sebes szél, még annál is sebesebben.

Hej, istenem, szörnyű haragra lobbant Tündér Ilona, hogy most sem tudta utolérni azt a dali szép legényt. Ahogy hazament, lefeküdt az ágyába, s úgy kirázta a hideg, hogy azt hitték, mindjárt szörnyű halált hal. Mikor aztán egy kicsit lecsendesedett, hívhatja Miklóst, s ez jó is, de abban a rongyos ruhában, hogy aki látta rongyosságát, megesett rajta a szíve.

– Hallod-e, Miklós, mondd meg nekem a tiszta igazságot, voltál-e ebben s ebben a templomban?

– Nem voltam én, felséges királyné, hogy is lettem volna, nincs vasárnapja a szolgának.

– Na, ez igazán világ csodája – mondotta Tündér Ilona. – Szakasztott olyan legényt láttam, mint te, csakhogy szímarany ruhában, nem ilyen rongyosban.

Többet nem szólt Tündér Ilona, s Szép Miklós kiment az istállóba.

Mondja az öreg táltos Miklósnak:

– Na, fiam, csak öltözz fel ismét a rézgúnyába, kimegyünk a Tündér Ilona kertjébe, éppen az ablak alá, ott te táncoltatsz engem, de járok is én olyan táncot, hogy tudom, istenem, elmúlik a betegsége Tündér Ilonának, kiszökik az ágyából, az ablakhoz szalad, szeme-szája tátva marad a csudálkozástól.

Felöltözik Miklós a rézgúnyába, felpattan az öregebb táltosra, kiugratnak a Tündér Ilona kertjébe, ottan táncra kerekedik a táltos, forog egy helyben, mint a forgószele, rúgja a port az égig, s nyerít akkorákat, hogy megcsendült belé a világ. Hallja ezt Tündér Ilona, szalad az ablakhoz, nézi, mi van a kertben, s hát az a dali szép legény, éppen az, akit a templomban látott, az táncoltatja lovát az ő ablaka alatt.

Lekiált Tündér Ilona:

– Gyere fel, gyere fel, te világszép legény!

Miklós rá sem nézett.

Lekiált másodszor.

Miklós rá sem nézett.

Lekiált harmadszor:

– Gyere fel, gyere fel, tudom, meg nem bánod!

Rá sem nézett Miklós, tovább táncoltatta lovát.

Hej, megmérgeződött Tündér Ilona, küldte az inasokat, szaladjanak a kertbe, s hozzák fel tüstént azt a rézgúnyás legényt. De mire az inasok leszaladtak, a táltos keresztülugratott a kerítésen, be az istállóba, de úgy, hogy senki lélek nem látta.

Jelentik Tündér Ilonának, hogy volt rézgúnyás világszép legény, nincs rézgúnyás világszép legény.

Küld le egy szobalányt az istállóba, szaladjon, mint a szél, nézze, mit csinál Miklós. Szalad a szobalány, benéz az istállóba, hát Miklós a lovakat vakarja a rongyos ruhájában. Jelenti a szobalány:

– Felséges királyné, Miklós a lovakat vakarja. Olyan a ruhája, hogy szakad a rongy le róla.

De még betegbb lett erre Tündér Ilona, hétszer rázta ki a hideg egymás után.

Másnap mondja megint az öreg táltos:

– No, édes gazdám, nyúl be a fülembe, vedd ki onnét az ezüstdiót. Abban van az ezüstgúnya. Vedd fel, s menj az egyik csikómon Tündér Ilona kertjébe. Majd meglátod, hogy meggyógyul a királyné, csak elkezdjen táncolni az ablak alatt. Mikor kihajlik az

ablakon, te ugrass fel hozzá, csókold meg háromszor, de akárhogy hívjon, csalogasson, be ne menj a szobájába. Te csak ugorj le a csikóm hátáról, mintha leesnél, egy kicsit majd betörök a homlokod, de sebj, ebsont hamar forr. Amikor te leesel, Tündér Ilona lehajítja hozzád a selyemkendejét, hogy kösd be a fejedet. Aztán ismét hív: „Gyere be, gyere be! Vetek neked puha selyemágyat, meggyógyítlak!” De te csak azt mondd neki: „Mindjárt jövök, felséges királyné, csak előbb megfogom a paripámat, mert különben nagy kárt tesz a kertedben.” Eszedben se legyen, hogy bemenj hozzá. Szökjél föl a csikód hátára, ugrass át a kerítésen, s be az istállóba.

Felöltözik Miklós az ezüstgúnyába, beugrat a táltos csikón Tündér Ilona kertjébe, ott az ablak alatt volt egy réztányér, arra ráugrott a csikó, elkezd rajta táncolni körbe-karikába, fel-felugrott, visszaugrott, hogy nagyokat csendült belé a kert, a palota. De bezzeg szaladott is az ablakhoz Tündér Ilona. Egyéb sem kellett Miklósnak, felugratott az ablakba, háromszor megcsókolta Tündér Ilonát, de azzal le is fordult a csikó hátáról, puff, leesett a kertbe, elborította a vér a homlokát, nagyot sikoltott Tündér Ilona, leoldotta fejéről selyemkendejét, ledobta.

– Kösd fel a homlokodra – kiáltott Miklósnak –, s gyere fel énhozzám! Vetek neked puha selyemágyat, éjjel-nappal ágyad mellett leszek, s meggyógyítlak téged.

Mondta Miklós:

– Megyek mindjárt, felséges királyné, csak előbb megfogom vágatató lovamat, ne tapossa össze sok szép virágodat.

No, a csikót megfogta Miklós, fel is pattant rája, keresztül is ugratott a kerítésen, de bizony várhatta Tündér Ilona, nem ment föl a palotába. Visszavágtatott az istállójába. Várja, várja Tündér Ilona, de hiába várja. Küldi a szobaleányt, menjen az istállóba, nézze meg, hogy Miklós mit csinál? Megy a szobaleány, vissza is jó mindjárt, s jelenti, hogy Miklós a lovakat vakarja.

– Milyen ruha van rajta? – kérdi a királyné.

– Csupa ringy-rongy, felséges királyné.

– No, ha ringy-rongy, nesze! – s jól pofon ütötte a szobaleányt. Azzal lefeküdt az ágyába keserves sírással, kirázta a hideg hétszer egymás után.

Mikor egy kicsit lecsöndesedett, fölkelt az ágyából, s maga ment ki az istállóba. Gondolta, ha Miklós volt az a dali szép legény, hiába van rongyos ruhában, mégis ismeri, mert a homlokán lesz az ő selyemkendője. Azám! De amint Miklós az istállóba ért, leoldotta fejéről a selyemkendőt, az öreg táltos háromszor ráfúj a homlokára, s híre-nyoma sem volt a sebnek.

Kérdi a királyné:

– No, Miklós, hol voltál ma, nem voltál a kertben?

– Nem én, felséges királyné. Hajnal óta a lovakat takarítom.

– Ne tagadd, Miklós, mondd meg az igaz valóságot, s te léssz ez órában Tündérország királya!

– Nem voltam a kertben, felséges királyné.

– Mutasd a homlokod.

Nézi, nézi Tündér Ilona, nem volt azon seb, de még csak karmolás sem. Kimegy az istállóból a királyné nagy búsan, ahogy kiment, megszólal az öreg táltos:

– Na, édes gazdám, holnap a másik csikóval menj a kertbe, táncoltasd meg azt is. Holnap majd neveden szólít Tündér Ilona, de akkor csakugyan ugrass be a szobájába. A többi a te dolgod.

Felöltözik másnap Szép Miklós a színarany gúnyába, beugrat a táltos csikón a királyné kertjébe, ugratja, táncoltatja az ablak alatt a réztányér közepén, de csengett-bongott az, hogy ég-föld megcsendült belé. Megnyílik az ablak, kiszól Tündér Ilona:

– Jere fel, jere fel, világhíres Szép Miklós, tiéd a palotám, tiéd az országom, tiéd vagyok én is!

Egyet ugrott a táltos csikó, s hopp, bent volt a szobában Szép Miklós, ott egymás nyakába borultak.

– Te az enyém, én a tied, ásó, kapa s a nagyharang válasszon el minket.

Mindjárt csaptak nagy lakodalmat, volt nagy dínomdánom, hejehuja, cimbalom-szó; járták a kállai kettőst, hogy csak úgy döngött a palota földje.

Aztán telt-múlt az idő, éltek nagy vigasságban. Eltelik egy hét, eltelik két hét, eltel bizony több is, s mondja egyszer Tündér Ilona:

– No, édes uram, énnekem most nagy útra kell mennem, de te csak maradj itthon, hogy gazda nélkül ne legyen a ház, hanem hallgass jól reám. Van a palotámban három-százhetvenhét szoba, háromszázhetvenhatban járhat-sz-kelhetsz, de a háromszázhetven-hetedikbe be se nézz, mert bizony mondom neked, holtod napjáig megszíratod.

Elbúcsúztak egymástól. Feliült Tündér Ilona hathatytús kocsijába, de még ki sem szállott az udvarból, nem volt maradása Miklósnak, s megy a háromszázhetvenhete-dik szobába a boldogtalan. Hát, uramteremtőm, mi volt ott! A falra volt szegezve egy tizenkét fejű sárkány, rettentő nagy vasszegekkel le volt szegezve a jobb szárnya, a bal szárnya, s le a lába. Megszólal a sárkány, mondja Miklósnak:

– Hallod-e, te világhíres Szép Miklós, adj nekem egy pohár vizet, s bizony mondom, egy világot adok érte.

Ad neki Miklós egy pohár vizet, már hogyne adott volna, s ím, abban a szempillan-tásban kiszabadult a sárkánynak a jobb szárnya.

– Köszönöm, Szép Miklós, adj még egy pohár vizet, egy világot adok azért is.

Ad neki Miklós még egy pohár vizet.

Erre kiszabadult a sárkánynak a bal szárnya.

– Hej, világhíres Szép Miklós, ha még egy pohár vizet adnál, azért is adnék neked egy világot.

– Hát én hogyan adnék – mondja Miklós –, adok én jó szívvel.

Adott neki még egy pohár vizet, s azzal hopp! talpra szökött a sárkány, egy szó nem sok, annyit sem szólt Miklósnak, még isten áldjont sem mondott, kiszaladt a palotából, utána Tündér Ilonának, mint a sebes szélvész. Amerre szaladt, kerekedett mindenütt rettentő nagy fergeteg, levitte Tündér Ilonát a levegőégből a földre, hattyústul, kocsistul, mindenestül, akkor aztán megragadta a tizenkét fejű sárkány, és sebes szélnél sebesebben vitte nagy Sárkányországba. Szaladnak fel a palotába a tündérek szörnyű nagy jajgatással, jelentik Miklósnak, hogy a tizenkét fejű sárkány elvitte a királynét. De még csak most esett le az álla Miklósnak. Hogy is lehetett olyan boldogtalan, hogy azt a cudar sárkányt megszabadította! Hát most mit csináljon, merre menjen, merre van nagy Sárkányország, napkeletre-e vagy napnyugatra, északra vagy délre? Nem volt maradása a palotában, kiszaladt az udvarra, hátra az istállóba, ott nyakába borult az öreg táltosnak, s úgy sírt, mint egy gyermek. Kérdi az öreg táltos:

– Mért sírsz, édes gazdám?

– Hej, hogyan sírnék-rínék, édes lovam, mikor elrabolta a feleségemet a tizenkét fejű sárkány, nagy Sárkányországba.

– No bizony, ha sírsz, nem is ok nélkül sírsz, mert van ám a tizenkét fejű sárkánynak egy vasderes, háromlábú táltos paripája, többet tud az egyedül, mint mi hárman. De hát, édes gazdám, ülj fel a hátamra, ahogy lesz, úgy lesz. Próbáljunk szerencsét!

Nem kellett, hogy kétszer mondja, felpattan Miklós az öreg táltosra, vágattak, mint a sebes szél, hegyen túl, völgyön túl, még az Óperenciás-tengeren is túl, ahol a kis kurta farkú malac túr, aztán csak egyet ugrott, kettőt szökött, ott voltak nagy Sárkányországban, ottan is a sárkánykirály udvarában. Nem volt honn a tizenkét fejű sárkány, de honn volt Tündér Ilona, s ahogy meglátta Szép Miklóst, kiszalad elébe, megölelik, megcsókolják egymást, s hopp! föl is kapja Miklós a nyeregbe. Azzal nekiiramodik a táltos, s repült, hogy csak úgy zúgott a levegőg.

Jó haza a tizenkét fejű sárkány, s hallja, hogy a vasderes paripa nyerít, dobrokol szörnyen, szalad az istállóba, s rákiált nagy mérgesen:

– Nye, te, nye, hogy a kutyák egyék meg a húsodat, talán bizony sem szénát, sem zabot nem kaptál eleget, hogy olyan erősen dobrokolsz!

– Szénám is van, zabom is van – mondja a vasderes –, de neked nincsen Tündér Ilonád.

– Hát, ehetem-e, ihatom-e, alhatom-e? – kérdi a sárkány.

– Ehetsz is, ihatsz is, alhatsz is, még két véka mogyorót is megtörhetsz, meg is eheted, akkor is utolérem Szép Miklóst.

Fölment a sárkány a palotába, evett-ivott, amennyi belefért, aztán aludott, mint a

bunda. Mikor fölkel, megtört két véka mogyorót, azt mind egy szemig megette, akkor kiment az istállóba, felült a vasderesre, s halljakok csudát, az csak egyet ugrott, kettőt szökött, s utolérte Szép Miklóst. Megfogja Miklóst a sárkány, s azt mondja neki:

– No, világhíres Szép Miklós, emlékszel-e, hogy három világot ígértem neked? Egyet már akkor adtam, amikor megszabadultam, mert megölhettelek volna. Most adom a második világot, mert most is megölhetnélek, de nem öllek meg, meghagyom az életedet. De úgy kerülj vissza még egyszer az én országomba, hogy szörnyű halálnak halálával halsz meg!

Azzal csak általkapta a nyergébe Tündér Ilonát, és vitte vissza nagy Sárkányországba.

Hazamegy Szép Miklós nagy búsan, de nem volt otthon maradása, indult vissza az öreg táltos egyik csikáján. Szerencséjére a sárkányt másodszor sem találta honn, de ahogy fölkapta nyergébe Tündér Ilonát, elkezdett nyeríteni, dobrokolni a háromlábú vasderes, s mindjárt otthon termett a tizenkét fejű sárkány. Szalad az istállóba, rákiált a deresre:

– Hogy a farkasok egyenek meg, minek dobrokolsz, talán bizony megint nincsen szénád, zabod?

– Szénám is van, zabom is van, de neked nincsen Tündér Ilonád, elvitte Szép Miklós.

– Ehetem-e, ihatom-e, alhatom-e?

– Ehetsz is, ihatsz is, alhatsz is, még egy véka diót meg is törhetsz, úgy is utolérjük Szép Miklóst.

Evett-ivott, aludott a sárkány, megtört egy véka diót, aztán utána Szép Miklósnak.

Még a határáig sem ért nagy Sárkányországnak Szép Miklós, utolérte a sárkány.

– Na, Szép Miklós, három világot ígértem neked, kettőt már adtam, most adom a harmadikat. De jól megjegyezd, hogy többet igazán nem adok.

Azzal csak kikapta az öléből Tündér Ilonát, s visszavágtatott vele a palotájába. Búsult Szép Miklós, olyan szomorú volt az arca, mint a háromnapos esős idő. Otthon elegyedik az öreg táltossal, hogy még egyszer próbáljon szerencsét, ámbátor hiába, mert a tizenkét fejű sárkány most csakugyan irgalom nélkül megöli.

– Hanem, ha már így van, hát legyen így – mondja az öreg táltos. – Eredj, édes gazdám, a kisebb csikómon, az valamivel sebesebb. Vigy magaddal egy zsákot, hogyha ízzé-porrá törne a sárkány, legyen, amibe felszedje a csontodat az én fiam.

Visszamegy Szép Miklós nagy Sárkányországba, s ím, Tündér Ilonát éppen a kapuban találja. Szót se szól, csak felkapja nyergébe, s azzal neki, repült a csikó, mint a sebes szélvész. De bezzeg a vasderes is elkezdett nyeríteni, dobrokolni, rúgta széjjel a gyémántpadlást. Szaladt haza a tizenkét fejű sárkány.

– No, te kutyának való, hogy a hollók vájják ki a szemedet, mit nyerítesz, mit dobrokolsz olyan cudarul! Szénád, zabod nincs tán elegendő?

– Szénám is van, zabom is van, de neked nincsen Tündér Ilonád, elvitte Szép Miklós.

– Hát most ehetem-e, ihatom-e, alhatom-e?

– Ehetel is, ihatol is, alhatol is, diót is törhetsz, de csak egy fél vékát.

Eszik-iszik, alszik a sárkány, aztán megtör nagy sebesen egy fél véka diót, azt is megeszi, azzal utána Szép Miklósnak. Egyet ugrott, kettőt szökött a vasderes, mindjárt utolérte Szép Miklóst.

– No, világhíres Szép Miklós – kiáltott a sárkány –, három világot ígértem neked, meg is adtam mind a hármát, most már többel nem tartozom neked!

Azzal megfogta Szép Miklóst, s úgy levágta a rettentő magasságból a földre, hogy ízzé-porrá törött minden porcikája. Tündér Ilonát pedig szépen a nyergébe vette, s visszavitte a palotájába. Leszállott a táltos csikó a földre, ottan összeszedte Szép Miklósnak minden csontját-bontját, porcikáját, belevarrta a zsákba, hazavitte. Otthon az öreg táltos háromszor ráfúj, s ím, halljatok csudát, Szép Miklós egyszerre megelevenedett, s hétszerte szebb volt, s erősebb, mint annak előtte. Hát most már mit csináljon? Háromszor próbált szerencsét, s hiába. Volt szép Tündér Ilona, nincs szép Tündér Ilona.

– Hallod-e, édes gazdám – mondja az öreg táltos –, még ne add búnak árva fejedet. Menj el ide meg ide, nagy Meseországba, ottan lakik egy vén boszorkány, annak van három táltos paripája, azok között van egy négylábú vasderes csikó, az édes testvére annak a háromlábú vasderesnek, amelyik a tizenkét fejű sárkánynál van. Ezt a három lovat még senki ezen a világon meg nem tudta őrizni. Próbálj te szerencsét! Menj el a vén boszorkányhoz, ha ki tudod szolgálni nála az esztendő, akármit ígér neked, egyebet ne fogadj el, csak azt a négylábú vasderes csikót. Három napig kell őrizned a három táltost, s mindig eltűnnek a szemed előtt; de ne félj, ott leszünk mind a hárman. Egyszer három farkas, másszor három agár s harmadszor három róka képében. A vén boszorkány országának a határán két gyilkos sárkány áll, be csak beeresztenek, de mikor ki akarsz jönni, össze akarnak szaggatni. Kérj a vén boszorkánytól a szolgálatodért még három bárányt, egyet dobj az egyik sárkánynak, egyet a másiknak, a harmadikat mind a kettőnek, azon összemarakodnak, s te szépen megszabadulsz.

Elmegy Szép Miklós, megy, mendégél hetedhét ország ellen, a hetedik nap megérkezik nagy Meseországba, nagy Meseországban a vén boszorkány udvarába. Bemegy a boszorkányhoz, köszön illendőképpen.

– Adjon isten, jó napot, öreganyám!

– Köszönd, hogy öreganyádnak szólítottál, mert különben élve ki nem mégy innét! Mi jóban jársz, fiam?

Mondja Szép Miklós, hogy hallotta a híret a lovainak, hogy azt senki meg nem tudja őrizni, ő szerencsét próbál.

– Jól van, fiam, de látod-e, kilencvenkilenc legénynek már karóban a feje. A tied is oda kerül, hogyha meg nem őrzöd.

– Nem bánom én, öreganyám, csak adja a kezemre.

Na, kezére adja a vén boszorkány Szép Miklósnek a három lovat. De milyen lovak voltak azok! Sánta, bogos mind a három. Meg lehetett számlálni az oldalbordájukat. Jól van, kihajtja a három lovat a selyemrétre, s ahogy kihajtja, csak megcsapja az arcát valami álomszello, s ott, abban a helyben elalszik. Egyszer fölébred, dörzsöli a szemét, néz mindenfelé, s hát a lovakat nem látja. Elindul a selyemréten, ment nagy búsan elébb, elébb, kereste a lovakat, de nem találta. Hát, uramisten, csak elejébe toppan három farkas. Megszólal az öregebbik:

– Ne búsulj, Miklós, mindjárt előkerítjük mi a lovaiddat! Látod-e amott azt a három bárányt? Azok a te lovaidd. Mi majd ide tereljük, te meg a legnagyobbik bárányra ülj fel. Abban a pillanatban mind a három visszaváltozik lónak, s te menj haza velük szépen.

Éppen úgy tett, ahogy az öreg farkas mondta, s Miklós estére hazavitte a három lovat.

Hej, uramisten, mérgelődött a boszorkány, de nem szólt Miklósnek semmit, hanem egy vasrudat megtüzesített, azzal kiment az istállóba, megverte mind a három lovat, hogy csak úgy nyögtek, nyerítettek szegények, s azt mondta nekik:

– Megálljatok, kuttyák! Ha még egyszer elfog az a legény, lenyúzom a bőrötöket!

Pedig elfogta Miklós másnap is. Akkor nyulakká változtak a lovak. De jöttek a Miklós táltosai agár képében, s elfogták a nyulakat. Még a föld is sírt belé, úgy megverte a boszorkány a három táltost. De verhette, harmadnap is elfogta Miklós. Akkor csirkévé változtak a vén boszorkány lovai, de eljöttek a Miklós táltosai is, három róka képében, közrevették a csirkéket, Miklós egyre rápattant, mindjárt lovakká változtak, s vitte haza őket.

– Na, Miklós – mondta a vén boszorkány –, kiszolgálád az esztendő. Ilyen szolgát még nem láttam napom csillagjában, kívánj, amit akarsz, akármit adok.

– Nem kívánok én sokat, öreganyám, csak adja nekem ezt a sánta, bogos csikót, ezt a vasderes szőrűt, ni. Aztán adjon még három bárányt, öreganyám, hadd legyen, amit egyem az úton.

Nagyot kacagott a vén boszorkány.

– Ó, te világ bolondja, te, mit akarsz avval a sánta csikóval? Hisz a városból sem tud az kimenni.

– Nem bánom én, öreganyám, csak adja nekem.

– Te bolond, te, gyere az istállóba, nézd, ott van egy sereg aranyyszőrű paripa, válaszd, amelyik neked tetszik.

– Nem kell nekem, öreganyám, adja nekem ezt a sánta csikót.

Ígért a vén boszorkány ezüstöt, aranyat, gyémántot annyit, amennyit elbír, de hiába. Miklósnek a sánta csikó kellett.

Mit volt mit tenni, a vén boszorkány odaadta a sánta csikót, s adott még neki három

bárányt. Aztán mikor Miklós elment, felment a háza tetejére, vitt magával egy vékát, arra ráült, s úgy nézte Miklóst, amint nagy kínlódással cipelte a három bárányt, s húzta a kötőféknél fogva a sánta csikót. Mikor kiértek a város végire, megszólal a csikó:

– Nézz vissza, édes gazdám, mit látsz?

Visszanéz Miklós, s azt mondja:

– Nem látok én most semmit, a vén boszorkány már nem ül a házon.

– Nem ül bizony – mondja a csikó –, mert az ott ül már az anyám hátán. Látod-e a fejed felett azt a nagy fekete felleget? Abban nyargal a boszorkány. De most imádkozzál, mert olyan jégeső szakad ránk, hogy isten csudája lesz, ha itt nem hagyod a fogadat.

Hát abban a pillanatban megdöri az ég, s hallatszik a fekete fellegből éktelen kiabálás, szörnyű nyerítkezés. A vén boszorkány volt, aki kiabált, s az öreg táltos, aki nyerített. A csikaja után nyerítgetett: csalogatta vissza.

– Ne félj, édes gazdám, nem megyek én vissza többet. Tudom, majd utánam jön az anyám is, a testvérem is.

Abban a szempillantásban keresztülvetette magát a fején, s lett belőle egy olyan gyönyörű szép paripa, hogy szép Miklósnak szeme-szája tátva maradt.

– Ülj a hátamra, édes gazdám!

Feliül Miklós, de szakadni is kezd a jégeső abban a szempillantásban, mintha dézsával öntötték volna. Áldott szerencséje volt Miklósnak a hosszú aranyhaja; ezzel betakarta magát, betakarta lovát, szakadhatott a jégeső, semmi baja sem lett. Akkor aztán egyet ugrott, kettőt szökött a négy lábú vasderes, s ott voltak nagy Meseország határán. Ott állott strázsát két sárkánykígyó, s közrefogták Miklóst. Dob egy bárányt az egyiknek, az bekapja, dob egyet a másiknak, az is bekapja, akkor megint nekiestek Miklósnak; de Miklós most közéjük dobta a harmadik bárányt. Hagyták Miklóst, fogták a bárányt, húzták, rángatták, összeverekedtek rajta. Azalatt Miklós, hipp-hopp! túl volt nagy Meseország határán.

– Na, édes gazdám – mondja a vasderes –, ha nem mondom, úgy is tudom, merre van a szíved kívánsága. Csak kapaszkodj jól belém, viszlek nagy Sárkányországba.

Repült, mint a sárkány, mint a sebes szélvész, még annál is sebesebben. Egyszerre csak, topp! letoppintott a tizenkét fejű sárkány udvarán. Ablakban könyökölt Tündér Ilona, sírt akkor is keservesen, siratta Szép Miklóst. Azt hitte, hogy meghalt Miklós szörnyű halálának halálával. Hej, istenem, ez volt csak az öröm! Ölelték, csókolták egymást, aztán fölkapta Miklós a nyergébe Tündér Ilonát, fölemelkedett a négy lábú vasderes a levegőbe, mint a nyíl, s repült, mint a madár, mint a gondolat, még a gondolatnál is sebesebben. Aludott a tizenkét fejű sárkány, egyszerre csak fölriad az álmából, hallja, hogy nyerít a háromlábú vasderes, kinéz az ablakon, s hát az istállót is széjjelrúgta már. Szalad le esze nélkül.

– Mi bajod van, hogy a farkasok egyenek meg! Szénád, zabod nincsen elegendő?

– Szénám is van, zabom is van, de nincs neked Tündér Ilonád, elvitte Szép Miklós.
– Ehetem-e, ihatom-e, alhatom-e?
– Ehetel is, ihatol is, alhatol is, úgysem érjük utol. Az én bátyám, a négylábú vasderes vitte el.

– Hej, kutya egye meg a májad – ordított a tizenkét fejű sárkány –, utol kell érned, ha hetvenhét lába van is a bátyádnak!

Fölszáll a háromlábú vasderes a levegőégbe, utána szép Miklósnak, de mikor egy hajításnyira közeledett hozzá, visszanyerít a négylábú vasderes az öccsének. Azt nyerrítette, hogy:

– Vesd le!

De már azt a mondást senki más nem értette, csak ők ketten. Hej, nagyot ugrik a háromlábú vasderes, felugrott éppen a csillagos égig, ott a farát fölvetette, s úgy ledobta a tizenkét fejű sárkányt, hogy a hetvenhetedik porcikája is ízzé-porrá törött. Most már szépen hazamehettek, Szép Miklós és Tündér Ilona. Csaptak újra nagy lakodalmat, s éltek ezentúl nagy békességben, boldogságban.

Még ma is élnek, ha meg nem haltak.

A tündérek

Kezdjük talán először a tündérekkel, akikről itt mi a hétköznapi életben nagyon keveset tudunk. De hát a királylányokkal is így vagyunk, mégis kiderült az előzőekben, hogy a királylányságot tekinthetjük egyfajta női alapminőségnek, amelyben a női tudás jelenik meg szimbolikus formában. Már csak egy lépés, hogy a tündérséget is innen vegyük szemügyre. Nyilván itt is valamiféle női minőségről van szó, méghozzá olyan női minőségről, ami nem azonosítható a királylánysággal – többről, illetve másról van szó, mint szépségről és tudásról. De akkor miről? Mi lehet több, mint a szépség és a nőiségben való magabiztosság, ami a királylányokat jellemzi? Ha már elolvastunk sok olyan mesét, ahol tündérek szerepelnek, akkor láthatjuk, hogy itt valóban valami másról van szó... De miről is? Aranyhajúság itt is van, a világszépség a tündérekre is jellemző, értük is meg kell vívni, ha el akarjuk nyerni a szívüket, talán csak az a különbség, hogy a tündérekkel való kapcsolódás nem mindig ér jó véget. Nem egy olyan mesét ismerünk, ahol a tündérek bizony elemésztették a rájuk vágyó, őket birtokolni akaró legényeket. De nézzük meg, hogy a néprajztudomány milyen tündér-hiedelmeket őrzött meg: A „szépasszony” nevet Róheim Géza a boszorkány szót helyettesítő eufemisztikus kifejezésnek – tehát voltaképpen a boszorkány tabunévének – tartotta. A boszorkány hiedelemalakjának valóban sok hasonló vonása van: embereket megrontó tevékenysége azonos lehet a szépasszonyéval, különösen, ami a jellegzetes helyeken és időpontokban megnyilvánuló ártó hatását illeti. A boszorkány és szépasszony elnevezések keveredése, a boszorkány szépasszonyként való megnevezése annak a folyamatnak az eredménye, melynek során a boszorkány különböző – eredetileg tőle független, nála archaikusabb – démonikus alakok sajátosságait olvasztotta magába. A néphit szerint általában fiatal, hosszú hajú, sokszor fehér ruhás, csábító szépségű nők a tündérek, akik általában csoportosan jelennek meg. Csapataik táncolnak, énekelnek, fürdenek; zeneszóval repülnek, olykor hintón, kocsin vagy lepedőn szállnak a levegőben, táncmultságokat, „ebédeket” tartanak. A férfiakat elcsábítják, elragadják, másokkal utat tévesztetnek, „elvezetik” őket. Sok monda szól az elragadott muzsikusokról: az elvitt furulyás, dudás zenekíséretet szolgáltat a fáról fára vagy a szélben táncoló tündércsapatoknak. Általában is gyakori megjelenési formájuk a szél, különösen a forgószél, máskor madarak: vadliba, varjú, hattyú alakját öltik.³⁰

Azt hiszem, innét már kissé világosabb, hogy a tündérséget a hagyományban, így a mesében is valami veszély lengi körül, a vele való találkozás – bármennyire

³⁰ Forrás: *Magyar Néprajz* (<http://josvonal.gportal.hu/gindex.php?pg=34147512>).

lebilincselő is – néha bizony valódi bilincseket is eredményezhet. Amíg a királylányban az evilági női tudás minden aspektusa tetten érhető, addig a tündérség bizony átnyúlik egy másik szférába, oda, ahol ugyan a vágyak beteljesíthetők, de ennek nemegyszer olyan ára van, aminek a vágyakozó egyáltalán nem örül... És ez nem más, mint a nőiség sötétebb, nem tudatosult és nem könnyen körvonalazható világa, maga az őseredet, a Nagy Anya mítosza. Ő az, aki a titkok tudója, akinek öleről már elmondtuk, hogy „ölni” is képes.

Ha ebből a szemszögből vizsgáljuk meg a tündért, mindjárt kiderül, hogy jelenléte a mesében olyan jelenséget mutat meg a mi szellemi-lelki térképünkön, ami bizony nagyon mélyre tud lenyúlni, és ott megtalálja azokat az erőket, amivel az oldás és a kötés lehetségessé válik. Kicsit mágia, kicsit lélektan, jócskán emberismeret, ahogyan az asszonyok ezt mindig is tudták, ha akarataikat érvényesíteni akarták. Miről szólnának különben a híres történetek a nők hatalmáról, a nőkéről, akiket a mi keresztény kultúránk ott a magasban Szűz Máriával idealizál. Pedig az emlegetett hatalom nem szűzies, sokkal inkább az ördöggel cimboráló, ahogy ezt mindig is a szemükre – mármint a szépasszonyok szemére – vetették az erkölcs őrzői. A veszélyes asszony archetípusa egyértelműen tetten érhető, mert a csábító, a másikat akarata (de nem vágya!) ellenére elbűvölő nőiség létezése pontosan olyan ismerős, mint a királylányé...

Itt már sokkal inkább a házasság működésének a terepén vagyunk, vagyis egy másfajta egyesülésben, mint amire a királylányos mesék utalnak. Ott az emberi teljességet keressük, létünk összeolvadását, a férfi és a nő jellemezte energiák kiegyenlítődését. A tündér körül viszont mindig jelen van a szexualitás. Már Tündér Ilona is egyértelműen testi módon szerette az ő Árgyélusát az aranyalmafa alatt. De bárhogyan is, mint minden igazi varázsmesében, a tét itt ugyanúgy a teljesség, de ebben a teljességben lényünknek egy másik, nem pontosan körülhatárolható, de valamilyen fontos tudással körvonalazható része van jelen. Ez a rész a láthatatlanba kapaszkodó, a lehetetlenre vágyó, a létezésbe valami kimondhatatlan édességet belelátó erő, amitől a teljes extázisig juthatunk, amit nem Szűz Máriánál, hanem inkább Vénusznál találhatunk meg. Az újjászületésünk ebben az erőben mindig valami sötétséghez is kapcsolódik, valami sötétséggel való összekapcsolódást feltételez, de ebben a sötétségben teremnek a vágyak nyomán az inspirációk, a látomások és a nagy elhívások.

Útnak indulás

Bár mesénk címében egy férfinév szerepel – Szép Miklós –, mégsem csak róla szól a mese, hanem Tündér Ilonáról is, aki Tündérország királynéja, ahogy a mese meghatározza pontos státuszát. A kettőjük történetében érhetjük tetten az előbbieken emlegetett tündérséggel való egyesülés misztériumát, a szépségre ágyazott, a szépségre áhító és egyben örök vágyat arra, hogy részesei lehessünk valami varázslatnak, valami nem evilági örömnak. De ha leszállunk a hétköznapiakba, megnézhetjük működés közben az elvarázsolódás (vagy netán szerelembe esés) misztikus térképét is. Természetesen minden Tündérszép Ilonával kezdődött, aki megneszelte, hogy a hétköznapiakban is létezik egy híres szépség, akit ráadásul még Szép Miklósnak hívnak. Még tündérnek sem kell ahhoz lenni, hogy felébredjen a kíváncsiság valaki iránt, akit világszépnek mondanak – gondoljunk csak a filmsztárok rajongóinak néha egészen extrém tettekben megnyilvánuló vágyaira –, így érthető, hogy nem hagyta nyugodni a tény: Miklós *„olyan szép volt, hogy szépségének híre ment messze földre, lepingálták a képét, s úgy árulták ország-világszerre.”* Ez aztán egészen ismerős dolog, kapcsolatra vágyani valakivel, akinek lepingálták a képét! Talán nem is volt a történelemben olyan kamaszlány, aki ne lett volna szerelmes a korszak valamelyik hírességébe: futballszár, popénekes, színész stb.; de az is valószínű, hogy többnyire ők is egy „szegény ember” gyerekei.

A legtöbben valóban így kezdték, valamilyen „szegény ember” családjában születtek, vagyis nem tűntek ki semmi különösen, csak úgy elvoltak, amíg a „szépségük”, vagyis valamilyen képességük révén ismertté nem váltak. (A mesében a szegénység nem fizikai szegénységre utal, hanem olyan állapotra, amelyből gazdagság csak a szellemi kiteljesedés révén válhat.) Ha a mai kérész életű sztárocskákat vesszük, akkor oda is mennek vissza, mert a gyorsan megszerzett ismertség néha igen hamar elenyészik. A kérdés igazából az, hogy van-e valóban valami e mögött a szépség mögött! Ha igen, akkor talán valaki (VALAKI) lesz a szép legényből/leányból, ha nincs, akkor marad futó emlék a valamikori tinik albumában...

S innen már úgy tűnik, hogy mesénk magáról a szépségről is szól, amelynek oly nagy szerepe van a nők, de amint a mese is mutatja, a férfiak életében is. Szép, mint az álom; szép, mint egy tündér; tündérszép, varázslatosan szép, és így tovább... szoktuk mondogatni, amikor leírhatóvá akarjuk tenni a láthatóság tartományának egyik elemét, a szépséget, amit nyilván nehéz szavakkal érzékeltetni. A szépség minden korban valamiféle kiválasztottság jelzésére szolgált, csodálat és vágyak kapcsolódtak hozzá, bár leginkább a nőiséggel volt összefüggésben, de már a mitológiában is szerepet kaptak olyan szép fiatal emberek, akik felkeltették valamelyik isten érdeklődését.

A görög mitológiából ismerjük Adonisz történetét, aki szépségével vont a magára Aphrodité, a szerelem istennőjének vágyát, ami végzetesnek is bizonyult számára, mert Árész féltékenységből vadkan képében halálra sebezte. (Már az előző mesében, a *Napleánya királykisasszony* esetében láttuk a vadkan szexuális energiával szorosan összekapcsolódó működését. Érdeemes figyelni, itt hogyan fog majd megjelenni ez az erő...) De történetének itt sincs igazán vége, mert az Alvilágba került Adonisznak Zeus megengedte – természetesen Aphrodité könyörgésére –, hogy minden év harmadát együtt tölthesse szerelmesével a föld felszínén, míg egy másik harmadát Perszephonével az Alvilágban, a maradék idejéről maga rendelkezett: természetesen Aphrodité szerelmét választotta. Itt is kitetszik, hogy ha választás elé állítják a férfit, bizony előszeretettel az izgalmas nőt fogja kérni! A mítosz gyökere keletre nyúlik, Adonisz – Tammuz, Ozirisz és más istenalakok mintájára – az ősszel meghaló és tavasszal újjászülető természetet testesíti meg.

A férfiszépség másik nyomatékos megjelenése a görög mitológiában Apollón nevéhez fűződik, aki Nietzsche szerint „az álom, a képzelet, a jóslás, a mértékletes határ ismerés, a szép látomások szent fénye, a rend, az önismeret, a szépség és az etika”.³¹

Ahogy Adonisz az ifjúság szépségét jelenti, úgy Apollón az érett férfi méltóságát teljes szépségét képviseli, amely nem magára a szépségre épül, hanem az ezzel kapcsolatban álló etikára, azaz a dolgok „jó rendjére”, amelyet szintén ő képvisel. A szépség, a jóság és a dolgok „jó rendje” szoros összefüggésben áll, amelyből jól látható, hogy a görögök számára a szépség ugyanúgy önmagánál többet jelentett, mint ahogyan a mi népmeséinkben is, ahol mindig kiderül, hogy a szépség olyan jelző, amely valami „másnak” a külső megjelenése. Ez a bizonyos „jó rend”, amit ma etikának is nevezünk, nem azonos az ember által konszenzussal kijelölt renddel, itt nyilvánvalóan egy ennél mélyebben megmutatkozó rendről van szó, amelyet Gadamer így foglal össze: „...a kozmosz – a jól rendezettség mintaképe – egyben a szépség legmagasabb példája a láthatóban. A mértékarányosság, a szimmetria a szépség döntő feltétele”.³² Ebből is látszik, hogy a mesei szépség a hagyományban megmutatkozó tanítás szerint az égi rend kifejeződése. A dolgok eredet szerinti rendje, vagyis a kozmoszban megmutatkozó rendnek a földi világban megnyilvánuló mása, a láthatatlan láthatósága.

Ez lehet az oka annak is, hogy mesénkben a tündérek királynője, maga Tündér Ilona mutat érdeklődést a mese hőse, Szép Miklós iránt. De amint a mese folyamatából majd egyre inkább kiderül, a szépség ebben a földi világban soha nem be-

³¹ Friedrich Nietzsche: *A tragédia születése*. Európa, Budapest, 1988.

³² Hans-Georg Gadamer: *Igazság és módszer*. Gondolat, Budapest, 1984. 332.

fejezettség, hanem mindig csak lehetőség, soha nem egy önmaga tökéletességébe zárt rendszer, hanem egy olyan forma, amelynek szüksége van a megtelítődésre, a tartalommal való töltekezésre. De mint forma, a legalkalmasabb arra, hogy hívásként működjön. Talán ezért is tulajdonítottunk akkora jelentőséget a fizikai értelemben vett szépségnek minden korban, bár az, hogy mit tartunk a legszebbnek, koronként bizonyos módosulásokon ment keresztül. A szépség mindig ígéretként van jelen, valami tökéletesnek az ígérete, amelyre vágyunk. S hogy ez nem csupán feltételezés, hanem a mesei történes leglényegesebb mozzanata, az már mesénk legelején kiderül, méghozzá a pelikánmadár megjelenésekor.

Ez igen érdekes indítás, ugyanis az alkimisták pelikánnak nevezték azt a lombikot, amelyben az ólmot arannyá próbálták változtatni. Ez olyan átváltozásra, megvilágosodásra is utal egyben, amely nem öncélú folyamatként megy végbe, hanem az érték, a létezés esszenciájának megjelenésére szolgál. Itt tehát már utalás történik a mese magasabb értelmére, arra a folyamatra, amikor a földi formában megjelenő tökéletesség, mintegy kehelyként szolgálva, teret ad a tökéletesség magasabb formájának létrejöttéhez. Ha visszavezetjük ezt a hosszas eszmefuttatást a szegény ember gyerekére, aki csak úgy szép, akkor mindjárt látszik, hogy ennek a lepingált Miklósnak kétféle módon is betölthető a sorsa: lehet a női vágyak szépséges betöltője, de lehet a bölcsesség, a tudás letéteményese – mindkettőre megvan az ígéret...

De térjünk vissza a mese nagyon is konkrét képekben való építményéhez, ahol pontról pontra haladva megérthetjük, hogyan zajlik le a folyamat, milyen lépcsőkön keresztül lehet eljutni a szépségtől mint a létezés adott formájától (ami nem más, mint lehetőség) a teljességhez, vagyis a létezés legmagasabb szintjéhez.

Tündérország királynéjához készül a mese hőse, akiről egyelőre nem tudni, hogyan érdemli ki majd ezt a figyelmet, hiszen a szépségén kívül nem említ a mese semmi érdemi tulajdonságot. Ha királykisasszonyról lenne szó, akkor ezen nem is akadhatnánk fenn, hiszen a szépség az ő esetükben a női lényeg külső megjelenése, egyfajta „tulajdonságként” van jelen, amely természetesen elég indok arra, hogy a hősök harcba induljanak értük. Bár egyáltalában nem lényegtelen, hogy minden királykisasszonynak ugyanúgy meg kell mutatnia minden mesében, hogy valóban letéteményese-e annak a bizonyos „legfőbb jónak”, ami miatt a királyfi harcba indul...

Itt azonban egy fordított szerep jelenik meg, ahol a hatalommal bíró személy „rendeli” magához a szegény fiút. Tündér Ilona nem csupán egy királylány, aki a párjára vár, hanem tündér, ráadásul Tündérország királynéja, s nem ígér egyebet, mint kíváncsiságot. Az a momentum, hogy Szép Miklósról lerongyolódik a ruha, mire Tündérországba ér, megint igen érdekes képszerű jelzése annak, hogy hősünk

a megszokott biztonságérzete nélkül, a szépségét kiemelő ruházat nélkül érkezik meg a kíváncsi szemek elé. Szépsége és ruházata arra való jelzés, hogy hol tart ebben a folyamatban – azaz ön maga lehetőségének beteljesítésében. Rongyossága jelzés mindenképpen, hogy a világ külső rendjével még nem boldogul, nem alkalmas az „udvari, királyi” életre, mert nincs meg hozzá a mintája/ruházata/tudása/ismerete.

Itt megint felmerülhet a kérdés: mire való a férfiszépség? Mi értelme lehet ennek a szépségnek, ami ennyire hangsúlyozottan jelenik meg a mesében? Azt már a királylányoknál megtanulhattuk, hogy a szépség egyben a harmónia, a belső rend külső kifejeződése, ami utalás arra is, hogy viselőjében valami „földön túli” erő működik, és itt szó szerinti értelemben kell a „földön túlit” érteni. Vagyis valami olyan belső erő mutatkozik meg ilyenkor, ami nem evilági, tehát abból a bizonyos „másik világból” származik, amit a mese minden kétséget kizáróan mindig felső világként azonosít. A láthatatlan megmutatkozik a láthatóban, ez a mese egyik alapja, ahogyan a mese hőisében megmutatkozik annak lehetősége, hogy valóban valami nagy tettet vigyen végbe, hiszen szebb, mint bárki a környezetében. Szép Miklósnál azonban, férfi lévén, ez a szépség önmagában nem elegendő arra, hogy a boldogság megtalálja. És itt nem valamiféle jogtalan megkülönböztetés működik, egyszerűen csak a férfi dolga nem lehet a passzív várakozás, neki az a feladata, tradicionális szerepköre, hogy megtanulja elrendezni a világban felmerülő problémákat, hogy harcossá és küzdővé válva találja meg igazi feladatát.

A mese első felében megtudhatjuk, hogy a földi/látható és az égi / nem látható szépség találkozásáról lesz szó, illetve arról, hogyan lehet ezt a két minőséget egy fókuszpontban működtetni, hogyan válhat valaki a pusztá szépség adottságát birtokolva ennél többé: a „tündérség” megfoghatatlan esszenciájának részesévé...

Találkozása Tündér Ilonával, háromszor három megmutatkozás

Találkozásukat egy érdekes momentum készíti elő: a szobalányok háromszor is jelentik megérkezését, s mindhárom esetben pofon lesz a jutalmuk. Ezt magyarázhatnánk azzal, hogy a királynő hirtelen természete miatt csattantak el a pofonok, de a mesében minden mozzanatnak jelképes jelentése van, pláne, ha háromszor történik meg egymás után, így érdemes megkeresni, hogy a pofonok vajon mire utalhatnak. A királynő mindháromszor azzal kergeti ki a szobalányt, hogy nem lehet még itt Szép Miklós. Hősrünk tehát valamihez képest korán érkezett, amelynek meg is lesz az eredménye, mert a királynő egyenesen az istállóba küldi a lovakat

ganajozni. Mindez kissé értelmetlennek is tűnhet, ha nem tanulunk meg olvasni a mese egyszerű kijelentéseiben. Korán érkezett Miklós, egyrészt, mert rongyos volt, nem volt megfelelő „ruházata”, vagyis sem lélekben, sem emberi értékeiben nem volt megfelelően előkészülve a találkozásra, másrészt korán, mert a királyné nem mostanra várta, számára ez nem a megfelelő időben történt. A pofon hirtelensége kissé utal arra a jelenségre, amelyet kisebb gyerekeknél látunk, amikor a „szívük szerelmét” azzal akarják bámulatba ejteni, hogy megdobják, meghúzzák a haját vagy ehhez hasonló ambivalens cselekedettel jelzik, hogy ugyan érdeklődnek, de ennek még korántsem alakult ki a rituáléja bennük, vagyis még nincs igazán helyén a dolog. Hogy ez gőg vagy hitetlenség-e, s hogy melyik részről áll fenn, azt a mese később megvilágítja számunkra. Itt egyelőre komoly jelzést kapunk arról, hogy valami titok lappanghat a dolog mögött, hiszen egy tündérkirálynő semmit sem tesz csak úgy...

Amúgy ez a kizökkenés nagyon is hétköznapi probléma: mi van akkor, ha kiderül a vele való találkozás során, hogy vágyaink tárgyában nincs semmi, de semmi érdekes!? Mi van akkor, ha kiderül, a „király meztelen”? Ilyenkor kapjuk azt a bizonyos pofont, vagy adjuk, mert haragunk ugyanúgy irányulhat magunkra is, mert nem voltunk elég éberek, elvarázsolódtunk, pedig nem is volt varázslat, csak illúzió...

Az sem véletlen, hogy a szobalány látja Miklóst, amíg a királynő nem akarja őt látni/elfogadni jelen nyomorúságában. Nem valamiféle sznob attitűd jelenik itt meg, sokkal inkább az a tudás, hogy amit a királynő lát, az kissé más, mint amit a szobalány. Utóbbinak a rongyos, még belül felkészületlen Miklós is „látható”, megfelelő, de nem úgy a királynőnek! Itt már más módon kell megfelelni. Szép Miklósnak újra kell építenie magát egy tündérkirálynő számára, meg kell tanulnia méltóvá válni a tündérség egészen más, transzcendens létezésben gyökerező, abban otthonos létezése számára. Ahogyan egy férfinak is újra kell építenie magát, ha az önmagának megfelelés állapota után valaki más (egy női minőség) lép be az életébe. Ez a párkapcsolatok nagy próbája is, mert a közös ÉN létrehozásához mindkét félnek újra kell definiálnia magát, hogy az új állapot, a MI létrejöhessen. Itt egy magasabb minőség felé indultunk el, ahol az önmagunkról való tudás mellé fel kell zárkóztatni a másikról való tudást... Mi lehetne jobb kiindulás ehhez, mint az istálló kitakarítása, másképpen visszatérés az elemi ösztönökhöz, az első transzformáció helyéhez, amikor a lóganéj termő trágyává változva megtermékenyítő erővé válik a föld számára.³³

³³ Gondoljunk csak a görög mitológiából Héraklész ötödik feladatára, amikor egy nap alatt ki kellett takarítani Augeiasz istállóját!

Korán jött hősünk tehát a lovakkal barátkozik, nekik sóhajtozik, mert legalább olyan messze érzi magát a tündérségtől, mintha el sem indult volna. Pedig nem így van, hiszen az első igazi lépést most tette meg: szó nélkül vállalta a megmérettetést, az istállóban való alantas munkát. Ebből is látszik, hogy a mesei térkép szerint a „fölfele” (a tündérséghez) ez út bizony „lefelé” (önmagunk mélységének megéléséhez) visz. Jobban mondva befelé, méghozzá a létezés elemi szintjére, ahol az állatok, az ösztönök, és a velük való kapcsolatteremtés létre jöhet. Ez az első igazi szerepléssel: meghallani a test hangját, otthon lenni az „istállóban”, ahol olyan valódi barátokra találhatunk, akik nemhogy nem csapnak be, de pontos útmutatással is szolgálhatnak. Ha lehántjuk a személyes érzéseinkről a tisztátalan motivációkat, mint birtoklásvágy, hiúság, rivalizálás, és nekiesünk teljes erőből a *ganéj eltakarításának*, nos akkor lehet, hogy megszólal a táltos, a mi belső lelki vezetőnk, és útmutatást ad.

A táltos utalás arra, hogy ezek az erők mindig olyan – bizonyos helyzetekben hozzáférhető – „kódot” aktualizálnak, ami sokkal régebbi és mélyebbről jövő erő, s amit legpontosabban ezen az antropomorfizált módon tudunk megfogalmazni: beszélő/táltos ló. A táltos-erő a világ megértésére és egyben átalakítására képes erő, amelyhez hozzá lehet férni, de csak akkor, ha jól közelítjük meg, ha teljesítjük a feladatot, és ha elég sokáig „ganajoztunk” a magunk istállójában.

A táltos valóban segít, mert meg tudja mutatni még azt is, hogy milyen úton lehet egy nő szívéhez közel férkőzni. Három utat jelöl meg, amelyek három rend ruhában mutatkoznak meg. *Réz, ezüst- és aranyruhát* vehet ki Miklós a táltos füléből, amivel elkápráztathatja Tündér Ilonát. Ráadásul egy jó tanácsot: tudomást se vegyen róla, mintha ott sem lenne. Ezek nagyon is okos szerelmi tanácsok! Öltözz rézbe: légy lelki társ! Öltözz ezüstbe: légy az érzelmek megszólaltatója! Öltözz aranyba: légy csillogó és okos! Járd végig az utat, ami egy nő világába vezet: tudj szeretetteljes, érzelemteli és szellemes lenni, ha azt akarod, észrevegyen. De te ne reagálj, ne hagyd, hogy belepillanthasson az igazi szándékaidba, hagyd, hogy elvárászolódjon, felébredjen a kíváncsisága, hogy akarjon téged. A templom az emberi lélek számára a test, amiben meg kell érjenek a vágyak, hogy a betöltésük valódi élmény legyen. Ha túl könnyen adod, elvesz az értéke.

A réz a hagyományban a Vénuszhoz tartozó fém, és a szeretettel kapcsolódik össze, ez a vágyak, az ösztönök, az intuíció síkja. Az ezüst a Hold fémje, ez az érzelmekre, a testben megélhető ciklusokra utal, míg az arany a Napé, ez a szellemi sík megjelenése – ezek megtanulása, fizikai síkon való elsajátításának folyamata zajlik a mesében. Amikor a mesehős felvesz egy ruhát, ez jelzés arra, hogy megismerkedik, kapcsolatba kerül a jelzett bolygóminőségekkel. Csak akkor van esélye a tündérséggel, vagyis a láthatatlan síkkal való kapcsolatfelvételle, ha testi, lelki,

szellemi téren „felöltözik” annak fogadására. S hogy a találkozást nem követi egyesülés, azt is nagyon pontosan megmagyarázza, „képesíti” a mese, méghozzá a ruhák származási helyével. A fül és a dió egyaránt jelentéssel bíró elemek, a dió utal a probléma jellegére: a kemény felszín, burok mögött kell keresni a lényegét. A fül pedig megint nagyon érdekes és messze vezető analógiásort idéz meg. Hildegard von Bingen középkori misztikus szerint „a fül hallása rázkódtatja meg az ember belsejét”, az antikvitásban az emlékezet központjának tartották. Kapcsolták a fogantatáshoz is, némely naiv ábrázolásokban a szentlélek galamb képében Máriát a fülén behatolva termékenyítette meg.³⁴ Ezek az utalások elég egyértelművé teszik, hogy férfi és nő egyesülésének, a tündérséggel való találkozásnak még nem jött el az ideje, egyelőre a fülben/fejben van dolga a folyamat érlelésének. A fül belső járatai analógiát mutatnak a női nemi szerv belsejével, tehát a fogantatás előkészítése zajlik a fejben/fülben, azaz még csak „elméletben”.

Ha eddig rongyos volt Miklós, most pompázatos ruhát visel, de azt a tanácsot is betartja, hogy nem nézhet, nem szólhat Tündér Ilonához. A szépség, a szép ruha mellé a titokzatosság és elérhetetlenség is társul. Mindez elegendő, hogy felkeltse a királyné érdeklődését, gyanakvását, vajon azonos-e Miklós és a titokzatos ifjú. Nyilván felismerte az arcvonásait, de a ruha pompája már egy másik személyre utal, nem arra a fiúra, aki az istállót takarítja. Ruházatának nagyszerűsége utalás arra is, hogyan működik a hím parádéja a nőtény előtt, az örök játék a férfi és a nő között. De ez még csak a megmutatás, szemrevételezés ideje, ahol a tekinteteknek nagyobb a szerepe, mint a kommunikáció direktebb formáinak. Miklós az istállóból, ahol az állatok élnek – utalás ez egyben a még nem kellően differenciált, kifinomult férfiúi „képességek” jelenlétére is –, a templomban találja magát, az ünneplés, a rituálé helyszínén. Ez a hely a megmutatás, a „felmutatás” helye, a régi falusi (és polgári életben egyaránt) a fiatalok illedelmes találkozási helye is volt, ahol a megfigyelés, a szemek párbeszéde készítette elő a későbbi történeteket. Ez már az az idő és hely, ahol a kapcsolatok elindulhatnak, megtörténhet tehát az előkészítés, előkészülés a komolyabb történetekre.

A következő fázisban Miklós megint a táltos (önmaga szellemi, kreatív és egyben archaikus fele) tanácsát követve megmutatja magát a királynőnek, de nemcsak megmutatja, hanem a lovát is megtáncoltatja az ablaka előtt. Ez már igazi udvarlási rituálé – gondoljunk csak a madárvilágból ismert táncokra, ahol a hím (aki általában a színesebb, díszesebb tollazatú) így hívja fel a tojó figyelmét magára. Egyfajta násztánc ez, kihívás: a biológiai óra egyértelmű jelzése a szándékok komolyra fordulásáról. Ne feledjük a tánc emberi életben betöltött szerepét!

³⁴ Hans Biedermann: *Szimbólum-lexikon*. Corvina, Budapest, 1996.

A tangó, a salsa nem véletlenül a bővérű mediterrán népeknél alakult ki. A tánc előjáték lehet, egy akár sohasem realizálódó egyesüléshez...

Az udvarlás fokozatai is igen szépen kirajzolódnak a mesében: először csak táncoltatja a lovát, csodáltatja magát szíve hölgyével, másodszor már csókot is ad. *„Megyek mindjárt, felséges királyné, csak előbb megfogom a vágató lovamat, ne tapossa össze sok szép virágodat.”* Lehet-e szebben kifejezni a férfiúi tapintatot és visszafogott erőt, a szándék és a vágy ütközését, a nász előkészületének az állomásait? Ráadásul a fején is megsebesül Miklós (de szerencsére nem „megy el az esze”, ez csak ideiglenes állapot, afféle heveny szerelmi fejsérülés, aminek másnapra nyoma sem marad, pláne, ha a táltos még rá is fúj!). De mindez mit sem érne, ha a női oldal is nem lenne készen a fogadásra – de esetünkben legalább ennyire felajzott a királyné is: hidegrázása van, belebetegszik a vágyakozásba. A most elcsattanó pofon – amit megint csak a szobaleány kap –, a türelmetlenségről szól, a beteljesületlenség miatti bosszúságról. De csak akkor hagyja magát Szép Miklós „azonosítani”, amikor Tündér Ilona a nevéen szólítja, már nem vizsgálztatja, ellenőrzi, hol, mikor mit tesz, hanem behívja a szobájába, és kinyilvánítja: *„tiéd a palotám, tiéd az országom, tiéd vagyok én is”*. A néven szólítás fontos elem, ezáltal válik legálissá a kapcsolat, a megnevezés egyben kinyilvánítása annak, hogy nem csupán egy szép deli legény után vágyódik Tündér Ilona, hanem csak és kizárólag a megnevezett személyre, aki az egyesülésre most direkt felszólítást kap. Mert ő az, aki testi, lelki és szellemi értelemben is „felnőtt” Tündér Ilonához, a tündérséggel való találkozáshoz.

Itt lehetne vége a mesének, amint néhány esetben vége is van, hiszen a pár találkozott, a nász megtörtént, a szegény fiú megkapott mindent, amire csak vágyhatott...

De mielőtt tovább mennénk, érdemes megvizsgálni, hogy valójában mi is történt eddig, milyen utat mutat a mese a mágikus önmegvalósítás folyamatában, mi végre történik mindez, s mit tudunk ebből magunknak a saját belső utunkon elraktározni, megérteni...

Lényünk aktív – férfi – oldala kerül érintkezésbe a „tündérséggel”, amely nem egyszerűen a női oldal, hanem egyben saját láthatatlan erőközpontunk is, amelyben a transzcendens elem a hangsúlyos. Az igazi cél már világos: létezésemnek azt az oldalát, részét keresem, ami bennem szilárdra és erőssé válva minden pillanatban eligazítást ad az élet hétköznapi és ünnepi részében egyaránt. Ami mutatja az irányt és a célt, a kapcsolódást a nem látható világgal, a létezés kozmikus rendjével. Ezt a tudást képviseli a női rész (létünk „jobb” oldala), amelyben a tündérséggel és a királyi minőséggel összekapcsolódva egyben a világ rendjéhez is kapcsolódást találunk. Ebben a kapcsolatépítési folyamatban a vággyal dolgozunk, a szépre/jóra

irányuló vággyal, ami el is vezet minket a harmóniához, de amelynek látszólagos voltára is fény derül. Az igazi mélység hiányára akkor jövünk rá, amikor megjelenik a képben a sárkány, amikor kiderül: „fölfelé” menni csak a „lentin” keresztül lehet. Ezt igazából már az istálló-jelentben is láttuk, ott kezdődött el a tanítás, de még hátravan a valódi tudás megszerzése a világ természetének működéséről...

Ami eddig történt, az a „ruha, az öltözet” szintje: a testi, lelki és szellemi felkészülés a világ külső rendjében való otthonra találásra, az égi/földi királlyá válásra. Itt már jól működik a látható világ rendje, amelynek tudomása van a láthatatlanról, kapcsolata van vele, de egyesülésük nem tartós, nem állandó, mert ez a törvények működésének egyelőre csak a külső burka, olyan tudás, ami elégséges a földi királysághoz, de nem elégséges a teljességhez...

A sárkány kiszabadítása

A történetben tehát megjelenik a *sárkány*, „aki” abban a bizonyos legbelső szobában – a *hétsházhetvenhetedikben!* – lakik, amelyet nem szabad kinyitni, de amit mégis mindig kinyitunk kíváncsiságból vagy talán a dolgok mélyebb megértése miatti vágyunkból. Természetesen az sem véletlen, hogy éppen Tündér Ilona közelében, palotájában található meg a sárkány, mert ő ismeri az erejét. (Minden asszonyban ott lakik lekötözve a *sárkány*, és nem sok kell hozzá, hogy vizet adjunk neki, elég annyi, hogy rosszkor lépünk be abba a bizonyos legbelső szobába!) Hiába figyelmezteti az ő szépséges férjét is, hogy semmiképpen ne nézzen be a hétsházhetvenhetedik szobába: „*bizony mondom néked, holtod napjáig megsíratod!*” Miklós bizony azonnal ezt teszi, amint a hathattyús hintó elviszi feleségét a nagy útra.

Természetesen a legbelső szobában megtaláljuk a sárkányt, aki a falra van szegezve, sem a szárnyát, sem a lábát nem tudja megmozdítani. Tehát lekötözött állapotban van mesénk és mindennapi valóságunk negatív ereje, nem tud repülni, nem tud járni, de beszélni annál inkább! (Ez is minden bizonynyal ismerős helyzet a házastársak közötti „pengeváltásban”...) Már maga az, hogy ebben a „legbelsőbb szobában” Miklós rábukkan, igen nagy lépés. Észrevenni könnyű, de szót érteni vele már sokkal nehezebb. Ide nehéz út vezet, mert a megszerzett testi, lelki, szellemi tudatosság nélkül nem azonosítható, nem lehet vele sérülés nélkül kapcsolatba kerülni. Ez a bizonyos sárkány többnyire olyan mélységben tud megszólítani, amelynek az észleléséhez, illetve a vele való párbeszédhez kihagyhatatlan az a tudatosodási folyamat, ami lezajlott a mese első felében. Fizikai szinten beteljesült a nász, lelki szinten a boldogság megélése, szellemi szinten pedig létre jött a magasabb tudatosság. Ilyenkor szokott – a telítettség állapotában – megtörténni,

hogy a fiatal házások felfedezik, talán mégsem illenek össze igazán, és jön először egy veszekedés, aztán több, majd jön netán egy harmadik, aki elviszi a pár egyik tagját. Lelki szinten a boldogság megélése hétköznapivá kezd válni, megkopik, megsűrűl, felváltja a csömör, eluralkodnak azok a negatív késztetések, amelyek az endorfin jelenlétében még észrevehetetlenek voltak. Szellemi szinten pedig kiszáradás észlelhető, hiányállapot jön létre (elhajtott a tündérkirálynő, máshol van dolga...), amely a rend megbomlásához vezet. Amikor a sárkány csupán csak vizet kér Miklóstól, már gyanítható, hogy a folyamat visszafordíthatatlan, a rend világában illetve a rendezettség világában megjelent a káosz energiája. A víz adása itt jelképes és igen jelentős mozzanat: ezzel mintegy életet, erőt és energiát juttatott – juttatunk a mindennapi életben is – az eddig lekötözött és minden bizonnyal ártalmassá váló erőnek, amelynek a lekötözése már magában azt jelezte, hogy messze nem volt annyira tökéletes és harmonikus a hely, ahol a királyi pár lakozott. A palota, a királyi pár lakóhelye, otthona, ahol titkok vannak elrejtve, nos, ez legalábbis utal arra, hogy a királyi nász korántsem elegendő az örök boldogsághoz...

Hőseink egybekelésének láthatóan még mindig van egy kiegyensúlyozatlan oldala, egy meg nem oldott aspektusa, amely a mese elején már felmerült. Vajon valóban egyenlő felek egyesüléséről van-e szó? Szép Miklós, aki a szépséggel elég jól bánta, rendelkezve meghódította Tündér Ilonát, vajon valóban érett-e erre a kapcsolatra? Tündér Ilona pedig miért utazik el a hathattyús hintón, hogy más (nyilván fontosabb) ügyeit intézze? Ráadásul mintegy felhívja férje figyelmét arra a bizonyos szobára, mintha ő is várná, hogy valami napvilágra kerüljön, tisztázódjon közöttük. Ez mind arra utal, hogy a párkapcsolat zökkenőkel működik, valami konfliktus „lóg a levegőben”. A sárkány a való világban nagyon is erőteljesen működő „rabságunkra” is utalás, a földhöz kötöttségünk mutatkozik meg benne, amelyben a kíváncsiság előrevívó erő, de egyben veszélyt hozó állapot. Ez az elindulás ideje szellemi, transzcendentális értelemben is, amikor a személyiség integrálása, az érzéki, érzelmi erők megtapasztalása után már a szellemi értelemben vett rendezés, rendszerezés ideje jön el – de egy magasabb valóság törvényei szerint. Az anyag itt kezdi el szétfeszíteni a saját kereteit, hogy helyet és alkalmat adjon a következő lépcsőnek, a teljességre törekvő szellemi lénynek.

A titkos szoba kinyitása azt jelzi, hogy Miklósban már komolyan megfogant a konfliktus lehetősége, hiszen nemcsak kinyitotta azt a bizonyos szobát, de életet és ezzel szabadságot is adott a sárkánynak, fel sem tételezve, hogy ezzel valami olyat szabadít ki, aminek ártalmas következménye lesz (noha erre nézve pontos felvilágosítást kapott!). A szándékos vagy szándéktalan „nem-tudás” állapot ez, amikor a következmények csak a cselekvés kipróbálása nyomán tudatosulnak a cselekvőben. Ez többnyire olyan lépcsőfoka a fejlődésnek, amit nem lehet kihagy-

ni, átlépni, hiszen a tapasztalás viszi a valódi felismerésekre a hőst, a veszteség az, ami a tettei következtében a legmélyebb létszintjét rázza meg! Ez az önmagunkkal való elégedetlenség zavart állapota, amikor az egyensúlyról kiderül, hogy látszólagos volt, és eljött az ideje, hogy olyan szembenézésekre kerüljön sor, amelyekből ráláthatunk a belső „viszály” okára... Itt látszólag mindenünk megvan, de közben éhezünk és szomjazunk, mert a hiány bennünk van...

A sárkány az európai mitológiában mindig negatív aspektusában van jelen, legyőzése szükséges feltétele a rend visszaállításának, azaz a rendezetlenség, a káosz, a bennünk élő árnyék felnagyított megtestesülése. Többnyire 3, 7, 9, 12 feje van, tüzet okád, barlangban, várban lakik, és előszeretettel rabolja el a királylányokat, ami magában is arra utal, hogy nagy hiánya van a női (befogadó, elfogadó) oldalon. Másrészt éppen a nőhöz kötöttsége azt is jelzi, hogy vele van dolga, vele érzi jól magát, hozzá van köze, mert abból az ősi mélységből jön, ami a nők számára van fenntartva, ahová csak ők pillanthatnak be. S mivel legtöbbször sárkányunk a királylányokat feleségül is veszi, következtethetünk a benne megtestesülő erőre és ennek az erőnek az útjára. A Nagy Anya mítoszánál vagyunk megint, a kezdetek mitikus sötétjében, ahonnét a női energiák és rajtuk keresztül a férfien energiák is származnak. Ez a kialakulatlanság, artikulálatlanság szintje. Ezt az erőt kell legyőzni, kivilágosítani, kimondhatóvá tenni. Ez pedig cselevés útján történik meg, a bennünk lakozó férfierő működtetésével. Olyan archaikus erővel találkoztunk, amelynek legyőzése a civilizálódás, a társadalmiasodás előfeltétele is. A sárkányerő figyelmeztetés, hogy a káosz legyőzése nélkül nem valósítható meg a magasabb szintű rend, hiszen a sárkány egy ősi erő és tudás meglétére utal, amelynek ugyan nagy jelentősége van, de amellyel nem lehet tartósan együtt élni, mert pusztulást eredményez. S éppen a legyőzése mutatja meg, hogy a vele szembeszálló erő (a sárkányölő!), mennyire képes strukturáltan, céltudatosan, azaz szellemi értelemben éretten és eredményesen viselkedni.

De van még egy nagyon fontos szerepe a sárkánynak ebben a konstellációban: a sárkány igazából védi a nőt – akár önmaga ellen is –, hogy ne válasszon rosszul.³⁵ Már volt róla szó, hogy a párkapcsolat harmóniájának van egy nagyon fontos feltétele: a felek egyenrangúsága. Ha Miklós le tudja győzni a sárkányt – magát a sötétséget, a belső káoszt –, akkor valóban méltó egy tündérkirálynő kezére. Aki le tudja győzni ezt a belső sárkány-erőt, az megtalálhatja önnön másik oldalát: férfiként a belső nőt, nőként a belső férfit. Így tehermentesíti magát a szerelmet, nem rak rá olyan súlyt, ami előbb-utóbb lehúzná a mélybe. Nagyon fontos ez a

³⁵ Erre a lehetőségre Bajzáth Mária mesepedagógus hívta fel a figyelmemet, amit nagyon köszönök neki, mert fontos eleme a társas együttélésnek!

megtalálás, így lehet ugyanis egy kapcsolat valóban társulás, valódi együttlét, amikor nem a belőlem hiányzó részemet látom a másikban, hanem egy autonóm személyiséget, aki egész, ahogyan én is. De ez valóban az ideális állapot, nem annyira a hétköznapiakban előforduló történés. Ott inkább az a jellemző, hogy azért esünk szerelembe, mert a másik betölti a hiányunkat, s amikor erre rájövünk (mert közben más hiányok mentén indulunk el), megharagszunk a most már nem annyira izgalmas másikra. Jönnek a csaták, jönnek a véres összecsapások. Pedig ez a bizonyos belső „sárkány” valószínűleg adott jelzéseket (szülők, barátok képében jött figyelmeztetések, diszharmonikus test-érzések, ambivalens szexuális együttlétek, szomatikus tünetek stb. formájában...). Sajnos a szerelem állapotában legkevésbé szoktuk meghallani ezeket a belső figyelmeztetéseket, ami annyira talán nem is baj, hiszen nem erre vagyunk kinyílvá éppen. De előbb-utóbb jelez a sárkány, leginkább azzal, hogy létrejön Tündér Ilona elutazása, vagyis a kezdeti varázslat elszáll a hattyú vontatta hintón, és ott maradunk a bezárt szoba előtt. Vagy kinyitjuk, és akkor mindent elveszíthetünk, vagy hagyjuk bezárva, és akkor elveszik magától, hiszen esélyt sem adtunk a titkos, valamiért nem kimondott feszültség felderítésének, a másik s ezzel önmagunk valódi megismerésének. A mai házasságok többségében – ahogy a válási statisztikák mutatják – ez a ki nem nyitott ajtó a jellemző... Ha kinyitjuk, akkor szembesülünk, akkor harcolunk, de talán ezt nem éli túl a kapcsolat.

Mesénkben a sárkány három életet ígér Miklósnak a három pohár vízért – mindegyik pohár víz egy kötelék leszakadását hozza –, amely egyben ereje visszanyerését, kiszabadulását eredményezi. Gondoljunk megint arra a házaspárra, akik újra és újra megítatják a sárkányukat, egyre mélyebben bántva meg egymást, míg el nem szabadul teljesen, és magával nem viszi a harmóniát... Víz – azaz érzelmi energiát, életet adnak a másik hibáztatásának, a csalódottságnak, hogy nem pont olyan, mint ahogy azt elképzeltük a vágyakozás és szerelem idején.

Miklós tehát szabadon eresztette a sárkányt, helyette kapott három életet, de elvesztette a feleségét, akit a sárkány – kiszabadulását követően – azonnal elrabolt és a várába vitt. A női oldal fogságba esése komoly jelzése a fejlődő léleknek, hogy lényének melyik aspektusával van dolga, hol kell az ismeretlen, felderítetlen erővel megküzdenie. A kínai bölcsesség tára, a *Ji King* a Változások könyvében így ír erről: „Ha meg akarunk ismerni valakit, akkor csak meg kell nézni, hogy kit részesít gondoskodásában, illetve saját lényének melyik oldalát táplálja... Aki lényének alacsonyabbrendű részeit táplálja, az kisember. Aki lényének nemes részeit táplálja, az nemes ember.”³⁶

³⁶ *Ji King*. Orient Press, Budapest, 1992. (27. kua) 140.

Nyilván a *világszép* jelzővel elindított hős erőssége a szépség – ami inkább egyfajta külsőleges tudásra, világi okosságra, eszességre utal, amellyel a világ csodálatát ki lehet vívni. Hiánya, gyengesége a női oldal integrálásában van, feladata is ez: vissza kell szereznie az elveszített, érzelmi energiákkal már megközelített, majdnem birtokolt női és „tündéri” erőt. Lényének azt az oldalát kell most táplálnia, amelyik segít ebben a visszaszerzésben. Fel kell nőnie ahhoz az erőhöz, amit a tündérség képvisel, és ami bizony már veszélyeket, nehézségeket hordoz, de ami mégis megfoghatatlanságában nélkülözhetetlen a férfi számára. Itt a „tündérség” legalább olyan jelentős, mint a nőiség, mert az ember transzcendenshez kapcsolódó lehetőségére utal, valami tűnékeny és törékeny lényegre, ami a kézzel nem fogható, ésszel, okossággal meg nem közelíthető, mert egyfajta belső lényeg, esszencia kifejeződése. Ez a kapcsolatok tűnékeny törékenysége is, amit fel kell építeni lassú és kitartó munkával, hogy működni tudjon, hogy ne fusson zátonyra az első nem egyezésen. Legalább olyan fontos ez, mint önmagunk megismerése – egymáson/egymásban ismerjük meg önmagunkat...

Tündér Ilona rabsága a sárkány birodalmában, szabadítási kísérletek

Miklós igen hamar rájön, hogy tetteivel mit zúdított magára, bizony elvesztette a feleségét. Ilyenkor szokott a rejtett konfliktus kirobbanása után következni a teljes zavar állapota. Sajnos nagyon sokan itt meg is ragadnak, és a válással megoldottnak tételezik az elromlott párkapcsolatot. Persze ezután nem sokkal létrehoznak egy ugyanilyet, aminek szintén nagy eséllyel hasonló lesz a végkimenetele... Miklós időleges zavara/zavarodottsága („nem tudta, merre van nagy Sárkányország, napkeletre, napnyugatra, északra vagy délre”), már ennek a jele. Amikor a táltoshoz megy „sírni”, arról ad egyértelmű jelzést, hogy férfiereje egyelőre csak a nászban mutatkozott meg, de még korántsem elég érett magára a házasságra. Nyilván más képességekre lesz szüksége, ha a világ rendjét (azaz házasságát, a párosságot, teljességet) vissza akarja állítani. Természetesen az öreg táltos most is segít, bár a siker számára is kétséges, ugyanis egy nagyobb erővel kell szembezállniuk, amihez egyelőre nem rendelkeznek kellő munícióval. Az ellenfél itt már nemcsak a sárkánykirály, hanem annak vasderes, háromlábú táltosa, aki „*egyedül többet tud, mint mi hárman*”. Mindenképpen igen komoly feladattal kell megbirkóznuk, amelyben még Tündér Ilona tündér mivolta sem elegendő a győzelemhez. Ezzel a kétséggel indulnak útnak, s nem is tévednek, mert hiába szerzik vissza háromszor is a királynét, mindháromszor utoléri őket a sárkánykirály háromlábú vasderes táltosa, és visszaviszi Tündér Ilonát.

Ebben az elinduló küzdelemben, amit a *feleség* átérzése (a feleség elvesztésének ténye, ráébredés a felezettség állapotára!), azaz az *egészség* vágya indított el, a táltos kétségei nagyon is helyénvalóak. Ő a mi lélekvezetőnk, tudással (nem hétköznapi értelemben) bíró csodás lény, aki abból a bizonyos másik, szellemi világból hozza a képességeit, tudását, és így rálát az odavezető út nehézségeire is, de ugyanúgy látja az úton lévő hős jelenbeli képességeit, lehetőségeit. Ez az a belső vezetés, vezetettség, ami a vágyakozással kezdődik, a jó akarása indítja el, de önmagában nem elégséges, mert a belső tudás is olyan tudás, aminek meg kell tanulni a működési módját, éretté kell válni, hogy használni tudjuk arra, amire való: a világ jobbá tételéért. Itt jön az a momentum, hogy elkezd keresni az ember segítséget, tanácsot, önismereti útmutatásokat, jár-ke a világban, hogy valami olyasmire találjon, ami kirántja a tehetetlenség és a túl nagy feladat csapdájából. Itt még mindig azzal indulunk útnak, hogy a másik a hibás (a sárkány, az esetleges rivális, a körülmények, az anyós stb.). De már megtörtént a felismerés, hogy valami nagyon fontos veszett el. Lehet ez társ, munkahely, szerető, életkedv, alkotóerő, közeli hozzátartozó, barát...

A hiány tehát fájdalmas, de ezt a fájdalmat lehet erővé változtatni, hogy a visszaszerzés útja egyben önépítés legyen. Ha itt nem adjuk fel a házasságot, akkor esetleg felépíthetővé válik, de lehet, hogy meghalunk közben – mert teljesen újjá kell élesztenünk magunkban valamit, amiről nem is tudtuk, hogy létezik.

Igen érdekes a sárkánykirály és vasderesének párbeszéde is, hiszen itt is jelen van a tudást őrző/birtokló táltosság átlátó/átható ereje. Mindhárom esetben a paripa jelzi a bajt és a megoldást a sárkánynak, meghozza a saját erejének pontos tudatában, hiszen nemcsak azt tudja, hogy képes a feladat, a visszaszerzés elvégzésére, de még annak pontos időtartamával is tisztában van. Az evés, ivás, alvás mellett először két véka dió megtörését és elfogyasztását engedélyezi gazdájának, majd egy vékát, harmadszorra már csak fél vékát. Itt megint felbukkan a dió, amivel már Szép Miklós táltosánál is találkoztunk: azokat a bizonyos „udvarló” gúnyákat a füléből kivett dió tartalmazta. Ennek a csonthéjas, értékes belső tartalommal, tápértékkel bíró növénynek megint megvan a szimbolikus értelme, analóg tartalma: a nehezen hozzáférhető értéket jelzi, amelyet csak a kemény héj megtörésével kaphatunk meg, nem véletlen, hogy a nehezen megoldható feladatot „kemény diónak” hívjuk. Szép Miklós háromszor kapott dióban rejtekező értéket: szép megjelenést, csábító külsőségeket; a sárkánykirály háromszor törte fel és ette meg a diót, mielőtt visszaszerezte Tündér Ilonát. „Az igazság (az ördög!) a részletekben rejlik”, tartja a mondás, esetünkben is így lehet, hiszen mindkét Ilona kezére pályázó szereplőnek dolga van a dióval, vagyis dolga van az érték birtoklásával, mintegy bevezető állomásként, analóg cselekvésként. A párkapcsolatok minősége,

tartalmassága nagyon sokszor múlik a részleteken, azon a bizonyos egy véka dión, mogyorón, amit vagy feltörünk, vagy nem, vagy egyetértésre jutunk, vagy nem... Nem véletlen, hogy még a dióból is több van a sárkánykirálynak, ő vékaszámrá tartja, eszi, míg Miklósunknak csak az a háromszor három jutott, aminek kinyitásával – a benne talált ruházattal – el tudta kápráztatni jövődöbelijét. Úgy tűnik, sárkányunk megint helyzeti előnyben van, nemcsak a paripája bír nagyobb erővel, de egyéb munícióban is nagyobb tartalékai vannak, mint ellenfelének. Itt a vágyak archaikus erejével, ősi beidegződésekkel állunk harcban: a szerzés vágya, a birtoklás vágya, a hiúság, a hatalomvágy, a kizárólagosságra való törekvés mind ellenünk van. Hiába jó a szándék, ha nem tudjuk pontról pontra azonosítani, mikor melyikkel van dolgunk.

Sárkányunk nagylelkű és szavatartó ráadásul, hiszen már elsőre is megöhlhetné erőfölénye birtokában Miklóst, de szabadításáért három világot – azaz három életet – ígért, amit be is tart. Ez nagyon fontos eleme a történetnek, hiszen ebből tudhatjuk meg, hogy Miklóst – noha könnyelműen viselkedett, amikor kiszabadította a sárkányt – mégis jószág, szájalom vezérelte, olyan emberi érzelmek, amelyek nem maradhatnak viszonzás nélkül. Ezt az erőt nevezi Pap Gábor több csillagmítoszi meseértelmezésében „ingyen kegyelemnek”, aminek a megléte már utal a hős minőségére, tetteinek pozitív motivációjára. Itt a hős – segítő mivolta jutalmául – lehetőséget nyer a „ringben maradásra”, nem üt ki az első menetben. Nagyra értékelhető Szép Miklós kitartása is, hiszen újra és újra nekivág a szabadításnak, noha egyre biztosabban kell tudnia, hogy nem győzheti le a sárkányt. De ez a mesehősök legnagyobb erőssége: a töretlen akarat a problémák legyőzésére, az elszántság hatalmas energiája. Leginkább ezt kell megtanulnunk tőlük, azt a töretlen hitet, hogy a világban mindenképpen meglelhető a rend, visszaszerezhető, ami elveszett.

Az előrelátó táltos harmadszorra már zsákkal küldi Miklóst a harcba, tudván a szomorú véget: de az új kezdet lehetőségét is! Ez már a sámánbeavatásokból ismerős rituálé: a darabokra vágott hős újjáélesztése. A meghalni tudás is része a mindennapoknak, hiszen hányszor érezzük, hogy éppen végünk van, nincs tovább, meghaltunk. Minden összetörés, válás, búcsúzás egy kis halál. Az ebből való feltámadásunk is jelzi, milyen minőségben folytatható az élet. Képesek vagyunk-e tanulni a megtörtetésekkel, vagy csak a sebek nyalogatására futja. Hétszerte szebb és erősebb lesz a mesei hős, amikor feltámad belső segítői által, mert megjárta azt a másik világot, amiben rájöhett, mekkora érték is az élet...

A feltámasztott, új életre keltett hősnek megint megmutatja a megoldáshoz vezető utat a táltos. Kérdezhetnénk itt, hogy miért nem előbb mutatta meg, de táltosról lévén szó – aki legnemesebb részünk is egyben –, nyilvánvaló, hogy nem

lehet kihagyni a tanulás állomásait. Csak az indul neki a még nagyobb kihívásnak, aki tisztába kerül erejével, korlátaival, de nem adja fel a küzdelmet, képes megújulni, újra és újra nekivágni! Ehhez az erőhöz pedig az kell, hogy a motiváció valódi legyen, hogy ne valamilyen anyagi értékért, státuszért folyjék a küzdelem, hanem lényünk nemesebb oldaláért, amivel valóban többé és jobbá tehető a világ. Ha ennél kevesebbért küzdünk, az erőnk sem tudnak felnőni, megmaradnak az istálló – a testiség nagyon fontos, de korántsem elegendő a szintjén.

A négy lábú táltos megszolgálása, a végső szabadítás

Az út a mesén belül most meseországba vezet, méghozzá a vén boszorkány házába, akinek birtokában van az a négy lábú vasderes táltos, aki egyedül képes a sárkánykirály lovával szembeszállni, mert ő bír nagyobb erővel – négy lábbal! Hősünk tehát – okulva az előző szabadítási kísérletekből, és felmérve esélytelenségét – tanulásra, szolgálatra adja a fejét, méghozzá a boszorkány házában. Ez az az állapot, amikor rájövünk az élet egy pontján: nem vagyunk elég erősek, okosak, jók ahhoz, hogy visszakapjuk azt, ami számunkra a legértékesebb. Lehet nekikeseredni, önsajnálatba menekülni, lehet legyinteni, hogy nem is fontos – de lehet megtanulni küzdeni, felállni újra és újra, mert egy dolog biztos: nem a világgal van a baj, hanem velünk! Magunkért pedig magunk tehetünk valamit: például megtaláljuk a bajok gyökerét, belenézünk saját sötétségünk és mélységünk szemébe. Ez pedig a mese analóg világában a boszorkány.

A *boszorkány* megint igen fontos szereplője a varázsmeséknek. Többnyire egyértelműen negatívnak tűnő szereplő, leginkább azért, mert olyan tudás birtokában van, amely nélkül a hős nem boldogulhat, és amit nem is akar megosztani a hőssel. Ráadásul olyan ereje is van, ami elég a hős megsemmisítéséhez. Ez az erő analóg a természettel magával, hiszen adhat és elvehet attól függően, vele miként viselkednek. Hacsak neve előtt kimondottan nem szerepel a gonosz jelző, akkor biztosak lehetünk benne, hogy mindig a mesehős viselkedésének megfelelő lesz a válasza: ha kellő tisztelettel – és betartva a feltételeket – szólítjuk meg, akkor megadja azt a tudást (táltost), amiért a találkozás létrejött. Ha a hős a kapott feladatot jól elvégzi, akkor birtokába kerülhet a boszorkány tudásának, illetve abból részt kaphat. Másik fontos eleme a találkozásuknak, hogy Miklósnak most arra a pontra ért az élete, ahol az „öregasszony” energiájára, tudására van szüksége a tovább lépéshez. Ez az a tudás, ami már megérlelt, ősi és igazából sem nem pozitív, sem nem negatív, azaz nem címkézhető, de olyan elemi erő, amely nélkül nem lehetséges a teljességhez elérkezni. Ez a tündérség másik, mélybe vezető arca, a női

erők megtapasztalásának másik pólusa, amelyben az öregség, vagyis az ősiséghez való kapcsolódás dominál. A szépség megtartásához vezető út a boszorkány birodalmán át vezet, ahogy először az istállón keresztül vezetett, mert az örök szépség – a harmónia, lelki béke, jóság – nem működtethető e nélkül a „sötétség” nélkül. S itt megint a női tudás elemi őseréjénél vagyunk, magánál a misztériumnál. Az emberi psziché kezdeti korszakában nem a maga realitásában fogja fel az elemi valóságot, hanem mitologikusan, érzetekben és képekben. Erich Neumann írja le ezt a folyamatot a Nagy Anya című könyvében:³⁷ „A gyermek például először a Nagy Anya archetípusaként éli meg az édesanyját, vagyis egy mindenható numinózus asszonyként, amelytől mindenben függ a léte, nem pedig a személyes szülőanya tárgyilagosságaiban, vagyis nem annak a konkrét élettörténetű asszonynak, akivé az anyja később válik számára, amikor az egója és a tudata már fejlettebb lesz [...] Ez azt jelenti, hogy a szimbólumok a tudat funkciójával ellentétben nem az egyén egójához kapcsolódnak, hanem a tudatost és tudattalant felölelő egész lelki rendszerhez. Emiatt a szimbólumnak vannak tudatos és tudattalan elemei, és a tudat által viszonylag könnyen emészthető (asszimilálható) szimbólumok és szimbólumtartalmak mellett vannak olyanok is, amelyek csak hosszú fejlődés után sikerül megemészteni – vagy egyáltalán nem sikerül. Ez utóbbiak irracionálisak maradnak, így a tudat területén kívül esnek.” Ilyen nehezen emészthető tartalom az is, ami a boszorkány képében nyilvánul meg a mesében, mert ez az anya sötét arca. Ennek a sötét arcnak a feldolgozása, megemésztése a misztériumok egyik alapja, a lélek fejlődésének fontos állomása. Itt történik meg annak az ellentmondásnak a feldolgozása, hogy a női öl, amiből származunk, nemcsak a ringatás helye, hanem egy olyan mindent elnyelő örvény is lehet, ami a létezés eredendő misztériumához vezeti el az embert. Ebben az örvénylő sötétségben kell feldolgoznunk a létezésben állandóan benne rejlő ellentmondásosságot, azt a szélsőséget, hogy egy dolog lehet egyszerre életet adó és pusztító, szép és rút, kemény és lágy, s hogy ezek egymással elválaszthatatlanul összefüggenek, de rajtunk áll, hogy mit kezdünk vele. Lehet elveszni az örvényben, de lehet a tudat fényével rávilágítva felismerni és megszélesíteni is ezt az erőt. Miklósnak – aki most már egyértelműen a beavatásra váró hős (belső férfierőnk, azaz cselekvő oldalunk) – ezt az utat kell megjárnia, ha önmaga elvesztett tündérségét akarja megtalálni s azt a saját valóságában működtetni. Ez már nem a gyermek öntudatlan „tündérsége”, hanem a felnőtt és felelős ember kapcsolódása önmaga mélységéhez s ezen keresztül a világ isteni természetéhez.

A feladat természetesen igénybe veszi hősünk minden erejét, tudását, megszerzett tapasztalatát. Táltosa tanácsai szerint jár el (hallgat a „belső hangra”!), így

³⁷ Erich Neumann: *A Nagy Anya*, i. m. 33.

felkészülten érkeznek, tudva, hogy befelé könnyen bejut, de kifelé már áldozatot kell hoznia, a *kapuőrző sárkányok* másként nem engedik elmenni. Szinte percre pontos lelki térképet kap az öreg táltostól – hogyan is kell a feladatot végrehajtania. Még azt is megmondja előre, hogyan jut ki. Most már „csak” be kell menni és végigjárni az utat. Minden olyan egyszerűnek tűnik, hiszen ott a forгатókönyv, csak meg kell valósítani. Bemész, kijössz, és már tiéd is a négy lábú táltos csikó! Vajon miért van az, hogy – bár évezredek óta tudjuk ezt a forгатókönyvet – mégis többen vannak, akik meg sem próbálják a bejutást ebbe a sötét birodalomba? Vagy ha elindulnak, soha nem jönnek vissza onnét, ott ragadnak önmaguk sötétségében, azoknak a negatív erőknél a foglyaként, amelyekről pedig sok mindent tudnak. Mert mindannyian tudunk róluk, hiszen erről szól minden mese, minden intelem, erkölcsi tanítás, vallási és világi egyaránt. Hiszen nem kell mást tenni, mint meg-egyezni a boszorkánnyal, megfelelni a feladatnak...

A feladat látszólag igen egyszerű: a rábízott lovakat – gebének álcázott táltosokat – kell őriznie és estére visszahoznia az öregasszony házába. Gyönyörű ez a képes beszéd: a legősbibb erőt kell itt őrizni és uralni! Az állati/természeti energiával kell birkózni, olyan módon kell vele bánni, hogy visszavezethető legyen az ember által épített házba (istállóba), hogy ott az ő szolgálatára legyen. Milyen egyszerű! Hiszen mindent tudunk, ami a feladat megoldásához kell, csak egy a bökkenő: ezek a lovak hol ilyennek, hol olyannak, hol ennek, hol annak mutatják magukat. Ez az ezerarcú valóság, ami hol ilyennek, hol olyannak látszik, ebben próbáljuk meg az azonosat, a lényegét, az esszenciát megtalálni! Miklós megpróbálja, mert ez a szabadulás útja, ez a kifelé vezető út: a világ sokszínűségében megtalálni a neki szót, az ő feladatát.

A selyemrétre viszi ki őket, ahol bizony majdnem pórul jár, mert „megcsapja az arcát valami álomszello”, de szerencsére „jobbik énje”, a táltosa nem aludt, nem bódult el a selyemrét szépséges ölében, hanem farkassá változva bekerítette és Miklós elé terelte a báránnyá változott táltosokat. Másodszor már Miklós sem aludt el, de így is csak segítséggel tudta a nyulakká, majd csirkékké változott táltosokat hazavinni – agár, majd róka képében csaptak le az átváltozókra.

A bárány, a nyúl és a csirke is megtalálta a maga ellenségét, illetve ellentétes párját: farkas, agár, majd róka képében. S ezzel a „megtalálással” egy olyan tanulási folyamat játszódott le hősünkben, amelyen keresztül képessé vált a jelenségek értelmezésére, elválasztására, mélyebb megértésére. A „ráülés” – azaz a megtalált táltosok belovaglása – által válik ő maga is a tudás részesévé, „megszelídít” olyan erőket, amelyek eddig nem voltak a birtokában. Ezek az átváltozások is „kódok”, méghozzá annak az erőnek a megjelenései, amelyek révén képessé válik a hős önmaga erejének kiterjesztésére, mélyebb (animisztikus) dimenziói integrálásá-

ra. De ez utalás arra is, hogy lényének női, azaz Hold-természetével kerül mély kapcsolatba. Ahogy Imrei Andrea írja: „Holdállatoknak tartják mindazokat az élőlényeket, akikre jellemző a megjelenés és eltűnés váltakozása. A holdat paszszivitása miatt – mivel fényét a naptól kapja – a kettes számmal, valamint a női princípiummal asszociálják.”³⁸ Miklósunk, aki eddig a klasszikus férfiszerepben működött, most önmagában is megtalálta és beazonosította a női erőt, s ezzel kapcsolatba került a nőiség legősbibb erejével, a szülés/átváltozás misztériumával. A mesének ez a mozzanata mutatja meg igazán, mekkora szellemi út megtételéről van szó: egy olyan beavatásról ad pontos folyamatábrát a mese, ami az emberi lény legmélyebb és legmagasabb dimenzióinak megjárásán keresztül a misztikus lényé válást világítja meg. Megmutatja, hogy a világban/önmagunkban a valódi eligazodáshoz nem elég a szemlélt dolgok külsejének ismerete, mert van egy láthatatlan, belső lényeg is, aminek nem mindig tudjuk azonosítani a formáját. Itt válik el, hogy a szépség valóban jósággá válhat-e, mert csak akkor eredményez valódi boldogságot, önmagunkra találást. A szépség mint külső forma átalakul tartalommal bíróvá, integritássá, a világ működési rendjében való egzisztálássá. Szép Miklós már nem pusztán egy legény, aki szépségével kitűnt a többiek közül, hanem a harmónia megszerzésének útján önmaga megtalálásában egyre mélyebbre kerülő ember, hős, aki megküzdött a saját erejének, tudásának felismerésért, birtoklásáért. Itt lesz a külsőségeiért bálványozott hősből értékes ember, aki már valóban megérdemli a csodálatot. Megtalálható ez az erő a bölcs emberben is, aki megtanulta a hamis értékeket megkülönböztetni a valóditól. Vagy itt derül ki, hogy van-e elég szeretetmuníció a másik ember megismeréséhez, amikor a szerelmi láz – ami egyben projekció is – helyett a páruunk valódi értékeit kell(ene) meg- és elismerni.

A hős most már valóban az, aminek feltételeztük: egy formális értékből, a szépségből átváltozott egy nem körvonalazható érték, a bölcsesség birtokosává, megtanult „megőrizni”. Az átváltozás/újjászületés révén alkalmassá lett a „négy lábúság” birtoklására. Nos, ez nyilvánvalóan a legbiztosabb módja a földön állásnak. Ezáltal lehet a misztikus belső „három lábúságot”, vagyis a sárkány vasderesét ledönteni a lábáról. Azt pedig tudjuk, hogy a számoknak jelentősége van: a három a belső teljesség, a négy a földi, megvalósító teljesség száma! Mindaddig a sárkány – vagyis egy kezelhetetlen őserő – az úr, amíg a hős földi erőként meg nem tanulja működtetni a mélységben, boszorkányságban megtalált erőket. Ennek bizony keverses ára van, efelől nem hagy kétséget bennünk a mese: a boszorkány minden

³⁸ Imrei Andrea: *Álomfejtés – szimbólumelemzés Julio Cortázar novelláiban*. L'Harmattan Könyvkiadó, Budapest, 2003. 105.

este megtüzesített vasrúddal veri meg mindhárom lovát, amiért nem voltak elég ügyesek az elrejtőzésben. Ez a kemény büntetés igen komoly ellenerő meglétére utal, és jelzi azt a fájdalmat is, amit ebben a folyamatban szerezni, elszenvedni lehet. Senki sem hiheti komolyan, hogy a tudás megszerzése nem jár komoly nehézségekkel, igenis nagy erők szükségesek az út végigjárásához. A vas keménysége, a tűz mindent felemésztő ereje kell ahhoz, hogy célba érjünk, amelynek végpontján ott van a valódi *táltos-erő* megszerzése.

Immár „négy lábúvá” lett hősünk frissen megszerzett tudását szép képben mutatja a mese szép fordulata, amikor a boszorkány jégesővel akarja megdermeszteni, elemésztetni Miklóst, aki aranyhajába burkolózva védi ki a támadást. Szépséges aranyhaja most már nem csak jelzés, hanem olyan tudás, erő, amely még a nagy hatalmú boszorkány (ő képviseli a tudás végletességét, mélységét és hatalmát!) ellen is védelmet nyújt. Nyilván itt sem véletlen, hogy éppen a hajával védi meg magát, amely analóg a személy hatalmával (gondoljunk Sámsonra, aki haj nélkül védtelenné, erőtlenné vált), de egyben a külvilág felé mutató jelzés is, árulkodik viselőjének szándékairól, habitusáról. Robert Bly írja le a *Vasjankó*³⁹ című könyvében, mi mindent mutat meg a haj, pláne ha aranyhaj: egyszerre utal a megszerzett erőre, vadságra, ösztönösségre, aztán az intuícióra, belső érzékelésre, de ugyanígy az összeszedett gondolatokra is. Másik értelmében a szexualitáshoz is köze van, illetve a szexualitás uralásához. Mindegyik jelen van a mesében, amikor a haj védelme alatt áll Miklós, és aranyhaja nem engedi be a jégesőt, nem engedi meg, hogy megdermesszék azt a belső tüzet, amit immár megtanult uralni, kezelni, már valóban bánni tud vele. Ez az erők összegződésének időszaka, amikor az intuíció már igazi belső tudássá, a vadság erővé vált, a szexualitás pedig egyesülésként van jelen. Ez már nem az istálló szintje, de a kezdeti „ganajozás” nélkül mégsem érhető el! Itt a tudás cselekvéssé érett, amikor a külvilági hatások már megtörnek a személy belső erején. A szépség, mint ígéret, megtalálta a világban azokat a pontokat, ahol találkozhatott a Tündérszép Ilona által képviselt nagyon is eviláginak tűnő formájával, a vágyteliséggel, csalókasággal, játékosággal, mindezek esetlegességével. De ugyanúgy az öreg boszorkány által képviselt hatalmas erővel és tudással is: annak elrejtettségével, látszatok mögött meghúzódó fájdalomosságával, nehezen megszerezhetőségével. A valódi szépséghez, ami kívül és belül egyaránt működik, bizony nem könnyű eljutni. A „mézeshetek” – vagyis önmagunk narcisztikus szemlélete – után nem mindenki képes azt a bizonyos másik utat is megtalálni, ami a belső szépséghez vezet. Itt ugyanis a „sárkány” mindig elrabolja az egyensúlyunkat, itt fel kell ismerni a boszorkányban is a segítőt, ahol fájdalmas (tüzes vas-

³⁹ Robert Bly: *Vasjankó*. Európa Könyvkiadó, Budapest, 2000.

sal való megveretés!) csapásokat kell kiállni. Mert minden nap harc, amíg fel nem ismerjük, hogy bármilyen álcában ott rejtőzhetnek elveszett táltosaink, de csak a megnevezés és azonosítás után változnak azzá, amik valójában: segítőkinkké, akik lehetővé teszik, hogy háromlábúból négylábúvá változhassunk, hogy ne billentsen ki lépten-nyomon minden ellenerő az alig megszerzett egyensúlyból. Ez egyben a misztikus hármasság – ami önmagában hatalmas erő – átalakulása a spirituális négyességgé, vagyis megvalósítássá! El kell jutni önmagunkat teljesebben megmutató, kinyilvánító hősségünkhöz, aki használja a táltos-tudást. Erre utal a megszabadulás is a kapuőrző sárkányoktól: az öregasszonytól hozott báránnyal először lecsendesíti, majd a közékük dobott harmadik báránnyal egymásnak ugrasztja őket – a bölcs nem mindig elegyedik harcba, sokszor a csel is elegendő, hogy utat találjon! Itt már nincs szükség erőfitogtatásra, nem kell semmit kinyilvánítani, mert megérkeztünk az erők kreatív használatának periódusába, ahol a csalfa tündérség célszerű tudássá, bölcsességgé vált.

Nem kétséges immár, hogy hősünk számára realitássá vált a feleség (azaz a párosság-teljesség) vissza-/megszerzése, s hogy most már képessé vált a sárkánykirály legyőzésére. (Fizikai és érzelmi szinten is érvényes: kemény munka egy házasságot működővé tenni!) Négylábú táltosa intenciójára a háromlábú ledobja sárkánygazdáját, akinek „*hetvenhetedik porcikája is ízé-porrá törött*”. S ezzel legyőztetett a sárkány, aki legalább annyira bennünk lakik, mint a táltos paripa és a vén boszorkány, no meg Tündér Ilona maga! A kérdés csupán csak az, hogy megfogadjuk-e a mese által sugalltatkat, érvényesnek érezzük-e az utat, amit megmutatott, illetve hogy melyik ponton vagyunk ebben a belső szépségért mint a jóságban való lakozásért folytatott küzdelemben, hogy visszatérjünk az elején szóba kerülő azonosításhoz. Az adonisi szépség válik itt apollói mélységűvé, a forma szépsége alakul át renddé, harmóniává, a létezés magasabb rendjévé, ahová mindannyian igyekeznénk: férfiak, nők egyaránt...

Végezetül egy szép idézet Kerényi Károly ifjúkori művéből a szépség, a szerelem és a tiszta látás összefüggéseiről, amivel az emberiség oly régóta próbál „zöld ágra vergődni”:

„Akiket [...] te szállottál meg, ó Más-Szerelme, azok először is szerelmesüket nem képzelik földöntúli lénynek, sem szebbnek, sem derekabbnak, mint amilyen valóban, hanem épp ez a te első igazi isteni ajándékod, hogy szemeiket az igaz látására nyitod meg, és csodálhatják őt úgy, amint az istenek komolyan vagy játékból csodálatos és kiszámíthatatlanul változatos művészettel megteremtették, emberi szemnek talán nem fogatkozások nélkül, de az igazság fényében minden költői műnél elbájolóbban. Azután az, aki így valóságos és nem képzelt szerelmesét egyszer megpillantotta, olyan jósággal telik el őiránta s érte mindenki iránt a világon,

hogy egy parányi maga-szerelme nélkül mindent, amije van és amire képes, feláldoz neki, még saját magát is, azonban a szabadságából nem veszíthet semmit, sőt ellenkezőleg, annál szabadabb ember lesz, mennél hatalmasabb a jósága, mert a jóság az igazság megismeréséből sarjad, és ki a szabad, sőt a királyi ember, ha nem az egyedül, aki csalóka képmások helyett az igazságot látja? Így tehát általad, ó isteni Más-Szerelme, akik szeretik egymást, egymás valódi lényének ismerői, egymás önfeláldozó élettársai, bölcsek, s valamennyi ember jótevői, szabad lelkületűek, királyok, szép gyermekek világra szülői.⁴⁰

⁴⁰ Kerényi Károly: *Pseudo-Antisthenés: Beszélgetések a Szerelmről*. Helikon Kiadó, Budapest, é. n. 43–44.

MESE A SZERELMES TÜNDÉRKIRÁLYNŐRŐL

Tündérszép Ilona és Árgyélus⁴¹

Volt egyszer egy király és annak három fia. Volt a királynak egy almafája, amelyen aranyalmák termettek. Olyan különös fa volt az, hogy éjjel virágzott, s meg is ért rajta az alma minden éjjel. Így a király gazdagsága napról napra annyira szaporodott, hogy oly gazdag király nem volt az egész világon.

Egyszer azonban a király, amikor szokása szerint korán reggel kiment sétálgatni gyönyörűséges kertjébe, az aranyalmáknak csak a hűlt helyét lelte. Így történt ez másnap is, harmadnap is.

Összehívta a király erre az egész udvart, s kihirdette, hogy ha olyan emberrel találkozik, aki az aranyalmákat megőrzi, fele vagyonát neki adja.

Az öröknek sem kellett egyéb, odaállottak az almafához. De hiába volt minden, mert éjjeltájban mély álmot ereszkedett rájuk, és alig múlt el negyedóra, mire felébredtek, az aranyalmák mind eltűntek. Egyszer azután a tanácskozásban felszólalt a három királyfiú, és megjelentették, hogy ők fogják őrizni az almafát. Legelőször is a legidősebb ment örködni. De vele is csak ugyanaz történt, ami a többivel. A középső sem járt jobban.

Végre a legkisebb vállalkozott, Árgyélus királyfi. Legelőször is dohányyal jól megtömtött aranyszelencét dugott a zsebébe, így ült le az almafa alá.

A holdvilág szépen világított Árgyélus királyfi arcára, már érezni kezdte, hogy az álmot össze akarja a szemét húzni, szíppantott hát egy kis dohányt, jól megdörzsölte a szemét, nagyokat prüsszentett. Aztán másodszor is nagyot szíppantott a dohányból, még egyszer megdörzsölte a szemét. Egyszer csak halk suttogást hallott. Feltekintett, hát a feje felett tizenkét hollót látott repülni. Egyenest az almafához tartottak; a tizenharmadik holló mint vezér, elől repült. Árgyélus megkapta a tizenharmadik hollónak a lábát, s felkiáltott:

– Megvagy, tolvaj!

De midőn rátekintett, hát látja, hogy karja közt gyönyörű szép lány fekszik, aranyfürtjei eltakarják szép fehér vállát.

⁴¹ Illyés Gyula átdolgozása.

– Ki vagy te, szép tolvaj? – kérdi a királyfi. – Soha többé el nem eresztelek!

– Én Tündérszép Ilona vagyok – mondta a szép lány –, ezek a hollók pedig a lány-pajtásaim. Mulatságból minden este iderepülünk, hogy a sok aranyalmákat leszedjük. De nálad nem maradhatok, pedig megvállom, hogy te vagy, akit soha felejtene nem lehet, mert csak téged szeretlek!

– Maradj nálam – kérte Árgyélus.

– Nem maradhatok – felelte Tündérszép Ilona –, de megígérem, hogy ezentúl mindennap el fogok jönni, de az almákat többé el nem viszem. Légy mindig itt, ha látni akarsz!

Ezzel nagy robajjal elrepült a tizenhárom holló.

Másnap az egész udvar nagy csodálkozására az aranyalmák mind megvoltak. A király homlokon csókolta a fiát. Árgyélus csak azt kérte az apjától, engedje meg, hogy tovább is őrizhesse az almáját.

Ki is ment minden éjjel Árgyélus királyfi örködni, hogy láthassa Tündérszép Ilonát.

Másnap este Árgyélus és Tündérszép Ilona megint egymással mulattak. Maguk sem tudták, hogyan történt, mélyen elaludtak mind a ketten. Ekkor előcsúszott a Vénbanya, és egy aranyfürtöt levágott Tündérszép Ilona hajából, azután lassan elment.

Felébredt tündérszép Ilona, sírni, jajgatni kezdett, felébredt erre Árgyélus is.

– Mi bajod van, kedvesem?

– Jaj, Árgyélus, élj boldogul, én téged soha többé nem láthatlak, nálad nem maradhatok; a házadban tolvajok laknak, nézd, aranyfürtjeimből egyet levágtak.

Ezzel megölelte Árgyélust, ujjáról egy gyűrűt vett le, és Árgyéluséra húzta.

– Neked adom – mondta –, erről akárhol megismerlek.

Ezzel összecsapta kezét, hollóvá változott és elrepült.

De volt a király udvarában egy Vénbanya, aki Árgyélus királyfit nagyon szemmel tartotta. A király is kezdett kíváncsi lenni, mi lehet az oka, hogy Árgyélus annyira szeret az almafánál örködni. Magához szólította hát a Vénbanyát, és így szólt hozzá:

– Látom, hogy Árgyélus királyfit te szemmel tartod. Vigyázd meg egyszer, mikor az almafánál örködik!

A Vénbanya úgy tett. Mikor Árgyélus az almafához ment örködni, a Vénbanya a bokrok mögé bújt. Másnap korán reggel már jelentette a királynak:

– Meglestem Árgyélus királyfit. Gyönyörűséges aranyhajú lánnyal láttam az almafa alatt ülni; holló képeben jött az almafára, úgy lett belőle aranyhajú lány.

– Hazudsz, Vénbanya! – mondta a király. – Nem igaz!

– De úgy van az, felséges uram. Ha kell, holnap jelet is hozok arról, hogy igazam van.

Másnap reggel a Vénbanya megmutatta az aranyfürtöt a királynak. Nagyon csodálkozott a király, és tüstént magához hívatta Árgyélus királyfit.

– Édes fiam, testvéreidet már mind kiházásítottam, megjött az, hogy téged is megházasítsalak; gazdag királynőt kerestem számodra, azt hiszem, nem lesz ellenvetésed.

– Kedves atyám, én meg fogok házasodni, de csak úgy, ha én választok magamnak feleséget. Már találtam is. Tündérszép Ilona lesz a feleségem!

A királynak nem tetszett a felelet, de bármint akarta is lebeszélni Árgyélust a kívánságáról, az nem engedett. Kardot kötött az oldalára, és elment, hogy Tündérszép Ilonát megkeresse. Az egész udvar gyászba borult utána.

Már majdnem az egész világot összejárta Árgyélus, de Tündérszép Ilonának még a nyomára sem talált.

Egyszer egy kis házhoz jutott, a házban egy vén anyóra talált. Illendően köszöntötte. A vén anyó széken ült, csodálkozva kérdezte Árgyélust:

– Hol jársz erre, ahol a madár se jár?

– Öreganyám – mondta Árgyélus –, nem tudná nekem megmondani, merre lakik Tündérszép Ilona?

– Nem biz én, édes fiam, de talán ha hazajön az uram, a Nap, mindenüvé odasiüt, az talán meg tudja mondani. De bíj el, mert meglát, felfal!

Erre elbújt Árgyélus. Hazajött a Nap, belép a szobába, mindjárt kezdte:

– Pfü, pfü, anyó, emberhús, bűdös!

Erre kimászott az ágy alól Árgyélus, s köszöntötte a Napot.

– Szerencséd, hogy szépen köszöntöttél – mondta a Nap –, másként felfaltalak volna! Tündérszép Ilonáról nem tudok semmit, de talán Hold bátyám tud felőle valamit.

Elment hát Árgyélus oda is. Ott is úgy járt, mint a Napnál. Az a Szélhez utasította.

Oda is eljutott, szépen beköszöntött, és a Széltől is megkérdezte, hogy nem tud-e valamit Tündérszép Ilona felől.

– Én – mondta a Szél – nem tudok semmit, de nem messze tőlem abban az erdőben lakik az Állatkirály, az talán tud valamit.

Ment, mendegélt újra Árgyélus, már egészen beesteledett, úgy, hogy majdnem semmit sem látott, felmászott egy fára, szétnézett, nem lát-e valahol világot. Csakugyan messze távolban észrevett egy kis világocskát, egy szép kastélyból szüremlett. Bekopogott, kinyílt az ajtó, és egy óriás jött elébe, akinek a szeme a homlokán volt.

– Jó estét, felséges király – köszönt Árgyélus –, nem tudnál te nekem Tündérszép Ilonáról valamit mondani, hol lakhat?

– Szerencséd, hogy úgy köszöntöttél, mint illik, másként halálfia lettél volna! Én az Állatkirály vagyok. Tündérszép Ilonáról nem tudok semmit, de talán az állataim közül valamelyik tud felőle valamit.

Ezzel egyet fütyentett, és az egész palota azonnal tele lett mindenféle állattal. Megtette a király a kérdést, de az állatok közül sem tudott senki semmit. Végre is előkullgott egy sánta farkas:

– Én – mondta a sánta farkas – tudok Tündérszép Ilona felől valamit. A Fekete-tengeren túl lakik, ott törték el a lábamat.

– Nahát, akkor vezesd oda ezt a szegény királyfit – mondta a király.

A sánta farkas azonnal odaállt, hogy Árgyélus üljön rá. Így mentek száz meg száz esztendeig. Egyszer csak letette a farkas Árgyélust.

– Már én tovább nem vihetlek, oda most már magad is eltalálsz, hisz nincs már messzire, csak száz esztendőt kell még menni! – ezzel elbúcsúzott tőle, és elsántikált.

Ment, mendegélt Árgyélus tovább, egyszer csak egy völgyet lát, mely három hegygel volt körülvéve. A völgyben épp három ördög verekedett. Odament hozzájuk, és kérdezte tőlük, miért verekednek.

– Az atyánk meghalt, s maga után ezt a köpönyeget, ostort és a bocskort hagyta. Ez a köpönyeg olyan köpönyeg, hogyha magadra veszed, és aztán a bocskort a lábadra húzod, és ezzel az ostorral egyet csattantasz, és azt mondod: „Hipp-hopp! Ott legyek, ahol akarok”, ott vagy azonnal; ezen nem tudunk mi megegyezni. Nem tudjuk, kire mi jusson.

– No – mondta Árgyélus –, ha csak az a baj, majd elosztom én köztetek; hanem egyik hájon fel erre a hegyre, a másik arra, a harmadik meg amarra!

Az ördögök felmentek a hegyre. Árgyélus pedig felvette magára a köpönyeget és a bocskort, az ostorral egyet csattintott, és azt mondta: „Hipp-hopp! Ott legyek, ahol akarok, legyek azonnal Tündérszép Ilonánál!”

Azonnal egy kristálytishta palota előtt termett.

Éppen kitekintett az ablakon Tündérszép Ilona egyik játszótársa, megismerte Árgyélust, beszaladt hangosan Tündérszép Ilonához:

– Itt jön Árgyélus!

Tündérszép Ilona azt hitte, hogy csak játszanak vele, pofon vágta a lánypajtását.

De jött a másik, a harmadik, a negyedik, a tizenegyedik, de úgy jártak mind a tizenegyen, mint az első.

Árgyélus bekopogott az ajtón. Egy öregasszony jött ajtót nyitni. Nagy csodálkozással nézett Árgyélusra. Aztán a csodálkozása nagy örömmé változott.

– Jaj, de jó, hogy itt vagy, Árgyélus, legalább megszabadítod a királykisasszonyunkat! Most nem lehetsz vele, csak éjfél tájban, mert csak akkor járhat szabadon. Akkor, ha te háromszor megcsókolod, a Varázslónak nem lesz több hatalma rajta. Most éppen jókor jöttél, mert nincs itthon, másként halálfa lennél.

– Nem félek én tőle sem – mondta Árgyélus –, megvívok én vele!

Az öregasszony behívta Árgyélust, selyemágyat vetett neki, pompás vacsorát készített számára, aztán azt mondta:

– Minden-éjjel eljön ide Tündérszép Ilona, ne aludj el!

De az öregasszony gonosz boszorkány volt. Volt egy sípja, melyet ha megfúj, akit akart, elaltatott vele. Most is kihúzta a sípot, elfordult és sípolt, és attól Árgyélus úgy elaludt, hogy azt sem tudta, hogy a világon volt-e valaha. Éjfél tájban eljött Tündérszép Ilona, meglátta a kedvesét, és felkiáltott:

– Ébredj fel, kedvesem! Ha háromszor megcsókolsz, megszabadulok a varázslattól.

De Árgyélus nem ébredt fel. Reggel azt mondja a vén banya:

– Itt volt Tündérszép Ilona, de te aludtál, mint a bunda.

Másnap is úgy történt, harmadnap is.

De egyszer, amint a Vénboszorkány elbóbiskolt, Árgyélus meglátta a nyakán a sípot. Leoldotta, és kíváncsiságból belefúj. Hát látja ám, hogy az egész cselédség elaludt tőle.

Ekkor tért észre, hogy azért aludt ő is olyan mélyen, mikor a vén banya sípolt. Most a maga nyakára akasztotta a sípot, és valahányszor a Boszorkány fel akart ébredni, ő mindannyiszor sípolt egyet. Így volt éjfélig.

Ekkor jött Tündérszép Ilona. Árgyélus háromszor megcsókolta, és azonnal az egész vár kivilágosodott, minden ajtó felnyílt, a Vénboszorkány elsüllyedt.

De hogy másodszor megcsókolta volna Árgyélus Tündérszép Ilonát, előbb tizenegyszer pofon vágta.

– Ez azért van, mivel te tizenegy játszótársadat pofon vágta, mikor igazat mondtak.

– Megérdemlem – rebegte Tündérszép Ilona.

Ekkor Árgyélus karjába vette Tündérszép Ilonát, felhúzta a köpönyegét és bocskorát, ostorával egyet csattantott.

– Hípp-hopp! Ott legyenek, ahol én akarok, legyenek az apám várában!

Azonnal odarepültek egy szempillantás alatt.

Árgyélus hatalmas király lett, Tündérszép Ilona hatalmas tündér; ha meg nem haltak, most is élnek.

Élet- és meseszálak

Magam sem tudtam, amikor nekikezdtem felfejteni és megérteni ezt a nagyon szép és régi mesét, hogy ennyire fontos szerepet fog betölteni az életemben, hogy ennyi különleges és meghatározó élményt ad majd a vele való foglalkozás. Általa találkoztam össze igazán a magyar mitológia megmaradt töredékeivel, főként az égigérő fával, amelynek oly sok „ágbogával” voltam már összekapcsolódva, amikor a magyar tündérmesékkal foglalkoztam. De itt vált igazán élménnyé, hogy mennyire teljes, mennyire pontos szellemi tanítás van minden mesébe kódolva, és hogy mennyire fontos, hogy ezeket megértsük, hogy foglalkozzunk vele – és éppen most, amikor annyiféle válság van jelen az életünkben

Nem mintha ez a mese éppen ezeket a válságokat megoldaná, de olyan gazdag, kerek és teljes a benne megjelenő világkép, hogy töredezett, egyre inkább egységet vesztett gondolkodásunkban sorvezetőként, útmutatóként működhet. Most, amikor alapélmény, hogy valami elveszett (munkahely, megélhetés, üzleti vállalkozás, egészség, biztonság, lélekerő, alkotókedv, tiszta levegő stb.), igenis fontos, hogy találjunk kapaszkodókat, ráleljünk arra a belső erőre, ami segít megoldani, feloldani problémáinkat, konfliktusainkat, segít a belső egyensúly megteremtésében, segít meglátni, hogy mi az igazán fontos az életünkben.

Egy nagyon kedves barátnőm választotta ki a *Tündérszép Ilona és Árgyélust*, amikor kereste a gyerekkorából hozott és mindvégig megőrzött meseemlékét, azt a bizonyos „életmesét”, amelyben mindenki megtalálhatja, hogy gyerekként milyen életet álmódott öntudatlanul, milyen mintát, életprogramot választott magának. A gyermek számára ugyanis természetes a tér- és időfüggetlen képi gondolkodás, ezért olyasmiben ismerhet magára, ami még meg sem történt. Elraktározza ezt az „ősismerős” képegységet, amit a mese hallatán megismer, amiben ráismer egy mintázatra, amely aztán életének mintázata is lesz, de ezt természetesen nem tudatosan teszi. Amikor felnőttkorában ez az emlék valamennyire aktivizálódik, mert valamiért előveszi, akkor a már a felnőtt korra jellemző analitikus/analógias gondolkodás segítségével újból ráismerhet erre a mintára, s ebben megtalálhatja életének már megvalósult lezajlott elemeit, illetve azt a „programot”, amivel útnak indult, és amit már akkor, gyerekként nagyon is tudott. S hogy ez mennyire nem fantazmagória, arra tanú az a több száz nő és férfi, akik valamilyen meseterápiás program keretében megtalálták és beazonosították saját életmeséjüket.⁴²

Így találkoztam én is ezzel a mesével mint a barátnőm életmeséjével, aki közben súlyosan megbetegedett, s aki azonosította azt a pontot a mesében, ahol ak-

⁴² Boldizsár Ildikó meseterápiás hétvégéin lehet találkozni az élménnyel.

tuálisan érezte magát. Az általa megjelölt meserésszel való mélyebb és alaposabb foglalkozás ébresztett rá, hogy mennyi mindent tudunk valójában arról, hogy mi is zajlik bennünk, de mennyire nem „tudatos” ez a tudás, mennyire nehéz igazán megérteni, valóban „tudni” is mindazt, ami velünk történik. Pedig ez a feltétele annak, hogy átlépjük, hogy túllépünk rajta, hogy továbbléphessünk – mondjuk, a következő mesefázisba, ahol éppen a megoldást találhatjuk meg, de amelyet ugyanúgy nem értünk, ahogy magát a problémát sem. Nem értjük, de mégis tudjuk... Ezt az ellentmondást nagyon nehéz feloldani, mert a tudásnak ettől a meseráismerésben megjelenő fázisától még nagyon hosszú út vezet a valódi ráismerésig, a tudatos tudásig. Át kell hogy haladjunk eközben számtalan lefojtott, meg nem emésztett sérelmen, fájdalomon, ki kell mondanunk örökre halottnak hitt szavakat, fel kell ébreszteniünk magunkban azt a mindentudó kisgyereket, aki bár tudta, hogy mindez meg fog történni, de nem félt tőle.

Ebben a folyamatban sokat segít, ha megpróbálunk elfogulatlanul és nagyon őszintén tekinteni a mesénkire, ha nem hagyjuk eluralkodni magunkon a kishitúséget („én ezt nem értem, ebben nincs is semmi” stb.), hanem elfogadjuk a hagyomány nekünk szóló tanítását, ha elfogadjuk gyermek-önmagunk nekünk szóló üzenetét.

Természetesen egészen mást jelent a saját életmesénkkel való foglalkozás, mint általában a mesefejtés, de az évek során rájöttem, hogy minden mese lehet az én életmesém is, mert minden mesében van valami, ami csak ott táruul fel nekem, és aminek a felismerése miatt kellett elővennem és „leporolnom”, hogy dolgozzon velem, dolgozzon bennem. A szimbólumok ugyanis – ha már igazán magunkba eresztettük őket – nem hagynak, nem eresztenek bennünket, szólnak hozzánk, megmozdítanak olyan lekötött, lefojtott erőket, tudásokat, amelyekről nem is tudunk, illetve azt hittük, hogy nem tudjuk. Így lettem vándor, aki mesétől meséig megy, hogy megtanulja az életét, hogy megtanuljam az életem, hogy megtanuljam a mások életét, ami egy ponton ugyanaz, mint az enyém, csak máshogyan, más csomópontokkal zajlanak a történések.

Tündérszép Ilona és Árgyélus esetében az volt a megszólító, hívó erő, amikor rájöttem, hogy az életünk halogatásai, „elalvásai” mögött mit kell megtalálni, vagyis milyen „rugóra járunk”, amikor sorozatosan elmegyünk azok mellett a dolgok mellett, amik pedig igazán nekünk szólnak. De a felismerésekhez hosszú út vezetett, amelyről a továbbiakban szeretnék beszámolni – azt remélve, hogy ki-kí ráismerhet benne a saját mintázatára, vagy inspirációt talál ahhoz, hogy beillessze a saját élményeit a mese szövetébe.

Tündérek, almák és a mindenkori királyfi

Olyan mesével van dolgunk, amelynek számos verziója ismert, vagyis meghatározó – létkérdésekkel foglalkozó – tanítás van benne, ezért is maradhatott fenn sok-sok kultúrában, sokféle formában. A megmaradása és ismertsége is bizonyítja, hogy valami nagyon fontos kérdésre ad választ a mese, amely még a különböző korok írástudóit is megmozgatta, nem véletlen, hogy *História egy Argirus nevű királyfiról és egy tündérkirály szűzleányról* címmel ránk maradt Gyergyai/Gergei Albert verses meséje, aztán itt van nekünk Vörösmarty *Csongor és Tündéje*, amely szintén e mese alapján született. Benedek Elek gyűjtésében is szerepel az egyik változata,⁴³ újjörög mese megjelöléssel, de legismertebb az Illyés Gyula-féle változat. A nemrég megjelent csángó mesegyűjteményében, a *Johófiú Jankóban* is felbukkan *Tündér Ilona* címen.⁴⁴ Ezeken kívül is számos helyi változatban megtalálhatjuk, ha minden meglévő forrást felkutatunk.

Hallgatjuk ezt a történetet évszázadok óta, és közben nem is gondolunk rá, hogy mi mindent mutat meg a magyar gondolkodásból, mitológiából, egyáltalán abból az univerzális szellemi hagyományból, amelyet a mese őrzött meg a régmúlt időkből. Az ázsiai hagyományban, amelynek nyomai még a múlt század magyar népszokásaiban megtalálhatók voltak, az égigérő vagy világfa, esetleg tetejetlen⁴⁵ fa nagyon sokszor előfordul. Mindegyik egyfajta világlényeg numinózus megjelenése, olyan világalap, amelynek gyökere a földbe nyúlik, teteje az égben van. Maga az aranyalmát termő fa is egyfajta „ősismerős” toposz, felbukkan számos mesében, mondában, magában a Bibliában is.

A kulcs itt mindenképpen az almafa, amely aranyalmákat terem, és amelynek a léte nagyon mélyre nyúlik vissza. Berze Nagy János írja: „Egy mordvin varázsmondóka nagy dombról beszél, amelynek tetején almafa áll, ennek gyökerei a föld körül terjednek el, sudarán ágai, az ágak hegyén levelek, a levelek közt almák.”⁴⁶ Ez az almafa-képzet a mitológiai világfa egyik „elágazása”, amit a tudás fájaként lehetne megnevezni. Rajta mindenféle gyümölcs megterem, mintegy alapja, őse minden gyümölcsfának is. A különböző későbbi képzetekben, mesékben különböző gyümölcsfaként jelenik meg: pl. lehet egyes mesékben körtefa, amelyen arany körték teremnek, vagy égig érő arany cseresznyefa, narancs vagy eperfa, de ezek mindegyike önmagán túli, szimbolikus jelentést hordoz, és valami-

⁴³ Rókáné mézes mázas kalácsa. Benedek Elek gyűjtése.

⁴⁴ Iancu Laura: *Johófiú Jankó. Magyarfalusi csángó népmesék és más beszédek*. Somhegyi Kiadó, Velence, 2002.

⁴⁵ Iancu Laura idézett könyve szerint a magyarok nevezik tetejetlen fának!

⁴⁶ Berze Nagy János: *Égigérő fa. Magyar mitológiai tanulmányok*. Debrecen, 2004. 34.

lyen kapcsolatban áll a nem látható, az „égi” világgal, annak szubsztrátuma, földi megjelenése. Kifejezhet érzelmi tartalmakat is, mint nem egy népdalban: „Kis kertemben egy almafa, nem látszik, / Minden éjjel tizenkétszer virágzik. / Terem rajta piros alma, jó szagú. / Kisangyalom, érted vagyok szomorú.” Az is ismert az almáról – Lükő Gábor⁴⁷ kutatásai alapján – hogy a szerelmi „képes beszéd” egyik fontos mozzanata volt, ha a legény által ajándékozott almát a lány elfogadta vagy netán visszautasította. Fontos szerepe volt tehát a néphagyományban, nemcsak énekeltek róla, de még némely vidéken, az esküvőkön is szerepet kapott, amikor a fiatal párnak a kettétört alma magját közösen kellett megenni, és így tovább...

Az almafának a teremtés titokzatosságával való kapcsolatára utalnak mindig azok a momentumok is, amikor a fa többször virágzik és terem egy bizonyos időszak alatt: itt mindig mitikus számok szerepelnek: háromszor, kilencszer, tizenkétszer. De lehet az is, mint az Illyés-féle meseváltozatban, hogy egy éjszakán és napon belül virágzik és ugyanakkor terem is. Mindegyik változat arra utal, hogy az almafa valamilyen különleges tudás hordozója, amelynek „kapcsolata” van az égi, szellemi szférával, illetve annak a földi életre érvényes tartalmát hordozza. Ezért is olyan nagy veszteség, ha a mesebeli gyümölcsfának ellopják a termését, vagy ha megfosztják a termőképességétől. Ez szinte minden esetben arra utal, hogy megszakadt a kapcsolat a két világ, a látható és a láthatatlan között, ami minden esetben törést jelent a világ egységét tekintve, tehát tenni kell ellene...

Az alma jelentéstartományában benne van tehát a teljesség, a teremtés tökéletessége, az egészség, a maghordozás momentuma, a szépséggel való kapcsolat,⁴⁸ a szerelemmel, a nemiséggel való párhuzamba állítás, a termékenység – és még folytathatnánk a sort! Mindenképpen olyan szimbólum az alma, amely kapcsolatos a legősibb női termékenységrituálékkal, kapcsolódik a világ egészségéhez a teljes, hibátlan és a tiszta képzetéhez.

Innét elindulva mindjárt nagyon is fontos szerepet kap, hogy az a bizonyos aranyalmafa – amely minden mesei változatban a király kertjében található – miként is „viselkedik”. A csángó változatban éppenséggel körtefát találunk, de ez is nappal virágzott, éjszaka termett és egyből „elkelt” (elveszett), így a király meg sem tudta kóstolni. Gyergyai almafája: „Gyönyörűségesen nappal az almafa/ Ezüst virágával úgy tündöklök vala, / Éjszaka nagy szépen érik meg almája, / De reggelre fáján egy sem maradt vala.” Itt is, ahogyan Illyés változatában, az aranyalmafa éjszaka hozza meg a termését, de reggelre hült helyét lelik. Az almák elveszése, ellopása a kiindulópont, a mese alapkonfliktusa. S ez a veszteség a fentiek értelmé-

⁴⁷ Lükő Gábor: *A magyar lélek formái*. Pannónia Könyvek, Budapest, 1987 (reprint).

⁴⁸ Lásd Párizs és a három mitológiai istennő „esetét” az aranyalmával.

ben máris valóban „királysági” alapkonfliktussá válik, hiszen a király számára, de a királyság számára is a legalapvetőbb érték, a világ teljességéhez való kapcsolódás szenvedett itt csorbát, amikor elveszett a közvetlen kapcsolat a létezés esszenciájával, a valamikori világfával / égigérő fa-númmel⁴⁹. Ez a veszteség alapjaiban rengeti meg a királyságot, vagyis magát a világban egzisztáló embert, aki életerejét, szellemi, lelki egységét is ebből a „forrásból” kapja. Már maga az a tény, hogy ezek a mesei gyümölcsfák többnyire éjszaka teremnek, jelzi, hogy lényünk „éjszakai”, titokzatos, semmiképpen sem a pragmatikus oldala az, ami itt veszélybe került. Lehet, hogy e nélkül is létezhet „királyság”, létezhet a világban emberi jelenlét, de valószínűleg csonka, sérült és boldogtalan világ lesz az, amikor éjszakai „almánk”, lényünk álmodó, lélekteli része nélkül kell léteznünk. Ez a szellemi kapcsolatát elvesztett ember világa, amikor nem azok szerint a belső „törvények” szerint élünk, amelyek ebből a „jelentéstele”, szimbólumokkal leképezhető, hagyomány szerinti, „ősismerősen” mitologikus szellemi tartományból irányítottak, hanem töredékesek, tétovák, anyagi alapúak...

S bár ez az eltávolodás lényünk lélekteli oldalától egyáltalán nem mai jelenség (miért is szólna akkor maga a mese, a hagyomány tanítása erről), inkább egy olyan állapot, olyan folyamat, amikor újra és újra meg kell hódítani, vissza kell szerezni, jobban mondva meg kell szerezni, meg kell ismerni ezt a részünket, hogy újra „termő” lehessen, hogy újra és újra „ehessünk” az almából. Egy folyamatot mutat be a mese, amely minden aranyalma-keresésnek is ősmintája lehet, maga a folyamat a mitikus, az időtlen, az örök! S itt a mesei hagyomány annak a folyamatát mutatja meg, hogyan lehetséges élni egy olyan világban, ahol még mindig aranyalmafák teremnek, bár az almákat el is lopják. Ezek a gyümölcsök ugyanis megtarthatók, netán bizonyos értelemben ehetőek, és nem is az a legfontosabb, hogy elvesztek, hanem az az út, amelyen keresztül valódi kapcsolatba kerülhetünk lényünk „aranyalmát termő” oldalával, saját láthatatlan (mégis létező) szellemi valóságunkkal.

Azt sugallja nekünk a mese, hogy az éberség a kulcs, amin keresztül ez a kapcsolat létrejöhet. S itt az éberség minden értelemben fontos, mert nem csupán az ébren maradás a tét, hanem a valódi éberség, amelyen keresztül kapcsolatot tudunk teremteni. De mivel is?

Minden meseverzióban az őrzés feladatára a király fiai jelentkeznek, akik elvállalják, hogy megőrzik, visszaszerzik az elveszett gyümölcsöket. Ez az őrző szerep egyértelműen „belső” feladat, csak a királyhoz legközelebb állók képesek véghezvinni. Vagyis olyan szerepvállalásról van szó, amelyben csatasorba kell állítanunk

⁴⁹ Númen: isteni erő, istenség.

cselekvőképességünket, mindazokat a tulajdonságokat, amelyek időbeliségében is jelzik az ember önbeteljesítési folyamatát, azt az utat, amelyen keresztül képessé válunk a madár, majd tündér alakjában megjelenő szellemi valósággal való kapcsolatfelvételre. Ezen az úton kell ébernek maradni, mert az éjszaka megjelenő „gyümölcstolvajok” csak akkor képesek megdézsmálni a királyság vagyonát, ha nincs, aki azonosítani tudná őket, ha nincs, aki belekapaszkodna az elröppenő madárlábbba. Kissé hasonlít ez a „madárfogás” az álmok azonosításához, amikor a hajnali szürkületben azzal küszködünk, hogy elkapjuk, megfogjuk a legszélét annak az álomfoszlánynak, amit pár pillanattal előbb még a kezünkben tartottunk, még értettünk és birtokoltunk. Ez az ébernek maradás a mesében természetesen a legkisebb fiú képessége, aki a legközelebb van az álom-létezéshez, mert még nem ereszkedett bele annyira a valóságba, hogy ne tudná megkülönböztetni a legfinomabb szövédéket a durvától, a már anyagivá válttól. Ez az az állapot, amikor a felnőttiség/érettség küszöbén álló ember kicsit még benne van a gyerekkori teljesség-létezésben, de már elindult az ösztön-létezés útján, az érzékek felébredése még segítő erő, de kicsit még körvonalazatlan, hogy valójában mi lesz belőle.

A legkisebb királyfi neve Árgyélus (vagy ennek különböző írásbeli, kiejtési változatai), ami megint széles körű mitológiai forrásokra utal. Egyrészt kapcsolódik Argoszhoz, a százszemű mitológiai óriáshoz, akinek a legfőbb jellemzője a „mindent-látás”. Argosz hazáját, Árkádiát többször is megmentette a pusztulástól, hála sok szemének, amelyekkel éberen tudott figyelni. Amikor Zeusz beleszeretett Ióba, Héra tudomást szerzett erről, és bosszút akart állni Ión. Zeusz, hogy megvédje kedvesét, üszövé változtatta. Ám Héra elragadta Iót, és Argosz őrizetére bízta, hogy Zeusz nehogy a közelébe férközzön. Ám Hermész Zeusz utasítására édes énekével elaltatta, majd álmában leszúrta az óriást. Ekkor megjelent Zeusz, és Ióval Egyiptomba ment, ahol visszaváltoztatta üszöből emberré, és végre egymáséi lehettek. Héra megtalálta Argosz holttestét, és hogy tette örök emlék maradjon, szemeit felrakta szent állata, a páva farktollára. Ebben a mitológiai történetben is jelen van az éberség/elalvás halálos következménye. Mintha a mi mesénk Árgyélusa valamiféle mitológiai áthallása lenne a százszemű Argosznak, akinek ugyanúgy őrzési feladatot ad a sors, mint a valamikori mitológiai óriásnak. Az óriás latin nevének (Argus) magyaros változatából származik az „árgus szemekkel figyel” szólásunk is.

Ebből is látható (ha árgus szemekkel figyelünk), hogy olyan archetípussal van dolgunk, ami át- meg áttűnik különböző korszakok és égtájak ránk maradt történeteiben, felbukkan hol itt, hol ott. Például Attisz történetében is, aki Kübelé istennő halált megjáró-újászülető naphérosz-párjaként vonult be a Mithrasz-misztériumok világába. A fríg mítosz szerint Attisz úgy halt meg, hogy kasztrálta saját magát egy fenyőfa alatt. Kedvese, Kübelé féltékenysége miatt örült meg

és ölte meg magát ezen a meglehetősen drasztikus módon. Az ehhez kapcsolódó szertartásokon a hívők a zenétől és tánctól eksztatikus révületbe esve megcsónkították és összevagdosták magukat, kifolyt vérüket és levágott nemi szervüket pedig uruknak ajánlották fel. Az így megszentelt istenképmást végül eltemették. De az éjszaka beálltával örömmre fordult a hívők bánata, ugyanis megnyílt a sír, és Attisz erős fény kíséretében feltámadt. Az analógia az ókori rítusok és a keresztény vallások szertartásai között látványos, végeredményben mindkettő az Isten útján vezetí végig híveit, és a szent lénnel való azonosulásban tetőződik be. A kultusz titkos beavató szertartásai közül a legismertebb, amikor a vérben való megtisztulás érdekében a hívő leszállt egy gödörbe, melynek tetejét ráccsal zárták le, majd a gödör fölött leöltek egy bikát. Az áldozati állat vére lemosta a hívek bűneit, és megtisztította őket.

A hős egyesülése egy természetistennővel, majd az ő elvesztése a mesében nagyon megfinomodott a véres Mithrasz-misztériumokhoz képest, de felismerhetően ott van az elnyert, majd elvesztett természet/fa istenség/tündérség, amit csak úgy lehet visszaszerezni, ha a legsötétebb mélységbe megyünk le érte. Ez a sötétségvilágosság, meghalás-újjászületés nagy természet megújulási mítosza, ami a mi magyar hitvilágunkban is jelen van a Tejutat járó hős, Csaba királyfi alakjában.

Ezek a mitológiai „áthallások” is azt jelzik, hogy Árgirus vagy Árgyélus királyfi valami olyan erőt jelenít meg, amely az újjászületéssel, a nemiséggel, a tavasz mindent megújító erejével bír. S bár a mesei változat korántsem olyan véres, mint a mitológiai történet, azért érezhetjük benne, hogy valami nagyon fontos és nélkülözhetetlen erő van azokban az aranyalmákban, aminek az őrzését csak a királyfiak végezhetik el.

Egy mesecsoporthban tettem fel a kérdés a jelenlévőknek, hogy mit is gondolnak erről az aranyalmáról. Már ezen a nagyon személyes szinten is érződött, hogy mekkora jelentősége van lénynk éjszakai, mélybe nyúló részének. Volt, aki például a szerelemre való képességként nevezte meg, mások önfogadásként vagy örömmre való képességként értelmezték. Mindannyian érezték annak jelentőségét, hogy jelen van-e a mi birodalmunkban, külső/belső világunkban az aranyalma, és terem-e, képes-e gyümölcsöt hozni. Már ebből is nyilvánvaló, hogy a megőrzésre valóban csak a király fiai lehetnek képesek, vagyis az a tudatosságunk, amivel a világ rendjén őrködünk. De közülük is a legkisebb, aki még (mert már nem gyermek) és már (mert még őrzí magában a gyermeket) képes ennek a feladatnak a betöltésére. (Innét kezdve csak a fent közölt Illyés-féle meseváltozattal dolgozunk, hogy ne keveredjünk bele a különböző változatok útvesztőjébe.) Itt tehát a legkisebb királyfi az, aki a két idősebb testvér kudarca – elalvéása – után nekivág a feladatnak. Hős mivoltát jelzi az aranyszelence, amelyben a mese szerint profán

anyagot, dohányt visz magával az éjszakai őrzésre, nehogy elaludjon. Itt nem is annyira a dohány az érdekes – noha érdemes tudni, hogy tudatmódosító szerként ismeri a hagyomány, s a népi faragásokon a felfelé szálló füst szakrális kapcsolat-tartást jelzett –, hanem az aranyszelence: valami olyannal bír mesehősünk, amely összekapcsolja őt a hattyúból/hollóból leánnyá változott hősnővel, aki aranyhajú – kiválasztott, különleges, a legnemesebb tulajdonságokkal, igazi tudással bíró lény: tündér. A szelence arra utal, hogy ifjú hősünk bizonyos titkok birtokosa, amelyekkel csak ő rendelkezik, s amellyel az idősebbek már vagy még nem. A szelence (ládika, doboz, hordó szinonimák is) képi utalás magára a titokra, a titokkal való kapcsolatra. Ennek a végső helye (kezdeti vagy végpontja) maga a női öl, a hozzá kapcsolódó has, mint a dolgok, emésztendő anyagok tárolóhelye. Az egyik a Skorpionhoz, a másik a Rák jegyéhez tartozó testrész. Mindkettő természetszerűleg vizes jegy, analógiában van a dolgok születésével, keletkezésével. Itt a vizek érzékenységevel megáldott ifjú lesz az őrző, aki képesnek érzi magát a nagy titkokkal való kapcsolatteremtésre.

Találkozása a tündérrel szerelmi egyesülést hoz, itt a természet-fa-númen fiú (nemzőerő) találkozik a természet-fa-tündér alakú női (befogadó) lénnel, aki egyben egyfajta őszanya is, akivel csak hosszú procedúrák után lehet valóban egyesülni, mert a végső eggyé váláshoz, az alkímiából ismert „unio mysticához” még hosszú út vezet. A két nem, két minőség egyesülése nagyon is régi mitológiai történet, utaltunk rá, hogy ez az alapja minden tavaszi megújulásnak, de ez a lényege minden újjászületési misztériumnak is. S mint minden ilyen rítusban, itt is nagy szerepe van a megtisztulásnak, az újjászületéshez szükséges áldozat meghozatalának. Ebben az ősi forgatókönyvben – amit a régi korok emberei misztériumjátékokban adtak elő, éltek át az év kitüntetett pontjain, időszakaiban – az idők folyamán változások, módosulások jöttek létre, amelyek mindig alkalmazkodtak a fennálló kultúra elemeihez, átíródtak a kor követelményei szerint. Vörösmarty misztériumdráma magaslatába emelkedő *Csongor és Tündéje* is ilyen korszerű átírat, amelyben megmaradt az eredeti szüzsé legtöbb eleme, miközben maga a misztérium egyre inkább visszahúzódott a lélek mélyébe, hogy az emberi psziché mezején mutassa meg az ősi történet lefolyásának mikéntjét. Ma már nem magát a misztériumot érezzük, hanem a drámai történetet, a szüzsében személyes önmagunkat találjuk meg, nem annyira a természet drámáját. Néha nehezen is értjük, ahogyan magunkat is nehezen értjük olykor, mit, miért is teszünk. Talán azért van így, mert az analitikus gondolkodás térhódításával elveszítettük az analógiákban, képekben értés képességét. Vagy ha nem is veszítettük el, már ez nem evidencia, már nem értünk az álmok nyelvén. Márpedig a mese és az álom anyanyelve a kép, a szimbólum, az archetípus. Ezért olyan nehéz megfejtetni az álmot, hiszen nem értjük a saját személyes mito-

lógiaikat, nem nagyon vagy kevésbé értjük magát a mitológiát, ahogyan a mesét sem mindig. De a belső érintettség útján mégis rátalálhatunk, a lélek-történetben ugyanis ugyanazok az erők a mozgatók, amik a mitológiában és a mesében. Csak egy pontot kell találni, ahol belelépünk a történetbe, és máris ráismerhetünk az ősi forгатókönyvre. Ma, amikor újra kezdjük felfedezni a mesében rejlő tudást és bölcsességet, ezt a vonalat, a lélek mélyén zajló drámát értjük igazán, ennek felfejtése adhat valódi katartikus élményt az olvasónak.

Ezen az úton haladva tovább, érdemes megvizsgálni, hogy a mesében megjelenő szereplők milyen belső lélekmintát rajzolnak ki a megújulás útját követve. Itt mindjárt nagyon fontos párbeszéd tanúi lehetünk, amikor a madárból aranyhajú lánnyá változott Tündér Ilona és Árgyélus egymásra talál: *„Én Tündérszép Ilona vagyok – mondta a szép lány –, ezek a hollók pedig a lánypajtásaim. Mulatságból minden este iderepülünk, hogy a sok aranyalmákat leszedjük. De nálad nem maradhatok, pedig megvallom, hogy te vagy, akit soha felejtene sem lehet, mert csak téged szeretlek.”* Ezek a szavak utalnak arra az ősi idők óta működő képességünkre, hogy megismerjük, ráismerünk a nekünk szóló, hozzánk szóló jelekre a világ történeteiben, ősismerősként üdvözljük azt a belső hangot, amelyről tudjuk, hogy a részünk, belőlünk, nekünk szól. Így találkozik a szerelmespár, hogy azonnal létrejöhessen az első egymásra találás, ami mintegy előjátéka a későbbi egyesülésnek. S hogy miért nincs itt vége a mesének, hiszen találkozott és nászra lépett a hős és a hősnő, arra is nagyon konkrét indokot ad a történet. Tündér Ilona és lánypajtásai *mulatságból* lopkodják az aranyalmákat (a Gyergyai-változatban pedig azért, mert ő maga hozta a kertbe a fát, tehát jogos, hogy azt maga is szedje le: *„Nem plántáltam e fát apádnak kedvéért, / Mit haragszik tehát ennek terméséért? / Szabad az embernek elvenni sajátját, / Két kezével plántált fának szép almáját.”*).

A mulatságból való almaszedés ad jogot arra a királyfinak, hogy megfogja őt, majd az öregasszonyon keresztül a királynak, hogy megbüntesse. Büntetése, hogy levágják aranyfürtjeit, olyan következmény, amely az éretlenségére utal, arra válaszol. Ez mutatja a lélek készületlenségét, amely a mélyebb tanítás szükségességét jelzi. Az egyesülés itt ugyanis még csak a fizikai szinten történik meg. De nem is történhet másképpen, hiszen az elindulásnál vagyunk, amikor az igény, a hiány megfogalmazódott, és az első lépések megtörténtek, de az öregasszony jelenléte, aki levágja az aranyfürtöket, pontos jelzés arra, hogy a női oldallal való találkozásban még túl erős a negatív erő.

Itt a nőiség „boszorkány”-oldala a hangsúlyos, mert nem történt meg az erők kitisztítása és koncentrálása. Ilyenkor meglepődünk, elkezdjük keresni, ki a hibás, pedig csak azzal találkozunk, amivel dolgozunk. Ha én mulatságból okozok másnak kárt, akkor a boszorkánnyal kell szembenéznem – méghozzá a magam

boszorkány-tulajdonságaival. Itt szokott az történni egy mesecsoportban, hogy a mesével foglalkozók elkezdik felsorolni, hogy ki mindenki a „boszorkány” a környezetükben. Ki az, aki irigységből, féltékenységből árt (itt kerül elő az anyós is!). Azt ugyanis nehéz elhinni, hogy ez pusztán tükör, amit azért kell „elszenvedni”, mert a sors (én magam vagyok a sors!) mindig szembesít engem azokkal a feldolgozatlan erőkkal, amikben áldozatnak érzem magam. Egyszerre vagyok áldozat és agresszor – létrehozom magam körül azt a pszichés teret, amivel dolgom van. Itt az éretlenség miatti „rosszalkodással” van dolgom. Ez a női erők első próbálgatása – a hatalom és a vele való élni tudás játszámája. Ahogy a kismacska a fa törzsén (rosszabb esetben a fotel politúrján) próbálja ki a karmainak erejét, úgy a nő (férfi) is próbálgatja, mire is képes. A határ, amibe beleütközik, az a következmény. Itt lehet megtanulni, hogy mindennek *van* következménye. Sajnos a mai nevelési módszerek nem igazán adnak teret a következmények megélésének. Elkenik a következményeket. Óvni akarják a gyereket minden következménytől. Némely szülő magától a cselekvéstől is szívesen megóvná a kisgyereket. Ebből aztán az következik (!), hogy nagyon sokan nem vagy csak nagyon vattába csomagolva élik meg a dolgokban rejlő másik oldalt. A hideg még rendjén van, de mi van a tűzzel? Az a gyerek, aki soha nem égette meg magát, nem is tanulja meg, hogy a tűz nagyon is veszélyes. Természetesen én nem arra hívom fel a kisgyerekes szülőket, hogy nyomják a tűzbe a gyerek kezét, ez azonban nagyon látványos analógiája annak, ha a dolgok kétpólusosságát nem tudjuk megtapasztalni. Az olló, a kés, amitől annyira óvjuk a kisgyerekeinket, csak akkor veszélyes, ha nem tanuljuk meg kezelni, ahogyan minden más energiát is meg kell tanulni kezelni. Ott lesz szükség a használatára, amikor el kell határolódnunk valamitől, ami már nem szolgálja az egységet. Ezzel a mesebeli ollóval szabjuk ki a magunk sorsát abból a nagy mintából, amelybe születünk. Bennünk van a király – ő lehet akár a mindenkori jó apa által közvetített tudásunk a világ működéséről –, aztán a boszorkány, aki akkor kezd el működni bennünk, amikor a leválás szükségessé válik. Ő az, aki abból a bizonyos születés előtt megélt sötétségből bukkan fel, jön elő, hogy szembesítsen a tudás sötét és nem mindig filantróp oldalával. Vörösmarty gyönyörű *Csongor és Tündéjében* találkozunk vele, mint az Éj királynőjével, aki ezt a születés előtti sötétséget szóltatja meg híres monológjában: „Sötét és semmi voltak: Én valék / Kietlen, csendes, lénynemlakta Éj / és a világot szültem gyermekül... / A Mind előállt. / Sötét és semmi vannak: én vagyok / A fény elől bujdokló gyászos éj...”

Az Éj királynője a boszorkány méltóságteljes oldala, a tudás a világ sötétségéről, kissé fennköltebb, mint Mirigy⁵⁰, aki, hasonlóan mesénk ollós boszorkányához, a

⁵⁰ Szintén a *Csongor és Tünde* szereplője.

mindennapi használatra szánt rossz, a bennünk élő és folyton előbújó negatív erők képviselője.

A profán beavatkozás (ollóval) a tiszta tudat / aranyhajúság szférájába olyan erők jelenlétére utal, amelyek nincsenek integrálva, mert a születés, a tudatosság előtti sötétség jelenik meg bennük. Még messze nincs meg a megszerzett, megtapasztalt tudás az egységről, a rendről, a világ integrált működéséről. Ebben a kezdeti állapotban még hozzá lehet férni az ollóval a hajhoz, vagyis a hímnemű elv, ami az ollóban testesül meg, belevág a tündérséget (a nőiség magas szintű változatát) reprezentáló aranyhajba. Kicsit olyan ez, mint amikor a világgal egységben létező kisgyerek először tapasztalja meg a leválasztódás, az egységből való eltávolodás érzését. Rájön, hogy a „másik”, akit eddig önmaga részének érzett, nem „én vagyok”, és ezzel kívül kerül a biztonságon, a mindenséggel együtt lélegzés paradicsomi állapotán. Másik szinten analóg helyzet ez a lányság elvesztésének állapotával, olyan elemi és elkerülhetetlen agresszió, ami az egyik létállapotból a másikba való be-/átlépésnél előfordul, netán elkerülhetetlen.

Megjelenik az agresszió (maga a deflorálás is részben agresszió). Vagyis a kapcsolat konfliktusai, amelyek a mélyben szunnyadnak, még nem fogalmazódtak meg. Ez az önismeret, illetve egymás ismerésének hiánya, amely minden kezdeti kapcsolatban problémákat, konfliktusokat hoz létre...

Az olló, ami az öregasszony kezében megcsonkítja a teljességben gyökerező aranyfürtöket, valamiféle bizonyítékgyűjtésre szolgál, hogy a király előtt igazolja a tündér létezését. A király számára elbizonytalanító a tündér megjelenése, ha nem így lenne, fel sem merülne, hogy el lehet lopni az aranyalmákat. A dolgok rendjében való elbizonytalanodás pontos jelzése a megrendült bizalomnak, és ez az élet rendjében való hit megrendülése. Ahogyan a banya is kételkedik a dolgok eredendő bölcsességében, és ahogyan a fiatalok tapasztalatlansága és mohósága is arra utal, hogy valami olyan erő visszaszerzése oldhatja csak meg a felmerült „rendetlenséget”, ami túlmutat a „királyi udvaron”.

Nézzük meg pontosan, mi zajlott le a király és a Vénbanya között:

„Volt a király udvarában egy Vénbanya, aki Argyélus királyfit nagyon szemmel tartotta. A király is kezdett kíváncsi lenni, mi lehet az oka, hogy Argyélus annyira szeret az almafánál őrködni. Magához szólította hát a Vénbanyát, és így szólt hozzá:

– Látom, hogy Argyélus királyfit te szemmel tartod. Vigyázd meg egyszer, mikor az almafánál őrködik!

A Vénbanya úgy tett. Mikor Argyélus az almafához ment őrködni, a Vénbanya a bokrok mögé bújt. Másnap korán reggel már jelentette a királynak:

– Meglestem Argyélus királyfit. Gyönyörűséges aranyhajú lánnyal láttam az almafa alatt ülni; holló képében jött az almafára, úgy lett belőle aranyhajú lány.

– Hazudsz, Vénbanya! – mondta a király. – Nem igaz!

– De úgy van az, felséges uram. Ha kell, holnap jelet is hozok arról, hogy igazam van.”

Ez a párbeszéd mutatja meg pontosan, hogy mi mozgatja a történetet, miért kell megsérülnie az aranyhajúsággal jelölt tiszta tudatnak, vagyis a tündérséggel való kapcsolatnak: kíváncsiságból, hitetlenségből és főként bizonyítási vágyból. Ezek gondolkodásunknak azok az elemei, amelyek általában alapul szolgálnak minden tudás megszerzéséhez, de egyben azok az elemi alapok is, amelyek kizárják magát a tiszta hiten alapuló tökéletes elfogadást. Ha úgy tetszik, előfeltételei magának a kognitív gondolkodásnak, amire azért van szükségünk, mert már nem tudjuk fel-tétel nélkül, a maga teljes tökéletességében elfogadni, tudni és érzékelni a terem-tett világot. Ez az egység felbomlásának az állapota, ez maga a bibliai bűnbeesés, a dolgok tiszta értelmének tudással való helyettesítése. Milyen jó lenne, ha itt zárulhatna a mese, a boszorkány előtt, a szerelmesek egyesülésével, akik élnek boldogul, mit sem törődve bármiféle sötétséggel, agresszióval, nem lévén dolguk vele. De sajnos – vagy inkább valószínűen – nem így van, mert a sötétséggel jelen világunkban is szembe kell állítani a világosságot, az aranyhajúság nem csorbul-hat. Márpedig már azzal csorbult, hogy egyáltalán bizonyítani kell a létezését. Itt válik az „argumentum” szükségessé, a bizonyíték, és Árgyélusunknak valóban be kell bizonyítania (arg-, vö. argumentum) szerelmét, meg kell találnia az elveszett teljességet, tündérséget, egységet.

Nagyon sokszor előfordul, hogy ezen a ponton áll meg a magát kereső ember, aki a szellemi jelenléttel való első találkozás után már úgy érzi, hogy megtörtént a beteljesülés, „elszáll”, ahogyan Tündér Ilona. Ez korunk nagy csapdája is, a tes-ti kielégülést kereső és azon túllépni nem akaró „fogyasztói” attitűd, amikor a mélyebb szintek megismeréséhez szükséges tanulás, keresés helyett megelégszünk azzal a jóleső érzéssel, ami az aranyalmafa alatt való heverészsben ölt testet. He-verészsünk, és nem vesszük észre, hogy elaludtunk, és éppen most vág bele arany-hajunkba a boszorkány, aki „csak” „megcsapolja” az agyunkat, bizonyítékot adván arról, hogy az aranyhaj „megcsapolása” utalhat akár az éberség hiányára is.

Már maga az, hogy Tündérszép Ilona madár formában érkezik, meggondolan-dó – mert bár lehet lényének varázslatos tulajdonsága az alakváltoztatás, de az, hogy nem változhat kedve szerint, mégis jelzi alávetettségét valami nála nagyobb erőnek. Levágott aranyfürtje, egyáltalán az a lehetőség, hogy hozzáférhettek „tün-dérségéhez”, mindenképpen kiszolgáltatottságát és ugyanúgy az éberség hiányát mutatja, mint Árgyélusnál is láttuk. Közös elalvásuk is a fizikai szinten való be-ragadtságot jelzi, a megelégedettséget, amivel a test kielégítése jár, de ami nagyon is illékony, tűnékeny állapot. Ez a birtoklás világa is, a mese minden szereplője

birtokolni akar valamit: a király az aranyalmákat, Tündérszép Ilona Árgyélust, Árgyélus a lányt, az öregasszony a tündérfürtöt (miért is ne lenne a részese ő is a szépség aranyló illúziójának?), miközben mindannyian mindazt elveszítik, amit a birtokuknak gondoltak.

A tündérségünkben való sérülés (ami ugyanúgy megtörténhet lányokkal, mint fiúkkal) hagyhat maradandó nyomokat, amelyek aztán nem kinyitják, hanem (időlegesen legalábbis) bezárják a keresés útját, ilyenkor aktivizáló csak az emlék lehet, ami lenyomatként ott van mindenkiben, és őrzi a tündérségünket, őrzi annak a képét, amit teljességgént megéltünk valamikor. S mivel ez az emlék közös emberi tulajdonunk, mindannyian bármikor dönthetünk úgy, hogy nem az apánk által nekünk szánt gazdag királylányt vesszük el (*„gazdag királylányt kerestem számodra, azt hiszem, nem lesz ellenvetésed”* – mondja Árgyélus apja), mert nem a földi gazdagság irányába tartunk, hanem elindulunk az álmok útján, hogy az elveszett „birtokkal”, lényünk álmokban és halvány sejtelmekben megmaradt leggazdagabb részével találkozzunk.

Másrészt jelentheti ez a fiatalságra oly jellemző kontrollálatlan tulajdonságok meglétét (hiúság, erőfitogtatás, könnyelműség), de leginkább az éberség hiányára utal, amit a mesei „elalvás” nagyon pontosan meg is fogalmaz. A királyfi és Tündérszép Ilona – másképpen a kereső lélek – ebben az állapotában még nem képes a valódi éberségre, mert a fizikai síkon munkáló erők: vágy, kíváncsiság, akarat, élvezetbe merülés, megakadályozzák a valódi ébrenlét-éberség létrejöttét.

S ezután indul el maga a misztériumjáték, a kaland és a tanulás viszontagságos története, amelyben mindenkinek meg kell tapasztalni létezése korlátait, hogy valóban legyőzhesse őket. Bár Árgyélust és Tündérszép Ilonát összeköti a gyűrű, amit a lány adott „elszállása” előtt szerelmesének, de nyilvánvaló, hogy egymásra találásukhoz többé nem elég a királyi hatalom, a világban élvezett kitüntetett hely, mert egy másik világ, egy másik „birodalom” megtalálására van szükség. S ha nem volt elég nyilvánvaló az eddigiekből, hogy az utazás igazi terepe nem a külső világ, akkor most lehet azzá: Tündérszép Ilona megtalálásához a „lehetetlenségen” keresztül vezet az út, mivel létezésének helye az ismeretlen (nem anyagi értelemben valóságos, mert belső) világ. Az udvar gyászba borul, mindenki siratja az útnak indulót, akinek visszatérésére nem látnak lehetőséget. Ez az elveszettség állapota, a fény elsötétülése, más értelemben a tél, a hideg világa, amikor valamilyen már felcsillant, valóságában megmutatkozó teljesség veszett el, amit újra meg kell meghódítani, aminek elvesztése indítja útnak a hőst, hogy feladva eddigi életét megtalálja önmaga elvesztett női oldalát, a fényt, vagy másképpen magát a „tündérséget”.

Ez lehet az a kulcs, amivel már tovább tudunk menni a mesefejtés útján, mert már megértettük, hogy mi a tétje itt a belső történésnek: lényünk elvesztett, meg-

sérült „tündérségét” kell megtalálnunk, hogy újra épüljön az „aranyhíd” a valóságos és a láthatatlannak tételezett szellemi valóság között. S itt az is nagyon fontos, hogy az elvesztésben, a megsértettségben nagyon is hibásak vagyunk, mert éppen a hitetlenség, éretlenség volt az oka, ami miatt az aranyhajúságban hiány, sérülés következett be.

Ha valóban meg akarja a bennünk még élő, létező (hős) kereső részünk találni az elvesztett tündérséget, a létezés paradicsomi, vagyis teljes módját – hiszen miért is indul útnak a minden mesében a hős: *boldog szeretne lenni*⁵¹ –, akkor első lépésként vállalnia kell magát a keresést, ki kell lépnie a megszokott keretek közül.

A mesebeli Tündérszép Ilona nem ad útmutatást, nem mondja el, merre van – de nyomot hagy, egy gyűrűt.⁵² A másik bizonyíték a létezésére az első egyesülés, a tökéletesség emléke. A szerelemben megélhető teljesség segít elhinni, hogy létezik egy áthatoló, önmagunkat lebontó, egyesülésre hívó erő, amellyel átléphetünk az Én-ből a Mi-be, és az a „Mi” ott „lakik” a teljességben, a körben, a gyűrűben, amely az örök körforgást, az egyesülést szimbolizálja. A gyűrű arra is utal, hogy az út mindig körkörösen halad, és egy ponton összeér, összefut, nem veszt el semmi a létezésben, különösen olyasmi nem, amivel már összekapcsolódtunk. Láhattuk ezt az öröktől fogva ismerősséget az első egymásra találásban is, amikor Tündér Ilona így szólt Árgyélushoz: *„De nálad nem maradhatok, pedig megvallom, hogy te vagy, akit soha felejtene nem lehet, mert csak téged szeretlek!”* Ez az a tudás, amihez visszatalálva, amit követve értelmet kap a gyűrű, de amiből az is kiderül, hogy a *maradásnak*, az örökre együtt levésnek feltételei vannak, nem magától értetődő, nem történik meg „csak úgy”...

A mesének ezen a pontján értettem meg, hogy a tündérség megsértése, megsérülése, ami a szeretetlenségben mint következményben jelenik meg, nem „csak úgy” történik, mint valami büntetés, amit ránk mérnek, vagy mint egy sorscsapás, ami elől nem lehet kitérni, hanem olyan inkább, mint egy sors által felkínált lehetőség, amely által valami teljesebb és számunkra is értelemmel bíró folyamat részeseivé válhatunk. A gyűrű éppen azt szimbolizálja, hogy nem válhatunk ki véglegesen az ősbizalomban megtestesülő mindennel való összekapcsolódásból, mindig van lehetőség, hogy visszataláljunk oda, ahol újra megtalálhatjuk „Tündér Ilonát”, vagy inkább Tündér Ilona újra megtalálhatja Árgyélusán keresztül önmagát, önmaga szerethetőségét, útját, létezésének teljességét.⁵³ A folyamat ugyanis, amelynek részesei vagyunk, valahol máshol kezdődik, mint az életünk itt a Föl-

⁵¹ Boldizsár Ildikó: *Meseterápia*, i. m. 108.

⁵² A Iancu Laura gyűjtötte csángó mesében „borázdát húz” Tündér Ilona.

⁵³ Próbáljuk csak újraértelmezni ezt a szöveget: „Az árgyélusát neki!”

dön, de itt és most, ebben a földi életünkben van rá lehetőségünk, hogy az „isteni szándék” lehetőleg jobban megvalósuljon általunk. S ehhez néha olyan próbákat kell kiállni, olyan eseményeknek kell megfelelni, amelyek fájdalommal, elválással, viszontagságokkal járnak.

A harcos megszületése – beavatások

Árgyélus akkor válik hőssé, amikor elhatározza, hogy megkeresi elveszített szerelmét, azaz igazán felvállalja, hogy a korlátozott földi (pusztán fizikai) létezéssel meg nem elégedve nem egy gazdag királylánnyal, hanem egy tündérrel (az elveszített égi létezéssel) köti össze a sorsát. Vállalását kinyilvánítja, így hadat üzen az addig fennálló rendnek – a királynak (saját maga eddigi életfelfogásának) –, s útnak indul. Ahhoz, hogy levessen minden addigi kötöttséget, szüksége van a kardra, amivel felövezi magát, szüksége van az új igazságra, amiből erőt merít, hogy a lehetetlenre vállalkozva megtalálja a saját sorsát, valódi létezése új/örök alapjait. Ez az alap első szinten a hiányban mutatkozik meg, ami csak az elveszített szerelmes képével tölthető be. (Jung neurózisfogalmának egyik alapeleme a hiány; ezt érezve válik ún. neurotikussá valaki.) Ez a valódi helyét, szerepét kereső ember, aki csak a hiány által tudja észlelni a szereptévesztését, problémásságát, útvesztőben való eltévedését. Ez emberi lényegünk egyik igazi mozgató ereje, a hit abban, hogy a legtökéletesebb megtalálható, hogy az abszolútum elérhető, hogy „*nincs olyan, aminél szebb ne volna*”,⁵⁴ ahogy a mesei igazság mondja. A harcossá válás a keresés útja, a felövezett kard pedig a cselekvőerő megtalálását jelenti, ez már a férfierő, amit az újonnan megszerzett éberség éltet.

Ez az éberség („*majdnem az egész világot összejárta Árgyélus*”) viszi el a következő találkozáshoz, amikor az öregasszony képében újra találkozik a banyasággal. De itt az öregasszony-tudásnak egy másik oldala van jelen, a mélységhez kapcsolódik ez is, de nem ártó szándékot hoz onnét. Itt a segítő öregasszony jelenik meg, a bölcsesség, amelynek gyökérrendszere ugyanaz a mélység, ahonnan a Vénbanya hozta az aranyfürtöt vágó ollóját. Itt találhat vissza Árgyélus a banya lopása miatt elveszített bizalomhoz. Ez az öregasszony a Nap öreganyja, személyében a hő megismerheti a banyaság/anyaság/nőiség másik – bölcs és segítő – oldalát, amelylyel a tudás közelébe juthat, mivel magát a Napot kérdezheti meg Tündér Ilona hollétéről. A banyaság/anyaság sokarcúsága folyamatosan jelen van a mesében, szinte a mese gerincét alkotja, méghozzá folyamatosan váltakoztatva a tündér –

⁵⁴ Az idézet forrása a *Világszép Nádszálkisasszony* c. meséből származik.

vénbanya – vénanyó – tündérlányok – vénboszorkány képletet, s ezzel egyben a női szerepek sokarcúságát hozza mintegy „testközelbe” a mesehallgatónak. A tündérség alakváltoztató, csintalankodó, felelőtlen változata összefügg a vénbanya jelenlétével (mert előhívja), aki megrabolja a tündérfürtöket. A hiány létrehozza a cselekvő akaratot (Árgyélus elindulása), amely a tudás megszerzésének vágyához vezet (így kerülhet a Nap házába). Így a „tündérhiányos” Árgyélus összekapcsolódik a tudással bíró vénanyóval. Néha a hiány mozgat meg, hoz létre olyan erőket az emberben, amellyel aztán elindulhat a tapasztalás, a tanulás. A bölcs öregasszonnyal való találkozás a bölcsességhez visz közel, ahhoz a tudatállapothoz, amellyel megközelíthető a láthatatlan világ. Ezek a tudathatárok kitágításának lépései, amellyel egyre közelebb és közelebb kerülhetünk a két világ átjárhatóságához.

Először az érzékelés – a szó szerinti fizikai egyesülés – révén jön létre a tudathatár-átlépés (extázis, szerelem), ez az erotika, a vágy hatalma az ember felett. Ez nem feltétlenül tartós állapot, mert túlságosan kötött a fizikai szinthez, így mindazok a negatív érzékelések is bejuthatnak az ilyen érintkezésbe, amit a vénbanya ollója, illetve maga a „megrablás” képvisel. Ez a fiatalok heves és mindent elsöprő szerelme, Rómeó és Júlia is valahogy így érezhettek, így szerethették egymást. Ilyenkor nincsenek határok, a tét a másik teljes bekebelezése. Éppen azért érnek néha tragikus hirtelenséggel véget ezek a szerelmek, mert az éretlenség, a fizikai birtoklás eluralkodása miatt talán ez a legerősebb projekció. Szinte észre sem vesszük a másikat, mert maga a szerelem érzése minden elsöpör. Ekkor még a szerelembe vagyunk igazából szerelmesek...

Másodszor a Nap pitvarában, házában jön létre a találkozás, de ebben a tudatmezőben, a szellemi tudatosság világában csak a *vénanyóval* lehet kapcsolódni, aki a fizikai szinten működő mindentudást képviseli, s ez szintén nem visz el a tündérséghez, nem elég a valódi határátlépéshez. Ebben a tudatállapotban az elme keresi a megoldást, méghozzá nagyon nagy invencióval, akarattal és szándékkal. Ez a tudás és a kapcsolatok megszerzésének periódusa. Minden és mindenki, aki/ami kapcsolatba kerül a hőssel, ad neki valamit magából. Keressük magunkat: Napban, Holdban, Szélben. Hol a szellemi erőnket akarjuk megélesíteni, hol az érzelmeinket próbálgatjuk, hol a lelkünk tágasságát követjük éppen. Maga az élet ad folyton lehetőséget a találkozásokra. Nyilván mindegyik területen találunk valami fontosat, valami nélkülözhetetlent, de ahogy a Nap ki is mondja: „*Pfű, pfű, anyó, emberhús, bűdös!*” Bizony, létezésünknek ezen a pontján néha mondhatjuk, hogy valami bűzlik. Mert van bennünk valami nagyon mélyen földhöz kötött, amit ugyanúgy meg kell érteni, fel kell tudni dolgozni, csak akkor lehetünk otthonosak az éteri magasságokban, ha ezt már elrendeztük. Ott bűdösnek mondják (a

Nap) az életnek ezt a formáját, mert a szervesség, a mindennapiság, a küzdelem, a test szaga ez. Rendben is volna, de vajon ismerjük-e eléggé a testet? Vajon elég sokat tudunk-e róla, hogy a Naptól, a Holdtól és a Széltől kapjunk végleges útbaigazítást? Majd akkor nem lesz „bűdös”, ha már úgy tudunk tekinteni rá, mint a lélek templomára, ahol a mi halhatatlan lelkünk lakik ebben a földi életben.

Van egy mese, a *Szörnyeteg királykisasszony*, amelyben az a feladat, hogy egy szörnyeteggé vált lányt kell őrizni, mert egy templomban van a koporsója, ahonnan minden éjfélkor kijön, és akit ott talál, azt megöli. Egy öreg koldus ad „térképet” a hősnek, mit kell tennie, hogy ne váljék áldozattá: *„Amikor közeledik a tizenkét óra, állj a koporsó bal oldalához. Amikor hallod, hogy üti az óra a tizenkettőt, a fegyveredet tedd le, és a koporsónak a bal oldalánál fekjüdj le, mert amikor az óra elüti a tizenkettőt, a szörnyeteg királykisasszony a jobb oldalra teszi a koporsó fedelét, és kijön a koporsóból. Te pedig, amint a királykisasszony kilépett a koporsóból, azon nyomban fekjüdj a koporsóba. A szörnyeteggé vált királykisasszony mindent össze fog forgatni a templomban, és amikor tégedet nem talál sehol, visszamegy a koporsóhoz. Mindenféle szép szavakat mond majd neked, életedben olyan szép szavakat te még nem hallottál, mint aminőket a szörnyeteggé vált királykisasszony mondani fog. De te maradj mozdulatlanul és szótlanul, egy hang a szájadból ki ne jöjjön, még meg nem hallod, hogy a toronyóra elüti az egyet.”* Ez az intellem a mi esetünkben is használható lehet, ha a testben levés problémájával foglalkozunk. Ahhoz, hogy Árgyélus – aki, mint láttuk, hajlamos az elalvásra – valóban igazán és tisztán meg tudja élni a fenti magasabb szféra tanítását, előbb a (bűdös) testiséggel kell boldogulnia. De érdemes megnézni, mit taníthat erről a Szörnyeteg királykisasszony meséje, aki csak úgy tudott élni, hogy minden éjszaka széttépte a rá vigyázó katonákat: testében szörnyeteggé vált. Azzal váltotta meg állapotából a főhős, hogy befeküdt helyetbe a koporsójába. Ott, abban a néma mozdulatlanságban (mint valami örvény legmélyebb pontján) kioldódtak a görcsök, mindaz a probléma, megoldatlanság, ami a test szörnyeteggé válásában jelent meg mesei szimbólumként, feloldódott. Ez a nyugalmi állapot, amikor a test leszáll a nemléttbe – a koporsóba –, képes csak létrehozni az elvesztésen keresztül azt az egységet, ami az oldódáshoz kell. A koporsó ad helyet, teret a halálnak/újászületésnek. Itt válik az ember a testében maradvá a nemlét megtapasztalójává. A régi beavatási misztériumok legnagyobb próbája is egy ilyen nemléttbe való alászállás volt, amikor a test (maga a testi valóság) éli át a megszűnés állapotát. A magasból a mélységen keresztül érkezhetünk el önmagunkhoz...

Sem a Nap, sem a Hold, sem a Szél nem tud segítséget adni, mert mindegyik csak a tudás egy részét reprezentálja, méghozzá azt a részét, ami nincs összekötetésben a megnyilvánult dolgok legmélyebb titkával, az élet fizikai tartományá-

nak legmélyebb szintjével, magával a nemlétezéssel, ha úgy tetszik, a másik vagy alsó világgal. A keresett tartománynak, ahol Tündér Ilona megtalálható, mélyebben van a forrása, ahol nem elég maga a tudás (Nap), nem elég csupán az érzés (Hold), nem elég csupán a lélek ereje (Szél), mindezeknek valami fókuszpontban találkozniuk kell, hogy átvigyék a hőst egy másik minőség megtapasztalásához. A beavatás itt már nyilvánvalóan egy magasabb élet-tudás megszerzésére irányul. Itt a felső világban az *emberhús bűdös*, mert az ember testisége idegen a szellemi létezésben. A fizikai világról való legmélyebb tapasztaláshoz egy másik út is hozzátartozik, ami már lefelé vezet. Tündér Ilonának pedig köze van ehhez a testiséghez, köze van a vágyhoz, köze van a mélységhez. Ha meg akarjuk találni, akkor egy másik úton, abba a másik világba kell utat találni. A magyar népmesékben szinte mindig a magasból megyünk a mélybe, a hegyről, vagy jelen esetben a „legmagasabbról”, jön impulzus, hogy az alsó világ „lejárátát” megtaláljuk. Ez azt sejteti, hogy az alsó világ – a nemlétezés birodalma – megismeréséhez néha előbb felfelé kell menni, csak onnan vezet út lefelé, ami a „felső” ellenpontja, de az onnan hozott tudás szükséges az alsó megismeréséhez.

A felső világot bejáró, de célját ott el nem érő hősnek az útja természetes módon lefelé vezet, mert az Állatkirály (a fizikai létezésünk esszenciája, a test uralma) révén kerülhet kapcsolatba a határőrző farkassal – a lélekvivővel. Ez már a meditáció útja, amikor a test engedelmessé válik, mert uralom alatt van. Itt már a fizikai szenvedély ereje, amire az Állatkirály óriás volta is utal, használható fókuszáltnak – egyszemű – módon. Ez az egy szem a létezésen túlra néz, ahol maga a határ van: a lét határa, a nemlét. Azért óriás, mert óriásként emberfeletti erővel bír, valami olyan démonikus hatalommal, ami már kifelé vezet, a hagyományos fizikai létezésen túlra, mert egyszeműségében a fizikai érzékelésen, látáson túli látással bír.

Az Állatkirály úgy van jelen, mint egy mitológiai révész, aki démoni kutyájával vigyázza az átlépéseket. Ennek még ősbibb vetülete a farkas, a lelkek őre, aki át tudja vezetni a hőst a másik világba, ami a „*fekete tengeren túl*” van – „*ott törték el a lábamat*”, mondja a farkas. Ez a szellemiség (a Nap) másik pólusának jelenlétére utal. A farkas is Nap-állat, de ellentétes oldalon, az alvilági sötétség felől. A görög-római mitológiában Hádésznek, az alvilág urának is farkasköpenye van, de a farkas Marsnak, a hadistennek is az egyik megjelenési formája. Szorosan az alvilághoz kapcsolódik, de lélekvivőként egyben őrizi a kaput, csak rajta keresztül vagy vele lehet továbbmenni. Nagyon lényeges eleme a mesének, hogy sánta farkasról van szó, akit éppen ott sebeztek meg, ahová Árgyélus igyekszik. A fájdalom, illetve a sebeztség vezeti Árgyélust, itt a *sántaság* azt a tudással és tapasztalással megszerzett egyensúlyt jelenti, ami a fájdalom megtapasztalása általi befogadásra

utal. A mesékben visszatérő elem a sebzett állat. Nagy tanítást hordoznak ezek a sérült madarak, rókák, farkasok. Azokra a sérülésekre utalnak, amelyeket szerzünk magunknak az életünk során. A madár leginkább a lélek sérülésére utal, a farkas, a róka inkább az érzelmek, a testi agresszió által szerzett sebek jelenlétét mutatja. A fájdalom erős nyomot hagy a lélekben, testben egyaránt, akarhatjuk eltakarni, elfelejteni (úgysem lehet), de használhatjuk vezetőként, útmutatóként is. Ott szerzünk sebet, ahol még nem vagyunk urai önmagunknak. Arra kell hát mennünk, hogy meggyógyíthassuk, és/vagy a saját sebeinkkel másoknak is utat mutathassunk.

Fontos tudnunk, hogy a hagyomány szerint a farkas mitológiai jelenlétében, határőrző szerepében benne van az az ősi tudás is, hogy az átkelésre vállalkozóban a jósnak és az igazságnak egyensúlyban kell lennie. Ha ez nincs meg, sem be, sem el nem mehet a jelölt. Ott ragadni, a halál közelében, nem éppen ideális állapot. Nem véletlenül szól a mitológiában számos történet arról, hogy milyen feltételekhez van kötve a belépés, és hogy mennyire nem könnyű a kijutás. Gondoljunk csak azokra a mesékre, amelyben a hős nem tud visszatérni a felvilágba, és csak sas vagy táltos segítségével juthat haza, de minden esetben önmagából, saját húsából eteti meg az őt szállító madarat, táltost. Ha valaki azt gondolja, hogy némi meditációval vagy netán bármi New Age-es technikával kiváltható az önismeret és áldozat gesztusa, téved. Nem lehet egy hétvégén mágussá, gyógyítóvá válni, ahogy nem lehet készületlenül feszegetni olyan bezárt ajtókat sem, aminek nem tudjuk, mi van a másik oldalán. Ahhoz hosszú kell válni, vagy meghalunk...

Árgyélusunknak is be kell bizonyítania, hogy képessé vált az egyensúly megtalálására, hogy érdemessé vált a világba való visszatérésre. A farkas által képviselt határtalan életösztön, szívósság, másrészt a félelmetes és halálos ragadozóösztön egyszerre kapcsolat felfelé és lefelé – mindez lényünk dualításban gyökerező ellentmondásosságát jelképezi, amelyet csak úgy lehet feloldani, ha szembenézünk vele, ha beleereszkedünk a legmélyébe. A vele való érintkezés során értjük meg, kapcsolódunk össze a fizikai és a fizikain túli létezés valóságával. Ezen az úton lehet szert tenni arra a tudásra, amit a test és a testen túli nemlét mutathat csak meg.

A mesében most érkezünk el oda, ahonnét a mesefejtési szándékom elindult – ahhoz a személyes ponthoz, amely a barátnőm betegségével kapcsolatos, és amely miatt olyan nagy figyelmet szenteltem a farkasnak, vagyis az Állatkirály megjelenésének. A barátnőm ugyanis ezt a részt jelölte meg a számára legfontosabb epizódnak. Mindig jelentősége, jelentése van annak, ki hol látja magát a mesében, melyik résznél érzi, hogy éppen ott valami ismerőssel találkozik, hogy az a bizonyos rész fontosabb a többinél. Ez a pont jelöli meg saját belső térképén a jelen élethelyzetét, azt, ami éppen most van, ami éppen most történik vele. A barátnőmmel

éppen a betegség „történt”, a testében zajlott egy olyan folyamat, amelynek a tétje az élet vagy a halál volt. Az pedig, hogy az Állatkirálynál látta meg a helyét a mesében, nagyon pontosan jelzi, mivel is volt dolga. Ez az a pont a mesében, ahol az ember mágikus értelemben vett önmegvalósításának útján elérkezett ahhoz a metafizikai mezőhöz, amikor a világról való szellemi tudása már nem elég, mert el kell indulnia olyan mélységek megtapasztalásához, amelyhez csak a fájdalom vihet el. Kapuhoz érkezett, az élet és a halál kapujához, amikor a testben való létezés már nem evidencia, amikor a test megteheti azt, hogy földadja, mert legbelsőbb alkímiája borult fel. A mai ember legtöbbször ennél a pontnál találkozik először az élet/halál nagy kérdéseivel, mert itt tapasztalja meg először a létből a nemlétbe vezető út lehetőségét. Mivel pedig többnyire nincs személyes tapasztalata erről a mezőről, itt éli át először annak a rettenetét, hogy az életnek vége lehet. Ahogy a mitológiai utalásokból már láttuk, a farkas éppen ilyen kapuőrző, azaz pontosan azt a helyzetet szimbolizálja, ahová barátnőm a betegségében elérkezett. A benne (mint mindannyiunkban) ősidők óta rejlő szimbólumismeret elkezdett működni, anélkül hogy bármilyen konkrét ismeret átátamasztotta volna. Érezte és belül tudta, mivel van dolga, de tudatosan megfogalmazni a mesében átélt helyzet segítette, amely által megértette saját betegségének lefolyását, annak szellemi, lelki okait: miért is került ide, mi volt az az út, amit megtett, míg elérkezett a kapuőrzőhöz. Amikor a megtett úttal tisztába került, akkor értette meg, hogy mi dolga van a farkassal, mi dolga van az élettel, és mi dolga van a halállal, és mi kell ahhoz, hogy szembe tudjon nézni az elkövetkező, a *fekete tengeren* átvezető történésekkel. Bizonyos tudásokat nem lehet megszerezni az egészség, a kényelem és a bőség világában, mert csak a személyes tapasztalat útján elsajátíthatók. Ez nagyon ki tudja élesíteni az érzéinket, azt is megmutatja, hogy az ezt megelőző tanulási folyamattal hogyan állunk. Minden megtett lépésre szükség van, mert mérlegre kerül, olyan vizsga következik, ahol nem a bukás a tét, hanem az élet maga.

A mese nagyon pontosan fogalmaz, amikor a misztikus földrajz fogalmait megjelöli: átvisz minket a feketeségbe, vagyis az azon túl található alsó világba, ahová „*száz meg száz esztendeig*” tart az út. A mesei időtlenségben is vannak fokozatok, s most átléptünk a mitikus időtlenség birodalmába. S ha eddig nem tudtuk volna, hogy hol vagyunk, az ördögök jelenléte pontos jelzés a hely minőségére nézve. A magyar népmese egyébként is mindig nagyon otthonosan kezeli ezt a világot, nagyon nagy jártasságot mutat az alsóvilágbeli lényekkel való közlekedésben. Ez valószínűleg az ősi sámánhit maradványa, amikor a táltosok farkas (vagy más állat, pl. bika) alakjában megjárták és megtapasztalták mindazt az energiát, ami a lehetőségek végtelensége által nyílik ki a beavatott számára. Ezt a hatalmas tanulást, szemléletváltást jelzi a mese a misztikus földrajzi alakzattal, a hegyek

jelenlétével, ahová Árgyélus érkezett: „Ment, mendegélt Árgyélus tovább, egyszer csak egy völgyet lát, mely három hegygel volt körülvéve.” Ez a hegy a három völgygel azt az új megismerést jelzi, amit hősünk éppen most vesz birtokba, amikor megtanulja az ördöggel való bánásmódot, amikor képessé válik az ördög átejtésére. Mert az ördögöt, ahogyan a mesék igencsak realista világa megmutatja nekünk, nem szokás elpusztítani, az ördögöt átverjük, kicselezzük, mert eleve nem is tudjuk elpusztítani, győzelmünk ezért mindig időleges, ha úgy tetszik, valamiféle fegyverszünet.⁵⁵

Árgyélusnak a jelek (az előző stációkon megtanultak) szerint már megvan az a képessége, hogy felismeri a kellő pillanatot, amikor lehetségessé válik az ártó hatalmat – a saját birodalmában – megfosztani az örökségétől. Vagyis birtokba veszi az ördögöktől való tudást is! Mert bizony az ördög örökségéhez tartozó *köpnögy, ostor* és a *bocskor* olyan eszközök, amelyek vágyat teljesítenek, azt a bizonyos „Hipp-hopp! Ott legyek, ahol akarok”- kívánságot, amely az érzéki, érzékek által uralt világhoz tartozik. Úgy tűnik, ez a hatalom világa, a hatalommal bíró erő világa, amelyhez a tudáson keresztül vezet az út: „...mindenki, aki képes a mélymagjában élni, én-személyiségét elhagyni és egyúttal lelkének legbelsőbb magjába visszahúzódní, az eljuthat a mélymag láthatatlan kastélyába, ahol védve van a gonosz támadásaitól” – írja Marie-Louise von Franz.⁵⁶ Amikor hősünk felküldi az ördögöket a hegyre, ezzel egyszersmind semlegesíti önmaga „ördögi” oldalát, legyőzi azokat a kísértéseket, amelyek az ördög alakjában támadták meg, és amelyek megakadályozták, hogy eljuthasson tündérségéhez. (Ez lehet a barátnőm és sokan mások példája alapján maga a betegség is.) A *felküldés* nem más, mint a tudattalanban megbújó erő azonosítása (hol van a meg nem oldott probléma), egyfajta rálátás ezekre az „ördögi praktikákra”. S ezzel a győzelemmel azonnal három területen lesz képes uralni a fizikai világot: a bocskorral a közelséget–távolságot; az ostorral a mélységet–magasságot; a köpnögygel a láthatóságot – ad abszurdum: az élet/halál erőit. Ez a *tér*, az *idő* és az *ego* feletti uralom megszerzésének lehetősége, az a pillanat, amikor létrejön a valódi – fizikai és szellemi értelemben vett – hatalommal bírás. Ebben az energiamintában a mélység összekapcsolódik az erővel, a fizikai tér-idő mezőben való szabad helyváltoztatással, amikor a gondolatminta egyben valóságminta, vagyis minden megvalósíthatóvá válik fizikai szinten is.

⁵⁵ Boldizsár Ildikó *Meseterápia* c. könyvének „Megküzdés az ellenféllel” c. fejezetében bővebben olvashatunk erről.

⁵⁶ Marie-Louise von Franz: *Az árnyék és a gonosz a mesében*. Európa Könyvkiadó, Budapest, 1998. 185.

Ami ezután következik, az a hatalom, a hatalommal való bírás próbája. Ez pedig a másik kulcskérdése a mesének, hiszen már az indulásnál is az okozza a konfliktust, hogy a király nem képes megőrizni az aranyalmákat, vagyis a hatalma, hatalmának érvényessége vált kérdéssé. A fiúnak, az örökösnek, aki felváltja majd a trónon, csak akkor van igazi utódlási joga, ha megszerzi a saját legitimitását, ha beteljesíti azt, ami megbillentette az egyensúlyt. A továbbiakban igazából annak kell kiderülnie, hogy elegendő bölcsességet akkumulált-e a szellemi úton járó beavatott, hogy elbírjon a saját hatalmával, hogy megbírjon azzal a belső erővel, amit megszerzett. Valóban elég-e egy hipp-hopp!, hogy eljusson a beteljesüléshez, és megtalálja az elveszített tündérségét / a mindentudás szellemi hatalmát. Ez a beavatottság próbája, mert önmagában az erővel bírás, ami a hatalomban működik, nem biztos, hogy valóban az elveszített „tündérséggel” kapcsolódik össze, mert lehet a világi hatalom eszköze is, lehet mágia, jogosulatlan beavatkozás a természet rendjébe. Ez Nádor Judit sámánságkutató meghatározása szerint a varázsló attitűdje, aki „magabiztosan indul, a Harcos viselkedési normáihoz igazítva léptet, készen arra, hogy érvényt szerezzen edzett akaratának, és a saját érdekei szerint alakítsa a dolgok és jelenségek erő-képletét”.⁵⁷

A mese további része éppen azt mutatja meg, hogy még a bölcsesség birtokában, önismeretünk fókuszpontjában sem könnyű az út, ami a valódi teljességhez vezet, ami által az emberség és a tündérség valóban összekapcsolódhatnak.

A tündérség próbája

Az erők megszerzésének következménye szokott lenni a magabiztosság, ami az akaratérvényesítésben mutatkozik meg. Ez már a „császár” és a „mágus” közötti pozíció, hogy a tarot-ból ismert archetípusokkal éljek, vagyis a hatalommal bírásról szól. Árgyélus megszerezte mindazt, ami őt erre a magatartásra jogosítja, így nagyon is helyénvalónak tűnik az a párbeszéd, amit a kristálypalotába érkezve folytat az őt fogadó öregasszonnyal: „Jaj, de jó, hogy itt vagy, Árgyélus, legalább megszabadítod a királykisasszonyunkat! Most nem lehetsz vele, csak éjféltájban, mert csak akkor járhat szabadon. Akkor, ha te háromszor megcsókolod, a Varázslónak nem lesz több hatalma rajta. Most éppen jókor jöttél, mert nincs itthon, másként halálfia lennél.” De Árgyélus válasza is sokatmondó: „Nem félek én tőle sem, megvívok én vele!”

Mielőtt ezt a párbeszédet értelmeznénk, érdemes foglalkozni Árgyélus betoppanásával Tündérszép Ilona kastélyába és az azt követő „pofozkodási” jelenettel,

⁵⁷ Nádor Judit: *Sámánság, a művelés művészete*. Akadémiai Kiskönyvtár, Budapest, 2007. 158.

amely nagyon sokak számára rejtélyes mozzanata a mesének. Egy óvónő – saját bevallása szerint – éppenséggel fel sem olvassa ezt a jelenetet a gyerekeknek, attól félve, hogy ez őket is pofozkodásra bátoríthatja. S ebben sokkal inkább motiváló erő az ő félelme, illetve nem értése, mint a gyerekek vélhető reakciója. (A gyerekek a mesei szimbólumokat többnyire „helyből” jobban értik, mint a felnőttek!) De miből ered ez a félelem? Nyilván nem könnyen lehet megemésztetni a történeteket, hogy a szépséges tündér, akit mesénkben Tündérszép Ilonának hívnak, és nyilvánvalóan ő a tündérek királynője is, hogyan engedhet meg magának ilyesmit. Gondoljunk csak a *Világszép Miklós* című mesére, ahol szintén pofont kapnak a tündérkirálynő szobalányai, akik bejelentik Világszép Miklós érkezését. Ott viszonylag könnyen értelmezhető, hogy egy fáziscsúszási folyamat játszódik le, mert a találkozás túl korán történik, még nincsenek meg rá azok a feltételek, amielőlektől valóban működképessé válhatna kettőjük kapcsolata, így a pofon természetes jelzése ennek a kibillent időnek. Ott és ebben a mesében is a női oldal készültségéről van szó, ami mindig tükörként mutatja meg a férfi-oldal hiányosságát, készültségét is.

Képzletünkben a tündérhez, és természetesen a tündérek királynőjéhez is, többnyire pozitív jelzők, pozitív feltételezések kapcsolódnak, miközben erre a meséink nem feltétlenül bátorítanak. Sok mesében találkozunk olyan tündérekkel, akik nagyon is kétséges módon bánnak a mese hőseivel, és bizony nem mindig lesz jó vége a találkozásnak! A tündér, éppen a „másik”, a nem látható világhoz való tartozása miatt, a felkészületlen hőssel könnyen „elbánik”, néha éppen azzal, hogy a kívánságait pontról pontra teljesíti (ezt majd *A halkisasszony* című mesénél tapasztalni fogjuk). S itt máris a varázsló és a sámán archetípusánál vagyunk megint. Ez a két világ, a látható és a láthatatlan most is tükörként működik a mesében, s amikor a magában és hatalmában biztos Árgyélus megérkezik a *kristálytisza palotába*, akkor a másik oldal pontos jelzést küld számára, hogy még nem áll készen, még van dolga saját mágikus önmegvalósító útja során. S abban is utat mutat a mese, hogy hol van még dolga: nyilván a már jelzett *akarattal*, amivel megérkezett. Mi is volt a varázsigé, amivel az ördögök három öröksége működtethetővé vált? „*Hipp-hopp! Ott legyen, ahol akarok!*” S valóban, már meg is valósult, amit akart, már meg is érkezett Tündérszép Ilona kristálypalotájába. S most visszatérhetünk ahhoz a párbeszédhez, amelyet az öregasszonnyal folytatott a palotába kopogás után, s amelyben megtudja, hogy Tündérszép Ilona még mindig varázslat alatt áll. Csak éjfélután és csak háromszori csókkal lehet megszabadítani a varázsló hatalmából. S mi volt erre hősünk válasza? „*Nem félek én tőle, megvívok én vele!*” Ezt mondhatná az imént idézett varázsló is, aki „saját érdekei szerint alakítaná a dolgok és jelenségek erő-képletét”! De ezzel a hozzáállással nem lehet az elvesztett

tündérséget visszakapni, nem lehet ugyanis büntetlenül *akarattal* beavatkozni a világ finom szövédékebe. A beavatásnak ebben a stádiumába, amikor a „legfőbb jó” a tét (a mesében a királylánnyal való egyesülés elérése mindig a legfőbb jóként mutatkozik meg!), a legnagyobb tanulással is meg kell birkózni, vagyis le kell tenni magát az akarást is (de csak, ha akarja...)! Amíg ez meg nem történik, addig nincs találkozás, addig hiába látják, jelzik Tündérszép Ilona lánypajtásai, hogy megjött Árgyélus, nincs helye a találkozásnak, nem ez az ideje a találkozásnak! S ezt nagyon látványosan a pofonok jelzik, amelyek a mese elején látott ollóhoz hasonlóan ugyanúgy a rejtett agresszió, a meg nem nyilvánult agresszió jelzései. (Az agresszió minden esetben jelzésként működik, a helyzetben lévő zavar jele!) De itt maga Tündérszép Ilona az agresszor, ahogyan a mese elején is a női oldal jelezte a probléma meglétét a vénanyó képében.

Így aztán hiába a világbíró akarat, Árgyélus bizony megint belesétál a nőiség/banyaság/tündérség alváshozó karjaiba, s újabb álomra hajtja a fejét. S ebben a fázisban fontos jelzések a banya által felkínált „értékek”: a selyemágy és a pompás vacsora! Ezek azok a kerülő utak, amelyek nagyon nagy erővel tudják elaltatni a hatalommal, tudással bíró „jelöltet”, aki még mindig nem elég érett, hogy ki tudja kerülni ezt a csapdát. Így válhat a tudásból szolgaság, a tudásból kiszolgáló személyzet, aki különböző „banyák” (világ)uralmi törekvéseinek (vagy profitszerzési machinációinak) engedelmeskedve, az illúziókat előidéző ezüstsíp hangjától elbűvölve élvezi a neki felkínált kényelmet, miközben „Tündér Ilona” egyre távolabb kerül tőle. Már nem is érdemes sok szót arra vesztegetni, hogy az ezüstsíp mit is jelképez a történetben, hiszen a fém tulajdonságaival ekvivalens Hold-jellegről kaptunk szemléletes leckét, az illúziók andalító ezüstös világában járunk. De ebben a fázisban jelenik meg a kíváncsiság is, mint kulcsszó, amely elvezeti Árgyélust az ezüstsíp valódi funkciójának felismeréséhez. Ő maga is „használója” lesz ennek a sícnek, vagyis rájön a nyitjára a nagy manipulációs, illúziók vezérelte mechanizmus nyitjára: kit hogyan lehet „elaltatni”.

Ezzel a tudással egyben átlépett arra a bizonyos „másik oldalra”, amikor a mágia valósággá vált, mert már nem mágia, hanem a világ áthatolhatóságának ténye, ahol a látszat és a valóság, szellem és tett egy. Így válik varázslóból sámánná, aki akarati erők mozgatása helyett a kíváncsiság nyitottságával képes megtalálni végre önmaga világegész-párját, önmaga és a világ varázslatának kulcsát: a teljességben létezést. S itt vessünk csak egy pillantást a kíváncsiság tényére! Nagyon sok mesében előfordul, hogy a hős pusztán kíváncsiságból kinyit egy bezárt ajtót, jön rá valamilyen létfontosságú titokra, és így tovább. Mi lehet a szerepe a kíváncsiságnak a mesékben, mire jó ez a kíváncsiság? Sokféleképpen lehetne elemezgetni ezt az alapvető emberi tulajdonságot, de jelen esetben egy aspektusára érdemes

a reflektorfényt irányítani: s ez a minden létező iránti nyitottság. Minden esetben, még akkor is, amikor sárkány lakik a bezárt ajtó mögött, sorsfordító jellegűvé válik a nyitottság, a kinyitás (akár előzetes figyelmeztetés ellenére is), hiszen ez az oka, hogy a hős miért nem hagyta magát lebeszélni valamilyen új tapasztalat megszerzéséről. De ebben, mint minden életteli eseményben, az is nagyon fontos, hogy a hős mire van készen. Mert vannak olyan ajtók is, amiket viszont tényleg nem lehet kinyitni (erre majd a *Világszép Vaszilisza* kapcsán lesz szó), mert olyasmit őriznek, amivel titokként van dolgunk, ezek a titkok a mese „fekete dobozai”. Gondoljunk csak a mai fiatal programozók hozzáállására. Ők nem kérdeznak rá bizonyos összefüggésekre, nem akarnak mindent szétszedni, értelmezni, megelégszenek azzal a tapasztalati tudással, hogy valami egyszerűen csak egy bizonyos módon működik. Így aztán használják, mint egy „fekete dobozt”. Hogy miért? Mert megtapasztalták. A tapasztaltság a hős azon attribútumai közé tartozik, amelyet ugyanúgy megszerez magának, mint a csodálatos köpönyeget vagy a segítő állatokat. A hős éppen attól hős, hogy megnézi, megtapasztalja, és kezd vele valamit, illetve minden lehetőséget meglát és használ, mert nem elégszik meg a kevesebbel. Nyilvánvaló, hogy Tündérszép Ilona csak ezen az úton megtalálható, de ezen az úton már létrejöhet a valódi kétoldalúság, a tündérség uralása – lásd a visszaadott pofonok szerepét, ahol Árgyélus már „terapeutaként” pofoz –, amikor a hős már uralni tudja tündérségét, mert megtalálta a valódi egyensúlyt, a létezés harmóniáját. Nem érdemes megijedni bizonyos pofonoktól, sem ha kapjuk, sem ha adjuk őket, mert a kellőképpen uralt és használt agresszió, vadság is szükséges az élethez, a teljességhez, ahogy ezt a Napleánya királykisasszony esetében is láthattuk.

A királylány a női tudás kiteljesítője és megőrzője, de a tündérséggel járó spirituális erők és képességek megtalálásával válhatunk az élet valódi művészeivé. Ehhez az egyik legősbibbi, mese által ránk maradt beavatásrituáléból kaptunk ízelítőt. Tanítást, hogy tudjunk meghalni, hogy élhessünk, tudjunk elaludni, hogy éberekké váljunk, tudjunk szeretni, hogy átléphessünk önmagunk árnyékából a fénybe.

MESE A MINDEN VÁGYAT TELJESÍTŐ HALKISASSZONY-TÜNDÉRRŐL

*A halkisasszony*⁵⁸

Hol volt, hol nem volt, hetedhét országon is túl volt, de az Óperenciás-tengeren innen, volt egy isten-nyomorultja szegény özvegyasszony. Akinek minden nyomorúságában csak az az egy szerencséje volt, hogy csupán egyetlenegy gyermeke volt, egy fia, mert ha sok gyermeke lett volna, Isten, Krisztus úgy segítsen, hallák-e, hogy étlen szomjan kellett volna a nagy szegénység miatt elpusztulniuk.

Amikor idő rátelve a fiú akkora nőhetett, hogy legénysorba juthatott, egy vasárnap, egyéb dolog híján halászni ment, hogy ne kelljen az egész áldott isten napján a napot étlen, szomjan ünnepelni. Hát jó! Elment, hát elment. Addig halász, addig mászkál ott a víz partján, erre-tova, míg valahogy ezen a világon egy növetlen kicsi, szíronyos halat fog. Hej, kapja nagy örömmel a halat, s el szaladvást haza, hogy az anyja tüstént teremtsen belőle egy vasárnapi ebédet, már amilyent egy olyan kicsi szíronyos halból lehet. De azért csak szaporán visszament tovább halászgatni, ha lenne szerencséje ezen a világon.

Csak annyi, hogy az asszony is vette nagy örömmel a kést, s neki a hálnak, hogy felhasítsa. Hanem megszólal az a hal:

– Fel ne bonts, te szegény asszony, ha jó kell neked is, a fiadnak is.

– Jaj, kedves szép halacskám, hát te beszélni is tudsz – mondja örömmel az asszony –, hiszen én örömmel nem bántalak. De hát mondd meg, mit együnk ebédre, mikor még kenyerünk vagy egy pár falás puliszkánk sincs.

– Ó, ha csak annyi a baj – mondja a halacska –, menj ki a fiadhoz, s kívánj a hálójába, amennyi halat jónak látsz. Hanem engem tegyél a párnák közé.

Jól van, megy az asszony nagy izibe a fiához, s mondja, hogy s mint járt a halacskával.

– Hát hiszen ez mind szép – elkezd a fiú –, de vajon igazat beszélt-e a halacska, lenne-e, ha kívánnánk, bár egy vékányi hal is?

Még jóformán ki se szalasztá a száján a kívánságát az a fiú, hát már ott ugrál

⁵⁸ Erdélyi népmese Ortutay Gyula gyűjtéséből.

egymás hátán a sok hal. Csak annyi, hogy az asszony egy minutumra teli szedte a karincáját, s avval hazalódulának nagy örvendezéssel. Azt mondja a hal a párnák alól:

– Na, lelkem öreganyám, hát meg van-e elégedve velem?

– Meg én, édes kicsi halacskám, csak most hol a zsír, amiben kisússem a halakat?

– Ejnye, lelkem öreganyám – elkezd a hal –, hiszen kérjen magának amennyit akar, s osztán járjon abban, hogy ebédelhessünk, mert én is ehetném.

Na jó, az asszony odagondolt magának egy jó bödönkénti zsírt. S hát az ilyen-olyanját a kicsi halacskájának, hallák-e, ahajt jóformán ki se gondolá, s máris ott vala egy bödönke zsír az asztalon. Akkor a kicsi hal kipattant a párnák közül, s lett belőle olyan gyönyörűséges fehércseléd, akinél szebbet kívánni sem lehetett volna.

Jaj, csapá össze a kezét az öregasszony nagy ámulatában. De hát a legény, hallák-e, még szólni se tudott nagy ámulatában, csak úgy kiméncsередék a két látó szeme a nagy bámulástól, hogy még ahajt Guvottyúnak se különkül a felszegen.

Hanem megszólal a szépséges halkisasszony, s azt mondja, hogy:

– Csak egyet se bámulj, te szegény legény, de most itt vagyok, s ha kellek, kellek, ásó, kapa s a nagy harang síró szava válasszon el minket egymástól. Hívjál vendégséget, hadd legyenek a feleséged, mert te mentettél fel az átok alól.

– Haj, édes szentem, kerekem, hogyan kellenél – mondja a legény szertelen örömmel, s még jóllakni sem tudott a szertelen nagy örömeiben, csak kifordula, s összehívá a nagy vendégséget.

Kérdé a szépséges halleány, amint a legény hazaére, hogy: – Kiket hívott meg?

Mondja, hogy ő kiket, s közöttük a királyt, az első úri cselédségével együtt.

– Ejnye, ejnye, hétérteltette – elkezd a leány –, hát te még nem tudod megtanulni, hogy nagyurakkal nem jó egy tálból cseresznyét enni? Hát nem tudtál magadhoz való szegény embereket invitálni össze? Hanem, ha már ennyiben van, csak meg ne bánd, s hogy ebbe a füstös viskóba ne jöjjenek, s jól fogad hassuk, segíték azon.

Avval kiment az udvarra, s állított egy miccentésre olyan kacsalábon forgó gyémántfoglatatú aranypalotát, hogy a napra lehetett nézni, de arra szemvilágvesztés nélkül egyet se.

Na, jó, időre odatelve érkezik a király a fő-fő udvarnokaival. De ahogy a királynak megtetszett a szépséges halleány, a csupa csuda, hallák-e. Azt mondja a tudós tanácsadóinak, hogy már akárhogy s mint, akár istenes erővel, akár ördögi praktikával, de neki utat nyissanak arra, hogy az a gyönyörűséges szép fehérmép az övé lehessen, mert ő úgy megszerette, hogy neki már túl nélkülül a fehérmép nélkül többet nem élet az élet.

– Ó, felséges király – mondja az egyik tanácsosa –, segíthetünk. Annál könnyebb sincs. Hívassa magához azt a legényt, s mondja neki, hogyha holnap reggelre a királyi palotával szembeni erdőből annyi öl fát nem vág, azt ölbe rakva ki nem szárítja, ameny-

nyit a király harmadmagával egy nap alatt ne tudjon számba venni, karóba kerül a feje, pokolra a lelke.

Hát jó, magához hivatja a király a hitvány legényt, s mondja a parancsot.

Haj, hogy megbúsul az a fiú, hogy mit tegyen ő most? Kérdi otthon a felesége, hogy ugyan mi nagy bánata van, hogy olyan búra hajtotta a fejét?

– Elég nagy a bajom – mondja a fiú –, mert ma még van életem, de holnap szervusz világ s vetett ágy, karóba kerül a fejem.

De a leány csak azért sem hagyta békét, s addig istenkedett, míg a fiú elmondta, hogy mi nagy baj van.

– Mondtam én, ugye – elkezdte a leány –, hogy nem jó nagyurakkal egy tálból cse-resznyét enni. Hanem ez már megvan. Ezen meg próbálok segíteni. Te csak fekédjél le. Reggelre meglátjuk, hogy mi lesz belőle.

Avval östére kerülve el ki, megfiwint egy ezüst sípot. Hát lelkem teremtetted, omlani kezdett úgy össze sok ördög, hogy a földnek nehéz volt tartani.

Azt mondja akkor az a lány:

– Én azt parancsolom nektek, hogy menjetez neki annak a világnagy királyi erdőnek, s mind egy utolsó szálíg levágjátok s ölbe rakjátok, ami fát csak hátul, elől, mindenfelől összekarisztolhattok, hadd legyen a királynak elég fája, ha fa kellett neki.

Még jóformán ki se mondotta az a leány a parancsot, s már nekiment az a szám nélküli sok ördögfajta, s míg a leány egyet térült-fordult, mind az utolsó szálíg levágták azt a világnagy erdőt, s a legutolsó forgácsig ölbe is rakták. Akkor a leány nekiment, sorjában ráfűvingatott az ölfára, s helyből száraz lett az egész. Felkél reggel a király. Kipillant az ablakon. Haj, szerelmes Jézusom, legyél Krisztusom, de megrökönyödik, hogy tudna ő olyan parancsot adni annak az ördögi praktikával bíró ilyen-olyannak. Tessék. Most már legyen királyi erdő, hogyha volna. Gyöntölődött erőst magában, de hát már megvan, hallák-e. Azt mondják a tanácsosok:

– Egyet se törje rajta a szép esztét, mert az árt a kedves egészségének, hanem most már csak azért is karóba kerítjük a fejét annak az ágrólszakadtjának, s a felséges királyné lesz az a leány. Csak azt parancsolja meg annak az ilyen-olyannak, hogy ahajt azt az égis erő kősziklát, ha holnap reggelig szét nem hányja, s a helyén szőlőhegyet nem állít, hogy abból reggel a király szőlőt is egyék, s a mustjából is igyék, karóba kerül a butuk feje.

Hát jó. Tüstént hivatja a király a fiút, s elmondja a kívánságát. Búsult, búsult az a hitvány fiú úgy, hogy majd belévakult, hanem azért csak elmondta otthon a feleségének az egész dolgot, s aztán legyen, ami lesz.

– Na látod – mondja a felesége –, mind így jár az, aki nagyobbra vágyik annál, amit ér ő. Hanem már benne vagy. Csak fekédj le, s aludjál reggelig, én megpróbálom ezt is végezni.

Estére kerülve kiment a halkisasszony a szikla alá. Elővette az ezüst sípját, beléfúvintott. De omlott elő helyből annyi rusnya ördög, hogy mint országos nagy sokadalom. Mondja a leány:

– Én parancsolom nektek, hogy ezt a sziklát tüstént széthányjátok, a helyét megtrágyázzátok, szőlővel beültessétek.

Jól van, hát alighogy kimondotta, s alig fordult rá egyet-kettőt maga körül, s már el is végezte az az átkozott sok pokolfajzatja az egész dolgot.

Avval a leány csak nekiállott a soroknak, s mind rendre végigfúvintotta azokat. S hát az mind megfogant, fürtöket termelt, reggelre be is ért. Reggel költi a felesége a fiút, hogy csak menjen ki a szőlőbe, hozzon szőlőt, mustot a királynak. Hát jó, ez megvan. A király a szőlőből evett, a mustjából ivott. S amennyit vigasztalódott, hogy erdője helyett legalább szőlője van, ugyanannyit búsult, hogy az a szépséges fehérmép mégsem lesz az övé.

Azt mondják a tanácsosok:

– Na hát ha úgy, hadd legyen úgy.

– Uram király – mondják a tanácsosok –, ha már ennyiben van, meg kell hívatni azzal a kicsodával holnap délre udvari ebédre Isten Öszentfelségét.

Hívatja a király magához a fiút, s mondja, hogy mit kell tennie, mert ha nem, karóba kerül a feje, s varjaknak a teste.

Megrökönyödik erre a királyi parancsolatra a hitvány legény úgy, hogy még hazafelé sem nézett, csak úgy maga elé vette az utat, s megindult árva fejével egyfelé, maga sem tudta, merrefelé. Ezer szerencséje, hogy meglátta a halkisasszony felesége, amint ahajt a Küküllő hídján ment volna keresztül nagy lelógatott fejjel, s úgy hívá vissza. Hát csak elmondá a felesége könyörgésére, hogy milyen nagy baj van.

– Na – azt mondja akkor a halkisasszony felesége –, látod azt a göthös kabalát? Nyereld meg. Űlj a hátára, s bízd rá magad, ahogy akar, úgy menjen, ahol akar, hadd álljon.

Gondolja a hitvány fiú, hátszen ennél úgysem kell több. Legalább nem járom gyalog ezt a piszkos világot. S ahol aztán se erre, se arra, vagy a Küküllőbe, vagy az Óperenciás nagy tengerbe ugrom.

Annyi, hogy felül ahajt a kabalára, s útnak indult. Még nem is ment olyan messzire, amikor megállt a kabala. Egyszer nagyot csattan az ég, szózat hallatszik, hogy:

– Menj csak haza, te szegény fiú, s mondd meg a te királyodnak, hogy ott lesznek holnap délre udvari ebédre, de nekem olyan ebédet adjon fel, akit nem én teremtettem, hanem egyenesen ő állított elő egészen a maga királyi hatalmával.

A kabala akkor abból helyből megfordult, s még estére a fiú bémondta az isteni üzenetet.

Másnapra kelve megjelent Isten Öszentfelsége, szólítja a fiút, hogy együtt menjenek az udvari ebédre. Megérkeznek a királyhoz. Hanem ott olyan nagy a zavar, fejtelenség, jövés, menés, de felterítve s ebédfele semmi.

Csak annyi, hogy megfordulá magát onnan Isten Őszentfelsége a legénnyel, s a jött úton vissza is mene.

Amikor egy darabig elmentek volna, nagyot csattan. Azt mondja akkor az Úr a legénynek:

– Nézz csak vissza, mit látsz?

– Jaj! Én Uram Teremtőm – mondja a legény –, a palota eltiűnt a föld színéről. Helyét egy tó foglalta el. S abban békák ugrálnak.

– Na – mondja akkor az Úr, azok a békák ott a király és a tanácsosai. Így bűnhődik minden felfuvalkodott, rosszindulatú, nagyot akaró. De vedd te is tudtul, s a jövőre eszedbe, hogy nagyobbat ne akarj, mint amit a sorsod megenged.

Avval akkor úgy eltiűnt Isten Őszentfelsége, mintha ott se lett volna. A legény hazament nagy örömmel, tanulsággal. S azt hiszem, hallák-e, hogy máig se hívott több királyt vendégül.

A szegény fiú halászata

A mese felfejtésének első lépésében (szokás szerint) megpróbáltam megkeresni azt az alapkonfliktust, amelyre épül a történet. Nagyon nehezen találtam rá, mivel a felszínen egy nagyon is ismert közmondássá vált tanulság mutatkozik meg: „*Nem jó nagyurakkal egy tálból cseresznyét enni*”. De belehallik egy másik közmondás is: „*Addig nyújtózkodj, ameddig a takaród ér*”, s innét nehéz volt elmozdulni. Pedig nagyon sok minden rejlik ezek mögött a mondások mögött, amit éppen ez a mese tár fel, ha nem állunk meg a kézenfekvő tanulságnál, hanem követjük a mese ívét, és a mélyére nézünk a történeteknek.

A mese indításában is van egy kis furcsaság – ugyanis ez a történet „*hetedhét országon túl*” játszódik, de az „*Óperenciás tengeren innen*”. Vajon miért van ez a különbségtétel? S mivel a mese „képes beszéd”, érdemes utánamenni a képnek – megkeresni az okát, miért is tesz különbséget „az innen és túl” között, miért vagyunk a mese elején valamin (hetedhét országon) „túl”, és valami máson meg (Óperenciás tengeren) „innen”.

Csőpel Láma utal rá,⁵⁹ hogy a *hetedhét ország* a mesék elején (buddhista értelmezés szerint) a látszatvalóság (szenvedés) hat világát jelenti, amely után a hős elérkezik a hetedikbe, a tiszta elme országába. Ez nyilván azt világítja meg a mesék elején, hogy lélekutazásra hív a történet, amelyben az események nem szó szerint vehetők, hanem szellemi tanítást sugároznak, amely a hagyomány által közvetített tudást tárja fel (a tiszta elme országából közvetít!). Történetünk is egy ilyen ősi tudást idéz meg, de a misztikus földrajzban itt még az Óperenciás tengeren innen vagyunk, amely itt a létezés valódi és tudatos megélésének és kibomlásának ideje előtt-jére utal, hiszen a mese legénykéje képtelen még vágyakozni is, annyira beszűkült, üres világban él. Az a „szegénység”, amely a vágyakat még nem ismeri, valamiféle kibomlás, valódi emberi élet-megélés előtti idő, hiszen a vágyak mozgatják az élet történéseit, innét indulhatunk el a sor-sunk útján. Gondoljunk egy olyan fizikai, lelki, szellemi állapotra, amikor még nem vagyunk képesek önmagunk megismerésében arra a fázisra eljutni, hogy elkezdjünk vágyakozni valami után. Végtelen szegénység ez, mert a világ tágas-ságának, nagyságának, bőségének még a visszhangja sem ért el idáig. Lehetne ez egy kiegyensúlyozott, boldog, vágytalan létezés is, de akkor nem lennénk az Óperenciás tengeren innen, vagyis a lélek világának megismerése előtt... Ez az állapot maga az elindulás a világ megismerése felé, s csak a végén dönthetjük el,

⁵⁹ Csőpel Láma – Kovács Imre Barna: *Titkos tanítások magyar mesékben*. Belső Ösvény Könyvkiadó. 56.

hogy túl tudunk-e kerülni a mese végére az Óperenciás tengeren, vagy maradunk előtte...

A mese azt szerencsének tartja, hogy csak egy gyermek van a szegény aszszonynak, így nem kell a nem létező többieknek a szegénység miatt elpusztulniuk. Ami nincs, az nem okoz gondot, mondja nekünk a mese, s ugyanígy van ez a vágyakkal is: ha nem vágyunk semmire, nem is lehetünk boldogtalanok. De ha egyszer ebbe a nincs-világba megérkezik a valami, például egy halacska, aki beszél, máris felbolydul minden, mert elérkezünk ahhoz az állapothoz, amikor a *nincs* betöltődik.

A változást, a kezdetet a fiúnak a vízzel való kapcsolatba kerülése hozza – a felserdült fiú ugyanis *„egyéb dolog hűján halászni ment, hogy ne kelljen az egész áldott isten napján a napot élen, szomjan ünnepelni”*. Hőszünk itt kerül kapcsolatba a vízzel, a dolgok keletkezésének nagy misztériumával, amelyből ő maga is „kifog” valamit: *„egy növetlen kicsi, szironyos halat”*. A *szironyos* jelző csak azért válik érdekessé, mert tájshóként két értelme is van, s ez már az elején utal valami fontosra: egyik jelentése a kopolytű, a másik pedig a hónak megolvadt, majd megfagyott felső rétege. Megolvadt, majd megfagyott – ez mintha halacskánk előéletére utalna, sugallna valami igen lényegeset, de ez csak halvány gyanú, ami valami olyasmit sugall, mintha ennek a halacskának múltja lenne, méghozzá nem is akármilyen...

De ne szaladjunk ennyire előre, maradjunk a halászatnál. Már az is meglehetősen bonyolult történés, ha valaki a víz mélyébe veti a hálóját, ki tudja, mi minden akadhat a hálójába! Ha csupán élelemszerzésről lenne szó, amint elsőre látszik, akkor nem is történne semmi, mindössze egy szegény legény halat enne ebédre vasárnap. De legénykénknek ez a vasárnap, amely természetesen ünnep, kitüntetett nappá válik, mert valami olyan közelébe kerül, ami megváltoztatja a sorsát! Éppen egy olyan halat fog ki, amelyik beszél, s mint kiderül, nemcsak beszélni tud, hanem kívánságokat képes teljesíteni. A fiúnak fogalma sincs róla, hogy különleges hal került a hálójába, s ez már önmagában is sokat elárul róla.

Legényünk a „tündér” minőséggel kerül kapcsolatba, egy olyan képességgel, ami be tudja tölteni az emberek vágyait. Számos mesét ismerünk ebből a gondolatkörből, a legismertebb mindjárt a halász nagyravágyó felesége, aki a férjét újabb és újabb kívánságokkal folyvást visszaküldi az aranyhalacskához, míg az el nem vesz tőle mindent. S már el is kezdett „beszélni” a kép: az ősi hal-misztériumnál vagyunk, amelynek sokrétű jelentése van, de mindegyik kapcsolatos azzal a megújuló erővel, amelynek révén a természet sarjadása elindul – ez a tavasz, az életerő kilövellésének első nagy időszaka. Legényünk életében is nyilván ez az a pont, amikor felnőve az ő férfi energiái is „sarjadni” kezdenek, s ő maga is vágyra kel, mesénkben halra/vágyra lel, aki betöltheti, betölti az ő – még igazán meg sem

fogalmazott – vágyait. A hal és a víz rendkívül sokrétű szimbólumával van dolgunk, amely egyszerre kapcsolatos mindazzal, ami megvalósulásában egyáltalán nem veszélytelen: hozhat akár halált is, hiszen a víz mindennek az alapközege, maga a teremtető bölcső, amelyből az élet, az anyagi világ sarjad, amikor anyagisággá válik. De tudományos értelemben is ott vagyunk az evolúciós út elején, az élet csírájánál, a kezdetnél. Másrészt a víz az első tükör, amelyben az ember meglátta saját magát, s hogy ez nem csak képletesen igaz, arra maga a mese szolgáltat példát!

A beszélő hal, amikor először tesz bizonyosságot saját különlegességéről, beszélő voltáról, mindjárt azt kéri a szegényasszonytól, hogy fektesse őt párnák közé. Úgy tűnik, hogy védelemre, dédelgetésre vágyik halkisasszonyunk (vagy netán rejtőzködni akar?), aki nemcsak azt tudja magáról, hogy ő minden kívánságot teljesíthet, de azt is, hogy ez veszélyekkel jár. Valószínűsíthető, hogy valóban volt/lehetett előélete, másként hogyan kerül lány létére halszerű formába. Netán megátkozták? Ha pedig így volt, akkor már bizonyosak lehetünk benne, hogy aki vele kapcsolatba kerül, annak megváltozik az élete, ahogy ezt az aranyhalas meséből már tudjuk. Maga a kívánságteljesítés, a párnák közé fektetés egyből felidézhet más képzeteket is: a hideg hal-lény akar egy melegebb, puhább közegbe kerülni, netán a hallal analóg fallosz akar itt párnák/combok közé kerülni? Nem csodálkozhatunk ezen, hisz a legényke éppen abba korba ért, amikor ez bizony elő szokott fordulni, mint fantáziakép, mint vágy. Első körben hallányunk tehát elbújni vágyik, mert nem bízik meg a külső világban (önmagában), s addig nem is kerül elő sem halként, sem szépséges leányzóként, amíg be nem tudja bizonyítani, hogy ő valóban különleges, valóban „szeretni való”. S valószínűleg itt érkezünk el ahhoz a ponthoz, ami a mese igazi konfliktusát indítja el, s ami bizony a halkisasszony és a mese többi szereplőjének valódi megoldandó kérdését jelenti. Hősnőnknek, úgy tűnik, csak egy vágya van: önmaga és mások számára bebizonyítani, mennyire érdemes a figyelemre és a szeretetre. Keresi a helyét, miközben először dimenziót vált, aztán közeget vált, végül minőséget vált. A vízből a szárazföldre kerül, alakot ölt és végül nézőpontot vált. Így kerül egy *hitvány legény* mellé, aki az ő megjelenéséig azt sem tudta, hogy létezik a vágy, nemhogy betölteni képes lett volna.

Ez egy nagyon érdekes és, mondhatnánk, tipikus helyzet bizonyos családokban, ahol az elvárásrendszer olyan erős, hogy a gyerekben fel sem merül egy önálló jövőkép, mert a családé betölt mindent. Ilyenkor szoktak erős anyák vagy apák meghatározni életpályákat – mit sem törődve azzal, hogy a gyerekük akar-e valamit. Mert nem is akar, nincs meg vagy inkább olyan mélyen el van nyomva a saját gondolata, akarata, hogy nem is tud vele találkozni, fel sem ismeri. Ez az a helyzet, amit a mese egyszerűen így ír le: „*addig halász, addig mászkál ott a víz partján, erre*

tova". Nincs cél, nincs akarat, csak tétovaság, hiányzik a centrum, a lélek központja, amely segítene a cselekvésben. De az is lehetséges, hogy még szülői minta sincs, mert már a szülőnél sem alakult ki körvonalazható belső középpont, ráadásul, ahogy a mesei helyzetből látjuk, nincs apa, nincs cselekvési minta, ami segítene a saját erők kialakításában. Ilyenkor aztán maga a vágy, ami előbb-utóbb bizony megjelenik, idomul ehhez a középpont-nélküliséghez, ezt tükrözi, ebből indul el...

A mesei cselekményre visszatérve, úgy tűnik, hogy a halkisasszony csak akkor válhat szépséges lánnyá, kaphat emberi formát, ha beteljesíthet valamilyen vágyat. E nélkül csak egy *szíronyos halacska*, „akit” nyilván nem akarna senki a párnája közé (az ágyába!) tenni, hívni. Nem véletlen, hogy ebben a formájában nem a legényt szólította meg először, hanem az öregasszonyt, az anyai minőséget, akinek a helyére pályázik, akinek a jóindulatát először meg kell nyernie. S az sem „véletlen”, hogy ezzel a fordulattal szólítja meg: „*Fel ne bonts, te szegény asszony, ha jó kell neked is, a fiadnak is.*” Ez a felszólítás itt valami olyasmit jelent: ne merd háborgatni legbelső lényemet, lényegemet! Ha „felbontunk” valamit, akkor netán oda az illúzió, mert akkor a részek, a részletek megismerése által eltűnik vagy netán *előtűnik* valami, ami nem egyezik az élénk vetített képpel. S a vágyott jóllakással szemben mit is adhatna a visszatérés a szegénységbe, a „haltalanságba”, ami a szegénység-szony háza táját eddig jellemezte. Erre mondhatnánk mai szóhasználattal: naná, hogy *a jó kell*...

Először a táplálkozás fizikai szinten megjelenő elsődleges vágya elégül ki, amikor a halkisasszony azt mondja a szegény asszonynak, hogy kívánjon a fia hálójába annyi halat, amennyit jónak lát, aztán annyi zsírt, amennyivel azt meg lehet sütni. Ez az általánosan elfogadott, mondhatnánk nélkülözhetetlen alapszükséglet, a fizikai létezéshez nélkülözhetetlen javak megléte. Ezt a minimumot talán mindenki meg tudja szerezni magának, ha nincsenek extrém körülmények, amelyek ezt megakadályozzák. Kérdés csak az, hogy ezzel a minimummal lehet-e egy életen át megelégedni. Korunk (és valószínűleg nem csak a huszonegyedik század) azt mutatja, hogy lehet így élni, lehet bármikor így vegetálni. Számptalan hasonló helyzetet látunk magunk körül: étel, ital adott, más meg nem is kell.

Ebben a jelenetben az anyával van dolgunk, aki boldogan kíván mindent, ami az ebédhez kell, az ő vágyai ebben a körben mozognak, hiszen a saját termékenység ciklusán már régen túljutott asszonyról van szó. Ez az anyai/földi vágyak kielégíthetősége, ami azért nem okoz olyan nagy erőfeszítést a hallánynak. Itt elég a bizonyosság, hogy van mit enni, eszébe sem jutna ezek után bárkinek is *felbontani*, részleteiben megvizsgálni, mitől tud egy hal ilyen csudát tenni. Ezek után természetes, hogy a fiú, maga is elbódulva az élménytől, még enni is elfelejt, amikor meglátja az átváltozást. Az ő igazi „igényére” ekkor kerül sor: a halból ugyanis

olyan gyönyörűséges fehércseléd lett, akinél szebbet kívánni sem lehetett volna. Olyan vágy jelenik meg ezáltal, ami a halkisasszony látása előtt még nem is létezett benne. Most viszont az evés mellé felzárkózott egy másik nagyon földi vágy: az asszony utáni óhaj...

Házasság a halkisasszonnyal, vendégség

S ezzel máris a mese valódi konfliktushelyzeténél vagyunk: mi is a vágy valójában, mire irányul, mi munkál mögötte, hogyan működik a természete, mire jutunk vágyainkkal, mire jut vele hősnőnk, aki egyelőre ad, ad, ad... Mintha félne, hogy az adás nélkül semmivé válik!?

Hősnőnk (f)eleségnek ígérkezik, ezzel is mutatva, hogy pontosan működik kívánságteljesítő lényege, azt kínálja a fiúnak, amire őt meglátván vágyott, magát a nőiséget: *„Csak egyet se bámulj, te szegény legény, de most itt vagyok, s ha kellek, kellek, ásó, kapa s a nagy harang síró szava válasszon el minket egymástól. Hívjál vendégséget, hadd legyek a feleséged, mert te mentettél fel az átok alól.”* Ettől a szép mondattól meg is hatódhatunk, hacsak fel nem tűnik nekünk, hogy miért *sírna a harang* vajon, de egyelőre minket, mesehallgatókat is elbűvöl az átváltozás csodája, ki gondol itt arra, hogy ott valami baj lehet, ahol a harang *sír*...

Az átok/átváltozás fogalom megjelenése mégis jelzi, hogy valami nem egészen tiszta, és hogy igen nagy erővel került kapcsolatba a fiú, olyan erővel, amelynek birtoklóját megátkozták, s a kifogásával ő is közelébe került ennek az erőnek, aminek működését egyelőre nem ismeri, csupán *(b)ámul* rajta. S ez az átok vélhetően kapcsolatos a vágykeltés misztériumával, azzal a lehetőséggel, amely az éppen elélnk adódott „képben” találja meg, vetíti ki önmagát.

Annyi tehát már kiderült a mese kezdetéből, hogy magával a vággyal lesz dolgunk, azzal az ősi minőséggel, amelyet minden régi tanítás veszélyforrásnak ismer, és amelynek legyőzését, szublimálását tanítják az ősi vallások. Amelyet legtöbbször az illúziókkal hoznak kapcsolatba, és amelyet az emberek életében kielégíthetlenség, csalfaság és persze csalódások öveznek, miközben a vágy az egyik alapegysége magának a mozgásban levésnek, az életnek.

Halkisasszonyunk csak vágyat teljesít, nem ad hozzá „használati utasítást” (nem is tudna!), egyszerűen megadja, amit a másik kíván. Magán a kívánón múlik, hogy merre viszi őt a „vágyak útja”.

Az ügyesen halászó fiú útja a mesében bizony a veszély felé visz, amikor meghívja vendégségbe a királyt és annak udvari népét. De mire véljük ezt? Mi dolga van egy hitványka legénynek a királlyal? Úgy tűnik, a vágyak hirtelen teljesülése

okoz némi zavart a fiú fejében. Talán most úgy érezhette, hogy bármire képessé vált? Nagyon hasonlít ez ahhoz a való világbeli helyzethez, amikor bizonyos szerek hatására, segítségével hirtelen kitágul a világ a még tapasztalatlan fiatalok előtt, s valami olyasmi tűnik elérhetőnek, ami eddig nem is létezett. Ez a hirtelen találkozás a „tündérrel”, a varázslattal, a mámoros megvalósíthatósággal könnyen tévútra vezetheti a tapasztalatlan lelket. Ez a momentum sok mesében vissza-visszaköszön, s ez nyilván nem véletlen, hiszen itt is egy alapvető jelenséggel állunk szemben. Amikor először találkozik a férfi a nő oldallal, sőt, magával az elvarázsolt tündérerővel, látszólag hatalmas lehetőségek tárulnak fel, miközben olyasmivel találkozott, aminek egyáltalán nem ismeri a valódi működési módját. A tündérséggel való éppen csak megtörténő integráció (vagy látszatintegráció, ha a drog analógiára gondolunk) révén „kezébe kerül” egy olyan tudás, amivel nem mindenki tud bánni, ami túlnő rajta a következményekben, amelyeknek „kezeléséhez” további tudásra, tapasztalatra lenne szüksége. Nyilvánvaló, hogy még nem érett erre az erőre, lehetőségre, nem is tud élni vele, különben nem hívná meg a királyt és egész udvari népét vendégségbe. Ez ugyanis már olyan tudatállapotra utal, amikor elveszett a rendről való tudás, ha egyáltalán valaha is volt! Ez a kusza és még nem jól kezelt erőfitogtatás olyan hatalmat hívott be a személyes terébe, amelynek a hatóköre jóval nagyobb az övéénél. A király a világban törvényszerűen működő rend letéteményese, amelyet a legény ifjú házasságát mivoltában most „eltérített”, amikor szépséges, vágyteljesítésre képes hal/tündér feleségét behozta a király látóterébe.

Ez az élet forgataga, a hétköznapi cselekvések világa, amelyben számtalan ilyen szabályozatlan energia csapong, hoz létre újabb és újabb kontrollálhatatlan helyzeteket. De mit mond a mese, hogyan is működik ez a forgatókönyv? A kívánság újabbat szül: most már nem elég a mindennapi eleség, a bödön zsír, a hálóban a halak, az ifjú feleség: a király fogadására már *kacsalábon forgó gyémántfoglatatú aranypalota* dukál, *hogy a napra lehetett nézni, de arra szemvilágvesztés nélkül egyet se*. S a mese ezen a ponton is nagyon direkten fogalmaz: létrejön az illúziók színes és állandóan forgásban lévő csoda-palotája, ami bizony *szemvilágvesztéssel* jár. S ehhez talán még drog sem kell, anélkül is létrejöhet, ha nem tudjuk, igazából mennyire futja az erőnkől, ha nincs reális önképünk. De az illúziókeltő szerek aztán még fel is nagyítják ezt a *szemvilágvesztést*, mert egy csapásra eltűnhet minden, ami eddig problémás volt, eltűnik a félelem és a fájdalom, királynak érezhetjük magunkat mindaddig, amíg a valódi király, az életben működő törvény meg nem mutatja magát.

S mindezt egy vízből jött, halból lánnyá váló tündér-/boszorkány-erő mozgatja, akinek/amelynek valódi minőségével nem igazán vagyunk tisztában, mert nem is lehetünk, amíg meg nem értjük, mit keres ez a szépséges leány egy ilyen *hívány fiú* mellett.

A király három kívánsága

A király meglátván a szépséges halkisasszonyt, *megkívánja* öt feleségnek. Ez már a rend felbomlásának tisztán kivehető képe. A király maga a rend, a világban működő törvény. Ha már ez sincs a helyén, akkor bizony jöhetnek a további csapások. Akár egy modern melodrámban is járhatunk, amikor a hatalommal bíró csábító fondorlatosan megpróbálja megszerezni vágya tárgyát.

S innen háromszög-történetként is tekinthetnénk a mesére, részben az is, de ennél jóval több, mert azt is megmutatja, mi munkál szellemi értelemben az ilyen történetek mögött. A rend felbomlása ugyanis soktényezős játszma, amelyben minden szereplő megteszi a maga lépéseit. A halkisasszony vágyat tölt be, a fiú vágyakozik, s mikor megkapja, amire vágyott, bizony eldicsekszik vele, talán mert maga is érzi, mennyire nem érdemelte meg; a király, mert király, igényli mindenből a legjobbat, s mert hatalma van, ezt érvényesíteni is tudja. Ez a történet háromfelé bontott része, három személyben megélt forgatókönyve, de ha egy személybe sűrítjük, s belső energiaként vizsgáljuk meg, akkor máris meglátjuk benne a vágyat, a vágyat betöltő cselekvést, és a cselekvés következményeit uralni nem tudó szabályozatlan energiákat s mindezek illúzió voltát. S ez már nincs korhoz, nemhez kötve, férfi, nő, fiatal és öreg egyaránt végigjátszhatja a megadott mintát. A lényeg az, hogy mikor bontjuk meg azt a rendet, ami a világ szövedékében a helyes irányt mutatja, s aminek netán negatív következménye mindig váratlannak, meglepőnek tűnik, miközben pontosan azt kapjuk csak, amit megérdemeltünk.

De mit is akar a király? A más feleségét. Ehhez azonban ki kell iktatni a képből a férjet, akinek jelenléte a király szempontjából nemkívánatos. S hogy miért is nem fejezteti le csak úgy, az nyilván valódi királyi mivoltából ered – őriznie kell a rendet, amelyben mindennek megvan a működési módja. Itt kapnak szerepet a tanácsosok, akik célirányos módszereket hivatottak kiötlölni, még hozzá úgy, hogy próba elé állítják s ezzel egyben megmérlik, mérlegre teszik a legény férfi/férji minőségét. Természetesen látszólag teljesíthetetlen kívánságokat támasztanak a fiúval szemben, de nem számoltak a halkisasszony/tündér feleséggel, akinél nem létezik teljesíthetetlen kívánság. A kívánságnak ugyanis az a természete, hogy nincs határa, illetve – mint később kiderül a meséből – a való világban nincs határa. S mivel a mesében nincs félúton megálló, kicsit beteljesülő eseménysor: ennek is élet/halál a tétje, amint valójában is van, hiszen minden tévút egyben halál is, amelyben elveszítjük magunkat, ha nem vigyázunk.

Az első kívánság: *„hogya holnap reggelre a királyi palotával szembeni erdőből annyi öl fát nem vág, azt ölbe rakva ki nem szárítja, amennyit a király harmadmagával egy nap alatt ne tudjon számba venni, karóba kerül a feje, pokolra a lelke.”*

Miközben a fiú a lehetetlen feladat miatt nekibúsulva már a saját halálát látja, addig tündér felesége a maga mágikus hatalmát mozgósítja, s ennek közege az éjszaka, s szolgálai az ördögök. A mese megint nagyon látványosan vezet minket a képek során: *ezüstsípot fuvint meg* a halkisasszony, azt is östére kerülve. Itt nyilvánvalóan az éjszaka erői mozognak, ott történnek a dolgok, a nemiség, de a varázslás misztériuma is ott él igazán. Abba a stádiumba kerültünk, ahol már erősen gyanakodhatunk, hogy elveszett a helyes irány, s felmerül a kérdés: miért is vannak ördögei egy tündérnek?

Az erdő a mesében mindig a próbák és a nagy beavatások, eltévedések, találkozások helyszíne. Együttal a kontrollálhatatlan természeti erő is, ami akár a tudattalanunknak is tekinthetünk. Itt a tanácsosok (ők a mi eltévelyedett rossz gondolataink) azt remélik, hogy egy egyszerű fiú nem tud akkora problémaköteggel megbirkózni, mint a király erdeje (akarata, vágya, hatalma, életereje), de még ha megbirkózna is vele, rendbe tenni nyilván nem képes. Már hogy is lenne képes, hiszen maga a király sem képes rá, különben nem kívánná meg a más feleségét! Ő nem is, de az ördögök bizony igen, s velük az éjszaka lánya, a vízből jött hal/tündér, aki a végső „rendjét” adja a műveletnek: „*csak sorjában ráfuvingatott az ölfára, s helyből száraz lett az egész*”. Ez egyrészt azt jelzi, hogy halkisasszonyunk nemcsak életet tud adni *fuvintással*, hanem élőből száraz, azaz halott fát is! Másik értelemben halkisasszonyunk áttelekesítette a problémát (*ráfuvintott*), amely úgy tűnik, mégsem olyan szilárd, mint ahogy látszik (!), így „rendbe” tette a férje számára megoldhatatlannak tűnő feladatot.

Nyilván nem véletlen, hogy éppen ezüstsípon és pont az ördögöket hívta hősnőnk, akinek hatalma – a vágyteljesítés – bizony alsó világbeli erőket mozgat (élőből száraz/halott fát *fuvintott!*), azokat uralja, s ennek okán nem esik nehezére egyszerre két vágyat is kielégíteni: királyét és az uráét. (Itt nem az a lényeg, hogy miért tette – nyilván a férje védelmében, a mese nem a miértekkel foglalkozik...) Ez az archetípusa valószínűleg a már emlegetett szerelmi háromszögeknek is, de mint minden egyensúlytalanság, nyilván ez is csak időlegesen állhat fenn. Ráadásul igen nagy ára van: az erdő kivágása, vagyis az eleven életből egy rakás száraz fa lesz... Ez bizony megint nagyon pontosan mutatja a világban megtalálható illúziók működési módját. Éjszaka hatnak, ördögökkel dolgoztatnak, s ahogyan építenek, úgy rombolnak is. Egyszerre éltetnek és ölnek. Pusztán az a különbség, ki uralja ezt az erőt, főként pedig az, hogy mire használja.

A második kívánság még teljesíthetlenebbre van kitalálva, hogy végre valóban karóba kerüljön az útban lévő férj, és *felséges királyné* lehessen *az a leány*. De a halkisasszonyon nem fog ki ez a feladat sem, ami pedig megint igen nagy próba: „*ahajt azt az égig érő kősziklát, ha holnap reggelig szét nem hánysja, s a helyén*

szőlőhegyet nem állít, hogy abból reggel a király szőlőt is egyék, s a mustjából is igyék, karóba kerül a butuk feje”.

Az égig érő kőszikla már jelzi, hogy a király szándéka egyre keményebb formát ölt – ez nagyon képszerűen mutatkozik meg a kő keménységében, de egyben azt is mutatja, hogy a király vágya (a kimeredő szikla fallikus formációja egyértelműsíti!) már nem ismer határokat (*égig ér*), így a válság kulminációja közel van. De ebben a legény nem igazán akadály, hiszen *butuk* (buta) szegény, ezt még a tanácsosok is látják... Már hogy ne lenne az, amikor eszébe sem jutott, milyen bajt zúdíthat magára, amikor éppen a királynak dicsekszik szépséges asszonyával, gyémántpallotájával...

Az *ezüstsíp* megint megszólal, a halkisasszony odaparancsolta ördögök teljesítik a feladatot (természetesen éjszaka!), amelyben a szikla egyrészt a már „megkövesedett” problémárészt jelképezi, másrészt viszont azt a magaslatot, amivel nem tud mit kezdeni sem a király, sem a legény. De az ördögök (nekik ez nem újság valószínűleg) hamar széthordják a kősziklát, megtrágyázzák a földet. A trágya, fekália, ürülék megint az „alsó mezőre” utal! De a kőszikla termőre fordításához már megint szükség van a mágikus erőre is. A halkisasszony ismét csak *végigfuvintotta* a beültetett szőlőkarókat, mire azok „életre keltek”, s reggelre már szőlőt hoztak, mustot erjedtek. S valóban, a női princípium mágikus ereje ez, a termőre fordított sivatag, maga a termékenység, a bőség, amely nem ismer lehetetlent az adásban. Ezt az erőt jelzi a hal vulvát idéző ábrázolása, ami a kereszténységben a két hal motívumává lesz, amelyben a korlát nélküli odaadás ereje jelenik meg, szublimálva ezzel a halban – vízből eredő – ősi erőket/tudást. A női „örök élet-erő” jelenik meg, amelyben ott van a tavaszi sarjadás, amely mintegy „kihívja”, majd virágba borítja a télen föld alá szorult erőket (nem véletlen kerülnek ide az ördögök is a föld alól!), mert igazi hatalma a termékenységében van. De ez a termékenység itt egyben varázslat is, hiszen a halkisasszony nemcsak egyszerűen tündér minőségű, mert halból változott asszonnyá, de mágiát művel – amit a mese szó szerint jelez is: „*alighogy kimondotta*” az ördögöknek szóló parancsokat, „*fordult rá egyet-kettőt maga körül*”. Ez a forgás analógiás cselekvés: maga a szél (a *fuvintás* pandanja, fokozása) ugyanaz bizonyos értelemben, mint a *ráfuvintás*: teremtető gesztus, amellyel olyan dolgokat is megidézhet a boszorkány/tündér, ami akár ártó erő is lehet. Ez a kereszténység egyneműbb (Szűz Mária) képével ellentétben nagyon is ismeri a démoni erőket ugyanúgy mozgatni tudó asszony, szépasszony, varázsló, boszorkány erejét. Ez a természet ereje, ami jó vagy rossz arcát aszerint mutatja, mit és hogyan kérnek tőle. A víz analógiái között a hagyományban szerepel a halál vize is, de a víz betegség-jelkép is lehet, a fodrozódásában megjelenő hullám pedig ugyanaz, ami a lányok haját olyan széppé teszi, és amellyel „megbabonázzák” a legényeket.

Elvont formában a hullám a hímzéseken egyszerre jelezhet vizet és élvonalat, azaz mindent, ami mozgás, áramlás. Itt a szőlő ráadásul maga is mágikus növény, amely élet- és halál-jelkép is egyszerre. A belőle készült must pedig utal a borra, amely vér-analógia és ezért élet-/halál-, de lélek-szimbólum is. Itt még csak mustot kért a király, de nem kétséges, hogy vére (a férjére) és nedvre (a nő „mustjára”) szomjazik.

Úgy tűnik, az ár itt is igen nagy: a sziklából, ami a mitikus földrajzban az a kitüntetett pont, ahol az ég a földdel, az ember az Istennel találkozhat, immár a kábítás/bódítás italának termőhelye lett.

Az eddigi két királyi parancsban megsűrűsödött problémákat nem lehet tovább fokozni, ezekben már minden variációja megvolt a hagyományos háromszögekkel járó konfliktusoknak. Még az is beleérthető, hogy a termékennyé vált szőlő éppenséggel a leány kettős vágyteljesítésének objektivációja (szőlőfűrt/élet/gyermek analógia). De mindenképpen utal arra az útra, amelyben a szellemi úton járó – halleány/fiú/király – hármas egysége halad. S ezen az úton az erdőből felvágott – azaz megoldott, rendezett, de halott – „öl” fa lesz. S ez megint kétirányú, mert az öl szóalak kettős jelentése ezt megengedi! A meddő kőszikla (gondolat/vágy) szőlőtermő földdé válik, pedig lehetne a legmagasabb, az istennel való találkozás helye is.

De még mindig nem oldódott meg az alapvető kihívás: a megzavart rend problémája. A hármasnak (király kontra házaspár) ez a felállása nem lehet tartós, mivel itt nincs harmónia. Márpedig a hármasszakralitásában éppen az egyensúly, az isteni rend mutatkozik meg. Így következik a harmadik feladat, amely túlmegy az első kettő teljesíthetetlenségén, még magasabbra néz: magát Isten Őszentfelségét hívja meg ebédre a király a fiúval. Itt már a legmagasabb szellemi/szakrális erő idéződik meg, amely úgymond végső megoldást kínál: magát a határátlépést, amely által szublimálni vagy megszüntetni kénytelenek a vágyteljesítés korlátlanlansága miatt előálló helyzetet. Ez a szellemi, szakrális erő már nem hívható elő pusztán a megszokott mágiával: nem lehet lehelettel (lélekkel, széllal, fordulással, varázlással) megidézni, nem működik az ezüstsíp sem, ami a Hold, az illúziók, a látszatvilág keretei között megoldotta a kérdéseket. Szükség van valami másra!

A fiú is érzi a horderejét az utolsó feladatnak, már nem is meri a feleségének elmondani, inkább *„hazafelé sem nézett, csak úgy maga elé vette az utat, s megindult árva fejével egyfelé, maga sem tudta, merrefelé [...] ahajt a Küküllő hídján ment volna keresztül nagy lelógatott fejjel.”* Ez a hídon való átkelési szándék is jelzi, hogy a fiú pontosan érzi, milyen fajta határátlépésre van szükség – s amikor ő a hídnak veszi az irányt, ez a teljes tehetetlenségét is mutatja, meg, mint aki halálnak szánja magát. Ha a drogos hasonlatnál maradunk, ebben az állapotban már nem a félelem és

fájdalom megszűnésének gyönyörű illúziója működik, mert hívatlanul is megjelennek a szörnyek, az újabb, most már irracionalitásában is kivédhetetlen ellenerők.

Megint a női (termékeny, megtartó, őstudás) menti ki a kétségbeesésből a fiút, méghozzá igen jelentőségteljes módon: „*Na – azt mondja akkor a halkisasszony felesége –, látod azt a göthös kabalát? Nyergeld meg. Ülj a hátára, s bízd rá magad, ahogy akar, úgy menjen, ahol akar, hadd álljon.*” Kicsit olyan ez, mint az örvénybe kerülés: ha a legmélyére érsz, talán feldob, és akkor megmenekülsz. Nem táltosra ülteti (ez itt már nem lehetséges!), hanem kabalára... Ez a „kabala” nem a mesék ismerős táltosa, itt nem jelenik meg senki, aki parázssal etetné, ahhoz ugyanis valódi szándék, akarat, férfierő szükségeltetne! De mit is jelenthet a *bízd rá magad* kitétel? Te csak ne gondolkodj, hiszen *butuk* vagy úgyis, te csak tedd azt, amit mondok neked. Miféle férfi az ilyen, kérdezhetnénk, aki meg sem próbálja a maga erejét kipróbálni, csak megy valami olyan erő után, amiről semmit sem tud, de amiről azért már kiderült, hogy az ördögök segítségét használja!

Mi is ez a kabala? A szó maga lámpást jelent, de jelenthet szerencsét hozó tárgyat, cselekedetet, *varázslatot*. Mindenképpen a szellemi erőnek, a mágikus mezőnek a meghívása mutatkozik meg benne. S itt már kétségeink erősödhetnek, hogy vajon a varázslással mozgatott erőnek milyen hatása lehet a továbbiakban, nem fordulhat-e mindez a saját maga ellentétébe is.⁶⁰

A misztikus zsidó hagyomány, a kabbala szerint hat Énje mindenkinek van. A hetedik, a középen álló halhatatlan isteni szikra azonban nem mindenkiben ég. S akiben ég is, éppen hogy csak parázslék lényé legmélyén. A beavatás az ember énjét sorra lefejtí és a mélyen nyugvó szikrát lángra lobbantja. A hetedik, a Teremtő lényéből való lángocskát ez tudja felszabadítani. Ez a hetedik lesz igazi ember lényének jelképe. S máris megértjük, miért vagyunk a mese elején jelzett hetedhét országon is túl! Nos keressük, vizsgáljuk azt a bizonyos hetediket, a lángot, amely szikraként, parázsként ott van, de kibontása már az ember dolga. Persze az a kérdés is felmerül, hogy látunk-e történetünkben beavatást, vagy csak erőfitogtatás van jelen? Mert a legény eddig önmagától semmit sem csinált, csak követte felesége utasításait, követte a varázslással megmozgatott erők útját, amitől kérdés, hogy ő maga vajon jobbá, okosabbá vált-e. Mert ha nem, akkor mindez nemhogy nem beavatás számára, hanem éppen az ellenkezője: a tudatlansága, butasága bizonyítéka, annak hatványozódása.

Pedig a tét éppen az, mint minden mesében (mindenhol más és más helyzetből indulva!), hogy ki tudja-e szabadítani az emberi lény, aki próbának van kitéve, ezt

⁶⁰ Nádor Judit *Sámánság, a művelés művészete* c. könyvében részletesen kifejti a különbséget a sámán és a varázsló között (i. m. 156–159.).

a hetedik, igazi emberi – de isteni szikrából való – lángot. Meglátja-e a megoldást, amely által vissza tudja állítani az égi rend példájára az emberi világ rendjét, ahol a király (az önmagát felszabadító teljes ember) ennek a rendnek a letéteményese. Történetünkben eddig a varázslás működését láthattuk – a *halkisasszony* által mozgósított ördögi praktikákat, amelyek jottányit sem változtattak a férj butukságán/butaságán, legfeljebb eseti megoldásokat hoztak a királlyal való mérkőzésben.

A megoldást természetesen Isten Őszentfelsége hozhatja, aki viszont maga is kívánsággal áll a király meghívása elé: *„Menj csak haza, te szegény fiú, s mondd meg a te királyodnak, hogy ott leszek holnap délre udvari ebédre, de nekem olyan ebédet adjon fel, akit nem én teremtettem, hanem egyenesen ő állított elő egészen a maga királyi hatalmával.”* S ezzel fogalmazza meg a felismerést, ami visszabillentheti a dolgokat a helyükre, s egyben kijelöli az ember valós helyét a teremtetett világban. Ha van valami, ami nem isteni teremtés, akkor nem lehet vége a kívánságoknak, akkor valóban nincs határ, amely megállítaná az ember vágyakozását. Másrészt az a gyanú, ami végig ott munkál a mese hallgatójában, hogy talán ez az egész itt nem is valóság, vagyis nem Isten által teremtetett/szentesített valóság, csak valami varázslat előidézte zavar, újra felmerül, amikor a megidézett legfelsőbb úr éppen olyat kíván, amit nem ő maga teremtetett...

A határ pedig nagyon is ki van jelölve, méghozzá Isten Őszentfelsége jelölte ki: s ez az isteni rendnek való megfelelés örök parancsa. Amint ezen túl akar lépni az ember, aki lényre fény (lámpás – kabala) természeténél fogva birtokolja az erről való tudást, máris kapkodás, zavar lesz a következmény. Nem is tudott a király ebédet adni: *„Hanem ott olyan nagy a zavar, fejtelenség, jövés, menés, de felterítve s ebédjele semmi.”* Valóban táplálni – ebédet adni – szellemi értelemben véve nem lehet a törvény betartása nélkül, mert az nem lesz valódi táplálék, amit Istennel megoszthatnánk. A következmény nemcsak a zavar, hanem az a bizonyos csattanás: *„a palota eltűnt a föld színéről. Helyét egy tó foglalta el. S abban békák ugrálnak.”* S itt máris a kezdeteknél vagyunk, amikor a természeti világ evolúciós útja elindult. Ez vajon ugyanaz a víz, ahonnet *halkisasszonyunk* is ki lett fogva? Valószínűleg nem egészen, mert az folyó volt, ez meg itt egy tó – állóvíz, úgy tűnik, ide kerülnek a „visszaesők”!

Itt van jelen az a szellemi erő, amelynek létét a modern világ oly szívesen tagadja, amikor nem ismer el semmilyen „isteni” törvényt, pláne nem olyant, amely az emberen belül is működik. Pedig világunk zavart, saját egyensúlyát megbontó működésére nagyon is szaporodnak a példák. S a számtalan probléma mellett feltűnnek a világ végéről szóló próféciaák, amelyek egy másik szinten ugyanazt a csattanást vizionálják, amely mesénk végén mutatkozik meg. Amint az emberi társadalom elveszítette a mértéket (genetikusan kódolt, beépített, saját belső tu-

dását a rendről), egyre több projekciót fogalmaz meg (lát!) a világ végéről. Ezáltal mintegy a kozmikus rend megbomlását, a vágyteljesítésben mértéktelenné vált cselekvés következményét vetíti ki.

A kimondott és kimondatlan tanulságok

Különbséget kell tennünk a mese kimondott és rejtett tanítása között, mivel – ahogy már az elején kimondódik – itt az Óperenciás tengeren innen vagyunk, de mivel a mese a hetedhét országon túlról jön, az onnét indított szálon végig kell mennünk, nem állhatunk meg félúton...

A kimondható tanulságot a mese lépten-nyomon a hallgató tudtára adja, mintegy beleveri a fejét, hisz számtalanszor megjegyzi a halkisasszony a férjének: „*nem jó nagyurakkal egy tálból cseresznyét enni, mind így jár az, aki nagyobbra vágyik annál, amit ér ő.*” Úristen Őszentfelsége is megfogalmazza a maga intelmét: „*vedd te is tudtul, s a jövőre eszedbe, hogy nagyobbat ne akarj, mint amit a sorsod megenged.*” De miközben elhangzanak ezek az intelmek, a mesében szereplő *hitvány legény* csak elköveti a hibákat, csak megy a maga vágyakozó emberi útján – nyilvánvalóvá téve ezzel, hogy az ember alapvető természetéről van szó. De úgy is nevezi őt a mese, hogy *hitvány legény*, s ha a mese kimond valamit, azt komolyan kell vennünk. Mitől, miért lenne *hitvány* ez a *legény*, s mire jutott a kezdéskor rá kimondott jelzőhöz képest?

Az indulásnál láthatjuk, hogy saját szegénységének megoldását abban látta, ha halászni megy a vízhez. Ezt *egyéb dolog híján* teszi, magyarul: más dolga nem volt, mert ünnepnap lévén nyilván nem dolgozott. De hát mit is dolgozhatott egy ilyen *hitvány legény*? Tán nem is értett semmihez, akkor a jelzője nem *hitvány*, hanem *dolgos* vagy *ügyes* lenne. Ehhez mérten jött az eredmény is: „*Addig halász, addig mászkál ott a víz partján, erre-tova, míg valahogy ezen a világon egy növetlen kicsi, szíronyos halat fog.*” Céltudatosnak semmiképpen sem nevezhetjük az ide-oda mászkálást, így az eredmény is csak egy *növetlen kicsi, szíronyos hal* lett. S a halból lett leány maga ajánlotta magát feleségnek, mikor látta, hogy a *legény* „*még szólani se tudott nagy ámulatában.*” Nem kimondottan cselekvő szereplője *legénykénk* a mesének, ahogy később sem, már indulásnál sem kell szinte semmit mondania, tennie, mindent kimond és megtesz helyette a halkisasszony feleség. Ő végzi el az ördögök segítségével a király tanácsosai által rá mért feladatokat, majd Úristen Őszentfelsége szépen hazaküldi a feleségéhez azzal az intelemmel, hogy: „*De vedd te is tudtul, s a jövőre eszedbe, hogy nagyobbat ne akarj, mint amit a sorsod megenged.*” S ezzel számára le is zárult a történet. Csak az a kérdés, hogy mi az, amit az ő

sorsa megengedett? Úgy tűnik a meséből, hogy ez sok is meg kevés is! Sok, mert hitvány legény létére varázsló/tündér/szépasszony feleséget kapott, kevés, mert tapodtat sem mozdul el az elején bemutatott passzivitásából. Megy, ahová küldik, teszi, amit mondanak, elfogadja, amit kap. Benne szikrája sem mozdult meg a sorsa jobbítására tett valódi cselekvésnek, akaratnak, szándéknak. Még kívánsága sincs igazán, azt is a felesége adta a szájába. Így aztán számára a sors nem is hozhat egyebet, mint szépen hazaballagni, de „*máig se hívott több királyt vendégül!*” Aki nem tudja fogadni, bizony ne akarjon királyokkal komázni, adja tudtul a mese. Ne akarjon olyan erőkkal kapcsolatba kerülni, amihez nincs felkészültsége, tudása, cselekvőereje, semmije sem! De nem is lesz belőle király, marad ugyanaz a hitvány legény, aki volt. S ebben rejlik hitvánsága is: mert nem vágyta, akarta igazán, hogy sorsa másfelé vezesse. E nélkül ugyanis nem működik az az erő sem, amivel sorsát jobbra fordíthatta volna.

A király még egy fokkal rosszabbul járt, ő éppenséggel a királyságát, létezését minden lényegi tartalmát veszítette el, de ugyanazon okoknál fogva, mint a legény. Benne határozottan megfogalmazódott a kívánság: más feleségre, a halkisasszonyra vágyott. De tenni ő sem tett semmit, mindössze hallgatott a tanácsosokra, akik hogyan is adhattak volna eredményre vezető tanácsokat, amikor maga a kívánság is a „rend ellen való” volt (nem véletlenül ősi konfliktus hordozó más feleségét megkívánni!), miközben ő maga volna a rend letéteményese a földi/szellemi/emberi királyságban. Rabja volt kívánságának, nem cselekvő részese saját életének, hallgatott a tanácsokra (saját rosszabbik oldalának hangjára), így amikor méltón kellett volna fogadnia a legmagasabb égi királyság letéteményesét, csak *zavar, fejtelenség, jövő, menés* lett a vége. Ha a kívánság a „rend ellen való”, akkor nincs miből feltálatni az ebédet, nincs, ami táplálhatná az isteni, rend szerint való felséget. Így kerül vissza ugyanoda, ahonnan a halat a mese elején kifogta a legény: a vízbe, mindennek a bölcsőjébe, a kezdőpontra. Talán – egy másik mesében – a király is találkozik majd egy királykisasszonnyal, aki nem a csúf békát látja benne, hanem kiszabadítja a rossz döntés miatti lealacsonyodásból, és új királyságra hívja, ahol igazi párjára, új életre kelhet. De addig úszkálhat és brekegget, úgysem változik semmi...

S ez lehet az a pont is, amiért a halkisasszony átok terhével jött, „változott” át, lett belevetve az emberi világba. Képességekkel, a kívánságteljesítés adományával érkezett – de vajon jól használta-e ezt a képességét? Mert mindannyian ezzel a „képességgel” érkezünk a világba, s az dönti el, járhatunk-e valóban a „királyi úton”, hogy mit kezdünk ezzel a képességgel!

A kérdés változatlanul az, hogy mit kezd az ember, mesénkben a halkisasszony, ha pontosan ismeri az adományt, amivel a világra lett segítve, vagyis tudja, hogy

amire vágyunk, az teljesül(het). S itt válik igazán lényegessé, hogy vajon maga a halkisasszony mire vágyott. Mert e nélkül a kérdésfeltevés nélkül nincs meghatározva az út, amelyen járnia hozta a saját sorsa. Mesénkben éppen ezen fordul meg a történet, hogy nincs saját vágya, nincs saját elképzelése a saját sorsáról, csak teljesíti a mások nagyon jól felmért és megértett vágyait, kívánságait. Az öregasszony halat és bödön zsírt kap (ez a fizikai, vegetációs szint), a legény feleséget kap, bár ki sem tudja mondani (ez már inkább a lelki szintnek feleltethető meg). Ő ugyanis azt is tudja, amit a legény meg sem fogalmaz, és már adja is! A király kivágott erdőt, rendbe rakott öl fát, termőre fordított kősziklát kap (ez már szellemi tartalommal telített!). Persze a király igazából a saját elfeledett, nem használt vágyteljesítő képességét szeretné visszakapni, ami a halkisasszonyban testesül meg, de ez ugyanúgy nem kapható ingyen, mint a másik kettő. Akkor meg pláne nem, ha maga sem tudja megfogalmazni, hogy mit is akar igazán. Ez a királyi – szellemi – szinten működő zavar. Mert amíg nem tudjuk pontosan megfogalmazni, hogy igazán mire van szükségünk, addig bizony folyvást félrecsúszhatnak a megkapott adományok, tanít minket a mese. Egyedül az öregasszonnyal nincs gond, ő megkapta a halat és a bödön zsírt, meg is főzte belőle a vasárnapi ebédet, s mivel ennél többre nem vágyott, nem is lett semmi további problémája. A legény már rosszabbul járt, számára a hirtelen megkapott feleség bizony azt eredményezte, hogy többet kezdett el gondolni magáról, mint amennyit ért: egyből a királlyal akart komázni. De a király is olyasmire vágyott, amit csak saját maga szerezhetett volna vissza, és azt sem fogalmazta meg – még önmagának sem, így aztán mindent elveszített. De halkisasszonyunk sem járt jól igazán, hiszen ő sem kapott semmit, kivéve ezt a *hitvány legényt*, de hát ez amúgy is odavolt érte, viszont hatalmas zavart keltett azzal, hogy a saját kívánsága megfogalmazása helyett a másokéval foglalkozott. Mert adhatok én bödön zsírt, ha valakinek nincs mit enni, de a lelki és szellemi vágyak teljesítése már nem megy a másik valódi, megfogalmazott akarata, cselekvése nélkül. Vagy ha megy, akkor ez lesz az eredménye: *csattanás*, víz és mindenki mehet oda, ahonnan jött. A többi mind szemfényvesztés, kacsaláb és ördögök tánca az éjszakában.

Ha pontosan követjük hősnőnk cselekedeteit, egy olyan cselekvéssor körvonalazódik, amelyben a régi hiedelmek boszorkánya kel életre, aki ördögökkel szövetkezik, de kivel is szövetkezne, mikor nem tudja az alapeckét, nem látja igazán, mert nem a szívével, hanem a mások (saját) egójával lát, mert nem hagyja magát *felbontani*! De mit kerül el, mivel nem néz szembe maga a szépséges hősnő, aki halból – sikamlós, megfoghatatlan mélyből került elő? Talán azt, hogy valóban szembenézzen önmagával, és megfogalmazza, mire van szüksége? Talán egy valóban hozzáillő, erővel bíró férfira, akinek nincs szüksége csillogó játékokra és

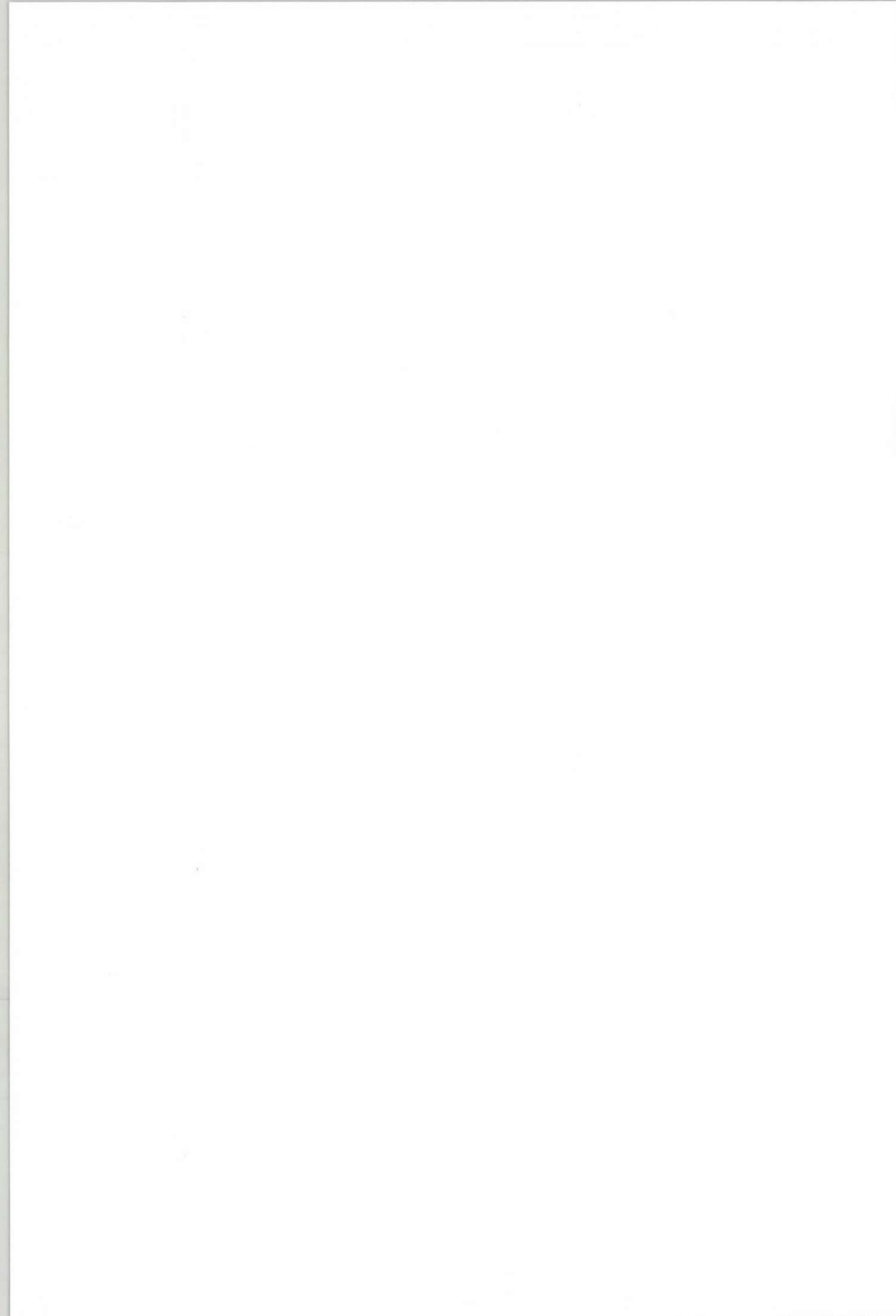
erőfitogatásra, mert valódi természetében is párja lehetne? De akkor meg kellene ismernie ezt a valódi természetét, s ezt bizony „felbontás” nélkül nem lehetséges. Talán meg kellene bízni saját vágyakozásának betölthetőségében, bízni magában a szeretetben, önmaga szerethetőségében. S akkor máris nincs szüksége szemfényvesztésre, mert a valódi fény világítana neki (is)...

Az elején feltett kérdés megválaszolása van csak hátra, amely a mese indítása-kor fogalmazódott meg: miért is vagyunk ebben a mesében az Óperenciás tengeren innen? Miért volt szüksége a mesemondónak, hogy ezzel a helymegjelöléssel indítsa el a képek sorát? Most a végén talán már jobban látszik az a bizonyos innen és túl – honnan hová jutottak el a vágyakozó hőseink, megtanulták-e a valódi leckét, ami a mesébe bele van kódolva, de nem hangzik el egyszer sem? Egy egészen bizonyos: valami *nem* történt meg a mese végére: *nem* lett király a legényből, maradt az a *hítvány legény*, akinek momentán van egy varázserejű halkisasszony felesége, aki megoldja a gondjait, s talán megtanulta a leckét, s ezentúl nem fog nagyurakkal egy tálból cseresznyét enni. Reméljük, hogy így lesz, amint a mesehallgató bizton okult belőle, de az is lehet, hogy felteszi a kérdést: és akkor ki lett a király?

Király csak az lehet a mesében (mert a mese csak az igazat mutatja, azt a rendet, amit a hagyomány őriz, mióta világ a világ), aki valóban állja a próbát. Mindkettejükből hiányzik – a királyból és a legényből, de a halkisasszonyból is – az az erő, ami által nagygyá, valódi királlyá, királynővé válhatnak: a belátáson, megértésen alapuló transzformációs és egyben cselekvő erő.

Így aztán továbbra is maradunk – hiába ér véget a mese – az Óperenciás tengeren innen, mivel valódi szellemi erővel nem, csak mágiával találkoztunk, de azzal a bizonyos lánggal, ami ott pislákol az emberi lélek mélyén, egyik meseszereplőnk sem tudott elbírní, egyikük sem tudta lángra lobbantani önmagában. Mesénk így „dupla fenekű” tanulságot hordoz, egyszer ad egy kézenfekvő, mindennapi életünkben megszívlelhető konkrét életvezetési tanácsot, de emellett megmutatja azt is, hogyan *nem* lehetünk királyok, ha a magunk ereje helyett ördögi erőket mozgatva nem tudunk végére jutni a kívánságok szemfényvesztő világának, mert igazából nem tudjuk, mit akarunk, vagy tudjuk, de nem teszünk érte semmit. Ezt a tudást már valószínűleg kevesebben értik, talán csak azok, akik már építik a maguk királyságát!⁶¹ S így válik érthetővé az utolsó mondat: *Avval akkor úgy eltűnt Isten Őszentfelsege, mintha ott se lett volna*. Bizony, mintha ott se lett volna! Mert „igazság szerint” ott sem volt, maradt a helyén, ahol mindig is van és volt, hogy mesénk egyetlen valódi királyaként tanítson meséről mesére...

⁶¹ Erre Boldizsár Ildikó hívta fel a figyelmemet!

3. Boszorkányok

MESE A FÉLELMETES ŐS-ÖREG BOSZORKÁNYRÓL, BABA JAGÁRÓL

Világszép Vaszilisza⁶²

Élt a nevenincs királyságban egy kupec. Tizenkét évet élt házasságban, mégis csak egy lánya született, Világszép Vaszilisza. Mikor az anyja haldoklott, a kislány még csak nyolcéves volt. Az anyja odahívatta ágyához a lányát, elővett a takaró alól egy bábút, odaadta neki és ezt mondta: „Hallgass rám figyelmesen, Vasziliszuka! Emlékezz mindig rám és figyelj jól az utolsó szavaimra. Hamarosan meghalok, szülői áldásomként rád hagyom ezt a bábút, mindig tartsd magadnál, senkinek se mutogasd: mikor baj ér, adj neki enni, s kérd a tanácsát. Ahogy jóllakott, megmondja, hogy kerül ki a bajból.” Azután megcsókolta a kislányt és meghalt.

A kereskedő meggyászolta a feleségét, ahogy illik, aztán azon kezdte törni a fejét, hogyan házasodhatna meg újra. Mivel jó ember volt, nem kellett lepkehálóval keresnie az új menyasszonyt, de a leginkább egy özvegyasszony tetszett meg neki. Nem volt épp fiatal, két leánya is volt neki, épp Vasziliszával egykoriak; gondolta: bizonyára tapasztalt háziasszony és jó anya. A kereskedő feleségül vette az özvegyet, de nagyot csalatkozott, mert az asszony bizony nem volt jó anyja Vasziliszának. Vaszilisza volt a falu legszebb lánya, a mostoha és a lányai irigykedtek szépségére, nehéz munkákkal gyötörték, hogy a sok fáradságtól megaszalódjon, szélből és naptól megfeketedjen, pokollá tették az életét!

Vaszilisza mindent zokszó nélkül tűrt, napról napra csak gömbölyödött, szépült, bezzeg a mostoha és a két lány gonoszságuknak köszönhetően egyre csak száradt és csúnyult, pedig egész nap egy fűszálat, annyit sem tettek keresztbe. Hogy történhetett ez? Vasziliszának segítségére volt a bábuja. Nélküle ugyan hogy boldogult volna ennyi munkával! Inkább nem is evett, hogy a bábunak hagyja meg a legjobb falatokat. Este, mikor már mindenki lefeküdt, magára zárta a kamra ajtaját, ahol lakott, és nekilátott, hogy megetesse a bábút: „Babácska, egyél szépen, hallgasd meg a szenvedésem. Itt élek apám házában, örömet mégsem lelem, a gonosz mostohám addig nem nyugszik,

⁶² Orosz népmese. Lásd: Orosz tiúndérmesék. Móra Ferenc Könyvkiadó, Budapest, 1982.

míg el nem kerget. Taníts meg, hogyan éljek, hogyan birkózzak meg mindezzel!” Hogy a bábu megvacsorált, tanácsot adott, nyugtatgatta, csitítgatta, reggelre pedig minden munkát elvégzett. A bábu napközben is mindenmel elkészült: felásta a veteményest, meglocsolta a káposztát, vizet hordott, a kályhát is befűtötte, s Vaszilisza ezalatt pihent a hűsön és virágot szedett. A bábu még azt a gyógyfűvet is megmutatta Vasziliszának, amelyik jó a napégésre. Ilyen szépen éldogált Vaszilisza a bábucskájával.

Eltelt néhány év: Vaszilisza felnőtt és eladósorba került. Minden városi legény keredkedett hozzá háztűznézőbe, de a mostoha a két lányával még csak nem is fogadta őket. A mostohát a méreg kerülgette, s így válaszolt a kérőknek: „Nem engedem a legkisebbiket előbb férjhez!” Kitessekelte a kérőket a házból, s minden mérget Vasziliszán töltötte ki.

Történt aztán, hogy a kereskedőnek hosszú időre el kellett utaznia. A mostoha, míg az ura távol volt, másik házba költözött, a sűrű, sötét erdő mellé. Ebben az erdőben, a tisztás közepén egy kunyhó állt, a kunyhóban pedig a vénséges Baba Jaga lakott: senkit nem engedett közel magához, s csemegének emberhúst evett. A költözködés után a kereskedőné mást sem tett, mint ilyen-olyan ürüggyel az erdőbe küldözgette a számára oly gyűlölt Vasziliszt, ám a lány mindig szerencsével tért haza: a babácskája mutatta számára a helyes utat, és nem hagyta, hogy Baba Jaga háza tájára tévedjen.

Beköszöntött az ősz. A mostoha mindhárom lányra kiosztotta az estéli munkákat: az egyiknek csipkét kellett verni, a másiknak harisnyát kötni, Vasziliszának pedig fonni.

Eloltotta a gyertyákat az egész házban, csak egyet hagyott égni ott, ahol a lányok dolgoztak, ő pedig nyugovóra tért. Munkálkodtak a lányok. A gyertya már a csonkján égett, mire az egyik mostohalány egy csipesszel úgy csinált, mintha meg akarná igazítani a lángot, ehelyett – az anyja szavát követve – ügyetlenséget tettetve eloltotta a gyertyát. „Most mitévők legyünk?” – kérdezték a lányok. „Az egész házban nincs fény, s még nem fejeztük be az esti munkát. El kell szaladni tűzért a vén banyához!” „Nekem világítanak a csipkeverőtüim! – mondta az, amelyik a csipkét verte. – Én ugyan nem megyek!” „Én sem megyek – mondta az, amelyik a harisnyát kötötte. – Eridj te a banyához!” – és kilökdösték Vasziliszt a szobából.

Vaszilisza elment a kamrájába, megterített a bábujának, megetette és így szólt: „Egyél kedves, egyél szépen, hallgasd meg a szenvedésem: tűzért küldenek a Baba Jagához, ő meg majd felfal engem!” A bábu megvacsorázott, s a szemei csillogni kezdtek, mint két csillag. „Ne félj semmit Vasziliszuska! – mondta. – Menj, ahová küldenek, csak engemet mindig tarts magadnál. Semmi baj nem érhet a banyánál, ha szót fogadsz.” Vaszilisza összeszedelődzködött, a bábuját a ruhája zsebébe tette, keresztet vetett, nekiindult a sötét, sűrű erdőnek.

Reszketett a félelemtől, de csak ment, ment. Hirtelen egy fehér lovas vágatott el mellette: fehér volt a ruhája, fehér a lóva, fehér a nyerge is. Virradni kezdett.

Ment tovább. Egy vörös lovas poroszkált el mellette: vörös volt a ruhája, vörös a paripája. Felkelt a Nap.

Vaszipilisa egy álló nap és egy éjszakán át gyalogolt, csak a következő nap estéjén ért arra a tisztásra, ahol a vénséges Baba Jaga háza állt. A kunyhó kerítését emberkoponyákból rakták, a szemük megvolt még; kapu helyett emberi lábszárcsontokat, kilincs helyett elszáradt emberi kezeket, zár helyett éles fogakkal teli száját látni. Vaszipilisának a szörnyűségekől a földbe gyökerezett a lába. Hirtelen feltűnt egy fekete lovas. Fekete ruhában, fekete paripán odaügetett a banya kapujához, s mintha elnyelte volna a föld, eltűnt. Beállt az éjszaka. Ám nem sokáig tartott a sötétség: a kerítésre rakott csontfegyverek szembogarában fény lobbant, és az egész tisztás fénybe borult, mintha csak nappal volna. Vaszipilisa remegett a félelemtől, de nem tudván, merre futhatna, nem mozdult. Hamarosan irtózatoss zaj támadt az erdő felől, faágak csikorogtak, száraz levelek ropogtak, az erdőből előbukkant Baba Jaga. Famoszárban ült, karókkal hajtotta magát, vesszőseprű simította el a nyomát. Odaért a kapuhoz, megállt, körbeszaglászott: „Fűj! Orosz szagot érzek! Ki van itt?” Vaszipilisa odalépett halálra váltan az öregasszonyhoz, földig hajolt előtte és így szólt: „Én vagyok az, anyóka! A mostohám lányai engem küldtek hozzád tűzéért.” „Jól van – mondta a Baba Jaga –, ismerem őket, itt maradsz hát nálam, ha megdolgozol érte, kapsz lángot, ha pedig nem, megeszlek!”

Aztán a kapukhoz fordult és elkiáltotta magát: „Hé, erős reteszeim, nyíljatok, széles kapuim táruljatok!” A kapu kitérült és a banya süvítve beviharzott, Vaszipilisa követte, aztán a hátuk mögött újra bezárult a kapu. Belépve a szobába a banya nagyot nyújtózva lefeküdt és így szólt Vaszipilisához: „Add csak ide, ami a kemencében sül: éhes vagyok.”

Vaszipilisa világosságot gyűjtött, világítottak a kerítésről behozott koponyák szemei, s hordta a kemencéből az ételt a banya elé; tíz jó ember is jóllakott volna belőle. A pincéből kváaszt⁶³ hozott, mézet, sört és bort. Mindent megevett, mindent megivott a vénség. Vaszipilisának csak egy kis káposztalevest hagyott, a kenyér végét meg egy darabka malachúst. Majd lefekvéshez kezdett készülni a Baba Jaga és így szólt: „Mikor holnap elmegyek, gondod legyen rá, hogy az udvart felseperd, a viskót kitakarítsd, az ebédet megfőzd, vasald ki az ingeket, majd menj, és a veremből hozz fel egy negyed mérő búzát és válogasd ki az ocsút belőle! De kész legyen minden időre, különben felfallak!” Ahogy befejezte a banya a parancsolgatást, rögtön horkolni kezdett, Vaszipilisa pedig a bábuja elé tette a maradékokat, sírásra fakadt és így szólt: „Egyél kedves, egyél szépen, hallgasd meg a szenvedésem: nehéz feladatot bízott rám a vén banya, és azzal fenyeget, hogy felfal, ha nem teljesítem időben! Segíts rajtam!” A babácskaja így felelt: „Ne félj semmit, Világssép Vaszipilisa! Vacsorázz meg, imádkozzál és fekjüdj le, a nappal okosabb az éjszakánál!”

⁶³ Vízbe áztatott kenyérmorzsából erjesztett ital.

Vasziliszta jó korán felébredt, Baba Jaga már talpon volt, kipillantott az ablakon, hát látja, hogy a csontfejek szemgödreiben pislákolni kezd a fény, közeleg a fehér lovas: hamarosan megvirrad. Baba Jaga kiment az udvarra, fűttyentett, mire előtte termett a seprű, a karók és a famozsár. Elvágatott a ház előtt a vörös lovas, felkelt a Nap. Baba Jaga beleült a mozsárba, kiszáguldott az udvarról a fakarókkal hajtva magát, a nyomait gondosan elsöpörve. Vasziliszta egyedül maradt, körülnézett a banya házában, rácsodálkozott a nagy bőségre, amit látott. Épp azon törte a fejét, hogy melyik munkához fogjon legelőször, de látja ám, minden el van már végezve. A babácska épp az utolsó ocsúszemeket válogatta a búzából. „Jaj, kis megmentőm! – mondta Vasziliszta a bábujának. – Megóvtál a bajtól!” „Már csak az ebédet kell megfőznöd” – válaszolta a bábu, miközben visszamászott Vasziliszta zsebébe. „Isten segedelmével készítsd el az ételt, majd pihenj, ahogy jólesik!”

Estére Vasziliszta megterítette az asztalt, és várta a vén banyát. Szürkülni kezdett, eliramodott a kapu előtt a fekete lovas, mire egészen besötétedett: csak a koponyák világitottak. A faágak csikorogni kezdtek, a száraz levelek ropogni, közeledett Baba Jaga. Vasziliszta elébe ment. „Mindennel végeztél?” – kérdezte a banya. „Nézd meg magad, anyóka!” – felelt Vasziliszta. Baba Jaga mindent átnézett, bosszankodott egy sort, hogy nem talált semmi kivetnivalót, és azt mondta: „No, jól van!” Aztán elkiáltotta magát: „Hűséges szolgálaim, szívbeli barátaim, örljétek le a gabonámat!” Megjelent három pár kéz, felkapkodták a gabonaszemeket és elvitték, nem is látta Vasziliszta, hova. Baba Jaga degeszre ette magát, lefekvéshez készülődött és újra elsorolta a másnapi tennivalókat Vasziliszának: „Végezd el mindazt, amit eddig, csak ráadásként a kasból hozd be a mákot, és szemenként válogasd ki homokból, valaki gonoszságból homokot kevert hozzá!” – mondta a vénség, majd a fal felé fordult és horkolni kezdett, Vasziliszta pedig nekiállt megetetni a bábuját. A bábu miután evett, ugyanazt felelte, mint tegnap: „Imádkozzál Istenhez, feküdj le, aludj, meglásd Vasziliszuska, reggelre minden el lesz végezve!”

Reggel Baba Jaga megint elrepült a mozsarában, Vasziliszta meg a bábu minden munkát elvégeztek. A vénasszony megjött, mindent alaposan átvizsgált, aztán így kiáltott: „Hűséges szolgálaim, szívbeli barátim, sajtoltjátok ki a mákból az olajat!” Megjelent a három pár kéz, megragadták a mákot és elvitték, Vasziliszta nem is látta, hova. Baba Jaga leült falatozni, s amíg evett, Vasziliszta csendben álldogált mellette. „Miért nem beszélgetsz velem?” – kérdezte Baba Jaga. „Megnémultál tán?” „Nem mertem szólni – válaszolta Vasziliszta –, de ha megengeded, szeretnék pár dolgot megkérdezni tőled.” „Kérdezz csak, de tudd, nem minden kérdés vezet jóra: aki kíváncsi, hamar megöregszik!” „Csak arról kérdeznék, amit útközben láttam, mikor hozzád tartottam: ellovagolt mellettem egy fehér lovas, fehér lovon, fehér ruhában. Ki ő?” „Ez az én fényes hajnalom” – válaszolta a Baba Jaga. „Azután egy vörös lovas jött, vörös lovon, tetőtől-talpig vörös ruhában, hát ő kicsoda?” „Ő az én vörös napocskám!” – válaszolta

a banya. „És mit jelent a fekete lovas, amelyik itt, a kapud előtt vágtatott el mellettem, anyó?” „Ő az én sötét éjszakám, mindannyian hű szolgálóim.”

Vasziliszának eszébe jutott a három pár kéz is, de hallgatott. „Miért nem kérdezel még?” – szólt a banya. „Eleget kérdeztem, hisz te magad mondtad, hogy aki kíváncsi, hamar megöregszik.” „Nagyon helyes, hogy csak arról kérdezősködsz, amit az udvaron kívül láttál, és amit itt bent, arról nem! Nem szívlelem, mikor kipletykálják a dolgaimat, mert aki ilyent tesz, azt megeszem. Most én kérdezek: hogy sikerül ennyi munkával boldogulnod?” „Édesanyám áldása segít nekem!” – válaszolt Vaszilisz. „Hát így állunk! Takarodj innét te megáldott gyermek. Semmi szükség itt az ilyenekre!” Kiráncigálta Vasziliszát a házból, kilöködte a kapun, lekapott egy világító szemű csontfejet a kerítésről, feltűzte egy bot végére, odaadta és azt mondta: „Itt van a tűz a mostohatestvéreidnek, vigyed, hisz ezért küldtek ide.”

Vaszilisz futásnak eredt, kezében a világító koponyával, mely csak hajnalhasadtával kezdett parázslani. Másnap estére ért haza. Ahogy közeledett a kapujukhoz, először el akarta dobni a csontfejet. „Már biztos nincs szükségük otthon a lángra!” – gondolta Vaszilisz. De a csontfej egyszerre suttogni kezdett: „Ne dobj el, vigyél a mostohához!”

Feltekintett a mostoha házára, és mivel egyik ablakban sem pislákol gyertya, úgy döntött, hogy beviszi a koponyát magával. Először kedvesen fogadták és elmesélték, azóta, hogy elment, nem volt a házban se tűz, se fény és hogy saját maguknak nem sikerült tüzet csíholni, ha pedig a szomszédból hoztak tüzet, menten elaludt, ahogy a küszöböt átlépték.

„A te tüzed aligha alszik majd el!” – mondta a mostoha. Behozták a koponyát a házba, a lángoló szemek haragosan tekintettek a mostohára és lányaira! Szinte égettek! S nem is volt hova bújni e tekintet elől; addig üldözte őket, amíg reggelre teljesen szénné nem égtek mindhárman. A koponya egyedül Vasziliszát nem bántotta.

Reggel Vaszilisz elásta a csontfejet a földbe, lelakatolta a házat, elment a városba és ott bekéredzkodett egy idegen öregasszonyhoz. Ott éldégl és várta az apját.

Egyszer így szólt az anyókához: „Unatkozom így ölbe tett kézzel, néni! Menj, hozzál nekem a legfinomabb lenből, nekiálllok fonni.” Az öregasszony lent vásárolt, Vaszilisz dologhoz látott, csak úgy forrt a keze alatt a munka: ügyesen dolgozott, olyan sima és vékony lett a lenfonál, mint egy hajsál.

Sok fonalat font, eljött az ideje a szövésnek is, de nem találtak sehol olyan szövőszéket, ami Vasziliszának megfelelt volna, senki nem is vállalta, hogy elkészíti neki. Vaszilisz kérlelni kezdte a bábuját, az meg így szól: „Hozzál nekem valami ócska vetélőt, egy darab fát, meg jó erős lőszőrt, összeszabálom neked.”

Vaszilisz beszerezte mindazt, amit a babácskája kért, és aludni tért, a bábu meg egy éjszaka leforgása alatt kis szövőszéket készített. Tél végére elkészült a vászon is, de olyan vékonyka volt, hogy a tűbe, cérna helyett, ezt lehetett volna fűzni.

Tavasszal a vásznat kifehérítették, és Vaszilisza így szólt az anyókához: „Add el, néni, ezt a vásznat, a pénzt pedig tedd el magadnak!” Az öregasszony ránézett az árura és elámult: „Nem, édes lányom! Nem való ez másnak, csak a cáratyuskának! Egyenesen a palotába megyek veled!” Elment az anyóka a cári rezidencia kapujához, ott aztán járkálni kezdett fel s alá az ablakok alatt. Meglátta a cár és kérde: „Mit szeretnél, öregasszony?” „Felségednek ritka árut hoztam, olyat, amit rajtad kívül senki másnak nem szeretnék megmutatni” – válaszolta az anyó. A cár megparancsolta, hogy engedjék be az asszonyt, és mikor meglátta a vásznat, igencsak meglepődött. „Mit kersz érte?” – kérdezte a cár. „Nincs ennek ára. Ajándékba hoztam neked.” Megköszönte a cár és hazabocsátotta megannyi ajándékkal az öregasszonyt.

Nekiláttak a szabómesterek abból az anyagból inget varrni a cárnak. Kiszabták, de sehol nem találtak olyan varrónőt, aki utánuk dolgozna. Sokáig keresgéltek, végül aztán hívatta a cár az öregasszonyt, és ezt mondta: „Ha meg tudtad szőni ezt a vásznat, tudjál belőle inget is varrni.” „Nem én fontam és szőttem ezt az anyagot, uram – felelte az anyóka –, a fogadott leányom készítette.” „Hát akkor varrja meg ő maga!” Hazament az öreganyó és mindent elmesélt Vaszilisznak. „Tudtam, hogy ez a munka sem várta magára!” – mondta Vaszilisza. Bezárkózott a szobájába és munkához látott, megállás nélkül dolgozott, egy tucat inggel el is készült.

Az öregasszony elvitte a cárhoz az ingeket, Vaszilisza megmosakodott, megfésülködött, felöltözött és kiült az ablak alá. Ült ott és várta, mi fog történni. Egyszer csak látta, hogy az öregasszony udvara felé egy cári szolga tart; belépett a szolga a házba és így szólt: „Felséges cáruk szeretné látni azt a mestert, aki az inget készítette, meg is jutalmazná bőségesen.”

Vaszilisza eleget tett a kérésnek és megjelent a cár színe előtt. Amikor a cár meglátta Világszép Vasziliszt, egy szempillantás alatt beleszeretett. „Nem, szépségem, nem válok meg tőled soha, a feleségem leszel” – mondta, s megragadta Vaszilisza fehér kezét, maga mellé ültette, és azon nyomban meg is ülték a lakodalmat. Hamarosan Vaszilisza apja is hazatért, megörült, hogy lánya sorsa jó fordulatot vett és ő maga is az udvarhoz került. Vaszilisza az öreganyót is magához vette, a bábuját pedig élete végéig a zsebében hordozta.

Félelem a boszorkánytól

Már találkoztunk a *királylányokkal*, akik a legfőbb jót képviselték, létezésünk értelmé és célja volt letéve a kezükben, akikért megharcolni felnőtt létünk egyik legfontosabb feladata. *Tündérekkel*, akik játszi könnyedséggel teljesítik a vágyakat, de hatalmuk tudatában ugyanilyen könnyedséggel veszejtenek is el, ha óvatlanok, vagy tiszteletlenek vagyunk velük. Mégis végtelen gyönyörűség találkozni velük, mert tudásuk van az élet élvezetéről, a szépség természetéről, mindarról, amiért élni érdemes. Ideje, hogy mélyebb ismeretségbe kerüljünk a *boszorkánnyal*, akit hol vasorrú bábának, hol anyókának, hol egyszerűen csak öreganyámnak nevez a mese. Ő az, aki olyan titkok tudója, amivel élni, de egyben ölni is lehet, így csínján kell bányunk vele, különben megharagszik, és segítség helyett a haragjával ismerkedünk meg – s ez könnyen végződhet halállal.

Ebben a gyönyörű orosz mesében találhatjuk meg talán a legszebben és a legtisztábban a boszorkányt, akinél életünk során majd mind megfordulunk egyszer. Tartósan ugyanis nem nagyon lehet elkerülni őt, mert valamikor, valahogyan kapcsolatba lép velünk, megszólít, vagy mi szólítjuk meg, hogy segítséget kérjünk tőle életünk egy szakaszában. (Talán mert mindannyian sejtjük, hogy a tudása nélkül nem boldogulhatunk...) Ez többnyire akkor szokott megtörténni, amikor valami megoldhatatlannak tűnő helyzetbe kerülünk, vagy kényszerűségből olyan döntést kell hoznunk, amihez igénybe kell vennünk valaki olyannak a tanácsát, segítségét, aki közvetlen szálon kapcsolódik a dolgok eredetéhez, azokhoz a titkos erőkhöz, amelyek mozgatják a látható világot. És itt nem az újra divatba jött jósnőkre gondolok, ők pénzért válaszolnak, és így azt adják, amit pénzért ma meg lehet venni: annak az illúzióját, hogy valamit megtudhattunk a sorsunkról. Az igazi, meseien valódi boszorkánytól akár még kérdezni sem kell, mert átlát rajtunk, mert már azzal próbára tesz, amit kér, de amit adni tud, annál nincs fontosabb: meg lehet kapni tőle azt az erőt, ami a sorsunk valódi változtatásához szükséges.

De ki is ő? Miért van ekkora tudása, hatalma? Honnan vette mindezt? Miért pont ő az, akitől meg lehet kapni a táltost, a csodálatos sípot, a soha ki nem alvó tüzet, de aki bármikor elvarázsolhat állattá, madárrá. Bizony, akár kővé is változtathat, vagy elveheti a legféltettebb kincsünket, megnémithat, de akár meg is ehet, mint az Jancsival és Juliskával is majdnem megtörtént. Néhol árt, néhol segít, hol eligazít, hol meg teljesen elveszejt. Ennél ellentmondásosabb figurája nincs is a mesék világának, ahogyan a történelmi múltnak sem, hiszen a 15. századtól folyamatosan zajlottak a boszorkányüldözések, kegyetlenebbnél kegyetlenebb kínzásokon, ún. „boszorkánypróbákon” kellett megfelelniük a boszorkánynak kikiáltott nőknek, amibe nagyon sokan belehaltak, még mielőtt megégethették volna őket.

Mindez arra utal, hogy a középkorban kimondottan féltek tőlük, hatalmat tulajdonítottak nekik, amivel ártani tudnak. S bár a segítségükre nagyon sokan igényt tartottak, ezt jórészt „felülírta” a félelem, ami erősebbnek bizonyult a hálánál.

Mindenképpen arra következtethetünk a hajdani boszorkányperek anyagából, de a régiek történeteiből is, hogy olyan személyekkel van dolgunk, akik köznap értelemmel hozzá nem férhető tudással bírtak, ami a kontrollálhatóság hiánya miatt veszélyt jelentett. Zsidó-keresztény kultúránk különösen érzékenyen reagált erre a láthatatlan, megfoghatatlan hatalomra, olyan veszélyforrásként kezelte, ami szemben állt az ideológiájával, megkérdőjelezett bizonyos alapvető kijelentéseket. Az sem véletlen, hogy a zsidó hagyományban még elevenen élő Lilith – Ádám első asszonya, aki önállósága, alávetettséget nem tűrő természete miatt elhagyta a Paradicsomot – az Újszövetségben már nem kap szerepet, de hatása mégis megmaradt, hiszen tőle származtatja a legtöbb középkori forrás a boszorkányokat, vámpírokat, ártó démonokat. Ő a teremtető őserő, őstudás képviselője, aki a férfi-női szerepek módosulásával, a férfiuralom kulturális térhódításával eltűnt vagy demonizálódott, éppen azért, mert olyan képességek birtokosának gondolták, amellyel felülírható a férfi elsőbbségére transzformált rendszer. Amint az ember úgy gondolta, hogy urává lett a természetnek, már nem volt szüksége Lilithre, aki maga a természet, analóg a természettel, éppen ezért uralni sem hagyta magát senkitől. Ezt a háttérben mindig ott lappangó erőt, képességet birtokolták a boszorkánynak kikiáltott gyógyító és látó asszonyok, akik valamikor (egy másik, a miénket megelőző kultúrában) sámánasszonyként, papnőként hatalmas tiszteletet kaptak, de tudásuk egyre félelmetesebbé vált a férfi uralta világban.

A valamikori pogány természetvallások, de a görög-római kultúra is nagy tisztelettel viseltetett ez iránt a női őserő iránt. Minden termékenységkultuszban megtalálhatók azok a rítusok, amelyek megelevenítik a „Teremtés őseredeti pillanatát vagy a kezdetek boldog állapotát, amikor még nem létezett sem szexuális tabu, sem más erkölcsi vagy társadalmi szabály”⁶⁴ – ahogy Eliade írja. Mindazok, akik ennek az erőnek a tiszteletében nőttek fel, vagy ezt megtapasztalták képességeik miatt, nyilván nem tudtak beilleszkedni a kereszténység megszabta keretek közé (vagy bármilyen más nem természeti, hanem kifejezetten társadalmi keretrendszerbe), így továbbra is vallották és gyakorolták azokat a pogány rítusokat, amelyekben nagyon fontos szerepe volt a sötét oldálnak, illetve a sötét oldalról való tudásnak.⁶⁵ Ez nem az angyal és ördög keresztény kettőssége, ahol az egyik csak jó,

⁶⁴ Mircea Eliade: *Okkultizmus, boszorkányság és kulturális divatok*. Osiris Könyvkiadó, Budapest, 2005. 111.

⁶⁵ Lásd pl. Pócs Éva erről szóló tanulmányait.

a másik csak rossz lehet, hanem a világ dualitásának egy jóval árnyaltabb tudása, amelyben a jó és a rossz, a fény és a sötétség egymásba átmenő, egymást kiegészítő folyamat részei, ahol a rossz létezése szükségszerű, természetes és egyben kezelhető. Az ősi téli/tavaszi napfordulós rítusok esetében, amikor a fény legyőzi a sötétséget (vagy fordítva), annak a mindennapi tapasztalatnak a mágikus megerősítése és elfogadása történt meg, ami minden áldott hajnalban megtörténik, amikor a Nap felkel és este lenyugszik. A sötétség félelmetes, de egyben természetes állapot is, része az életünknek, és szükséges ahhoz, hogy a nappalokban valóban éberek lehessünk. Mindaz az erő, ami a sötétséghez kapcsolódik, lehet nyugvó, alvó állapotban is, de ha „felébred”, akkor annak oka és rendeltetése van, tisztelettel kell bánni vele, ahogy a harcos teszi, amikor kiengedi magából a fenevadat, aki őt, mert éppen erre van szükség. Ennek az erőnek a birtokosa és őrzője a mesék, mítoszok boszorkánya, aki ha nem kapja meg a kellő tiszteletet, akkor büntetésre is használja, mert az oldás és a kötés egyaránt az ő feladata. Ől és gyógyít, segít és büntet, ahogy szükséges, de mindezt ugyanazzal az elfogadással teszi, ami előtt az élet és a halál egy.

A mesék megőrizték ezt az erőt, míg a valóságos asszonyok, akik olyan ősi tudással bírtak, aminek köze volt a Lilithtel fémjelzett mágikus erőhöz, perifériára szorultak, faluvégi kunyhókban, kivetettként, megvetettként és mégis tiszteltként folytatták az ősi női „praktikákat”: az oldást és a kötetést. Valószínűleg a legfélelmetesebb tudásuk a ráolvasások ismerete volt, amit Jung Paracelsusról írt tanulmányában ősi tudásként azonosít: „Ha az ember nem ismeri a mágiát, nem egyéb, mint veszett bolond és az orvosi szerek kontárkodója, aki legfőképpen csak tévelyeg, és az igazságot csak olykor találja” – idézi Paracelsus egyik írását. „Mert Paracelsus ismerte a betegségek el-igézésének ős-öreg módszerét – teszi hozzá Jung –, amelyre már az óegyiptomi időkből ránk maradt Ebers-pairusok oly jellemző példát szolgáltatnak.”⁶⁶

A mese odavisz minket, ahol ezek az erők még szabad formájukban vannak jelen, ahol a teljességben létezéshez szükség van a boszorkány tudására is, mert bizonyos helyzetek nem oldhatók meg a sötét oldal tiszteletteljes előhívása nélkül.

⁶⁶ C.G. Jung: *A szellem jelensége a művészetben és a tudományban*. Scolar Könyvkiadó, Budapest, 2003. 35.

A női erő továbbhagyományozása

A *Világszép Vaszilisz* „földrajzi” helyszíne egy *nevenincs királyság*, első szereplője pedig a *kupec* apa, akinek meghalt a felesége, és egyedül maradt nyolcéves lányával. Ezzel a két sokatmondó ténnyel már el is kezdhethetjük kitalálni, milyen helyzetből indít a mese, milyen megoldandó problémákat rejtenek ezek a mindennapos tények. Kezdjük talán a *nevenincs királyságon*! Szófordulat is lehetne, de nem az, mert a mese teljes egésze is azt mutatja, hogy itt nagyon fontos dolog hiányával találkozunk: nem tudjuk megnevezni, megszólítani, azonosítani a „királyságot”, amiben vagyunk, nem tudjuk körülhatárolni, mik és kik is vagyunk. (Mesét csak akkor kezdhettek el fejteni, ha vállalom a benne-levést, azonosulást!) Az értékek is viszonylagosak ebben a megnevezhetetlen irányítású mezőben, adjuk-vesszük az életet/állatot, itt mindennek kézzelfogható pénz-értéke van. De mivel a pénz helyettesít, méghozzá mindig valamilyen érték helyén áll, így a számunkra indításként megfogható jelentés mindössze az, hogy jelen mesei „tudomásunk szerint” az eleven életnek értéke és ezzel mozgékonyasága, dinamikája van (állatot / eleven életet mozgat, ad-vesz a kupec!). A torzulás, elcsúszás ott következik be, amikor ez az értékről való tudás és ennek a belső, megérzésen, elfogadáson alapuló része elhal/meghal, ahogyan a kupec felesége. Marad a marakodás, a taláalomra választott lehetőség (új feleség), amikor már egyre halkabb, színtelenebb a kapcsolat a belső érzés, belső tudás (a dolgok valódi értékéről/életéről) és a cselekvés, élet-megélés között. Itt szokott előjönni az a kérdés, hogy milyen apa az, aki nem védi meg a lányát, ha bántják?! Rossz apa, de a mesei rossz apa egyben lényünknek az a tudása a dolgok megvalósíthatóságáról (az apa leginkább a cselekvőerő örökölt mezője), amit elődeinktől kaptunk, örököltünk, és ami belénk épült, mintegy kényszerként működik, mert ezt ismerjük, ezt a mintát kaptuk követésre. Ez egy olyan minta, ami nem tud igazán különbséget tenni a dolgok valódi minősége, jó vagy rossz iránya között. Ez egy belső, zavart állapot, ami akadály a helyes cselekvésnek.

Mielőtt minden mesei rossz apát elítélünk, nézzük meg, hogy bizonyos helyzetekben mi magunk mit és hogyan teszünk, miféle belső, öntudatlan erők mozgatnak bennünket! Mindaz vagyok, amit genetikusan és kulturálisan örökölttem, de az lehetek, aki akarok, ha ezeket azonosítottam, megértettem, elfogadtam – és netán megváltoztattam! Cselekvéseink belső mozgatói néha láthatatlanul akadályoznak, amíg felszínre nem hozzuk őket, hogy láthatóságukban aztán módosítani lehessen őket. Ilyen belső akadály a tehetetlenség – nem látni, de érezni, hogy valami nem jó, és menni tovább, minden változtatás nélkül. Ez a mesében és bennünk a „rossz apa”, a rossz minta, az a cselekvésképtelenség, amivel egyelőre nem lehet mit kezdeni. A *kupec* házában ráadásul az értékről, a dolgok valódi fontossági sorrendjéről

is megbillent a tudás azzal, hogy elhalt, elhalványult a belső kapcsolat (édesanya), helyette olyan erők kerültek felszínre, mint az irigység, felelőtlenség, rosszindulat. Ezek a „mostoha” erők mutatkoznak meg az özvegyasszonyban és a lányaiban. Ők képviselik a bennünk felbomlott rend miatt felszínre került negatív erőket, kész-tetéseket, amelyek elnyomják, akadályozzák a továbblépést, a felnőttiséggel együtt járó párválasztást, illetve a kilépést ebből a hiányállapotból a teljesség felé. Ilyen-kor hiába jönnek a kérők (külső lehetőségek), a rosszindulatú mostoha (a meddő, megzápult, tudattalan énünk) elkergeti őket.

Vaszilisa még így sem magányos, szerencsétlen, és nem is teljesen védtelen, mert van egy babája-bábuja, amit édesanyjától kapott annak halála előtt, aki segíti a jelenlétével, tanácsokkal, konkrét cselekvéssel. Itt már nyilvánvaló, ha eddig nem volt az, hogy a mese azon a bizonyos belső lélek-tájon játszódik, nem pedig a kupec házában valahol a piac mellett! Mert hogyan is tudna egy bábu – akit ráadásul meg is kell etetni – söprögetni, takarítani, mindenféle munkákat elvégezni? Nyilván szimbolikus cselekvésről van szó, olyan történelemről, ahol egy konkrét és megfogható belső erő munkál, egy olyan támasz, amelyet az édesanya hagyott ránk, tőle kaptuk, és szükség esetén bizony aktivizálni is tudjuk. De mi lehet ilyen erős, ami felülírja a bennünk összezavarodott tudást, tudattalan ellenkezéseket, rossz tulajdonságokat, cselekvésképtelenséget és mindent, ami akadályoz? Egy baba? Mi ez a baba? Ki ez a baba? Honnét meríti az erejét? Miért kell megetetni, mielőtt kérjük a segítségét? Ha ezekre a kérdésekre képesek vagyunk válaszolni, akkortól szólíthatjuk mi is elő a babácskáinkat, mert már megértettük, hol lakik, hogyan lehet vele kapcsolatba kerülni...

Próbáljuk meg az előzőek analógiás gondolkodása mentén megkeresni, honnan ismerős nekünk ez a babácska! Először is az eredete a fontos: anyánktól kaptuk (vagy nem kaptuk?!), aki „édes” volt, nem mostoha, aki szeretettel és elfogadással nevelt minket, akiben éppen ezért nyilván erősen megvolt az anyai tulajdonságok legerősebbike: védeni, óvni a gyermekét, megtanítani az összes fontos női tudásra, hogy ő is képes legyen minderre. Ő tehát a mi „édes”-részünk. Ősi tudásunk, ami asszonyról asszonyra megy tovább, amiben ott van az a bizalom, ami a mai napig ételti-táplálja az életet, ami nélkül elvesznénk, mert nem lenne semmi, amit szem-bezegezhetnénk a rendről való hiányos tudásunk (nevenincs királyság), a cselekvésképtelenségünk (rossz apa) és mindazon ellenerők ellen, amelyek miatt rossz nekünk. Ez az, ami miatt „páratlanul” (töredékes, egyoldalú létben) leledzünk. Régi, ősi bizalomról van szó, ami felülír minden rossz tapasztalatot, de, csak ha tápláljuk, ha etetjük, ha szépen megszólítjuk, és tanácsot kérünk tőle, ahogy Vaszilisa is teszi. Pszichológiai nyelven ez az ősbizalom, amit az anya szeretete tud megadni, mert a kisgyermekként megélt biztonság kisugárzik minden cselekedetünkre, érzésünkre.

Boldizsár Ildikónak van egy ezzel kapcsolatos története,⁶⁷ amit megosztott velünk, amikor elkezdünk ezzel a mesével dolgozni. Ez egy kislányról szólt, akinek az iskolától még hosszú utat kellett mindennap megtennie, mire hazaért. Egyik nap rettenetes vihar készülődött, amikor elindult, már gyülekeztek a felhők, ahogy felszállt a villamosra. Már menet közben feltámadt a vihar, dörgött az ég, csattogtak a villámok, és ő tudta, hogy nincs nála sem esőkabát, sem esernyő, semmi, ami megvédhetné. Már csak pár megállóra volt otthonról, amikor lezúdult az eső. Ijedten lépett leszállás után az utolsó lépcsőfokra, amikor megérezte vállán édesanyja meleg kendőjét, ami jóleső puhasággal takarta be a testét. Már nem félt, mert tudta, védve van minden rossztól...

A pszichológusok sokat írtak erről az érzésről, ami elsősorban a csecsemőkorban elengedhetetlen, hiszen erre épül minden későbbi kapcsolódás/kötődés. Talán éppen pótolhatatlansága (legalábbis nehezen pótolhatósága) az, ami annyira meghatározóvá teszi ennek az érzésnek a jelenlétét. A csecsemő teljesen kiszolgáltatott az őt gondozó felnőttnek, nem képes egyedül gondoskodni magáról, míg az élővilág többi kicsinye már úgy születik, hogy ösztönszerűen elindul a táplálék vagy az éltető víz felé. Az embergyerek viszont mozgásra és önálló táplálékozásra képtelenül születik, nincs életlehetősége gondoskodás nélkül. Ez a fizikai életben maradás, egészséges élet alapfeltétele, míg a gondoskodáshoz társuló szeretet a lelki életben maradás, a lelki egészség feltétele. Ahogy Rácz Tímea írja: „Bármilyen életkorú is a kisgyermek, létfontosságú számára, hogy biztos legyen a szülei feltétel nélküli szeretetében, hogy tudja: elfogadják őt minden tökéletlenségével együtt. Az első éveikben töltjük fel a gyermekünk szeretettankját, s ennek segítségével képes lesz elviselni az élet kisebb-nagyobb nehézségeit. A későbbi bizalom, a megfelelő szülő-gyerek, illetve a többi társas kapcsolat, valamint az Istenbe vetett hit alapjait is ebben az érzékeny periódusban rakjuk le. Persze a továbbiakban is szükség van folyamatos utántöltésre, de a korai időszak kulcsfontosságú e téren. Ha a gyermek kénytelen azt megélni, hogy a szülei számára nem elfogadható, nem szerethető, ő sem lesz képes szeretni önmagát és ennek következtében másokat sem.” Bóna László homeopata gyógyító *Méreg, ami éltet*⁶⁸ című könyvében egy egész fejezetet szentel annak a témakörnek, hogy a csecsemő és a szülőanyja közötti kapcsolati problémák milyen későbbi következményekkel járnak. Lehet ez pl. érintési diszkomfortitás, amikor az anya nem úgy nyúl a babához, ahogyan az neki jó lenne, és így akár egy egész életre kihatóan megmaradhat egy „ne nyúlj hozzám”

⁶⁷ Hanna Wolf: Anyu vállkendője. www.ertedvagyok.hu/099/099_16pay

⁶⁸ Bóna László: *Méreg, ami éltet. Homeopátiás halottaskönyv*. Katalizátor Könyvkiadó, 2009. („Önbizalom és szeretet” c. fejezet, 5. rész.)

érés. De itt már az anyánál van a probléma, aki úgy nőtt fel, hogy nőiségében, nővé éréseben nem kapott a saját anyjától elfogadást, támogatást. Ezt adta aztán tovább a kisbabájának, aki nyilván már ebben a rossz kapcsolati térben született. Anyák adják (vagy nem adják) tovább az alapvető bizalmat, elfogadást, amelynek következtében van, akinek ez az ősbizalom természetesen megvan, míg mások ehelyett csak rossz érzéseket, bizalmatlanságot és kapcsolódási nehézségeket élnek meg. Mindez kihat a felnőtt életre, arra, hogy a bizalmi tőke működőképes-e az életünkben.

Vasziliszának volt ilyen bizalmi tőkéje, megkapta korán meghalt édesanyjától. Amikor a bábuja, babácskája vele volt, az édesanya édességét érezhette, bizalmat az élet iránt, amiben benne foglaltatik az is, hogy minden jóra fordulhat, mert a világban működik egy nagy erő: az anyai, ami eltető/befogadó/tápláló/védő, és ami nagyobb, mint azok az esetleges, éppen a felszínen munkálkodó ellenerők, amelyekkel nem tudunk megbirkózni. Ez az erő lehet az, ami nem hagyja, hogy elveszítsük teljesen a bizalmunkat a sorsunk jobbra fordulásában, ami képessé tesz minket, hogy a látszólagos rosszban megtaláljuk a lehetőséget a tanulásra, épülésre, szépülésre, ahogyan Vasziliszával is történt...

Ha nincs meg benne ez az ősbizalom, soha nem lenne képes elindulni a sötét erdő felé, hiába is küldenék a mostohatestvérei, vagy ha elindulna, talán soha sem érkezne meg nemhogy Baba Jaga kunyhójához, de még az erdő széléig sem. Mert amikor sok rossz (mostoha, el nem fogadott tulajdonság) dolgozik bennünk, akkor könnyen eltévedhetünk örökre a sötétségben, lehetünk mi magunk is „mostohává”, olyan emberré, aki nem képes a jóra, nem képes táplálni ezt az erőt, csak nekiadja magát a bánatnak, elkeseredésnek, sötétségnek. Vaszilisz kivétel negatív énei – mostohája és mostohatestvérei – ereje nem mérkőzhetett azzal az erővel, ami az édesanyjától kapott ősbizalmat felülírhatná.

Vasziliszának egyáltalán nincs könnyű dolga, van ugyanis egy nagy „hátránya” a hétköznapi életben: világszép, s ezzel akarva-akaratlanul is különbözik a körülötte lévőktől. Kihívja az ellenkezést, a negatív erőket. Nem tud és nem is igazán akar a hétköznapiak aktív részesévé válni, csak a bábun keresztül él, vele végezteti el a mindennapi feladatokat. S ebben a bábuban egyszerre jelenik meg az anyától kapott ősbizalom ereje, de ott van a távolságtartás is a valóságtól, a mindent elviselő áldozat mentalitás, ami annyi nőben dolgozik, akik minden terhet magukra véve szolgálnak. De mit is, kit is szolgál Vaszilisz? Egy gonosz mostohát – azaz önnön árnyékát, neki engedelmeskedik, az ő akaratából nem fogadhatja a kérőket, nem teljesítheti be a sorsát. Valami elválasztja őt a valódi lélettől, ami miatt nem élheti meg világszépségét – azaz az ígéretet a jó és igaz életre. Valami hiányzik belőle, mert nem is él igazán, csak bábuként rángatva engedelmeskedik ennek az

árnyék-uralomnak. Ez a belső negatív erő vetül ki a mostohák (a többi nő) személyében, és fokozódik addig a pillanatig, ahol már nem lehet tovább megmaradni ebben a megmerevedett alávetettségben.

Amikor csoportfoglalkozáson dolgoztunk ezzel a mesével, próbáltuk megjeleníteni, megkeresni a határt, ameddig egy nő elmegy a teherviselésben. Vasziliszához (a csoport minden tagja beállt a szerepébe) hozzákötöttük mostohatestvéreit, mostohaanyját, akiknek az volt a dolguk, hogy erővel fogják vissza, húzzák hátra őt. Eközben biztattuk, csak dolgozz Vaszilisz, tedd ezt, tedd azt... Legalább öten a tízből szinte a teljesítőképesség határáig vonszolták a hozzájuk kötözött visszatartó erőket, tették, amit parancsolt a külső hang. Engedelmeskedtek, ahogyan a nők milliói engedelmeskednek, mert ezt szokták meg, mert nem tudják, hogyan kell önmagukat képviselni, hogyan kell (király)nőnek lenni szolgálólány helyett. Nem arról van szó, hogy egy nő ne szolgáljon, ne hozzon áldozatot, ne legyen jó és gondoskodó. Legyen az, ha belülről úgy érzi, erre van szükség, ha úgy dönt, hogy ezt kell tennie. De szolgálni s egyben kiszolgáltatva lenni mások kénye-kedvének, ez nem lehet egy önmagát beteljesíteni akaró nő sorsa. Hogy hol van az a pont, ahol ez az engedelmesség megszakad? Mindenkinél máshol – van úgy, hogy nincs ilyen pont, és marad a rabszolgaság, marad a szolgálólány szerep. Kiszolgáljuk először anyánkat, aztán a férjünket, aztán a gyerekeinket, akik úgy nőnek fel, hogy nem is ismernek más női szerepet, csak a szolgálót. Ez a saját büszkeségét soha meg nem élő nő szerepe, aki nem meri felvállalni a világszépséget, saját belső szépségét, nagyságát, erejét. Pedig e nélkül a belső erő nélkül az, ami kívül van, nagyon is tűnékeny, ahogyan a szépségkirálynőké, akik pár heti, jó esetben pár évnyi ragyogás után egyszer csak keresik, de nem találják életük tartalmát, célját. Önmagában a világszépség sem ér semmit, ha nem találkozik a külső és a belső szépség. Vaszilisz mindaddig nem tudja megélni külső szépségét, amíg meg nem találja mindezt belül is, amíg nem lesz áldozatból tudatosan cselekvő emberré.

Jó esélyei vannak rá, mutatja meg a mese, hogy képessé válhat egyszer a sorsát a kezébe venni, ahogyan ő az – nem csak úgy véletlenül –, aki fon, míg a másik két lány csipkét ver és harisnyát köt. A fonás–összefonás–összekapcsolás az a lehetőség, ami kiegészíthet a beszorult, kiszolgáltatott, kilátástalannak tűnő élethelyzetekből. Vaszilisz kezében tartja a saját sorsfonalát, még ha éppen nincs is tisztában vele, de azt fonja, amikor nekiindul a sötétségnek, hogy fényre leljen. Nincs fény az életében, de azért nincs, mert a mostoha (negatív tulajdonságaink) eloltották, kioltották. Nincs mit tenni, a sötétségben kell megtalálni a fényt, azt a pontot, ahol a fény lakik, ahonnan újra felgyújtható a (lélek)lámpa.

József Attila írja mottóul versei elé a különös varázsszó, megejtően édes mérgű népi strófát először a *Külvárosi éj* című kötet élére: „Aki dudás akar lenni

/ pokolra kell annak menni/ott kell annak megtanulni / hogyan kell a dudát fújni...”
Nem József Attila találta ki, de ő aztán igazán megélte ezt a tudást, amit ma egyre inkább szeretnénk elfelejteni. Néha könnyebbnek tűnik megpróbálni kiegészíteni a sorssal, csak hogy elkerüljük ezt a „pokolra menést”. Pedig nem lehet, ahogy ezt a költő pontosan látja, és nemcsak látta, de élte is. Mély tudás van belesűrítve ezekbe a sorokba, mert ami rossz, annak az eredetét kell megkeresni, a pokolra kell érte menni. De csak akkor, ha valaki „dudás akar lenni”. Nem kötelező dudásnak lenni, nem kötelező a pokolra menni. Lehet választani: lehet csipkét verni, harisnyát kötni, nem kell a sorsfonalat kézbe venni... kinek-kinek akarata szerint. A sors mindenkinek – legalább egyszer – ad egy lehetőséget a valóságos életre, az elrontott, rosszul értelmezett, álságos létezés kiegyenlítésére, megjavítására. Ennek azonban mindig nagy ára van: pokolra kell menni érte, meg kell járni a sötétséget, és ott találkozni kell valakivel, aki megtaníthat mindarra, amit nem tudunk, amit elrontottunk, amivel dolgunk van.

Vasizisza találkoása Baba Jagával

Az elnevezések mesénként különbözőek, lehet pokol, vagy alsó világ, vagy a sötétség országa, vagy fekete barlang, sűrű sötét erdő, de a hely, ahová jutunk, az bizony nagyjából ugyanaz: a sötétség – az emberség legmélyebb pontja. Halál az életben, azaz az élet/halál mezsgyéje. Ide indul valójában Vasizisza, hogy tüzet, fényt, új életet szerezzen magának. Küldik, méghozzá az elviselhetetlenné vált negatív erői/mostohái, mert eljött az idő. Vagy meghal – ahogy ezek a mostohák szeretnék –, vagy igazi életre kel. Az apa eltávozott (a régi cselekvőerőhiány-minta elhalványult, azaz megszűnt a nem-cselekvés ereje!), s az így erőre kapott negativitással csak egyet lehet kezdeni: belemenni a legmélyébe, igazán szembefordulni vele. A tűz elemészt vagy megszabadít, a tűz eléget vagy kiéget. A lehetőség adott, csak élni kell vele. Vasizisza él vele, mert a baba is ezt a tanácsot adja, mert a baba ígéri, segíteni fog. S ha az ősbizalom mellettünk áll, már megéri kockáztatni!

Amikor Vasizisza elindul a sötét erdőbe, ezzel egyszersmind leválik saját eddigi életének kereteiről is, elhagyja a biztonságos, lakott világot, mert mostantól egy szabályozatlan és kiszámíthatatlan mezőbe lép be, ahol már nem az emberi törvények uralkodnak. Ez az élet/halál mezsgyéje, ahol a dolgok más módon mutatkoznak meg, mert itt minden egyszerre önmaga és valami más is. Ebben a megváltozott tudatállapotban lehetséges csak a találkozás azzal az időtlen önmagunkkal, aki elő tudja hívni a boszorkányt, amiből előjöhet a boszorkány, vagyis a női létezés legmélyebb bugyraiból való tudás, amelyben meg lehet találni az oldás

és kötés képességét. Ez ugyanis mágikus tudás, nem a hétköznapi tudathoz tartozik, olyan, az archaikus tudatban működő képesség, amelynek sajátja a legmélyebb szintű jelenlét, a dolgok eredetében való lakozás, ahol a szó teremtményként van jelen. Ide kell le- (netán fel-⁶⁹) szállnunk, mert ez a gyökér, amiből elindulva lehetséges újraépíteni a struktúrát, hogy mindazt, ami „elrontottá” vált, ki lehessen javítani. Ez nem egy langyos esti séta, efelől nem hagy kétséget a mese: „Reszketett a félelemtől, de csak ment, ment. Hirtelen egy fehér lovas vágatott el mellette: fehér volt a ruhája, fehér a lova, fehér a nyerge is. Virradni kezdett. Ment tovább. Egy vörös lovas poroszkált el mellette: vörös volt a ruhája, vörös a paripája. Felkelt a Nap. Vaszilisz a egy álló nap és egy éjszakán át gyalogolt, csak a következő nap estéjén ért arra a tisztásra, ahol a vénséges Baba Jaga háza állt. A kunyhó kerítését emberkoponyákból rakták, a szemük megvolt még; kapu helyett emberi lábszárcsontokat, kilincs helyett elszáradt emberi kezeket, zár helyett éles fogakkal teli száját látni. Vasziliszának a szörnyűségektől a földbe gyökerezett a lába. Hirtelen feltűnt egy fekete lovas. Fekete ruhában, fekete paripán odaügetett a banya kapujához, s mintha elnyelte volna a föld, eltűnt. Beállt az éjszaka. Ám nem sokáig tartott a sötétség: a kerítésre rakott csontfegyverek szembogarában fény lobbant, és az egész tisztás fénybe borult, mintha csak nappal volna. Vaszilisz a remegett a félelemtől, de nem tudván, merre futhatna, nem mozdult.”

Miért tartott egy álló nap és egy éjszaka az út? Mert a valóságos (mérhető) időből lépett ki a mérhetetlen időbe, magába a mitikus időbe, ahol az idő lovasai Baba Jagához tartoznak, aki ura az időnek, aki maga a mitikus idő(tlenség). Az erdőben, a lovasokban meglátja a mindennapi élet időkoordinátáit, amely egyben saját keretrendszere, de megérteni csak Baba Jagánál fogja. Mert kezdetét veszi számára az a tanulás, aminek első lépéseként az időt jelképező lovasokban szemtől szembe kerül a létezés legmélyebb szimbólumrendszerével, azaz elkezd dolgokat „színről színre” látni!

„Hamarosan irtózatossá zaj támadt az erdő felől, faágak csikorogtak, száraz levelek ropogtak, az erdőből előbukkant Baba Jaga. Famozsárban ült, karókkal hajtotta magát, vesszőseprűt simította el a nyomát. Odaért a kapuhoz, megállt, körbeszaglászott: »Fűj! Orosz szagot érzek! Ki van itt?« Vaszilisz a odalépett halálra váltan az öregasszonyhoz, földig hajolt előtte és így szólt: »Én vagyok az, anyóka! A mostohám lányai engem küldtek hozzád tüzért.« »Jól van – mondta a Baba Jaga –, ismerem őket, itt maradsz hát nálam, ha megdolgozol érte, kapsz lángot, ha pedig nem, megeszlek!«”

Baba Jaga megérkezik, meghozza famozsárban, karókkal hajtva magát és vesszőseprűvel simítva el nyomait... Ezek azok a képek, amelyek nagyon látványosan, va-

⁶⁹ Jung írja *A filozófusok fája* c. könyvében: „Az ember, mint fordított fa képze, úgy tűnik, elterjedt volt a középkorban...” (Édesvíz Könyvkiadó, Budapest, 2000. 103.)

lóban fantáziát megpezsztítve közölnek fontos tényeket, amelyek talán valamikor, a régi éjszakai mesélések idején kissé könnyebben érthetőek voltak. Próbáljuk meg itt is az analógiás gondolkodás útján követni, és megkeresni a famozsár-képben rejlő utalások lépcsőit. A mozsár volt a helye annak a munkafolyamatnak, amelynek során a gyűjtögetett magokat megőrölték, összetörték, átalakították, hogy ehető, használható ételt készíthessenek belőle. Ez általában egy kerek, tál vagy kehely formájú edényben történt, mert ez alkalmas a transzformációra, az anyag összetörésére és megporítására. Ez tehát az átalakítás helye – képletesen maga az átalakulási mező (a „boszorkányság” lényege ez az átalakítási képesség!). Nyomot nem hagy, erre utal a varázsseprű, ami eltünteti a nyomokat, nem lehet csak úgy megtalálni, mert nem a reális időben és térben mozog, ő olyan „határ-lény” (élet/halál mezsgyén létező), aki csak bizonyos pontokon látható. Ő ismer minket, és mi ismerjük őt, mert kinek ne lennének a sötétség felé útjai, és kit ne ismerne Baba Jaga, akiben ott van a sötétség, aki ura a sötétségnek! A mostohatestvéreket is ismeri, vagyis pontosan tudja, hol kapcsolódik Vaszilisz a sötétségben lakozó negatív erőhöz, amivel nem bír, ami állandó fenyegetést jelent számára. Ezt vagy kiégeti, vagy az fogja felszámolni őt, ahogy Baba Jaga mondja: *„ha megdolgozol érte, kapsz lángot, ha pedig nem, megeszlek!”*

Mert senki ne gondolja, hogy ebben a folyamatban nincsenek veszélyek. Csak azok vannak! Nem véletlenül van a mesei képben a ház kerítése emberkoponyából, a kilincs elszáradt emberi kezezből, a zár pedig emberi fogakból! Aki nem „dolgozott meg” eléggé, vagyis aki nem felelt meg a próbán, abból kerítésőrző koponya lesz, amelyben a szemek világitanak; mindazok fénye, emléke ott világít, akik nem tudták megőrizni az emberi életet, saját emberi hús-vér testüket, eleven létüket/arcukat...

Most már nyilvánvaló, hogy hová került Vaszilisz, mivel került szembe, és mi a tétje ennek a találkozásnak!

De a mese nemcsak a helyet mutatja meg pontosan, hanem magát a folyamatot is, ahogyan ez a transzformációs erő működik. Először is nyilvánvalóvá teszi, hogy Baba Jaga olyan erővel bír, ami a szavakon keresztül is cselekvésre képes: *„»Hé, erős reteszeim, nyíljatok, széles kapuim táruljatok!«* A kapu kitárult és a banya süvítve beviharzott.” Ez a mesei „szezám, tárulj” mágijája, amikor a szó elég, hogy a cselekedet létrejöjjön. Ezt az erőt veszítettük el, illetve olyan helyre tettük, ahol ugyanennyire nehezen hozzáférhető: az irracionalitásba. Miközben a teljességben létezés a helye, az „aranykor”, ahol a mesék boszorkánya is lakik, aki nem feltétlen jóindulatú vagy rosszindulatú: ő maga a tükör, amelyben lemérhetjük magunkat, legyen a lelkünk/arcunk fehér vagy fekete. Így mérődik le Vaszilisz a feladatok tükrében, amelyeket a boszorkány rámér: *„az udvart felseperd, a viskót kitakarítsd,*

az ebédet megfőzd, vasald ki az ingeket, majd menj, és a veremből hozz fel egy negyed mérő búzát és válogasd ki az ocsút belőle!" A megszokott női feladatok ezek, csak éppen valódi, legmélyebb tartalmuk mutatkozik meg: az *udvar*, ami a világhoz való kapcsolódásunkat jelenti, és amit fel kell söpörni, mutatja meg, hogy hol tartunk a külvilággal. Nem véletlenül „udvarol” a legény a lánynak, ez az a hely, ameddig elmehet, amikor kinyilvánítja érdeklődését. Ha tiszta az udvar, ha jól fel van söpörve, akkor méltón engedhetjük be a kívülről jövőket, ez az első megmutatásunk, magamegmutatásunk. A *házat*, a *viskót*, ami a testünk, fizikai létezésünk tartálya, ki kell takarítani, hogy ebben a belső tisztaságban élve fogadjuk be az életet, fogadjuk be a másikat. Az *ebéd*, ami a mindennapi szellemi táplálékunk, legyen megfőzve, mondja Baba Jaga. S ez az Én felelőssége, hogy mit vesz magához, hogyan elegyíti azokat az anyagokat, amik rendelkezésére állnak, miből mit és mennyit ad hozzá (ahogyan erről már a *Rigócsőr király* című mesében is volt szó), hogy az étel jó és ízletes legyen. Megtanulni főzni, ez nem valami elhanyagolandó és avított tevékenység, ahogy a mai kamaszlányok gondolják, hanem a létezés alkímiájának egyik legfontosabb tevékenysége, a mérték és az anyagi világgal való kapcsolat tanulási folyamata. Az *ingvasalás* is legalább ennyire fontos tevékenység, hiszen arról a „ruháról” van szó, amelyben megjelenünk a világban. Ez a viselkedésünket, a karakterünket jelenti, amelynek „vasalása”, kiművelése, nagyon fontos, a mindennapi kapcsolattartásunk milyensége (simasága, gyűröttsége) múlik rajta. Mindezt rendbe kell tenni, mindennek rendben kell lenni, mert Baba Jaga fogja mindezt mérlegre tenni, ő fogja eldönteni, hogy megfelelünk-e a vizsgán. S amint láttuk a karókra tűzött koponyákon, neki nem olyan könnyű megfelelni. De ehhez elég-e a babácska, a benne megtestesülő ősbizalom? Vagy ide több kell, hogy kiérdemeljük a legősibb asszonyi tudás jóváhagyását? Vaszilizának bizony nagyon össze kell szednie magát, akarni és tenni kell, hogy minden jó vágányra kerüljön. Meg kell főznie az ebédet, hiszen ha az alapok/összetevők a helyükön vannak, akkor már könnyű összerakni az ételt: de ez már valóban akarat, személyes invenció dolga. Vaszilisza képes jól főzni, olyat, amit Baba Jaga is ízletesnek talál, pedig őt nem könnyű jóllakatni, mert ő maga a bőség. Sokat eszik, mert ő az akkumuláció/emanáció helye, ad és kap, az energia folyton ott van körülötte, áramlásban működik. De ő az az erő is, amelyik minden pillanatban mérlegel, soha nem ad könyörületből, csak a szolgálat pontos teljesítése fejében. Ez a természet rendje, nincs benne semmiféle méltányosság, elnézés vagy nagylelkűség, ahogyan a cunamiban vagy a földrengésben sincs semmi, ami emberi lenne a szó humanista értelmében. Talán ezért is lehet éppen nála megtanulni a búza és az ocsú elválasztását, a homok és a mák megkülönböztetését. Az első szétválasztásban a gabona (maggal bíró), azaz a Nap életerő-minőséget kell az ürestől (ocsú)

megkülönböztetni, leválasztani. Itt tanuljuk meg a tartalommal bírót elválasztani az ürességtől, a fontosat a lényegtelenről. E nélkül a tudás nélkül egy nő túl könnyűvé válhat, nem tudja majd a gyermekeinek átadni az élet minőségéről való tudást – hiszen ha nem hordozza azt, miből is tudna meríteni?!

A második feladatban a mák és a homok szétválasztásakor – ez a nedves és a száraz minőség birtokbavétele – megtanulhatja a dolgok „olajozottságának” titkát, azokat a finom módszereket, amikor egy nő lágysággal, finomsággal old meg helyzeteket, a sivár homok helyett a nedv-/olajdús teltséget használja, nem hagyja kiszáradni az életet! Csak a nők tudják ezt a selymes lágyságot belevinni az élet dolgaiba, olyan ez, mint a zár megolajozása. De ez az élet és halál tudása is. A mákgubó számtalan magja miatt a bőséget jelképezi, ugyanakkor kábítószerként és fogamzásgátlóként a hiábavalóság szimbóluma. Az asszíroknál a mák az „öröm növényeként” szerepel. Kínában érzéki kalandok előtt használták.⁷⁰ Köze van tehát az álomhoz, a kábulathoz, a halálhoz és a gyógyításhoz egyaránt, hiszen a mákgubóból készül az ópium, ami egyszerre gyógyszer és mérge. Itt már arról a tudásról van szó, ami életet és egyben halálba is vihet, s ami nélkül „száraz” marad egy nő méhe, mert ez a tudás az életről, az álmodásról és az élvezetről egyszerre szól. Álmodni és meghalni – egymáshoz nagyon közeli, de mégis nagyon is elválasztandó fogalmak, benne van az adás és az elvevés, s ez már az oldás és kötés fogalomköre. Itt van a legmélyebb szintű női tudás, amit csak ebben az időtlen boszorkányos elzárttságban lehet megtanulni. Csak ezután lehet kérdezni, itt válik a tanítvány beavatottá, akinek szabad kérdéseket feltenni, mert már eljutott a kérdés nyitottságának állapotába. Nagyon nagy női tanítás ez is! Tudni, mikor lehet kérdezni, és meddig lehet elmenni! (Sajnos ez a mi kultúránkban szinte teljesen elveszett tudás!) Vaszilisza kérdése az időre vonatkozik, a három lovasra, (hajnal, dél/Nap, éjszaka): „»Csak arról kérdeznék, amit útközben láttam, mikor hozzád tartottam: ellovagolt mellettem egy fehér lovas, fehér lovon, fehér ruhában. Ki ő?« »Ez az én fényes hajnalom!« – válaszolta a Baba Jaga. »Azután egy vörös lovas jött, vörös lovon, tetőtől-talpig vörös ruhában, hát ő kicsoda?« »Ő az én vörös napocskám!« – válaszolta a banya. »És mit jelent a fekete lovas, amelyik itt, a kapud előtt vágatott el mellettem, anyó?« »Ő az én sötét éjszakám, mindannyian hű szolgálóim.«”

A lovasokban az élet folyamatábrája válik láthatóvá. Az élet hajnala, az ifjúkor a fehér színhez kapcsolódik; az élet dele, virágzása a Naphoz és a vörös színhez illeszthető, a feketéhez az öregkor, az élet halálba menő szakasza kapcsolódik. Mindezt egyben látni nagy kiváltság, megint csak a boszorkánytudás része, hi-

⁷⁰ <http://rostaeb-books.com/mak.html>

szen amiben benne élünk, szinte csak arra van rálátásunk. Fiatalon nem nagyon vesszük tudomásul sem a felnőttiséget, sem az öregkort, míg öregen nosztalgiával nézzük mindkettőt. Mindhármat nézni és érteni kiváltságos pillanat, kilépés az időből, mert hiába éljük meg a természetben ugyanezeket a ciklusokat, magunkra nézve nehezen vesszük tudomásul, hogy részei vagyunk a folyamatnak, s hogy ez mennyire természetes, magától értetődő.

Vasizisza a láthatatlan kezekről nem kérdez, mert pontos belső navigációja jelzi, meddig mehet el a tudás megszerzésében, hol van az a határ, amikor a titoknak titoknak is kell megmaradnia. S talán ez a legfontosabb tudás, amit a nő misztérium adhat: a titok létezésének, a láthatatlan erők működésének tudása, amikor egy olyan belső alkímiai folyamat zajlik, amelynek következtében a bűzából kenyér lesz, a mákból olaj. Ez a transzformáció legmélye: maga a születés/halál/átalakulás. Az erről való tudás a nő legbelső lényege, ami nem kibeszélhető, nem megosztható, mert ősi és egyben misztikus, ebből ered az a titokzatosság is, ami ha nincs meg egy nőben, nem is igazán nő, de ez egyben hétköznapi varázslat is, amihez nem kell misztikusnak lenni (csak nőnek). A kezek, amiről Vasizisza nem kérdez, a teremtés titka, amelynek a misztériumába nem nézhet bele földi halandó, de ami mégis lejátszódik láthatatlanul, ha jól teszi a dolgát – ez a „belső” történes maga, amelynek tanúi, színhelye (bennünk is megnyilvánul!) és csodálói vagyunk. Ennek a misztériumnak a szív a középpontja (*szívbeli barátaim* – mondja Baba Jaga!), szolgálat és ajándék! „A boszorkány titkát megismerni annyit jelent, mint megérteni Afrodité misztériumát, aki Erósz alakjában már nem szublimálható, hiszen ez a legarchaikusabb, a testiséghez, a húshoz, az anyaghoz legszorosabban kapcsolódó formája. Beavatódni a titokba ugyanakkor egyenértékű a gyerekkor/serdülőkor végével” – írja Imrei Andrea.⁷¹

És ez az a pont, amikor Baba Jaga elkergeti Vasiziszát: „*Takarodj innét te megáldott gyermek. Semmi szükség itt az ilyenekre!*” – mondja a boszorkány, mert ő a tudást közvetíti, de az áldást az édesanya adja. Nem véletlen, hogy a beavató soha nem az anya volt, mindig egy másik idősebb személy, aki kívül állt a közvetlen leszármazáson. Az anya-lány viszonyban teljesen más erők vannak jelen: a féltés, aggodalom, megfelelés stb. Míg a tudásátadásban ezeken felül kell emelkedni, és egy másik, ennél jóval személytelenebb formában lehet csak a közvetítés (tudás, hagyomány, misztérium) feladatát elvégezni. Az alapot az anya szeretete/áldása képezi, de a tudás maga már ennél keményebb feladat, hiszen benne foglaltatik a tűz átadása is, s a tűz nemcsak melegít, hanem éget, elemészt, ha szükséges! (Néha

⁷¹ Imrei Andrea: *Álomfejtés*, i. m. 99.

az anyával szemben is meg kell ennek nyilvánulnia, amikor olyan szálakat kell leégetni/elégetni, amik a leválást akadályozzák...)

Kiráncigálta Vasziliszát a házból, kilökdöste a kapun, lekapott egy világító szemű csontfejet a kerítésről, feltűzte egy bot végére, odaadta és azt mondta: »Itt van a tűz a mostohatestvéreidnek, vigyed, hisz ezért küldtek ide.«

Vaszilisz önmegvalósítása

Ott válik a kislány nővé, amikor megtanulja használni a tüzet, amikor nem ijed meg az erejétől, hanem bátran hazaviszi magával: „úgy döntött, hogy beviszi a koponyát magával”. Ez a döntés indítja el a felnőtté válás folyamatát, mert amikor bevisszük a tüzet a házba, akkor bennünk is kigyullad a tűz, bennünk is elkezd égni az élet tüze, és akkor már a második lovas hatalmába kerültünk, aki vörös ruhában a Nap színeivel vágat az időben. A tűz önálló életet kezdett el élni! Mert a tűz természete az, hogy mindent képes elemészteni, ami az útjában van. Szerencsére ha abban a bizonyos „koponyában” van, akkor nagyon tudatosan azzal küzd meg, amire szükség van a tisztánlátáshoz, a belső tisztasághoz. A mostoha tulajdonságokkal, belső negativitással, mindazzal, ami akadály a önállóságnak, erőnek, érettségnek: *„a lángoló szemek haragosan tekintettek a mostohára és lányaira! Szinte égtek! S nem is volt hova bújni e tekintet elől; addig üldözte őket, amíg reggelre teljesen szénné nem égtek mindhárman.”*

Megszületett Vaszilisz, a felnőtt nő, aki kiegészítette ebben a nagyon kemény belső küzdelemben mindazt a rosszat, ami benne akadály volt, ami őt visszavetette: a tehetetlenséget, irigységet, rosszindulatot, haragot, tudatlanságot, renyheséget. Helyette megtanulta az eszét, a szívét és a tehetségét használni! Az új Vaszilisz most már önállóan létezik a világban, mert képes a saját „udvarát” kisöpörni, vagyis újfajta módon kapcsolódni önmagához és a külvilághoz.

Az új kapcsolódás első jele, hogy lezárja a házat, elássa a koponyát, mert ez a szakasz végleg lezárult, már nincs dolga semmilyen mostohával, mint ahogyan már nincs is többé mostoha. A saját női erő megszületésének pillanatában vagyunk, a vállalkás és cselekvés ideje érkezett el. Ebben a vállalkásban, felnőtté válásban is jelen van a női tudás segítése, oltalmazása, de már nem a sötét mélység oldaláról, nem a megnevezhetetlen mélységből előhívva, hanem a világi tapasztalás és bölcsesség sokgenerációs tudását közvetíti egy öregasszony képében. Ő már nem a próbára tevő nagy hatalmú boszorkány, „csak” egy öregasszony, a mindenkori fiatal lányok igaz segítője: az asszonyi bölcsesség. Szerepe a mesében azt jelzi, hogy mi, nők mindig számíthatunk arra a közös asszonyi tudásra, amelyet generációról generációra

adtak és adnak át a nők egymásnak, és amelyre támaszkodni kell, szükséges és nélkülözhetetlen. Nagyon nagy szükségünk lenne ma is ezekre a bölcs öregasszonyokra, a személyükben megjelenő hagyományos tudásra. Különösen azért, mert ma a lányok nemhogy női beavatást nem kapnak már nagyon régen, de sem külső, sem belső tudásuk sincsen a női erők működéséről. A mai lakótelepeken vagy a nagy bérházakban, amikor nincs idő a gyerekekre, amikor kulccsal a nyakukban közlekedő gyerekekkel találkozunk, felmerül a kérdés: ki tanítja meg őket azokra a speciálisan női dolgokra, amikkel az életükben, kapcsolataikban, házasságukban, a gyerekszülésnél, nevelésnél találkozni fognak? Milyen célokat tud kitűzni az a nő, aki nem lát tovább a következő esti diszkó programjánál? Hol marad az életről, az életben való feladatukról való gondolkodás? „Ha az élet mélyebb értelmét keressük, ki kell tágtanunk én-központú létünk szűk határait, és hinnünk kell abban, hogy fontos feladataink vannak az életben – ha nem most azonnal, hát valamikor a jövőben. Erre az érzésre feltétlenül szüksége van mindenkinek, aki elégedett akar lenni önmagával és a munkájával. Ha nem akarjuk magunkat kiszolgáltatni az élet szeszélyeinek, ki kell fejlesztenünk belső erőforrásainkat; érzelmeinknek, képzeletünknek és intellektusunknak támogatniuk és gazdagítaniuk kell egymást. Értelmünk fejlesztéséhez pozitív érzéseinkből meríthetünk erőt, az előttünk álló elkerülhetetlen viszontagságok során pedig a jövőbe vetett hitünkre támaszkodhatunk” – írja Bruno Bettelheim.⁷²

Érdekes módon ezt Vaszilisza is tudja és érti, aki a mesék világából mutat nekünk helyes irányokat, példát arra, hogyan váljunk sorsbeteljesítővé. S ez az alapja minden helyes cselekedetnek a mesében és a valóságban egyaránt. Amikor Vaszilisza bekéredzkedik az öregasszonyhoz, és unalmát fonással űzi el, máig ható mintát és példát ad a nőknek, akik „unalmukban” nem tudják, mivel töltsék el az időt. Például fonással, majd szövessel, ami szimbolikus értelemben a sors fonalának kézbevitelét, mintázatának alakítását jelenti. „Ha a nő nehézségek fölmerülése esetén föl tudja mérni, mit tehet, eldönti, mit akar tenni, és értékeinek és érzéseinek megfelelően cselekszik, akkor saját mítosza hőseként viselkedik.”⁷³ S ez ma ugyanúgy lehetséges, mint abban a mitikus távoli időben, ahol a mesék keletkeztek...

Az öregasszony és a bábu lesz Vaszilisza segítségére, hogy végre tovább szője élete fonalát, de olyan finomra és gyönyörűre, ami csak a cárhoz lehet méltó. „Sok fonalat font, eljött az ideje a szövésnek is, de nem találtak sehol olyan szövőszéket,

⁷² Bruno Bettelheim: *A mese bővölete és a bontakozó gyermeki lélek*. Gondolat Kiadó, Budapest, 2002. 19.

⁷³ Jean Shinoda Bolen: *Bennünk élő Isten nők*. Stúdium Effektív Kiadó, 1997. 247.

ami Vasziliszának megfelelt volna, senki nem is vállalta, hogy elkészíti neki. Vaszilisz kérlelni kezdte a bábuját, az meg így szólt: Hozzá nekem valami ócska vetélőt, egy darab fát, meg jó erős lószórt, összeeszkábálom neked.” Most először történik meg, hogy Vaszilisz nem arra használja a bábuját, hogy helyette elvégezzen feladatokat, hanem eszközt kér, amivel ő maga dolgozhat. Szóni akar, kezében akarja tartani a szálakat, az élete fonalát, amelyből most már ő maga akar létrehozni valami egészet, mert *eljött az ideje a szövésnek is*. A segítő, aki által Vaszilisz el tud jutni a legmagasabb – királyi – szintre, megint két erő: az egyik az ősbizalomként megjelölt bábu, aki a szövőszéket magát elkészíti, a másik a befogadó öregasszony, aki elviszi ajándékba a cárnak a gyönyörű vásznat. Mindkét erőben ott van az az időn és téren átívelő örök asszonyi bölcsesség, ami létrehozta nemzedékek egymásba folyó láncolatán keresztül az igazi női erőt, tudást és az áthagyományozást, amibe minden nő bekapcsolódhat az élete során. Ez a nagy fehér vászon az, amit csak a *cár* viselhet, mert ez a születés és a halál között átívelő tér, ahol élünk. A *cár*/király pedig az őrzője/viselője ennek a vászonnak, hiszen ő az életerő letéteményese, a világ működési rendje, maga a REND. Amikor Vaszilisz létrehozta a legfinomabb és legfehérebb vásznat, vagyis kimunkálta magából a legszebbet és a legjobbat, akkor kapcsolódik ehhez a rendhez, s általa a *cár*hoz, akinek viselnie kell, illetve csak ő méltó rá, hogy a legszebbet magára öltse. S itt most ne a fehér lovon érkező királyfi képére gondoljunk, akit a slágerek örök igazsága hív elő minden lány álmából: „jön a királyfi tán, hófehér paripán”, hanem a bennünk megérlelt erőre, amivel kapcsolatba lépünk, vagyis lényünk cselekvő oldalával, s álmodozó helyett megvalósítónak válunk. Például azon álmaink megvalósítójává, amelyben jön az a bizonyos királyfi. Mert csak akkor jöhet a fehér ló a gazdájával, és csak akkor, ha a lányból nő lett, aki tudja a női sorsot, éli, teszi, megvalósítja a női feladatokat. Ez pedig a minőség létrehozása, a hófehér vászon, a legfinomabb ing – maga a nőiség kimunkált működése, amit már felvehet, magára húzhat a *cár*, mert a legtisztább, legszebb van beleszőve. S ez az, ami a nő igazi feladata: a minőség létrehozása, amelyhez viszonyulni lehet, amelyben a férfierő, vagyis maga cselekvés, talál célt és irányt, hogy legyen miért és mit létrehoznia. A mítoszok tanúsága szerint a Holddal való kapcsolata miatt a nő őrzi az újjászületés és a halál kapuját. Ő az, aki az orsót a kezében tartja – az antik mítoszokban végzetistennőként, a keresztény mitológiában Szűz Mária kezében látjuk – s ez mindenképpen a világtörvény őrzőjévé teszi.

Ebbe a REND-be születünk, Isten tenyerére, ahol megtartanak és utat mutatnak Baba Jaga és társai, a mindenkori öregasszonyok, a szövés és fonás nagy matrónái, akik estébe, éjszakába nyúlóan ma is mesélnek csodás történeteket kicsinek és nagyoknak, hogy érezzük az élet lüktető, pulzáló, kiáradó erejét, az ismétlődő

körforgást, amiben újra és újra megéljük örömeinket, elkövetjük a hibáinkat. Ők mindezt látják, de nem tehetnek mást, mint hogy újra és újra megmutatják, merre is van az igazság útja, merre, hogyan lehet megtalálni a csodát, ami az élet maga.⁷⁴

Szép és megnyugtató Vaszilisz sorsának elrendeződése a mesében, aki miután megfonta a fonalat, megszötte, majd kifehérítette a vásznat, szépen kiült a padra: „Vaszilisz megmosakodott, megfésülködött, felöltözött és kiült az ablak alá. Ült ott és várta, mi fog történni. Egyszer csak látta, hogy az öregasszony udvara felé egy cári szolga tart; belépett a szolga a házba és így szólt: »Felséges cárunk szeretné látni azt a mestert, aki az inget készítette, meg is jutalmazná bőségesen.«” Hölgyeim, tessék figyelni: mikor ül ki Vaszilisz az ablak alá? Mikor már mindent megtett, ami tőle telt! Amikor létrehozta azt, ami benne a legszebb, a legfinomabb, a legigazabb! Érdemes lenne kipróbálni...

⁷⁴ Köszönet Boldizsár Ildikónak, aki először mutatta meg nekem, kicsoda is Baba Jaga, és Józsa Évának, aki doktori disszertációjában mély igazságokat fogalmazott meg a női szerepről.

MESE A FIAIT ELVÁLTOZTATÓ VARÁZSLÓASSZONYRÓL

A kristálygolyó⁷⁵

Élt egyszer egy boszorkány, annak volt három fia. Jó testvérek voltak, szerették egymást, jól bántak az anyjukkal is; de az nem bízott bennük, attól tartott, valami rosszat forralnak ellene, meg akarják fosztani a hatalmától. Ezért a legnagyobbikat átváltoztatta sássá, a középsőt meg cethallá. A sasnak egy sziklaormon kellett laknia; néha látni lehetett, amint nagyokat köröszve lebeg az égen. A középső, akit cethallá varázsolt, a tenger mélyén élt, időnként fölúszott a felszínre, és egy-egy hatalmas vízsugarat lövellt a magasba. Igaz, hogy mindennap visszakapták az emberi alakjukat, de csak két órára, nem tovább.

A harmadik fiú félt, hogy az anyja végül őt is valamilyen állattá varázsolja, medvévé vagy farkassá talán, azért egy szép napon titokban elment a háztól.

Hallott már róla nemegyszer, hogy az arany nap kastélyában egy elátkozott királylány várja a szabadulását, de aki megpróbálja kiváltani, az az életét teszi kockára. Huszonhárom ifjú már odaveszett. Még egy huszonnegyedik próbát tehet, de utána többé senki. Ha az is kudarcot vall, a királylányon örökre rajta marad az átok.

A fiú nem ismert félelmet.

– Nincs énnekem most már sem apám, sem anyám – mondta –, mit veszthetek ezen a világon?

Azzal útnak indult, hogy megkeresse az arany nap kastélyát.

Jó ideje járt már a világban, de csak nem akadt rá. Vándorútján egyszer betévedt egy rengeteg erdőbe, és sehogyan sem talált kiutat belőle. Ahogy ott tévelygett, egyszer csak megpillantott a távolban két óriást: nagyban veszekedtek, ráncigálták, taszigálták egymást.

– Nem szégyellitek magatokat?! – szólt rájuk mérgesen, amint a közelükbe ért. – Ilyen nagy golyhók, és úgy huzakodnak, mint a vásott kölykök!

Egy kalapért tusakszunk – felelték az óriások –, nem tudjuk eldönteni, melyikünké legyen, egyforma erősek vagyunk, egyikünk sem bírja legyőzni a másikat. Ti, kis emberek, okosabbak vagytok nálunk, azért rád bízunk, te tégy köztünk igazságot.

⁷⁵ Jacob és Wilhelm Grimm meséje Rónay György átdolgozásában.

– Képesek vagytok veszekedni egy ócska kalapon? – kérdezte csodálkozva a fiú.

– Ezt csak azért mondd, mert nem tudod, miféle jószág ez! – felelték neki. – Tudd meg, hogy ez csodakalap: aki a fejére teszi, oda kívánczozhatik, ahova éppen kedve tartja, s azon nyomban ott is terem.

– Nem bánom, elvállalom a bíraskodást – mondta a fiú. – Adjátok ide azt az ócskaságot; én valamicskét odébb megyek, aztán ha fűtyentek, fussatok versenyt hozzám. Aki előbb odaér, azé lesz a kalap.

Az óriásoknak tetszett a dolog, a fiú meg föltette a kalapot, és elindult. Közben azonban egyre csak a királylányon járt az esze. Megfeledkezett az óriásokról, csak ment, ment, és egyre beljebb került a vadonba. Aztán egyszer csak nagyot sóhajtott, mert olyan nehéz volt a szíve, mintha ólmot vinne a mellében, s azt mondta:

– Bárcsak az aranynap kastélyában lehetnék!

Abban a szempillantásban egy nagy hegy tetején találta magát, s ott tündöklött előtte az aranynap kastélyának a kapuja.

A fiú benyitott, átvágott az udvaron, fölsietett a lépcsőn, belépett a palotába, és ment a fényes aranytermeken át, míg csak az utolsó szobában rá nem talált a királylányra.

De hogy megijedt tőle, amikor meglátta! Hogyne ijedt volna meg, hiszen azt halotta, nincs nála szebb lány a világon; s most mit látott? Egy hamuszürke arcú, ráncos bőrű, zavaros szemű, kócos csúfságot.

– Te volnál az a világhíres, világszép királylány? – kiáltotta.

– Ez, amit látsz, nem az igazi alakom – felelte a királylány –, de emberfia csak ebben a rút formában láthat. Hanem ha kíváncsi vagy rá, milyen vagyok valójában, nézz ebbe a tükrőbe, ez nem hazudik, megmutatja neked az igazi képemet.

Azzal egy kis tükröt adott a kezébe. Az ifjú belenézett, és még a lélegzete is elállt attól, amit megpillantott benne. Ott ült előtte a világ legeszebb lánya, kezét ölébe ejtette, és arcán csorogtak a könnyek.

– Minden veszedelmet vállalok érted, csak mondd meg, hogyan szabadíthatlak meg! – kiáltotta az ifjú.

– Aki megszerzi a kristálygolyót, és fölmutatja a varázslónak, megtöri vele az átkot, és én visszanyerem igazi alakomat – felelte a királylány. – De ki tudná azt a golyót megszerezni?! Sokan megpróbálták már, de mind rajtavesztettek. Te még fiatal vagy, fáj a szíved érted; inkább tégy le a szándékról, és élj boldogul!

– Nélküled úgysem volna nekem élet az élet! – felelte az ifjú. – Ne is akarj lebeszélni, hiába volna; inkább azt mondd meg, mit kell tennem.

– Tudj meg hát mindent, ha nem bírhatlak jobb belátásra – mondta a királylány. – Annak a hegynek a tövében, amelyiken ez a kastély áll, van egy forrás. Mellette lakik egy vadbölény, azzal meg kell küzdened. Ha sikerül megölnöd, kiszáll belőle egy tüzes madár. A madárban van egy tüzes tojás, annak a tojásnak a sárgája pedig nem más,

mint a kristálygolyó. Hanem a madár addig ki nem ejti a tojást, míg rá nem kényszerítik; ha pedig a tojás a földre esik, mindent lángba borít a környéken, s elolvad maga is meg a kristálygolyó is a tűzben. Akkor aztán kárba veszett minden fáradságod.

– Nincs az a fáradság, amit én el nem viselek érted! – szólt az ifjú, és lesietett a hegyről a forráshoz.

A forrás vize lágyan csobogott, s ott feküdt mellette a lombok alatt a bölény, és őrizte. Már messziről meglátta a fiút; fölállt, elbődült, és fújtatva nekirontott. Sokáig küzdöttek, míg végül az ifjú markolatig döfte kardját a szörnyeteg szívébe.

A bölény lehanyatlott. Abban a pillanatban fölrepült belőle a tűzmadár. Vijjogott egyet s el akart szállni, de a fiú idősebbik bátyja, a sas lecsapott rá a fellegekből, a tenger fölé űzte, s ott úgy megtépte a csőrével, hogy a tűzmadár ijedtében elejtette a tojást.

De a tojás nem a tengerbe esett, hanem a tenger partján egy halászkunyhó tetejére. A nádtető nyomban füstölni kezdett, s már-már lángot fogott. Hanem akkor hirtelen hegynyi hullámokat vetett a tenger, hajjai átsaptak a kunyhón, és eloltották a tüzet. A fiú kisebbik bátyja, a cethal úszott oda, az korbácsolta föl a vizet.

Ahogy a tűz kialudt, a fiú szerencsésen megtalálta a tojást. Nem olvadt el; csak egy kicsit felpattogzott, ahogy forró héjára rázúdult a hideg tengervíz. Az ifjú kivette belőle a kristálygolyót, elment vele a varázslóhoz, és felmutatta neki.

– Megtörted a hatalmamat – mondta a varázsló. – Mostantól fogva te vagy az arany nap kastélyának a királya. És tudd meg, hogy ebben a szempillantásban a két bátyád is visszaváltozott emberré.

Az ifjú sietett a királylányhoz. Az már kint várta az arany nap kastélyának tornácán; gyémánthímes arany palást volt a vállán, gyöngyös koszorú a fején, de sem gyöngy, sem gyémánt, sem arany nem lehetett tündöklőbb a mosolyánál.

S ott nyomban gyűrűt is cseréltek.

A varázslóasszony⁷⁶

Életemnek egy fontos pontján (amikor a mesével való foglalkozás egyértelműen élethivatássá változott) találkoztam ezzel a Grimm-mesével, méghozzá egy szakönyvben, ahol „Mosoly-terápiák” leírása mellett a feldolgozott mesét is közzétették.⁷⁷ Elolvasás után azonnal megfogott, éreztem, hogy „közünk van egymáshoz”, hogy mindenképpen foglalkozni szeretnék vele. Ebben megerősítést is kaptam, amikor nem sokkal később újfent „szembejött” velem egy barátnőm révén, aki németországi – szintén mese-körös – barátjától hozott illusztrációkat vagy pontosabban meditációs rajzokat ugyannerre a mesére. Ekkorra már biztosan tudtam, hogy fontos tanítás akar megmutatkozni nekem. Neki is szántam magam, elkezdtem olvasgatni, nézegetni, szagolgatni a mesét. Kiderült, hogy két változat is van, az internetről letölthető korábbi Grimm-fordítás és a legújabban megjelent, *Családi mesék* című Grimm-kötetben egy új, néhány pontban az előzőektől eltérő változat. Csak árnyalatnyi eltérések vannak a két fordítás között, de mégis érdemes rá kitérni, mert a mese értelmezését, felfejtését befolyásolta, hogy míg a régebbi fordítás boszorkányról beszél, addig az újban varázslónőről van szó. A réGINEK a címében kristálygolyó van, míg az új *A kristálygömb* címmel jelent meg. Az árnyalatoknak lehet jelentősége, és a mese felfejtése során ki is derült, hogy érdekesebb ezzel az újabb változattal dolgozni, mert pontosabb, jobban kifejezi a mese lényegét. A golyó és a gömb között is van némi különbség, de lényegesebb a varázslónő és a boszorkány közötti értelmezési eltérés. Hogy ezt pontosan leírjam, nagyon alaposan utána kellett nézmem „kívül és belül”, hogy melyiken mit értünk, illetve ki hogyan értelmezi a boszorkányt és a varázslónőt. A lényegi eltérés nem etimológiai, hanem értelmezési, illetve egyfajta „hangzási” eltérés. Amikor valaki boszorkányról beszél, valamilyen természeti tüneményre gondol, valakire, aki születésénél fogva, létezése legmélyéből valami más, mint a hétköznapi emberek, míg a varázslónő olyan személy, aki ilyenné – varázslóvá – lett, vált, küzdött ide magát. Az egyik tehát valamiféle „ab ovo” létező természeti tünemény, míg a másik egy kulturális képződmény, egy választott út következménye. Ezek értelmezési, felfogásbeli különbségek, de léteznek, mert hagyományosan így értjük, így gondoljuk, így maradt ránk az erről való tudás. Ennek pedig jelentése van, mert a mese egy olyan utat követő (azt választó) asszonyról szól, akinek élete legfőbb tartalma a varázslás tudománya. Ehhez képest a boszorkány az a szintén nagy tudással bíró

⁷⁶ Köszönet Gerő Károlynak az inspirációért!

⁷⁷ Korbai Hajnal (szerk.): *Lotliko szárnnyai. Terápiás történetek és mesék traumát átélő gyermekeknek.* L'Harmattan, Budapest, 2010. /Mosoly-terápiák, 2./

asszony, akinek a létezési módja a tudás, s ehhez kapcsolódóan akár a varázslás is, de ez a tudás elválaszthatatlan a természettől, annak jó vagy rossz arcát egyaránt tükrözni képes. Ez nyilvánvalóan megjelenik a meséknek abban az elemében, ahol a vándorúton járó hős találkozik vele, és már az üdvözlésben kinyilvánítja az erről való tudását (vagy nem tudását!): „Adj Isten, öreganyám!” – mondja, s ezzel máris a lényegét adta meg a boszorkányságnak. Mert ő az örök-öreg anya, aki birtokolja a természet erejéről való tudást, de a ráhatást is, azt a kölcsönösséget, ahogyan az ember is képes a világban megnyilvánuló erőkre hatni. De ő nemcsak egy asszony, hanem ő az „anya”, akitől mindannyian származunk, aki megszült minket erre a világra. Tudása nem jó vagy rossz, hanem erő, amivel élni lehet. Ha jól „szólunk hozzá”, ha jól kérdezzük, akkor megad mindent, ami segít a létezés nagy erőivel áramlásban lenni, de ha rosszul, akkor „elvarázsol”, akkor maga a halál, a megdermedés, az elakadás...

Így aztán csöppet sem lényegtelen, hogy ki a mese hősnője, akinek három fia van, s akik bármilyen jó gyerekek, az anyjuk mégsem bízik bennük. Ő varázslónő, aki nem felétlenül a negatív vagy pozitív előjel nélküli természettel való azonos-ságban létezik, mint a boszorkány, hanem a maga választotta úton jár. Ez pedig a mágia útja, ami nem a boszorkányé, hiszen nem azért jelenik meg a varázslás itt, mert szükség van a megmérettetésre, hanem azért, mert az eluralkodott hatalomvágyhoz kapcsolódó félelem erősebbnek bizonyult a jóról való tudásnál. Így aztán biztosak lehetünk benne, hogy a leválasztás előtt már megjelent egy olyan törés, ami ezt a jóról való tudást felülírta, meggyengítette. Amikor elkezdtem keresni ennek a félelemnek a forrását, már a mese tizedik sorában megtaláltam: „Hallott már róla nemegyszer, hogy az aranyap kastélyában egy elátkozott királylány várja a szabadulását, de aki megpróbálja kiváltani, az az életét teszi kockára. Huszonhárom ifjú már odaveszett. Még egy huszonnegyedik próbát tehet, de utána többé senki. Ha az is kudarcot vall, a királylányon örökre rajta marad az átok.” Ezeket a szavakat a mesében a harmadik, a legkisebb fiú mondja, aki elmenekült az elvarázsolás elől. De hogyan is függ össze a harmadik fiú tudomása az elvarázsolts királylányról és a varázslónő hatalom elvesztéstől való félelme? Sokkal mélyebb itt az összefüggés, semmint azt elsőre gondolnánk! Ezen a ponton lehet belülré kerülni a mesében, amikor felvállalom a varázslónőt, megkeresem magamban az ehhez kapcsolódó erőket, vagyis elfogadom a mese kihívását, megpróbálom megtalálni magamban a nekem szóló üzenetet, ami az évszázadok távolából elérkezett el hozzám. Ha ugyanis már valóban „belül” vagyunk a mesében, akkor egy olyan hologram részeseivé válunk, amelyben minden szereplő egymásra vetítve jelenik meg, és ezáltal bomlik ki egy lélekdráma. Az egyik meseszereplő döntése, cselekedete a másik tetteiből nyer magyarázatot, mert az egész mese egy lélek-

út, egy szellemi út/helyzet kibontására szolgál. A kiinduláshoz meg kell találni magunkban azokat az asszonyokat és férfiakat, akik egymásnak adva mesélték tovább és tovább a mesét a varázslónőről, akiben annyi bizalom sem volt az élet hatalmában, hogy megbízzon a saját fiaiban. Mesélték, mert amióta ismerjük a történetet az első emberpár kiűzetéséről a paradicsomból, azóta bennünk van a bizalom és a bizalom elvesztésétől való félelem. Történeteket mesélünk, történeteket hallgatunk, és keressük közben a saját történetünket, mert tudjuk, hogy minden ismerős képben a hazatalálás lehetőségét láthatjuk meg, amelyen visszatérhetünk oda, ahol még egy volt az ember az őt körülvevő mindenséggel, és nem volt félelem, és nem volt fájdalom, mert bizalom volt, és hála, ahogyan a Nap süt, és a folyó folyik.

Mai világunkból ide, ebbe az űs-ismerős világba átlépni nem könnyű, nehezen adja meg magát a tudatunk, amibe annyi történetet halmoztunk fel, hogy egyre nehezebb kiválasztani az egymáson áttetsző sok-sok elem közül, hogy mi is a mi történetünk, hol találjuk meg a kulcsot, ami kinyitja a kaput az én és a mi között, az én történetem és a mi történetünk között. Hiszen hogyan is lehetnék varázslónő, én, aki a saját létezésemnek biztonságát sem találok, nemhogy beleavatkozni lennék képes a világot rendező formákba. Hogyan is tudnék én bárkit is sassá vagy cetté változtatni, amikor magamat sem tudom megérteni, nemhogy megváltoztatni. De ugyanakkora súllyal érzem annak a mozdulatnak az erejét, ahogyan valaki leválaszt magáról valamit, ami nélkül elveszett és töredékes lett, és annak a fájdalmát, amit az a hiány okoz, ami még magában hordozza a valaha volt teljesség emlékét. Mert a hiány mindezt tudja, megmutatja, őrzi és emlékeztet, nem hagyja elfelejteni, hogy amivé váltunk, az nem az egész, csak annak levált darabja, ami a levágott lábhoz hasonlóan őrzi az épnek az emlékezetét, méghozzá a fájdalomban, ami nem hagy felejteni.

Az elátkozott királylány

A fájdalom kezdete és ősforrása pedig ott található meg, *az aranynap kastélyában*, ahol egy *elátkozott királylány várja a szabadulását*. Mert minden más csak következmény, ennek az egy „elvarázsolásnak” a folyománya. Ki és miért varázsolott ott, az *aranynap kastélyában*, kell feltennünk a kérdést, mert csak ennek megválaszolása után érthetjük meg a mese többi részét, az utat, amin a megoldás felé eljuthatunk. Egyáltalán ki az az elvarázsolott királylány, aki a szabadulását várja? Amikor erre rájövünk, akkor veszi kezdetét a mese igazán, akkor válik lélekúttá, mert a vele való találkozás olyan erőket szabadít fel, ami szinte rálök bennünket a mese

által kijelölt útra. A királylány bennünk az a bizonyos „legfőbb jó”,⁷⁸ ami ha megsérül, vagyis ha megsérül az erről való tudásunk, akkor már hozzánk férhetnek olyan erők, amelyek teret engednek a félelemnek, hatalomváagnak, mindannak a negativitásnak, ami a varázslónőt jellemzi a mese történetében. Az *arany nap kastélya* a tiszta tudatunk, ahol a legfőbb jóról való tudás is lakik, ahol a női és a férfi oldal különbségének a tudása megszületett, ahol a varázslás elkezdődhetett, mert minden dolog és minden dolog tudása egyszerre volt benne. De az ehhez való visszatalálás útja nagyon nehéz, mert fájdalomokon és elválásokon keresztül vezet, csupa olyan feladaton, amit nem akarunk megtenni, mert már belénk fészkelte magát a félelem. Ilyen fájdalom van a sasban és a cetben, akik „elvarázsolódtak”: „Igaz, hogy mindennap visszakapták az emberi alakjukat, de csak két órára, nem tovább.” De ez a két óra, amit az állat-formát levette emberként tölthettek, elég volt, hogy soha ne törölődjön ki belőlünk a sas magasan repülő szabadsága és a cet legmélyebb vizekben való otthonossága. S ha ehhez hozzávesszük a legkisebb testvér földön-járó leleményességét, aki nem akart farkassá vagy medvévé változni, máris előttünk van a képlet, milyen konfliktushelyzetet segít megoldani ez a mese.

A legfőbb jóról való tudás elvesztése a bennünk lévő női és férfi erők egyensúlyának a megbomlását eredményezte, s bár a világ működésének egyfajta intellektuális szintű megértése megmaradt, de csak varázslás, vagyis valamilyen erőszakos beavatkozás lehet abból, ha a cselekvés szintjén belenyúlunk a dolgok természetes rendjébe. S itt már megszülethetnek azok az érzések, amelyekben ott van a hatalom, a félelem ennek elvesztésétől, de mindannak az emléke is, ami az egység élményéből még megmaradt: a sas által szimbolizált szabadság, a cet őserije, ami a víz légyságából és mindenén áthatoló erejéből származik.

Amikor a varázslónő elvarázsolja a fiait, nyilvánvalóvá válik, hogy leválasztotta magáról a saját rugalmasságát, légyságát (a cet szimbolizálta női őstudását) és szabadságát (a sasban szimbolikusan megjelenő „szabad lelkét”), s csak egy erő maradt: a föld ereje, amit a legkisebb fiú jelenít meg. S ez mesei értelemben az állatok által képviselt minőségben, azaz a farkasban és a medvében jeleníthető meg, s ez az életerő elpusztíthatatlanságát jelzi. Őt nem lehet elvarázsolni, ő maga „megyel”, mert ő a bennünk működő örök életerő, és mert ismeri a farkas és a medve erejét, amelyek olyan minőséget képviselnek, amit „lélekvivőnek” nevezhetünk. Mind a medve, mind pedig a farkas a hagyományban olyan határőrző lények, amelyek a túlsó világgal kötik össze az embert, amelyek elvihetik az ember lelkét a másik világba. Ez a másvilággal érintkező föld-őstudás adja meg a továbbjutáshoz

⁷⁸ Pap Gábor használja ezt a kifejezést az *Emberséget járunk tanulni. Mesék tanulságokkal* című kötetében. Kér Hollós Könyvkiadó, 2009.

szükséges energiát, hogy cselekvő énünk, a legkisebb fiú alakjában megjelenve, elinduljon a visszatalálás útján, ahol az *arany nap kastélya* – saját tiszta tudata – megtalálásával új dimenzióba állíthatja az életét.

Ez (ő) viszi aztán tovább a történetet, illetve mutatja meg a továbbhaladás útját. Nyilván ő az egyetlen a testvérek között, aki tud az *arany nap kastélyáról*, akiben elevenen él az emlék a valamikori egység állapotáról. A Föld és így a hagyomány őrzi ezt a tudást, ami a tiszta tudatról szól, és ami *csillagszeműségként*, *aranyhajúságként* újra és újra előbukkan a mesékben. Így lehet az erdő, ahol az állatok élnek, a próbák és akadályok helyszíne, ahol a nagy transzformáció megtörténhet, ahol a hős kiállja a próbákat, ahol az erők (életerők) a legnagyobb koncentrációban működnek. De egyben a pszichológiai értelemben vett tudattalan és/vagy mélytudat helye is, ahol találkozhatunk a mitikus idővel, ahol beléphetünk az archaikus tudat által tárolt tudásba, amely elvezethet minket az élethelyzetek (konfliktusaink, szorongatásaink) egyetlen valódi megoldásához. Ez a „megoldás” mindig más, de mindig ugyanazt célozza: visszatérni a teljesség és a rend állapotába, a leválasztottság előtti világba, ahol az erők egyensúlyban vannak.

Mesénkben az út tehát nyilvánvalóan az erdőn vezet át, itt találkozik hősünk (a bennünk örökké működő és elpusztíthatatlan élet-/cselekvőerő) az óriásokkal, akiknek varázskalapja vágyat, kívánságot teljesít. S máris benne vagyunk az örök körforgásban, a kívánságok, azaz a vágyak megszületésének és teljesítésének nagy játsszmájában. S hogy ez nem akármilyen erő, azt mutatja az is, hogy óriások birtokolják. Az övük a varázskalap, s bár nagyobbak, mint az emberek – ami nyilván a vágyak rajtunk túlnövő erejére, méretére és erősségére utal –, azért az ember, *aki okosabb náluk* (már ha valóban tud okosabb lenni a vágyainál?!), használhatja a saját céljaira ezt az erőt. Eljuthat vele a tiszta tudat világába, vagyis az *arany nap kastélyába*, ahol találkozhat a királynnyal – akiről már tudjuk, hogy ő a „legfőbb jó” a létezésünkben, és aki nélkül nem élhetünk...

Hősünk eljutott hát a vágyott helyre: *„benyitott, átvágott az udvaron, fölsietett a lépcsőn, belépett a palotába, és ment a fényes aranytermeken át, míg csak az utolsó szobában rá nem talált a királynnyra”*. Ez az a bizonyos „legbelső szoba”, ahol megtalálhatjuk, amit keresünk, az a hely, ahol a sárkányt is megtalálhatjuk, ahová esetleg be sem szabad lépni, mert valami olyasmivel találkozhatunk, ami mindent megváltoztat... Ahogy itt is. De lám-lám, *„a királynynak ráncokkal telibarázdalt, hamuszürke orcája volt, savószínű szeme és veres haja”*. Hol van a megígért és elképzelt világszépség? Hol van a „legfőbb jó” szépséges arca, fiatalsága, aranyhaja?

Amikor csoportban dolgoztunk ezzel a mesével, majdnem mindenki itt blokkolt le másodszer (először a varázslónő drasztikus önamputációját fogadták el nehezen, noha mindennapos női és férfi történet, hogy elveszítjük – nem véletlenül, nem

más hibájából – a rugalmasságunkat, alkotóerőnket, szabadságunkat. Csak éppen nem szoktunk szembesülni vele!). Sorra születtek olyan megoldások, amelyben a megcsúnyult királylányt önmaguk negatív gondolkodásának, hibák kivetülésének, rosszul megoldott életlehetőségnek látták, de szinte alig vállalták ugyanilyen természetességgel a tükörben megjelenő valódi világszépséget, őt mintegy kívülre, a történeten túlra helyezték. Mivel tükörben látszik, nem is lehet igazi, nem is tartozhat hozzánk?! Pedig amit a tiszta tudat tükre elének tár, az ugyanúgy a saját arcmásunk, jobban mondva valódibb arcmásunk, mint amit valójában látunk. A másik a nem igazi, mert eltorzították a hibáink, rossz döntéseink, félelmeink, gátlásaink (sorolhatnánk akármeddig!), amelyeknek tükrében ilyenek lehetünk, mint a királylány, akinek *„ráncokkal telibarázdált, hamuszürke orcája volt, savószínű szeme és veres haja”*. Minden szembenézés alapja, hogy meglássuk ezt az arcunkat, de minden ráncot külön-külön, és ugyanúgy az alapja az is, hogy legalább ilyen tisztán meglássuk a világszép királylányt is, aki ugyanúgy bennünk lakik, mint a másik! S ehhez mindössze huszonnégy óránk van, mert ha a huszonnegyedikben nem sikerül, megint eltelt egy olyan nap, amikor meghaltunk, amikor meghalt bennünk a lehetőség, hogy a legfőbb jóval találkozni tudjunk. Ha ez a nap végére nem sikerül, elveszítettük teljesen, soha többé vissza nem hozhatóan. Ha ez a hetünk végére, a hónapunk végére, az évünk végére nem sikerül, vagy ha ez az életünk végére nem sikerül, minek volt az egész? Akkor miről szólt az egész? Akkor minek éltünk. De hát nem is éltünk, hiszen a királyfink/királylányunk közelsége nélkül egyáltalán élet lehet az élet?

Amikor leírtam a fenti sorokat, nagyjából vége is lett a napnak. Másnap reggel kezdtem neki ismét az írásnak, de már megváltozott tudatállapotban, mert az éjszakai álmom nagyon plasztikussá tette bennem, hogyan is tud együttműködni bennünk a férfi és a női oldal: *Országúton mentünk kocsival álmomban ketten, egy ismeretlen férfi és én. Az egyik szakaszán, amikor egy veszélyes, völgybe vezető kanyar következett, és fentről látszott, hogy egy hatalmas szállító kamion jön szemben fölfelé, akkor az autónk átváltott valamiféle könnyed „repülő üzemmódba”, és mi lágyan, minden erőltetés nélkül ereszkedtünk le az út felett, követve annak kanyarulatait, de mégis olyan finoman, mintha léggömbben ülnénk. Még egy pillanatra meg is löktem a veszélyes közelségbe került szikla oldalát, hogy egy hajszálnyival beljebb legyünk. Landolásunk is ilyen könnyed és lágy volt, noha mindenféle kiszögellések, korlátok és szembejövő járművek között kellett végrehajtani. Amint kiszálltunk, egy ódon épületbe mentünk be, ahol gerendákból ácsolt hatalmas faszerkezetek voltak (amilyeneket Oslóban, a viking-múzeumban lehet látni). Az ébredés utáni legerősebb élményem a siklás/repülés végtelen könnyedsége volt, amelyben egyszerre volt jelen a női minőségből ismerős lágyság, könnyedség, finomság, másrészt pedig az az abszolút*

biztonság, amit egy olyan férfi tud sugározni, akiről tudjuk, hogy már „sárkánytalanította” a világot értünk/nekünk, most már „csak” otthonossá kell tennünk. A biztonság és a lágyág egyszerre való élménye egyáltalán nem hétköznapi történés, nem hiszem, hogy gyakran átéljük. Valahogy így képzelem azt a bizonyos egyensúlyt, amelyben a férfi és a női energiák kiegyensúlyozottan működnek bennünk, ahol a cselekvőerő párosulhat gyengédséggel, és közben célba érünk a világ minden viszontagsága ellenére anélkül, hogy bármi bajunk esne. Így utaznak a táltos hátán a mese hősei, amikor a bennünk már megjelent cselekvő-/férfierő rá tud mer hagyni a lélekvezető táltos legbelsőbbbról, legmélyebbbről való tudására. A mesékben a táltos-erő azt a tudást képviseli, ami a királylányokban, tündérekben éri el a megvalósíthatóságot, és ami a boszorkányban is megvan ugyan, de nem párosul azzal a reményteli világossággal és jóssággal, ami a királylányok sajátja, ami nélkül nem létezhet boldogság és meglegetedtség. Gondoljunk csak erre, amikor megkérdőjelezzük a mesebeli vitézek és legkisebb királyfik döntését, akik a beígért halálos veszedelem ellenére is nekivágnak a királylány megszabadításának. Itt ugyan „csak” azzal kell szembenéznie a hősnak, hogy a beígért szépséget elfedi az öregség és rútság, a nőiség elvesztésének/elveszthetőségének félelmeként. Az idő mint a létezés szekvenciáit kirajzoló erő mutatja meg magát nekünk. Mi, európaiak nehezen boldogulunk az idővel, nincs meg bennünk a keletiek elfogadó belenyugvása, ami az élet körforgásának biztos tudásából származhat csak. Féltjük az öregséget, ahogyan a varázslónő is féltette a hatalmát, mert nem élni, hanem uralni akarta az életet. De ennek ára van, sugallja a mese, mert elveszíthetjük a jövőt, amit a gyermekeink képében állat alakba kényszerítünk, nehogy akadály legyen ennek az uralomnak. De ez az „állati” erő valahol ott vár, lesben áll, és az fogja használni, aki meg tudja majd szólítani. A megszólítás lehetőségét pedig az teremti meg, aki képessé válik a hatalom bűvöletéből kiszakadva, abból kimenekülve megtalálni az időben valahol elrejtett szépséget, melegséget, gyöngédséget – az elveszített nőiességet. Varázslónőnk ezt áldozta be a hataloméért, amikor minden anyaságot megcsúfolva elvárásolta gyermekeit. Sajnos ez az elvárásolás napi szinten is zajlik, egyre több „kis állatka” nevelődik otthonainkban, akik vagy emlékeznek, milyen is lehet érző/szerető lénynek lenni, vagy nem. S ha nem lesz senki, aki ebből a bűvös körből kiszállva, majd megtalálva saját emberfeletti erejét, elindul, hogy valódi emberségét megtalálja (mint az óriást), akkor bizony lehangelő jövő előtt állunk. A mese belső térképe pontosan mutatja az utat: nem kell megriadni a látszólagostól, a riasztó képtől, mert az csak pillanatnyi állapot, mögötte találhatjuk meg a valódi szépséget. A hős azért hős, mert ezt tudja, és nem ijed meg, hanem máris cselekedni akar. Nem csodálkozhatunk tehát azon a mondaton, amikor a varázslónő fia – megpillantván a nőiség valódi arcát – rö-

tön közli is a királylánnyal: „Miként lehet megszabadítani téged? Nem riadok vissza semmilyen véstől!” És ez valóban így van: aki egyszer igazán megpillantotta ezt a „szépséget”, már nem teheti meg, hogy nem indul harcba érte, hiszen mit sem ér az élet nélküle...

A visszaszerzés

A mesék igazsága soha nem a fantázia igazsága, hanem a reálishan létező teljesség válasza a töredékes létezésre, a lehetőség felcsillanása, amelyben megláthatjuk – mintegy tükörben – a valóságban is elérhető egészséget. Ezért kell a mese hősének tétovázás nélkül elindulnia azon az úton, ami a véghez vagy a győzelemhez vezet. A mese igazsága pontosan tudja, hogy nem lehet félemberként élni, nem lehet megelégedni olyan megoldásokkal, amelyekben elveszíthetjük létezésünk másik felét, ahogy a mese indításában a varázslónővel „történet” (merthogy a történet oka ő maga volt!). Tiszta pillanatainkban, amikor bele-belenézünk abba a bizonyos tükörbe, pontosan látjuk azt is, ilyen is lehetne, csak nem merjük, nem hisszük, nem vállaljuk, mert megijedtünk a fenyegetéstől: „*már annyian lelték halálukat emiatt, s kár volna érted, zsenge ifjú, ha ily nagy veszedelmeknek tennéd ki magad*”. És a „zsenge ifjú” (vagy az ifjú hölgy) megijed, nem mer belevágni az elveszített belső erő és a szabadság visszaszerzésébe, így aztán nem lesz ő a huszonnegyedik (óra, nap, hét, év, élet), és marad a megszokott „*ráncokkal telibarázdált, hamuszürke orca, savószínű szem és veres haj*”. (A vörös hajúak ne sértődjenek meg, itt szimbolikus értelemben vett „verességről” van szó, amelyben a sértettség, düh, nagyravágás van „képbe hozva”, ami általában nem jellemzője feltétlenül a vörös hajúaknak, mint ahogy a szőkék sem buták, ahogy a kabarétréfákban jelenítik meg őket. Ugyanígy lefordíthatók a ráncok, a hamuszürkeség és a savószínű szem is: a ráncok a fölösleges aggodalmat, a szürkeség az élettelenséget, a savószínű szem pedig a megkeseredett lelket jelentheti, és még sok minden mást, amit mindenki hozzátehet személyes tapasztalatából, amikor elkezdi keresni a királylányt, és helyette az idézett vénséget találja.)

De hogy mennyire nem egyszerű a feladat, azt azért egyáltalán nem mindig mérjük fel reálishan, ezért is van az, hogy bizony csak egy tud célba érni, csak egy képes minden próbát teljesíteni, csak egy, a legbátrabb, a legerősebb, a legmegfontoltabb, a legokosabb, akinek végül is sikerül. Nem mindenkinek, nem akárkinek! Ezt soha ne felejtjük el, mert ebben van mindig a mese tanításának kulcsa: ki az, akinek sikerül, miért éppen neki, és mit kell tennie érte. Ezek azok a kérdések, amelyeket másként old meg a mese, és másként áll hozzá a mindennapi ezoté-

ria. Ezen azokat a rendkívül népszerű könyveket és egyéb tanításokat értem, ahol a dolgot pofonegyszerűnek szokták feltűntetni: „állj a fénybe”, kövesd a „titkot”, egyél reform-élelmiszert, vagy éppen jógázz napi három órát stb. S bár önmagában egyik ellen sem lehet kifogás, azért nagyon általános tanácsok ahhoz, hogy beváljanak. A mese nem tesz, nem ajánl semmi effélét, mindössze megmutatja, minek mi az útja, hová hogyan lehet eljutni, mintegy megoldási módokat hoz elő a hagyomány tapasztalata alapján. Ha elvesztetted a lelked belső erejét és a szellemi szabadságodat, akkor semmi más nem használ, mint: *„Annak a hegynek a tövében, amelyiken ez a kastély áll, van egy forrás. Mellette lakik egy vadbölény, azzal meg kell küzdened. Ha sikerül megölnöd, kiszáll belőle egy tüzes madár. A madárban van egy tüzes tojás, annak a tojásnak a sárgája pedig nem más, mint a kristálygolyó. Hanem a madár addig ki nem ejti a tojástart, míg rá nem kényszerítik; ha pedig a tojás a földre esik, mindent lángba borít a környéken, s elolvad maga is meg a kristálygolyó is a tűzben. Akkor aztán kárba veszett minden fáradságod.”* Láthatóan nem éppen bagatell, itt nincs semmiféle kitérőre és pihenőre lehetőség, egyszerűen azzal kell kezdeni, hogy megöljük a vadbölényt. De mi is az a vadbölény (a másik fordításban *szilaj tulok*), mit értsünk rajta, mit mutat nekünk ez a kép? Kezdjük talán azzal, hogy a hegyről le kell jönni, el kell hagyni a mesei misztikus földrajznak azt a pontját, ahol a nagy megvilágosodások történnek, ahol az ember olyan „nézőpontváltást” élhet meg, mint az elvarázsolt nőiséggel/királylánnyal való találkozás. A tiszta tudat, az *aranynap kastélya* betöltötte a feladatát: megmutatkozott az út, amelyen elindulhat az önmaga teljességét kereső lélek. Természetes, hogy ez a völgyben van, a hegy lábánál, méghozzá a forrás mellett, amit egy *szilaj tulok* őriz. A forrás nyilván nem véletlenül áll itt, hiszen a varázslónő az első jelenetben, amikor cethallá változtat a középső fiát, eltávolodott önmaga „vizes” természetétől, leválasztott valamit, aminek a visszaszerzésére hatalmas erőket kell megmozgatni, ami miatt el kellett jutni a legmagasabb erőhöz, a hegyre, ahonnan elindulhat a változás.

De ez a „visszaszerzés” mindig jóval nagyobb erőket mozgat meg, mint az elvesztés. Amit egyszer leválasztottunk magunkról, amit elnyomtunk, azt nem lehet egy szóra visszakapni, az olyan világba került, aminek kapuőrzői vannak, méghozzá mitikus szörnyek, mint a fent említett *szilaj tulok*. Hogyan tudnánk ezt a mitikus állatot azonosítani, milyen erő fogalmazódik meg benne? A vadon futó hatalmas testű állatok minden esetben agressziót keltenek, gyorsaságukkal, erejükkel, szarvukkal, méreteikkel egyaránt félelemképzeteket idéznek meg bennünk. Itt is ez történik, már a királynő elmondásából is nyilvánvaló, hogy valami hatalmas erővel kell megküzdenie a hősnek, amelynek eredete, feladata egyaránt a mélységből, a tudattalanból, félelmeink és tehetetlenségünk világából tör elő. A vadbölény vagy *szilaj tulok* is egy ilyen atavisztikus képzet, egy valaha

élt állat, amelyből a szarvasmarhát és a bölényt származtatják, mint közös őstől. Az ősmúltból, a megszelídítetlen világból eredő képzet, olyan erőcentrum, amelynek megölése, legyőzése nélkül nincs további út, nem érhető el a kiröppenő tüzes madár, amelynek tojása képes a varázslatot legyőzni.

Ennek az ősfélelemnek a megtöréséhez kell a kard, maga a cselekvő elszánás, a harc, ami utat vág ebben az elemi ösztönvilágban, éppen mert annak strukturált, céltudatos változata. Ugyanazt az erőt kell előhívnia a hősnek, mint amivel szembekeverült, de átszellemített, célra tartó formában, így lehet a kapuőrzőt legyőzni, így lehet a bennünk lefojtott tüzes energiákat felhozni, kihozni a sötétségből, aktivizálni a benne működő erőforrásokat. Ez már az érzelmek és az életenergia működési területe, nem a szellem, hanem az élet tüze. Csak ebből születhet meg az új élet új formája, a tojás, ami csak akkor érkezhetsz meg az ember világába, ha a benne munkáló tűz el nem emészti, ha jókor és jó helyre érkezik meg, különben felgyújtja, elemésztí önmagát. Az erők egymásutánisága, együttműködése, abszolút koncentrációja szükségeltetik ahhoz a „nagy műhöz”, ami az új élet-lélek-forma megszületése. „Csupán” csak ennyi dolga van a mese hősének: megölni a vadtulkot, ezáltal kiszabadítani és célra terelni a tüzes madarat, majd eloltani a tüzes tojást. Ha ezt az eseménysort megpróbáljuk az életünkben hasznosítható útmutatássá tenni, akkor mindenképpen jó nyomon járunk, bár valószínűleg mindenkinek kissé mást fog jelenteni.

A szilaj tulok legtöbbeknek a fent említett félelmet jeleníti meg, de nagyon sokan látnak benne akadályt, nehézséget, haragot, vagyis a mese-képet ki-ki a maga akadályoztatása, belső gátjai szerint fordítja le. Arra már nehezebb megtalálni a választ, hogy miként értelmezhető a *tüzes madár*, de arra mindenki azonnal rájött, amikor csoportban dolgoztunk a mesén, hogy itt már egy szinttel feljebb mentünk, és ha a szilaj tulok az ösztönök, a tudatalatti tartományban fejtette ki a hatását, akkor a tüzes madár az érzelmek gáttalanságát, elszabadulását, a szenvedélyek működését mutatja meg. Nagyon szép és pontos kép megint, hogy csak a bennünk élő szabad természetünk, szellemi létezésünk tudja ezt a tüzes energiát irányba tartani és arra „használni”, amire való: hogy létrehozson, teremtsen valamit. A tűzmadárra lecsapó sas képe ebben a vonatkozásban az elszabadult, leválasztott, elveszített szellemi létezésünk újbóli integrálása, egyfajta hazatalálás, ami az életfeladat megtalálásával újra működőképessé vált: „A *fiú idősebbik bátyja, a sas lecsapott a tűzmadárra a fellegekből, a tenger fölé űzte, s ott úgy megtépte a csőrével, hogy az ijedtében elejtette a tojást.*” Így kerül a tojás, a mindenkori új élet szimbóluma „egy halászkunyhó tetejére. A nádtető nyomban füstölni kezdett, s már-már lángot fogott. Hanem akkor hirtelen hegynyi hullámokat vetett a tenger, hajjai átcaptak a kunyhón, és eloltották a tüzet. A *fiú kisebbik bátyja, a cethal úszott oda, az korbácsolta*

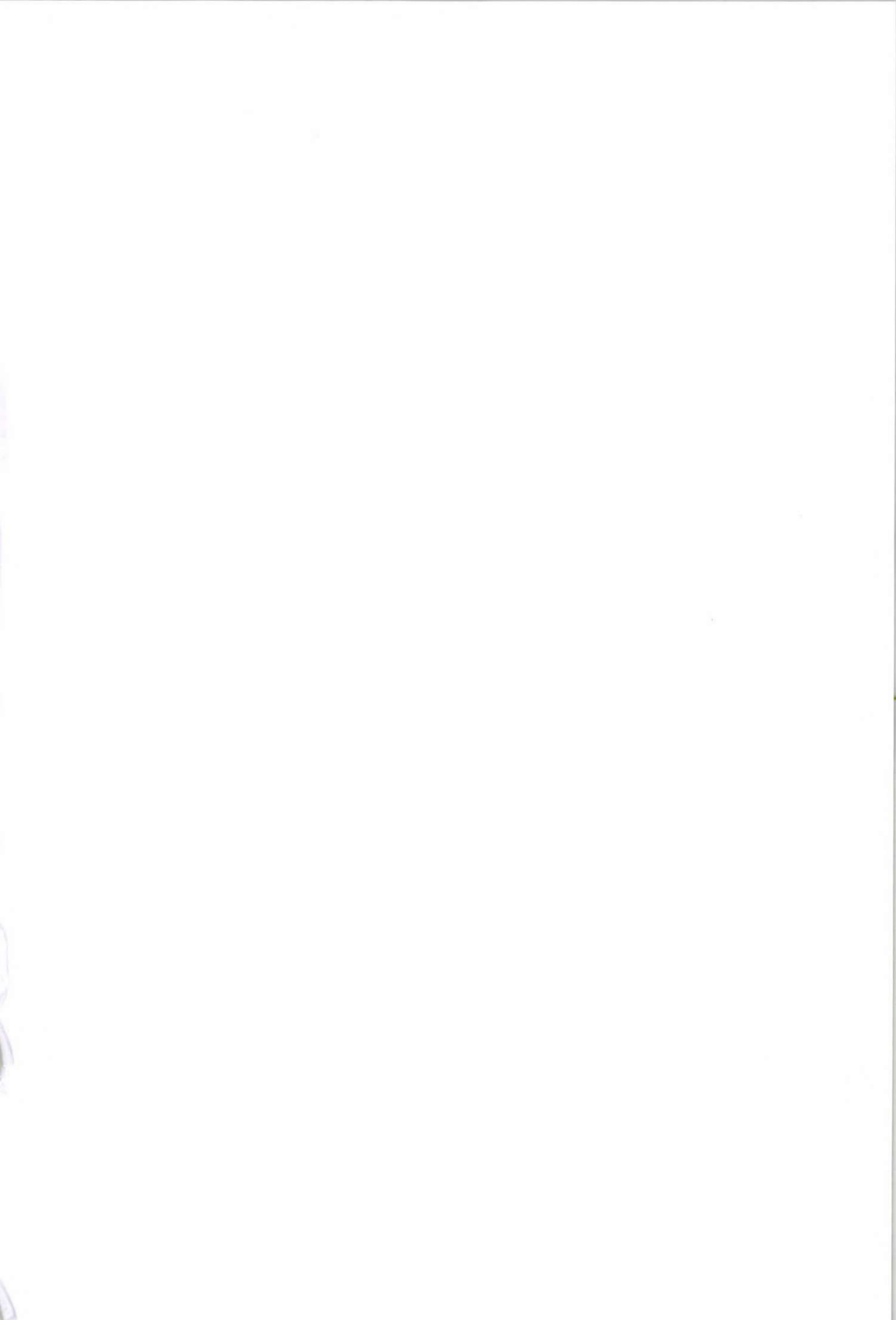
föl a vizet.” S ezzel a történéssel válik újra teljessé a hármasság: az önmaga egészségét elveszített ember itt szerzi vissza a harmadik elem erejét: a vizét, hogy képessé váljék a határtalanság, a lágyság, a teremtvő erők integrálására is.

„Ahogy a tűz kialudt, a fiú szerencsésen megtalálta a tojást. Nem olvadt el; csak egy kicsit felpattogzott, ahogy forró héjára rázúdult a hideg tengervíz. Az ifjú kivette belőle a kristálygömböt, elment vele a varázslóhoz, és felmutatta neki.

»Megtörted a hatalmamot – mondta a varázsló. – Mostantól fogva te vagy az arany nap kastélyának a királya. És tudd meg, hogy ebben a szempillantásban a két bátyád is visszaváltozott emberré.«

„Kell több, nem mond ez eleget?”⁷⁹ – hogy Puskin szavaival éljek, ebben a záró jelenetben kerül képbe a varázsló, aki a varázslónő férfi-része, animusa, aki annak a teljességnek a homályából lép elő, amelynek megtörése a varázslás megjelenése volt, általa, vagyis a megtalált új élet-tojás által ismét eggyé vált a három fiú, és együtt, most már integrált tulajdonságként, azaz emberségként, teljességként egyesülhetnek a tiszta tudatban a legfőbb jóval, a királylánysággal. A folyvást megtörő, de mindig újra végrehajtható rekonstrukció jegyében válik a teljesség visszakaphatóvá, amelyben a mesei történet megadja a kulcsokat is: mit, hogyan kell végrehajtani. A személyesség szintjén ez a történet ugyanúgy utat mutat, nem kell konkrétábbra váltani, mindenki pontosan meg tudja fogalmazni, hogy ő hol veszítette el lényének fontos részeit, milyen formában jelenik meg számára az a bizonyos szilaj tulok, hogyan röppenhet ki az ő tüzes madara, hol van az ő sasmadara, cethala, amelyek segítenek, segíthetnek saját létezésének, létteliségének a visszaszerzésében. De ehhez az indulást is el kell hinnie, hogy benne is létezik a tudással bíró asszony, a varázslónő, akit félelmei ugyan olyan cselekedetekhez visznek, amelyekkel nem lehet együtt élni, de mindig marad annyi erő – föld-erő –, amivel mindez visszafordítható, mert elindul bennünk is egy elvarázsolhatatlan fiú, aki végigjárva az utat összekapcsolódik a királylánnyal, a lényünk mélyén pontosan tudott igazi létminőséggel, hogy igaz és jó életet éljen. Talán nem erre vágyunk mindannyian?! – ha kicsit is hisszük, hogy a világban létezhet a jóság, a szépség és a REND.

⁷⁹ Tatjana leveléből, amelyet Anyeginhez írt... Puskin: Anyegin.

PÁRBESZÉD KÖNYVESBOLT
(Párbeszéd Háza, VIII., Horánszky u. 20.)

Rendszeres könyvbemutatókkal, dedikálásokkal
várjuk az érdeklődőket.

Tanárok és diákok részére
10% engedményt adunk árainkból.

A L'Harmattan Kiadó könyveiből 15% kedvezményt
biztosítunk, illetve további időszakos kedvezményekkel
várjuk kedves vásárlóinkat.

Nyitva tartás: H-P 10–18 óráig
Tel.: +36-1-445-27-75
www.konyveslap.hu

Szeretne találkozni igazi *királylányokkal*? Olyanokkal, akikért a mesei hős életét is kockára téve elindul, hogy akár csak egyetlen pillantást vethessen rájuk? Esetleg *tündérekkel*, akik játszi könnyedséggel teljesítik a vágyakat, de hatalmuk tudatában ugyanilyen könnyedséggel veszítenek is el, ha óvatlanok vagy tiszteletlenek vagyunk velük? Netán *boszorkányokkal*, aki olyan titkok tudói, amelyekkel nemcsak élni, de egyben ölni is lehet? Akkor nézzen mélyen a saját lelkébe, mert ott megtalálja mindhármat!

A kötet a mesék bölcsességének segítségével a női lét három alapvető szakaszán vezeti végig az olvasót, feltételezván, hogy a mai világban semmivel sem nehezebb királylánynak, tündérnek vagy boszorkánynak lenni bármely nő számára, mint hajdanán... Ezek ugyanis olyan női minőségek, amelyeket nagyon jól ismerünk, élünk benne vagy vele, csak éppen nem kapcsoljuk össze az éppen aktuális életkorunkkal, élethelyzetünkkel. Hajdani őseink az életről, a női élet ciklusairól szóló minden tudásukat „elmesélték” – „bele-mesélték” a következő generációk tudatába.

„Rólad szól a mese, csak a név más” – mondja Horatius, ahhoz azonban, hogy megtaláljuk/felismerjük benne magunkat, nem mindig vagyunk készen. Bár a mese a mai napig úgy működik, mint Ariadné fonala, mert a megrekedt, válságba került ember ebbe kapaszkodva újra megtalálhatja a helyét a számára elidegenedett világban, mégis egyre nehezebben tudjuk megragadni ezt a segítséget.

A kötet fő célja, hogy a választott népmesék felfejtésével ráébressze a meséről (és egyben a képi gondolkodásról) leszokott mai olvasót, mesehallgatót, hogy mekkora erő és tudás az, amit a sarokba állítottunk...

ISBN 978-963-7343-80-3

2300 Ft

9 789637 343803

L'Harmattan